

GAD

GENÇLİK | araştırmaları d e r g i s i

JOURNAL OF YOUTH RESEARCHES

SAYI

15

Yıl:2018 Cilt:6

**GENÇLİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ /
JOURNAL OF YOUTH RESEARCHES**

Cilt/Volume: 6

Sayı/Number: 15

Ağustos/August 2018

Yayın Dili

İngilizce/Türkçe

ISSN 2147-8473

Gençlik Araştırmaları Dergisi ulusal hakemli bir dergidir. Yayımlanan makalelerin sorumluluğu yazarına/yazarlarına aittir.

Journal of Youth Researches is the official peer-reviewed, national journal of the Ministry of Youth and Sports of Turkish Republic.

Authors bear responsibility for the content of their published articles.

T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı ve Gençlik Araştırmaları Dergisi Adına İmtiyaz

Sahibi/Owner

Huzeyfe Yılmaz

Genel Koordinatör/General Coordinator

F. Cemal Sofuoğlu

Yazı İşleri Müdürü/

General Publication Director

Fehmi Eryoldaş

**Gençlik Araştırmaları Dergisi
ULAKBİM TR DİZİN'de
(Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanında)
Sorgulanmaktadır.**

Editörler/Editors

Prof. Dr. Aylin Görgün Baran

Prof. Dr. E. Didem Evci Kiraz

İngilizce Editörü/

English Language Editor

Dr. Emel Kökpınar Kaya

Yayın Kurulu/International Editorial Board*

Abdullah Topcuoğlu / Selçuk Üniversitesi

Aylin Görgün Baran / Hacettepe Üniversitesi

Besim Fatih Dellaloğlu / Sakarya Üniversitesi

Ertan Özensel / Selçuk Üniversitesi

Eugene Kennedy / Louisiana State University

Hakan Dulkadiroğlu / Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

İhsan Sezal / TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi

İsmail Coşkun / İstanbul Üniversitesi

Kadir Canatan / İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Mazhar Bağlı / Nevşehir Hacı Bektaş Üniversitesi

Mehmet Akif Aydın / İstanbul Medipol Üniversitesi

Mehmet Eskin / Adnan Menderes Üniversitesi

Süleyman Seyfi Öğün

Şeref Ateş / Sakarya Üniversitesi

Yasin Aktay

*İsme göre alfabetik sırada/

In alphabetical order by name

Hakem Kurulu/Board of Reviewing Editors*

Ahmet Taşgın / Necmettin Erbakan Üniversitesi,
Alev Erkilet / Yıldız Teknik Üniversitesi,
Ali Fuat Arıcı / Yıldız Teknik Üniversitesi,
Ali Tayfun Atay / Okan Üniversitesi,
Aydın Aktay / Sakarya Üniversitesi,
Ayşel Günindi Ersöz / Gazi Üniversitesi,
Ayşe Canatan / Gazi Üniversitesi,
Bedrettin Keşgin / Yalova Üniversitesi,
Birsen Şahin / Hacettepe Üniversitesi,
Bülent Uçar / Universität Osnabrück,
Bülent Yılmaz / Hacettepe Üniversitesi,
Cahit Gelekeçi / Hacettepe Üniversitesi,
Cevriye Demir Güneş / Gazi Üniversitesi,
Coşkun Taştan / Polis Akademisi,
Ejder Okumuş / Orhangazi Üniversitesi,
Erdoğan Erbay / Atatürk Üniversitesi,
Erhan Örselli / Necmettin Erbakan Üniversitesi,
Esra Burcu Sağlam / Hacettepe Üniversitesi,
Fahri Çakır / Balıkesir Üniversitesi,
Faruk Taşçı / İstanbul Üniversitesi,
Gonca Gökalp Alpaslan / Hacettepe Üniversitesi,
Gönül İçli / Pamukkale Üniversitesi,
Gülşen Demir / Adnan Menderes Üniversitesi,
Hakan Poyraz / Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi,
Halil Ekşi / Marmara Üniversitesi,
Hamza Çakır / Erciyes Üniversitesi,
Hasan Bozgeyikli / Erciyes Üniversitesi,
Hatem Ete, Hayati Beşirli / Gazi Üniversitesi,
Hüseyin Gül / Süleyman Demirel Üniversitesi,
Hüseyin Pala / RTÜK,
İnci Erdem Artan / Marmara Üniversitesi,
İrem Soydal / Hacettepe Üniversitesi,
İsmail Barış / Üsküdar Üniversitesi,
Koray Üstün / Hacettepe Üniversitesi,
Levent Eraslan / Kırıkkale Üniversitesi,
M. Fatih Aysan / İstanbul Şehir Üniversitesi,
Mahmut Hakkı Akın / Necmettin Erbakan Üniversitesi,
Mehmet Çakır / Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,
Mehmet Dinçer Bilgin / Adnan Menderes Üniversitesi,
Mehmet Güzel / Sakarya Üniversitesi,
Mehmet Tayfun Amman / Sakarya Üniversitesi,
Menderes Kabadayı / Ondokuz Mayıs Üniversitesi,
Mete Çamdere / İstanbul Ticaret Üniversitesi,
Metin Pişkin / Ankara Üniversitesi,
Muhammet Esat Altıntaş / Erciyes Üniversitesi,
Muhammet Murat Özkul / Balıkesir Üniversitesi,
Murat Şentuna / Adnan Menderes Üniversitesi,
Murat Şentürk / İstanbul Üniversitesi,
Murat Topbaş / Karadeniz Teknik Üniversitesi,
Mustafa Altunoğlu / Anadolu Üniversitesi,
Mustafa Orçan / Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,
Mustafa Otrar / Marmara Üniversitesi,
Mustafa Tekin / İstanbul Üniversitesi,
Mutlu Türkmen / Bartın Üniversitesi,
Oğuz Özyaral / İstanbul Rumeli Üniversitesi,
Orçun İmga / Polis Akademisi,
Oya Hazer / Hacettepe Üniversitesi,
Ömay Çokluk Bökeoğlu / Ankara Üniversitesi,
Ömer Faruk Ocakoğlu / Kırıkkale Üniversitesi,
Ömer Muhammet Soysal / Louisiana State University,
Önder Kutlu / Necmettin Erbakan Üniversitesi,
Özlem Yaşar Uğurlu / Gaziantep Üniversitesi
Ramazan Gözen / Marmara Üniversitesi,
Rıdvan Canım / Trakya Üniversitesi,
S. Barbaros Yalçın / Necmettin Erbakan Üniversitesi,
Seçil Özkan / Gazi Üniversitesi,
Selahattin Güven / ASPB,
Sıtkı Yıldız / Kırıkkale Üniversitesi,
Suna Tekel / İnönü Üniversitesi,
Susran Erkan Eroğlu / Selçuk Üniversitesi,
Şeref Uluocak / Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
Tevfik Erdem / Gazi Üniversitesi,
Tuba Kancı Doğan / Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,
Türkan Erdoğan / Pamukkale Üniversitesi,
Vefa Taşdelen / Yıldız Teknik Üniversitesi,
Vehbi Bayhan / İnönü Üniversitesi,
Yakup Bilgili / Florida State College,
Yasemin Özkan / Hacettepe Üniversitesi,
Yaşar Uğurlu / RTÜK,
Zekeriya Mızrak / Necmettin Erbakan Üniversitesi

*İsme göre alfabetik sırada/In alphabetical order by name

Akademik İçerik Danışmanlığı ve Hazırlık/

Content Advisor:

Alban Tanıtım Ltd. Şti.

Tunalı Hilmi Cad. Büklüm Sokak No: 45/3

Kavaklıdere/Ankara Tel: 0.312 430 13 15

e-mail: alban@albantanitim.com.tr

web: www.albantanitim.com.tr

Yayın Koordinatörü/Broadcast Coordinator:

S. Bahar Alban

Tasarım ve Uygulama/Graphic Design:

Alban Tanıtım Ltd. Şti.

Tashih/Proofreading:

S. Bahar Alban

Baskı Öncesi Hazırlık/Prepress:

Alban Tanıtım Ltd. Şti.

Kapak Fotoğrafı:

suhterstock

Yayın Türü/Type of Publication

Yaygın Süreli Yayın

Yayın Periyodu/Publishing Period

Dört ayda bir (Nisan, Ağustos ve Kasım aylarında)
yayımlanır/Three times a year (April, August &
November)

Baskı ve Cilt/Press

Hermes Ofset Ltd. Şti.

Büyük Sanayi 1. Cadde No: 105 İskitler / ANKARA

Ankara - Ağustos 2018

Dergi Atfı Adı: Gençlik Arş. Derg.

Yönetim Yeri/Management Location

T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Eğitim, Kültür ve

Araştırma Genel Müdürlüğü

Örnek Mahallesi, Oruç Reis Caddesi No:13

Altındağ, Ankara Telefon: +90 (312) 596-6000

e-mail: genclikarastirmalari@gsb.gov.tr web:

http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr

İçindekiler *Table of Contents*

<i>İNCELEME / ARAŞTIRMA</i>	
Gençlerde Sosyal Medyaya Yönelik Tutumlar ve Yalnızlık: İlişkisel Bir İnceleme <i>Attitudes towards Social Media among Young People and Loneliness: A Correlational Study</i> Farnaz Fathi Amaghani & Müge Akbağ	05 25
<i>İNCELEME / ARAŞTIRMA</i>	
Ortaokul Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimi ile Empati Düzeyleri Arasındaki İlişkide Aleksitiminin Aracı Rolü <i>The Mediatlional Role of Alexithymia in the Relationship Between Bullying Tendencies and Empathy among Secondary School Students</i> Fusun Gökkaya & Serap Tekinsav Sütcü	43 60
<i>ANALYSIS / RESEARCH</i>	
The Transformation of 'Youth' Through the Social Representations of Disobedience: A Critical Semiotic Overlook Towards Turkish TV Series <i>İtaatsizliğin Toplumsal Gösterimleri Üzerinden 'Gençliğin' Dönüşümü: Türk Televizyon Dizilerine Eleştirel Göstergebilimsel Bir Bakış</i> Emel Kökpınar Kaya	71 72
<i>TARAMA / DERLEME</i>	
Gençlerde Psikolojik Sağlamlık <i>Psychological Resilience in Young People</i> Duygu Ayar	91 105
<i>İNCELEME / ARAŞTIRMA</i>	
Lise Gençlerinde Beslenme Alışkanlıkları, Enerji İçeceği ve Takviye Gıda Kullanımı <i>Nutrition Habits and the Consume of Energy Drink and Supplement Food among High School Youth</i> Selvinaz Saçan & Derya Adibelli	113 126
<i>İNCELEME / ARAŞTIRMA</i>	
Teknoloji Çocuklarının Akıllı Perakendecilik Uygulamalarına İlişkin Deneyim ve Beklentilerini Belirlemeye Yönelik Keşifsel Bir Çalışma <i>An Exploratory Study to Determine the Experience and Expectations of Technology Children for Smart Retailing Practices</i> Deniz Karaömerlioğlu & Eda Yaşa Özeltürkay	135 159
<i>İNCELEME / ARAŞTIRMA</i>	
Engelli Gençlerin Otel İşletmelerinden Beklentilerinin Değerlendirilmesi <i>The Evaluation of the Expectations of Disabled Young People From Hotel Enterprises</i> Aliye Akın	167 184
<i>ANALYSIS / RESEARCH</i>	
Reproduction in Ethiopian Education: The Role of High School Civics and Ethical Education Textbooks <i>Etiyopya Eğitiminde Yeniden Üretim: Lise Yurtaşlık ve Etik Eğitimi Ders Kitaplarının Rolü</i> Amina Menur Mudesir & İsmail Doğan	191 192
<i>İNCELEME / ARAŞTIRMA</i>	
Yazarlara Notlar <i>Notes for Contributors</i>	208 210

Copyright © 2018 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı

<http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/>

Gençlik Araştırmaları Dergisi • Ağustos 2018 • 6(15) • 5-24

ISSN 2147-8473

Başvuru | 03 Haziran 2018

Kabul | 06 Temmuz 2018

Gençlerde Sosyal Medyaya Yönelik Tutumlar ve Yalnızlık: İlişkisel Bir İnceleme*

Farnaz Fathi Amaghani*

Müge Akbağ**

Öz

Ülkemizde ve dünyada gençlerin büyük bir çoğunluğu zamanlarının büyük bir kısmını sosyal ağlarda geçirmekte ve sosyal medya sitelerinin gençler tarafından kullanımı gün geçtikçe artmaktadır. Bu noktada, gençlerin sanal ortamda oluşturdukları ilişki ağı ile yalnızlık duygusundan kurtulmaya çalıştıkları düşünülebilir. Sosyal medyaya yönelidikçe gençlerin gerçek sosyal ortamlardan uzaklaşmaları ve gittikçe yalnızlığa doğru sürüklenmeleri de muhtemel görünmektedir. Bu varsayımdan hareketle; bu çalışmanın temel amacı, gençlerin yalnızlık düzeyleri ile sosyal medyaya ilişkin tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu araştırmada ayrıca, gençlerin yalnızlık düzeyleri ve sosyal medyaya yönelik tutumlarının sosyal medyayı kullanım sıklıkları ve kullandıkları araca göre farklılaşp farklılaşmadığı da incelenmiştir. Araştırma, İstanbul ili Kadıköy ilçesindeki dört devlet okulunun 10. ve 11. sınıflarında okuyan 120' si kız 130' u erkek toplam 250 lise öğrencisi üzerinde yapılmıştır. Araştırmada lise öğrencilerinin yalnızlık düzeylerini ölçmek için "UCLA Yalnızlık Ölçeği" (Demir, 1989), sosyal medyaya yönelik tutumlarını ölçmek için "Sosyal Medya Tutum Ölçeği" (Otrar ve Argın, 2015), diğer değişkenlere yönelik bilgi almak için "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, Sosyal Medya Tutum Ölçeği toplam puanı ile UCLA Yalnızlık Ölçeği toplam puanı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca, UCLA Yalnızlık Ölçeği puanları ile Sosyal Medya Tutum Ölçeği'nin sosyal yetkinlik alt boyutu, paylaşım ihtiyacı alt boyutu, öğretmenlerle ilişki alt boyutu puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilirken; Sosyal Medya Tutum Ölçeği sosyal izolasyon alt boyutu puanları ile UCLA Yalnızlık Ölçeği puanları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Diğer taraftan; gençlerin yalnızlık düzeyleri ve sosyal medyaya yönelik tutumlarının sosyal medyayı kullanım sıklığı ve kullanılan araca göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulardan hareketle; yalnızlık duygusunu hafifletmek için sosyal medyaya yönelen gençlerde bağımlılık riskini azaltmak üzere yapılabilecek koruyucu ve önleyici hizmetler bağlamında önerilerde bulunulmuştur. Ayrıca gençlerde yalnızlık ve sosyal medya arasındaki karşılıklı ilişkinin doğasını daha iyi açıklayabilmek için ileride yapılacak araştırmalara yönelik öneriler de getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yalnızlık, Sosyal Medya, Tutumlar, Lise Öğrencileri, Gençler.

* Bu makale, Dr. Öğretim Üyesi Müge AKBAĞ'ın danışmanlığında yürütülen yüksek lisans tezine dayanarak hazırlanmıştır.

** Uzm. Psikolojik Danışman, farnaz_fathi_64@yahoo.com.

*** Dr. Öğretim Üyesi, Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışma Anabilim Dalı, İstanbul, makbag@marmara.edu.tr, makbag2014@gmail.com.

Abstract

The vast majority of youth in our country and around the world spend most of their time on social networks and the use of social media sites by young people is increasing day by day. At this point, it can be considered that young people are trying to get rid of the feeling of loneliness through the network of relationships they create in the virtual environment. As they move to social media, it seems likely that young people will move away from the real social environment and gradually drift towards loneliness. Based on this assumption, the main purpose of this study is to investigate the relationship between loneliness levels and attitudes towards social media among young people. In this study, it was also examined that young people's loneliness levels and attitudes towards social media differentiate or not in terms of frequency of use and the tools they use to connect social media. The research was carried out on 250 high school students, 120 girls and 130 boys, who attended 10th and 11th grades of four state schools in Kadıköy district, İstanbul. In this study, it was used "UCLA Loneliness Scale" (Demir, 1989) to measure the loneliness levels of high school students, "Social Media Attitude Scale" (Otrar ve Arğın, 2015) for measuring the attitudes towards social media and "Personal Information Form" to gain information on other variables.

Results showed that there was a significant positive correlation between the total score of the Social Media Attitude Scale and the total score of the UCLA Loneliness Scale. In addition, a positive significant relationship has been found between UCLA Loneliness Scale scores and some subscale scores of Social Media Attitude Scale (social competence, need for sharing and relationships with teachers), and a negative significant relationship has been found between UCLA Loneliness Scale scores and the social isolation subscale scores of Social Media Attitude Scale. On the other hand; the level of loneliness of young people and attitudes towards social media differ according to the frequency of use of social media and the tools they used to connect social media. Based on the findings obtained from the research; suggestions have been made in the context of protective and preventive services to reduce the risk of addiction in young people who are turning to social media to alleviate the feeling of loneliness. Moreover, suggestions have been made for further research in order to better explain the nature of the reciprocal relationship between loneliness and social media in young people.

Keywords: Loneliness, Social Media, Attitudes, High School Students, Young People.

Giriş

İnsan ilişkileri bilim, teknoloji, sanat, ekonomi ve iletişim alanındaki gelişmeler nedeniyle toplumdan topluma ve bir toplum içerisinde zamanla değişmektedir (Bilgin, 1988). Özellikle iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve hızlı internet erişimi sosyal medyayı modern toplumun ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir. Medyanın farklı bir boyutu olan ve birçok etkinliğe ev sahipliği yapan *sosyal medya*, insanları bir araya getirip aynı amaç doğrultusunda örgütleme özelliğine sahiptir. Kullanıcılar sosyal medyada kişisel bilgilerinin yanı sıra çeşitli fotoğraflar ve videolar paylaşabilmekte, iş arayabilmekte, dünyanın dört bir yanındaki kişilerle ve gruplarla etkileşim kurabilmekte, gerçek dünyada eksikliğini hissettiği sosyal ilişki kurma ve paylaşım ihtiyacını giderebilmektedir (Aydoğan, 2010). Başka bir deyişle; sosyal medyanın özgür ve belirli bir mekândan bağımsız olması bireylerin bu ortamı

sosyalleşme açısından da etkin bir şekilde kullanmasına yol açmaktadır. Sosyal medya birçok insan için sanal da olsa dünyaya açılan bir pencere işlevi görmektedir.

Sosyal medya kavramının genel kabul görmüş bir tanımı bulunmamaktadır. Sosyal medya, genel anlamda Web 2.0 teknolojileri aracılığıyla daha derin sosyal etkileşime, topluluk oluşumuna ve işbirliği projelerini başarmaya imkan sağlayan web siteleri olarak tanımlanabilir (Akar, 2010). Tilley ve Eley (2009)'e göre, sosyal medya bloglar ve forumlar, fotoğraflar, ses kayıtları, videolar, linkler, sosyal ağlardaki profil sayfaları ve daha farklı içerikleri ifade eden geniş bir terimdir. Kaplan ve Haenlein (2010) ise sosyal medyayı “kullanıcı tarafından yaratılan içeriğin oluşturulmasına ve değiştirilmesine olanak tanıyan bir grup İnternet tabanlı uygulama” olarak tanımlamıştır. Kısaca insanları birbirine bağlayan web tabanlı bir yazılım olarak değerlendirilen (Showalter, 2012) sosyal medya, bireyin duygu ve düşüncelerini tanıdığı veya tanımadığı diğer kişilerle bir tuş tıklamasıyla paylaşabilmesine fırsat sunan sanal ortam uygulamasıdır (Edwardsen, 2012). Tanımlar dikkate alındığında; sosyal medyanın paylaşım ve sosyal etkileşime dayalı olduğu görülmektedir. Sosyal medya ağları gelişim sürecinde birçok değişikliklere uğramıştır. Sosyal medya denildiğinde akla ilk olarak Facebook ve Twitter gelmektedir. En popüler sosyal medya araçları Facebook ve Twitter olsa da sosyal medya çok geniş bir araç yelpazesine sahiptir. LinkedIn, Youtube, MySpace, Flickr ve Tumbler popüler olan diğer sosyal medya araçları arasında sayılabilir. Sosyal medya sitelerine katılım özellikle gençler ve genç yetişkinler arasında son yıllarda inanılmaz bir artış göstermiştir (Sheedy, 2011; O’Keeffe ve Clarke-Pearson, 2011). Özellikle okul çağında olan gençler zamanlarının önemli bir kısmını sosyal medya ağlarında geçirmektedirler. Ancak, çoğunlukla gençler tarafından kullanılan Myspace, Facebook, Youtube, Whatsapp, Viber gibi sosyal medya sitelerinin araştırma ya da bilgi edinme amacıyla değil de; daha çok arkadaşlarına erişme, özel yaşamlarını paylaşma ve tanımadığı diğer kişilere kendini tanıtmak başka bir deyişle eğlence ve iletişim amaçlı kullanıldığı belirtilmektedir (Özmen, Aküzüm, Sünkür ve Baysal, 2012; O’Keeffe ve Clarke-Pearson, 2011). Primack, Shensa, Sidani ve arkadaşları (2017) Amerika Birleşik Devletleri’nde genç yetişkinlerin yaklaşık %90’ının sosyal medyayı kullandıklarını, kullanıcıların büyük bir çoğunluğunun da bu siteleri günde en az bir kere ziyaret ettiklerini rapor etmiştir. Ülkemizde Gençlik ve Spor Bakanlığı’nın (2013) 15-29 yaşları arasındaki gençler üzerinde yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre; internet kullanıcısı gençlerin %96’sı sosyal medyayı kullanmaktadır. Gençlerin %86’sı sosyal medyaya günde en az 1 kere; %72’si ise her gün birkaç kere bağlanmaktadır. Her 3 gençten birisi sosyal medyada günde en az 3 saat geçirmektedir. Özellikle 15-17 yaş grubu (%35), bekârlar (%31) ve ortaöğretim ve altı mezunlarda (%31) bu oran daha yüksektir. Bu bulgular, bu araştırmanın da örneklem grubunu oluşturan gençlerin sosyal medya ile yakın bir ilişki içinde olduklarına ilişkin ipucu vermektedir. Aynı araştırmanın sonuçları; gençlerin en çok “sosyal medyada listelerindeki kişi ve kurumların paylaştıklarını takip ettikleri”ni (%89) ve “arkadaşlarının paylaştıklarına yorum yaptıkları”ni (%88) göstermiştir. Bu bulgu da, gençlerin sosyal medyayı bir sosyalleşme ortamı olarak gördüklerini ve bu ortamda sosyal ilişki kurma ihtiyaçlarını gidermeye çalıştıklarını düşündürmektedir.

Gelişimsel olarak ergenlik döneminde bulunan gençler için sosyal bağlar kurma ve aidiyet ihtiyacının giderilmesi ayrı bir öneme sahiptir. Bu ihtiyaçların yeterince karşılanmaması durumunda gençlerin yalnızlık duygusunu yaşamaları kaçınılmaz olmaktadır (Margalit, 2010; Segrin ve Flora, 2000; Weiss, 1973, Weiss, 1987). Araştırmacılar yalnızlık duygusunun gençler arasında oldukça yaygın olduğunu vurgulamakta (Manfusa, 2001; Pancar, 2009; Turan, 2010); bu duygunun gençler için temel bir sorun olduğuna işaret etmektedirler (Roscoe ve Skomski, 1989). Gençlerdeki yalnızlık duygusu depresyon, özgüven eksikliği, umutsuzluk, kendini çekici bulmama, sosyal çekingenlik, alkolizm, intihar eğilimi gibi olumsuz psikolojik özelliklerle de ilişki içindedir (Erim, 2001; Batıgün, 2006; Pancar, 2009; Turan, 2010). Dolayısıyla, yalnızlık gençler arasında ciddi bir psikososyal risk faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Weiss'e (1973) göre, bireylerin ihtiyaç duyduğu en önemli sosyal gerekliliklerden birisi bağlanma ve sosyal bütünleşmedir. Bu sosyal gerekliliklerin herhangi birindeki en küçük yetersizlik farklı türde strese yol açmaktadır. Örneğin; bağlanmadaki yaşanan yetersizlikler duygusal yalnızlığa, sosyal bütünleşmedeki yetersizlikler de sosyal yalnızlığa neden olmaktadır. Yalnızlık, bireyin sosyal çevresi olmamasından veya ihtiyaç duyduğu sosyal ilişkilerin yokluğundan ya da az olmasından kaynaklanmaktadır. Peplau ve Perlman (1982) ise, yalnızlığı insan ilişkileri bazında değerlendirerek bireyin olmasını istediği sosyal ilişkileri ile algıladığı ilişkiler arasındaki farklılıklardan kaynaklanan bir duygu olarak tanımlamaktadır. Bu görüşe göre yalnızlık, yalnız olma ile aynı anlama gelmemekte veya başkalarıyla olmak kişinin yalnızlık hissetmeyeceğini göstermemektedir. Yani, eğer birey kendi sosyal ilişkilerini doyurucu bulmuyorsa yalnızlık duygusu oluşur. Bu haliyle yalnızlık öznel bir yaşantıdır. Kendini yalnız hisseden birey acı verici bu duygudan kurtulmak adına çeşitli kaçış noktalarına yönelmektedir. Kitap okumak, müzik dinlemek, televizyon izlemek, sosyal faaliyetlere katılmak bu kaçış noktaları arasında yer almakla birlikte; gençler kolay ulaşılabilirliği nedeniyle daha çok sosyal medyayı tercih etmektedirler. Araştırmacılar yalnızlık duyguna sahip bireyler için internet temelli teknolojilerin; sosyal izolasyon duygularını hafifletmek, aidiyet ihtiyaçlarını karşılamak ve sosyal bağlarını güçlendirmek adına etkili bir yol olabileceğine işaret etmektedir (Pelling ve White, 2009; Matsuba, 2006; Morahan-Martin, 1999; Morahan-Martin ve Schumacher, 2003). Yapılan bazı araştırmalar aileden, akranlardan, öğretmenlerden ve sosyal çevreden algılanan sosyal desteğin eksik olmasının da gençlerin yalnızlık duygusunda artışa sebep olduğunu ve gençlerin sosyal destek ihtiyaçlarını internet ortamında gidermeye çalıştıklarını bildirmektedir (Atalay, 2014; Tanrıverdi, 2012; Chen, Li ve Long, 2007). Ayrıca, yalnızlık duygusuna sahip olan bireyler büyük bir olasılıkla kendilerini sosyal ilişkilerde yetersiz hissettiklerinden (McKenna, Green ve Gleason, 2002; Kim, LaRose ve Peng, 2009; Demir, 1990) gerçek sosyal ortamlarda yüz-yüze iletişim kurmak yerine internet yoluyla kendilerini ifade etmeyi daha güvenli ve daha az tehditkar buluyor olabilirler (McKenna, Green ve Gleason, 2002; Kim, LaRose ve Peng, 2009). Gençlerin sosyal medya sitelerine üye olmak suretiyle sanal ortamda arkadaş gruplarına kolayca katılabilmeleri ve kendilerini açma konusunda daha rahat oldukları için duygu ve düşüncelerini daha fazla ifade edebilmeleri yalnızlık duygularını

hafifletmelerine yardımcı olabilir. Bu nedenle de gençlerin; sosyal medyaya karşı olumlu bir tutuma sahip oldukları düşünülebilir.

İnternetin ve sosyal medyanın gençler üzerindeki olumlu ve olumsuz psikolojik etkileri de literatürde en çok tartışılan konular arasındadır. Bazı araştırmacılar sosyal medya kullanımının öğrencilerde öğrenmeyi desteklediğini (O’Keeffe ve Clarke-Pearson, 2011; McCarty, 2010), sosyalleşmeyi, iletişim becerilerini ve sosyal bağları geliştirdiğini belirtmektedir (O’Keeffe ve Clarke-Pearson, 2011; Jones, Blackey, Fitzgibbon ve Chew, 2010). Sosyal medya aracılığıyla sosyal bağların geliştirilmesi gençlerin psikolojik iyi oluşları, kimlik gelişimleri ve aidiyet duygusu üzerinde olumlu etkilere sahiptir (Allen, Ryan, Gray, McInerney ve Waters, 2014). Davis (2012)’e göre sosyal medya, gencin aidiyet duygusunu onun düşünceleri ve deneyimlerine dair akranlarından onay görme ihtiyacını karşılamasına imkân vererek destekleyebilir. Diğer taraftan; çevrimiçi ortamda pozitif geribildirimlere ve mesajlara maruz kalmak gencin sağlıklı ve olumlu bir benlik imajı geliştirmesine sağlayabilir (Allen ve ark., 2014; Barker, 2012). Yüz yüze iletişimde kendini rahat ve başarılı hissetmeyen gençler de çevirim içi ortamda chat yaparken kendilerini daha rahat açmakta; daha az utangaç hissederek yeni insanlarla daha kolay tanışmakta ve bu yolla kendilerini bir gruba ait hissetmektedirler. Böylelikle yalnızlık duyguları ve sosyal kaygıları azalarak psikolojik iyi oluş düzeyleri olumlu yönde etkilenebilmektedir (Laghi, Schneider, Vitoroulis ve ark., 2013; Davis, 2012; Bonetti, Campbell ve Gilmore, 2010). Sosyal medyanın olumlu etkilerini savunan bu görüşlere karşıt görüşler de mevcuttur. Bazı araştırmacılara göre; internet ve sosyal medyanın aşırı kullanımı gerçek sosyal ilişkilerdeki yüzyüze iletişimin azalmasına ve bu nedenle de sosyal izolasyona yol açmaktadır. Sosyal izolasyondaki artış da zamanla yabancılaşmaya ve bireyin kendini daha fazla yalnız hissetmesine neden olabilmektedir (Allen ve ark., 2014; McKenna, Green ve Gleason, 2002; Chou ve Hsiau, 2010; Primack ve ark., 2017; Yao ve Zhong, 2014; Bonetti, Campbell ve Gilmore, 2010; Chou ve Hsiau, 2010; Kim, LaRose, ve Peng, 2009). Olası diğer olumsuz etkiler; akademik başarıda düşüş, internete ve sosyal medyaya bağımlı hale gelmek, bağımlılıkla ortaya çıkan uyku yoksunluğu, siber zorbalığa maruz kalmak, cinsel içerikli mesajlara maruz kalmak olarak sıralanabilir (O’Keeffe ve Clarke-Pearson, 2011; Esen ve Siyez, 2011; Kim, LaRose ve Peng, 2009; Caplan, 2003).

Sonuç olarak; gençlerin dönemsel olarak kendilerini yalnız hissetmeye eğilimli olmaları, sosyal medyanın da günlük hayatta gittikçe önemli bir yer tutması ve bununla beraber aşırı kullanımın bir risk faktörü oluşturması bu konu üzerinde daha fazla çalışma yapılması ihtiyacını doğurmaktadır. Yapılan çalışmalar genellikle internet kullanımı ve bağımlılığı üzerine odaklanmıştır. Sosyal medya ve sosyal medyaya yönelik tutumlar üzerine yapılan çalışmaların ise nispeten sınırlı sayıda olduğu dikkati çekmektedir. Literatürde genç yetişkinlerde sosyal medya kullanımı ve depresyon arasındaki ilişkinin (Li, Sidani, Shensa ve ark., 2016), facebook kullanımının üniversite öğrencilerinin kişilik özellikleri, benlik saygıları, yalnızlık düzeyleri ve narsistik eğilimleri üzerindeki etkisinin (Skues, Williams ve Wise, 2012); genç yetişkinlerde sosyal medya kullanımı ve sosyal izolasyon algısı arasındaki ilişkinin (Primack ve ark., 2017), sosyal medya kullanımının olumlu ve

olumsuz yönlerinin (Allen ve ark., 2014); ortaokul ve lise öğrencilerinin sosyal medyaya ilişkin tutumlarının (Argın, 2013), lise öğrencilerinin sosyal medyaya ilişkin tutumları ile algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin (Atalay, 2014), üstün yetenekli çocukların sosyal medya kullanım motivasyonlarının (Köroğlu, 2014), sosyal medya ve ortaöğretim öğretmenlerinin Facebook kullanım alışkanlıklarının (Sönmez, 2013), öğretmen adaylarının sosyal ağları benimseme ve yalnızlık durumlarının (Bayraktar, Hopcan ve Hopcan, 2013), ortaöğretim öğrencilerinin sosyal medya kullanım alışkanlıkları ve motivasyonlarının (Ök, 2013) ve öğrencilerin zorbalık eğilimleri ile sosyal medyaya yönelik tutumları arasında ilişkinin (Ökte, 2014) incelendiği araştırmalar bulunmakla birlikte; gençlerde sosyal medyaya yönelik tutumun yalnızlıkla ilişkisini irdeleyen bir çalışmaya rastlanmadığından dolayı sosyal medyaya yönelik tutum ve yalnızlık arasındaki ilişkinin incelemesi bu araştırmanın amacını oluşturmuştur.

Amaç

Bu araştırmanın temel amacı, lise öğrenimi görmekte olan gençlerin yalnızlık düzeyleri ile sosyal medyaya yönelik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırmada ayrıca, gençlerin yalnızlık düzeyleri ve sosyal medyaya yönelik tutumlarının sosyal medyayı kullanım sıklıkları ve sosyal medyaya bağlanmak için kullandıkları araca göre farklılaşp farklılaşmadığı da incelenmiştir. Araştırmanın temel amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Gençlerin yalnızlık düzeyleri ile sosyal medyaya yönelik tutumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Gençlerin yalnızlık düzeyleri sosyal medyayı kullanım sıklıklarına göre farklılaşmakta mıdır?
3. Gençlerin yalnızlık düzeyleri sosyal medyaya bağlanmak için kullandıkları araca göre farklılaşmakta mıdır?
4. Gençlerin sosyal medyaya yönelik tutumları sosyal medyayı kullanım sıklıklarına göre farklılaşmakta mıdır?
5. Gençlerin sosyal medyaya yönelik tutumları sosyal medyaya bağlanmak için kullandıkları araca göre farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırma, gençlerin sosyal medyaya yönelik tutumları ile yalnızlık düzeyleri arasındaki karşılıklı ilişkinin incelenmesi amacıyla ilişkisel tarama modelinde hazırlanmıştır. Nicel araştırma yöntemlerinden biri olan ilişkisel (korelasyonel) araştırmalarda var olan durum betimlenir ve değişkenlerin sadece birlikte değişip değişmedikleri incelenir. Elde edilen

sonuçlar bir neden- sonuç ilişkisinin var olabileceğine işaret etse de kesinlikle neden-sonuç ilişkisinin var olduğu şeklinde yorumlanamaz (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014; Creswell, 2017). Gençlerin sosyal medyaya yönelik tutumlarının ve yalnızlık düzeylerinin sosyal medyayı kullanım sıklığı ve sosyal medyaya bağlanmak için kullandıkları araca göre farklılaşıp farklılaşmadığı ise karşılaştırmalı tarama modelinde incelenmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, İstanbul ili Kadıköy ilçesinde bulunan devlet okullarının 10. ve 11. sınıflarında öğrenim gören lise öğrencileri oluşturmuştur. Örneklem grubu oluşturulurken basit seçkisiz küme örnekleme yoluyla dört farklı okul belirlenmiş, bu okulların 10. ve 11. sınıflarına devam eden öğrenciler arasından seçkisiz küme örnekleme yoluyla seçilen 250 öğrenci araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Öğrencilerin 120'si (%48) kız, 130'u (%52) ise erkektir. Öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerine göre dağılımları incelendiğinde; 39'u (%15.6) düşük, 200'ü (%80) orta ve 11'i (%4.4) yüksek sosyo-ekonomik düzeyden geldiklerini belirtmişlerdir. Sınıf düzeyine göre dağılıma bakıldığında; öğrencilerin 126'sının (%50.4) 10. sınıfta, 124'ünün (%49.6) 11. sınıfta öğrenim gördüğü tespit edilmiştir. Bu araştırmada 9. ve 12. sınıflarla çalışılmamasının nedeni, 9. sınıf öğrencilerinin liseye yeni başladıkları için uyum sağlama sürecinde olmaları, 12. sınıf öğrencilerinin ise üniversiteye giriş sınavlarına yoğun bir şekilde hazırlanıyor olmaları nedeniyle yaşayabilecekleri düşünülen sınav kaygısının araştırma sonuçlarını etkileme olasılığıdır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın veri toplama sürecinde "Sosyal Medya Tutum Ölçeği", "UCLA Yalnızlık Ölçeği" ve bu araştırma için hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu"ndan yararlanılmıştır. Aşağıda veri toplama araçlarını tanıttıcı bilgilere yer verilmiştir.

Sosyal Medya Tutum Ölçeği: Araştırmada gençlerin sosyal medyaya yönelik tutumlarının belirlenmesi amacıyla Argın (2013) tarafından geliştirilen Sosyal Medya Tutum Ölçeği'nden yararlanılmıştır. Sosyal Medya Tutum Ölçeği, 23 maddeden oluşan beşli likert tipi bir ölçektir. Ölçekteki maddelerin 17'si olumlu, 6'sı olumsuzdur. Ters maddelerin tümü sosyal izolasyon alt ölçeğinde yer almaktadır. Sosyal izolasyon alt ölçeği tamamen olumsuz maddelerden oluştuğundan, toplam ölçek puanı bu maddeler ters kodlanarak hesaplanmaktadır. Ölçekten alınan toplam puanın yüksek olması sosyal medyaya ilişkin tutumların yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle; toplam puanın artması sosyal medyaya yönelik olumlu tutumlardaki artışa işaret etmektedir. Ayrıca alt boyutlardan alınan puanın artması alt boyutun ölçtüğü özelliğin düzeyinde de artış olduğu şeklinde değerlendirilmektedir. Başlangıçta oluşturulmuş taslak ölçeğin yapı geçerliliğini sınamak üzere faktör analizi yapılmış ve analizler sonucunda dört faktörlü bir ölçek elde edilmiştir. Bu faktörler; paylaşım ihtiyacı (örn.; "Arkadaşlarımla paylaşım hakkında yorum yapmaları beni mutlu ediyor"), sosyal yetkinlik (örn.; "Sosyal medya siteleri

sayesinde daha fazla arkadaşımın olacağını düşünürüm”) , sosyal izolasyon (örn.; “Sosyal medya siteleri yüzünden arkadaşlarıma yeterince vakit ayıramıyorum”) ve öğretmenlerle ilişki (örn.; “Öğretmenlerimin sosyal medya sitelerinde beni takip etmesi kendimi değerli hissetmemi sağlıyor”) olarak adlandırılmıştır (Otrar ve Arğın, 2015). Faktörler toplam varyansın %52.65’ini açıklamıştır. Güvenirlik için yapılan analizlerde ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı. 85 olarak bulunmuştur. Alt ölçekler için alpha katsayıları. 79 ve. 81 arasında değişmektedir. Ölçeğin üç hafta arayla aynı gruba uygulanması sonucunda elde edilen test-tekrar test güvenirlik kat sayısı ise toplam ölçek puanı için. 83 olarak bulunmuş, alt ölçekler için .72 ile .89 arasında değişmiştir (Arğın, 2013).

UCLA Yalnızlık Ölçeği: Gençlerin yalnızlık düzeylerini belirlemek üzere Russell, Peplau ve Ferguson (1978) tarafından geliştirilen ve Russell, Peplau ve Cutrona (1980) tarafından tekrar gözden geçirilen UCLA Yalnızlık Ölçeği kullanılmıştır. UCLA Yalnızlık Ölçeği; 10’u düz, 10’u ters toplam 20 maddeden oluşan dördümlük likert tipi bir ölçektir. Ölçekten alınan puandaki artış yalnızlığın daha yoğun yaşandığının göstergesi olarak kabul edilmektedir. Ölçeğin Türk kültürüne adaptasyonu Demir (1989) tarafından yapılmıştır. Geçerlik çalışmaları kapsamında ölçek, yalnızlıktan yakınan “hasta” grubu ile yalnızlıktan yakınmayan “normal” gruba uygulanmış ve “hasta” grubun “normal” gruba göre daha yüksek yalnızlık ortalamasına sahip olduğu görülmüştür ($t=6.29, p<.001$). UCLA Yalnızlık Ölçeği’nin Beck Depresyon Envanteri ve Çok Yönlü Depresyon Ölçeği’nin Sosyal İçedönüklük alt ölçeği ile ilişkisine de bakılmış; elde edilen ilişki katsayılarının Beck Depresyon Envanteri ($r = .77, p<.001$) ve Sosyal İçedönüklük alt ölçeği ($r = .82, p<.001$) için anlamlı düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin güvenirlik analizleri kapsamında iç tutarlılık katsayısı ve test tekrar test katsayıları da hesaplanmış; iç tutarlılık katsayısı. 96; test tekrar test güvenirlik katsayısı ise. 94 olarak bulunmuştur (Demir, 1989).

Kişisel Bilgi Formu: Bu araştırmada kullanılan Kişisel Bilgi Formu, örnekleme oluşturan gençlerden cinsiyete, sınıf düzeyine, algılanan sosyo-ekonomik düzeye, sosyal medyayı kullanma sıklığına, sosyal medyaya bağlanmak için kullanılan araca ilişkin bilgileri almak amacıyla oluşturulmuş bir formdur.

İşlem

Veri toplama sürecinde kullanılan ölçme araçları öğrencilere aynı anda verilmiş ve “Kişisel Bilgi Formu”, “Sosyal Medya Tutum Ölçeği” ve “UCLA Yalnızlık Ölçeği” sıralamasıyla uygulanmıştır. Veri toplama işlemi yaklaşık bir ders saatinde (35-40 dakika) gerçekleştirilmiştir. Uygulama öncesinde araştırmanın amacına, ölçme araçlarının nasıl cevaplanacağına, verilerin gizli tutulup sadece araştırma için kullanılacağına yönelik gerekli açıklamalar yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçların güvenilir olması için; öğrencilerin ölçeklere verdikleri cevapların içten ve samimi olmasının önemi özellikle vurgulanmıştır.

Verilerin Analizi

Veri toplama işlemi tamamlandıktan sonra elde edilen verilerin analizi SPSS istatistik programında gerçekleştirilmiştir. Veri analizi sürecinde istatistiksel anlamlılık düzeyi .05 olarak alınmıştır. İstatistiksel analizlerde öncelikle örneklem grubunu oluşturan gençlerin “Sosyal Medya Tutum Ölçeği” ve “UCLA Yalnızlık Ölçeği”nden aldıkları puanların ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Ardından araştırmanın amacı doğrultusunda; “Sosyal Medya Tutum Ölçeği” nin toplam puanı ve alt ölçek toplam puanları (sosyal yetkinlik, paylaşım ihtiyacı, öğretmenlerle ilişki ve sosyal izolasyon) ile “UCLA Yalnızlık Ölçeği” puanı arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını test etmek için Pearson Momentler Çarpım Korelasyon tekniği uygulanmıştır. Gençlerin sosyal medyaya yönelik tutumlarının ve yalnızlık düzeylerinin sosyal medyaya bağlanmak için kullandıkları araca göre farklılaşp farklılaşmadığını test etmek için; ikiden fazla grubun ortalamalarının karşılaştırılması söz konusu olduğundan parametrik tekniklerden tek yönlü varyans analizi (ANOVA) tekniği kullanılmıştır. Grup ortalamaları arasında anlamlı bir farkın çıkması durumunda, bu farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla Post-Hoc çoklu karşılaştırma tekniklerinden biri olan Scheffe testinden (varyanslar homojen olduğundan) yararlanılmıştır. Diğer taraftan; gençlerin sosyal medyaya yönelik tutumlarının ve yalnızlık düzeylerinin sosyal medya sitelerini kullanım sıklığına göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere ikiden fazla grubun ortalamalarının karşılaştırılması söz konusu olduğundan ve karşılaştırılacak gruplardaki veri sayısı ($n < 30$) az olup değişkenler normal dağılım göstermediğinden (Can, 2014) parametrik olmayan tekniklerden Kruskal Wallis-H testi uygulanmıştır. Grupların sıra ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık çıkması durumunda, bu farkın hangi gruplardan kaynaklandığı ikili karşılaştırmalar yapmaya imkân veren Mann-Whitney U testi ile sınıanmıştır.

Bulgular

Araştırmada öncelikle ölçeklerden alınan toplam puan ve alt ölçek puanlarına ait ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmış, elde edilen bulgular Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. UCLA Yalnızlık Ölçeği ve Sosyal Medya Tutum Ölçeği (SMTÖ) Toplam ve Alt Ölçek Puanları için Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Değişkenler	N	$\bar{X}$	ss
Yalnızlık	250	2.54	.42
SMTÖ Toplam	250	3.88	.36
Sosyal Yetkinlik	250	3.67	.77
Paylaşım İhtiyacı	250	4.29	.33
Öğretmenlerle İlişki	250	3.42	.46
Sosyal İzolasyon	250	2.60	.47

Tablo 1’de görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan gençlerin UCLA Yalnızlık Ölçeği’nden aldıkları puanların aritmetik ortalaması $\bar{X} = 2.54$, standart sapması $ss = .42$,

Sosyal Medya Tutum Ölçeği'nden aldıkları toplam puanların aritmetik ortalaması $\bar{X} = 3.88$, standart sapması $ss = .36$ olarak bulunmuştur. Gençlerin Sosyal Medya Tutum Ölçeği'nin alt boyutlarından aldıkları puanların ortalamaları incelendiğinde; paylaşım ihtiyacı alt boyutundan aldıkları puanların göreceli olarak en yüksek ortalamaya ($\bar{X}=4.29$, $ss=.33$) sahip olduğu görülmektedir.

Araştırmanın ana amacı doğrultusunda, gençlerin yalnızlık düzeyleri ile sosyal medyaya yönelik tutumları arasındaki ilişkileri belirleyebilmek için Pearson Momentler Çarpım Korelasyon katsayıları hesaplanmış, bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Gençlerin Yalnızlık Düzeyleri ve Sosyal Medyaya Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkiler (N=250)

Değişkenler	1	2	3	4	5	6
1. Yalnızlık	1					
2. SMTÖ Toplam	.85***	1				
3. Sosyal Yetkinlik	.85***	.86***	1			
4. Paylaşım İhtiyacı	.67***	.83***	.69***	1		
5. Öğretmenlerle İlişki	.19**	.21***	.14*	.21***	1	
6. Sosyal İzolasyon	-.16*	-.36***	-.45***	-.06	.17**	1

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Tablo 2'ye göre, örneklem grubunu oluşturan gençlerin yalnızlık düzeyleri ile Sosyal Medya Tutum Ölçeği'nden aldıkları toplam puan arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r=0.85$; $p < .001$). Gençlerin yalnızlık düzeyleri ile Sosyal Medya Tutum Ölçeği'nin sosyal yetkinlik ($r=0.85$; $p < .001$), paylaşım ihtiyacı ($r=.67$; $p < .001$), öğretmenlerle ilişkiler ($r=.19$; $p < .01$) alt boyutları arasında da pozitif yönde ve anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Ayrıca gençlerin yalnızlık düzeyleri ile Sosyal Medya Tutum Ölçeği'nin sosyal izolasyon alt boyutu ($r=-.16$; $p < .05$) arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Gençlerin yalnızlık düzeyleri ile sosyal izolasyon arasında negatif yönde bir ilişkinin çıkması sosyal izolasyon alt boyutunu oluşturan maddelerin tamamının olumsuz (ters) maddeler olmasından kaynaklanmaktadır. Başka bir deyişle; sosyal izolasyon puanlarındaki artış sosyal medyanın izolasyona neden olduğuna ilişkin algının yükselmesine işaret emektedir. Dolayısıyla; yalnızlık düzeyi arttıkça sosyal izolasyon algısı azalmaktadır.

Gençlerin yalnızlık düzeylerinin sosyal medyayı kullanım sıklığına göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek üzere Kruskal Wallis-H testi uygulanmış, elde edilen bulgular Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. UCLA Yalnızlık Ölçeği Puanlarının Sosyal Medyayı Kullanım Sıklığı Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{X}$ sıra	X^2	sd	P
Yalnızlık	Her gün bir kere	63	90.93	65.43	5	.000
	Her gün bir kereden fazla	126	160.40			
	Haftada bir kere	11	74.41			
	Haftada bir kereden fazla	34	104.40			
	Ayda bir kere	6	32.50			
	Ayda bir kereden fazla	10	87.30			
	Toplam	250				

Tablo 3'te görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan gençlerin yalnızlık puanlarının sosyal medyayı kullanım sıklığı değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H testi sonucunda grupların sıra ortalamaları arasındaki farklılık anlamlı bulunmuştur ($\chi^2=65.43$, $p<.001$). Bir sonraki adımda farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek üzere gruplar Mann-Whitney U testi ile ikili olarak karşılaştırılmış, bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. UCLA Yalnızlık Ölçeği Puanlarının Sosyal Medyayı Kullanım Sıklığı Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Gruplar	Her gün bir kere	Her gün bir k. fazla	Haftada bir kere	Haftada bir k. fazla	Ayda bir kere	Ayda bir k. fazla
Her gün bir kere	$\bar{X}_{sıra}=90.93$	$P<.001$	$P>.05$	$P>.05$	$P<.05$	$P>.05$
Her gün bir k.fazla		$\bar{X}_{sıra}=160.40$	$P<.001$	$P<.001$	$P<.001$	$P<.01$
Haftada bir kere			$\bar{X}_{sıra}=74.41$	$P>.05$	$P>.05$	$P>.05$
Haftada bir k.fazla				$\bar{X}_{sıra}=104.40$	$P<.01$	$P>.05$
Ayda bir kere					$\bar{X}_{sıra}=32.50$	$P>.05$
Ayda bir k.fazla						$\bar{X}_{sıra}=87.30$

Tablo 4 incelendiğinde; sıra ortalamaları arasındaki sözkonusu farklılığın sosyal medyayı her gün bir kere kullanan grupla her gün bir kereden fazla kullanan grup arasında, her gün bir kereden fazla kullanan grubun lehine $p<.001$ düzeyinde; her gün bir kere kullanan grupla ayda bir kere kullanan grup arasında, her gün bir kere kullanan grubun lehine $p<.05$ düzeyinde; her gün bir kereden fazla kullanan grupla haftada bir kere kullanan grup arasında, her gün bir kereden fazla kullanan grubun lehine $p<.001$ düzeyinde; her gün bir kereden fazla kullanan grupla haftada bir kereden fazla kullanan grup arasında, her gün bir kereden fazla kullanan grubun lehine $p<.001$ düzeyinde; her gün bir kereden fazla kullanan grupla ayda bir kere kullanan grup arasında, her gün bir kereden fazla kullanan grubun lehine $p<.001$ düzeyinde; her gün bir kereden fazla kullanan grupla ayda

bir kereden fazla kullanan grup arasında, her gün bir kereden fazla kullanan grubun lehine $p < .01$ düzeyinde; haftada bir kereden fazla kullanan grupla ayda bir kere kullanan grup arasında, haftada bir kereden fazla kullanan grup lehine $p < .01$ düzeyinde gerçekleştiği saptanmıştır. Diğer grupların sıra ortalamaları arasındaki farklılıklar ise istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p > .05$).

Gençlerin yalnızlık düzeylerinin sosyal medyaya bağlanmak için kullandıkları araca göre farklılaşmış farklılaşmadığını belirlemek üzere tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmış, elde edilen bulgular Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. UCLA Yalnızlık Ölçeği Puanlarının Sosyal Medyaya Bağlanmak İçin Kullanılan Araca Göre Farklılaşmış Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	N	$\bar{X}$	SS	Var. K.	K.T.	Sd	KO	F	p
Yalnızlık	Masaüstü	62	44.11	5.74	G.içi	4375.93	2	2187.96	41.55	.000
	Dizüstü	38	49.29	7.54	G.arası	13004.96	247	52.65		
	Mobil	150	53.98	7.72	Toplam	17380.90	249			
	Toplam	250	50.82	8.35						

Tablo 5'te görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan gençlerin yalnızlık puanlarının sosyal medya sitelerine bağlanmak için kullandıkları araca göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık anlamlı bulunmuştur ($F=41.55$; $p < .001$). Bu işlemin ardından farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla Post-Hoc çoklu karşılaştırma tekniklerinden Scheffe tekniği kullanılmış ve sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. UCLA Yalnızlık Ölçeği Puanlarının Sosyal Medyaya Bağlanmak İçin Kullanılan Araca Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

Gruplar (i)	Gruplar (j)	$\bar{X}_i - \bar{X}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	P
Masaüstü	Dizüstü	-5.177	1.495	.003
	Mobil	-9.867	1.096	.000
Dizüstü	Masaüstü	5.177	1.495	.003
	Mobil	-5.177	1.318	.002
Mobil	Masaüstü	-9.867	1.096	.000
	Dizüstü	5.177	1.318	.002

Tablo 6'da görüldüğü gibi, örneklem grubunu oluşturan gençlerin yalnızlık puanlarının hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonucunda söz konusu farklılığın sosyal medyaya bağlanmak için masaüstü bilgisayarı kullananlarla

dizüstü bilgisayarı kullananlar arasında dizüstü bilgisayarı kullananların lehine $p < .01$ düzeyinde; masaüstü bilgisayarı kullananlarla mobil cihazları kullananlar arasında mobil cihazları kullananların lehine $p < .001$ düzeyinde ve dizüstü bilgisayar kullananlarla mobil cihazları kullananlar arasında mobil cihazları kullananlar lehine $p < .01$ düzeyinde gerçekleştiği saptanmıştır.

Gençlerin sosyal medyaya yönelik tutumlarının sosyal medyayı kullanım sıklığına göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere Kruskal Wallis-H testi yapılmış, elde edilen bulgular Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. SMTÖ Toplam Puanlarının Sosyal Medyayı Kullanım Sıklığı Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{X}$ sıra	X^2	sd	P
SMTÖ	Her gün bir kere	63	92.02	67.65	5	.000
	Her gün bir kereden fazla	126	161.54			
	Haftada bir kere	11	79.05			
	Haftada bir kereden fazla	34	96.31			
	Ayda bir kere	6	36.17			
	Ayda bir kereden fazla	10	86.30			
	Toplam	250				

Tablo 7’de görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan gençlerin SMTÖ’nden aldıkları toplam puanların sosyal medyayı kullanım sıklığı değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H testi sonucunda grupların sıra ortalamaları arasındaki farklılık anlamlı bulunmuştur ($\chi^2=67.65$; $p < .001$). Bu işlemin ardından farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek üzere gruplar Mann-Whitney U testi ile ikili olarak karşılaştırılmış, bulgular Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. SMTÖ Toplam Puanlarının Sosyal Medyayı Kullanım Sıklığı Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Gruplar	Her gün bir kere	Her gün bir k. fazla	Haftada bir kere	Haftada bir k. fazla	Ayda bir kere	Ayda bir k. fazla
Her gün bir kere	$\bar{X}_{sıra} = 92.02$	$P < .001$	$P > .05$	$P > .05$	$P < .05$	$P > .05$
Her gün bir k.fazla		$\bar{X}_{sıra} = 161.54$	$P < .001$	$P < .001$	$P < .001$	$P < .01$
Haftada bir kere			$\bar{X}_{sıra} = 79.05$	$P > .05$	$P > .05$	$P > .05$
Haftada bir k.fazla				$\bar{X}_{sıra} = 96.31$	$P < .05$	$P > .05$
Ayda bir kere					$\bar{X}_{sıra} = 36.17$	$P > .05$
Ayda bir k.fazla						$\bar{X}_{sıra} = 86.30$

Tablo 8 incelendiğinde, sıra ortalamaları arasındaki söz konusu farklılığın sosyal medyayı her gün bir kere kullanan grupla her gün bir kereden fazla kullanan grup arasında, her gün bir kereden fazla kullanan grubun lehine $p < .001$ düzeyinde; her gün bir kere kullanan grupla ayda bir kere kullanan grup arasında, her gün bir kere kullanan grubun lehine $p < .05$ düzeyinde; her gün bir kereden fazla kullanan grupla haftada bir kere kullanan grup arasında, her gün bir kereden fazla kullanan grubun lehine $p < .001$ düzeyinde; her gün bir kereden fazla kullanan grupla haftada bir kereden fazla kullanan grup arasında, her gün bir kereden fazla kullanan grubun lehine $p < .001$ düzeyinde; her gün bir kereden fazla kullanan grupla ayda bir kere kullanan grup arasında, her gün bir kereden fazla kullanan grubun lehine $p < .001$ düzeyinde; her gün bir kereden fazla kullanan grupla ayda bir kereden fazla kullanan grubun lehine $p < .01$ düzeyinde; haftada bir kereden fazla kullanan grupla ayda bir kere kullanan grup arasında, haftada bir kereden fazla kullanan grup lehine $p < .05$ düzeyinde gerçekleştiği saptanmıştır. Diğer grupların sıra ortalamaları arasındaki farklılıklar ise anlamlı bulunmamıştır ($p > .05$).

Gençlerin sosyal medyaya yönelik tutumlarının sosyal medyaya bağlanmak için kullandıkları araca göre farklılaşp farklılaşmadığını saptamak üzere tek yönlü varyans analizi (ANOVA) tekniği uygulanmış, elde edilen bulgular Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9. SMTÖ Toplam Puanlarının Sosyal Medyaya Bağlanmak İçin Kullanılan Araca Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Puan	Grup	N	$\bar{X}$	SS	ANOVA Sonuçları					
					Var. K.	K.T.	Sd	KO	F	p
SMTÖ	Masaüstü	62	3.59	.24	G.içi	8.34	2	4.17	42.95	.000
	Dizüstü	38	3.81	.26	G.arası	23.98	247	.09		
	Mobil	150	4.02	.34	Toplam	32.32	249			
	Toplam	250	3.88	.36						

Tablo 9’da görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan gençlerin SMTÖ’nden aldıkları toplam puanların sosyal medya sitelerine bağlanmak için kullandıkları araca göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık anlamlı bulunmuştur ($F=42.95$; $p < .001$). Bu işlemin ardından farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla Post-Hoc çoklu karşılaştırma tekniklerinden Scheffe tekniği kullanılmış ve sonuçlar Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. SMTÖ Toplam Puanlarının Sosyal Medyaya Bağlanmak İçin Kullanılan Araca Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

Gruplar (i)	Gruplar (j)	$\bar{X}_i - \bar{X}_j$	$Sh\bar{x}$	P
Masaüstü	Dizüstü	-.216	.064	.004
	Mobil	-.216	.047	.000
Dizüstü	Masaüstü	-.429	.064	.004
	Mobil	.216	.056	.001
Mobil	Masaüstü	-.212	.047	.000
	Dizüstü	.429	.056	.001

Tablo 10'da görüldüğü gibi, örneklem grubunu oluşturan gençlerin SMTÖ'nden aldıkları toplam puanların hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonucunda söz konusu farklılığın masaüstü bilgisayar kullanıcıları ile dizüstü bilgisayar kullanıcıları arasında dizüstü bilgisayar kullanıcılarının lehine $p < .01$ düzeyinde; masaüstü bilgisayar kullanıcıları ile mobil cihazları kullananlar arasında mobil cihazları kullananların lehine $p < .001$ düzeyinde; dizüstü bilgisayar kullanıcıları ile mobil cihazları kullananlar arasında mobil cihazları kullananların lehine $p < .001$ düzeyinde gerçekleştiği saptanmıştır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Gençlerin yalnızlık düzeyleri ile sosyal medyaya yönelik tutumları arasındaki karşılıklı ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan bu araştırmadan elde edilen sonuçlar aşağıda sırasıyla verilmiş, bulgular ilgili literatüre dayanarak tartışılmış ve araştırmanın sınırlılıkları dikkate alınmak suretiyle bazı öneriler getirilmiştir.

Öncelikle, gençlerin yalnızlık düzeyleri ve sosyal medyaya yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla yapılan betimleyici istatistiksel analizlerden (Tablo 1) elde edilen bulgulara göre, gençlerin yalnızlık düzeylerinin ($\bar{x} = 2.54$) ve sosyal medyaya yönelik tutumlarının ($\bar{x}$ toplam = 3.88) yüksek denebilecek düzeyde olduğu söylenebilir. Sosyal medyaya yönelik tutum puanlarının yüksek olması nedeniyle gençlerin sosyal medyaya yönelik olumlu tutum geliştirdikleri düşünülebilir. Ayrıca, gençlerin özellikle SMTÖ'nin paylaşım ihtiyacı alt ölçeğinden aldıkları puanların ortalamasının ($\bar{x} = 4.30$) diğer alt ölçek ortalamalarından daha yüksek olmasına dayanarak yüksek düzeyde paylaşım ihtiyacına sahip oldukları da söylenebilir.

Bu araştırmanın temel amacı, gençlerin yalnızlık düzeyleri ile sosyal medyaya yönelik tutumları arasındaki karşılıklı ilişkinin incelenmesidir. Bu amaçla değişkenler arasındaki ilişkiler sınanmış, elde edilen bulgular Sosyal Medya Tutum Ölçeği'nden alınan toplam puan arttıkça yalnızlık düzeyinde artış olduğunu göstermiştir (Tablo 2). Araştırmadan elde edilen bu bulguya göre, gençlerin yalnızlık düzeyleri arttıkça sosyal medyaya yönelik tutumlarında olumlu yönde artış olduğu, yalnızlık düzeyleri azaldıkça da sosyal medyaya yönelik olumlu tutumlarının azaldığı söylenebilir. Bu bulgu literatürdeki benzer araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir. Bu araştırmalarda lise ve üniversite öğrencilerinde yalnızlığın artması ile problemlerinin internet kullanımının da arttığı (Morahan-Martin ve

Schumacher; 2000; Amichai-Hamburger ve Ben-Artzi, 2003; Çağır, 2010; Yao ve Zhong, 2014), internet bağımlılığı arttıkça yalnızlık düzeyinde de artış olduğu (Kurtaran, 2008; Esen ve Siyez, 2011; Önay, 2014) sonucuna varılmıştır. Tokunaga ve Rains (2010) 22 farklı ülkede yapılmış 94 araştırma üzerinden yürüttükleri bir meta-analiz çalışmasında yalnızlık ve problemlerli internet kullanımı arasında orta düzeyde ve tutarlı ilişkilerin olduğuna dair bir sonuca ulaşmıştır. Ayrıca Skues, Williams ve Wise (2012) üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirdikleri bir araştırmada yalnızlık arttıkça öğrencilerin Facebook kullanımlarının ve Facebook'taki arkadaş sayılarının da arttığını tespit etmişlerdir. Doğan ve Karakuş (2015)'un lise öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği bir başka araştırmanın bulguları ise romantik ilişkilerde ve aile ilişkilerinde yalnızlık duygusu arttıkça sosyal ağların kullanımında artış olduğunu göstermiştir. Tüm bu araştırmalardan elde edilen bulgulara da dayanarak; gençlerin yalnızlık duygusundan kurtulmak için sosyal medyaya yönelmeleri ve sosyal medyaya yönelik olumlu tutumlar geliştirmeleri beklenen bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Bu durumda internetin sosyal medya siteleri aracılığıyla yalnızlık düzeyi yüksek olan gençlere başkalarına kolaylıkla ulaşmak ve onlarla etkileşime girmek için ortam yarattığı ve böylece gençlerin sosyal medyaya yönelik tutumlarında olumlu yönde bir artış olduğu düşünülebilir. Diğer taraftan; sosyal medyadaki sanal ilişki ağlarının sanılanın aksine yalnızlık duygusunu azaltmadığı; reel sosyal ilişkilerden ve sağlıklı sosyal aktivitelerden uzaklaştırdığı için zamanla yalnızlık duygusunun artmasına yol açabileceği de düşünülmektedir. Nitekim bazı araştırmacılar sosyal medya kullanımı ve yalnızlık değişkenlerinden hangisinin öncül değişken olduğuna dair net bir bilginin olmadığına vurgu yaparak; yalnızlığın sosyal medya kullanımını arttırdığı gibi sosyal medya kullanımının da yalnızlığı arttırabileceğini belirtmektedirler (Primack ve ark., 2017; Yao ve Zhong, 2014; Bonetti, Campbell ve Gilmore, 2010; Kim, LaRose, ve Peng, 2009). Bu durumda yalnızlığın sosyal medyaya yönelimde hem bir neden hem bir sonuç olabileceği ve bu iki değişken arasında bir kısır döngü olduğu söylenebilir.

Gençlerin yalnızlık düzeyleri ile Sosyal Medya Tutum Ölçeği'nin alt boyutları arasındaki ilişkiler incelendiğinde; gençlerin yalnızlık düzeyleri arttıkça Sosyal Medya Tutum Ölçeği alt boyutlarından olan sosyal yetkinlik, paylaşım ihtiyacı ve öğretmenlerle ilişki alt boyutlarından aldıkları puanlarda da artış olmaktadır. Diğer taraftan; gençlerin Sosyal Medya Tutum Ölçeği'nin sosyal izolasyon alt boyutundan aldıkları puanlar arttıkça yalnızlık düzeylerinde azalma olmaktadır (Tablo 2). Elde edilen bulgulardan hareketle, gençlerin yalnızlık düzeyleri arttıkça sosyal medya ortamındaki sosyal yetkinlik algılarının da arttığı söylenebilir. Gençlerin yalnızlık duygularıyla baş edemediklerinde sosyal medya sitelerinde tanıdığı veya tanımadığı kişilerle iletişime geçerek arkadaşlık kurup bu yolla sosyal yetkinliklerini artırma çabası içinde oldukları düşünülebilir. Caplan (2003) ve Kim, LaRose ve Peng (2009) yalnızlık ve depresyon gibi bazı psikososyal problemleri olan bireylerin kendilerini büyük bir ihtimalle sosyal açıdan yeterli algılamadıklarını ve etkili sosyal becerilere sahip olmadıklarını belirtmektedir. Bu nedenle bu bireyler görünmez oldukları ve kendilerini daha rahat hissettikleri için sanal ortamlarda sosyal etkileşime geçmeyi yüz-yüze etkileşime geçmeye tercih etmektedirler. Hatta muhtemelen online etkileşimlerde kendilerini daha başarılı bulmaktadırlar ve bu durum aşırı internet kullanımına ve bağımlılığın yol açabilmektedir. Araştırmacıların ortaya koyduğu bu

görüş, bu araştırmanın sonucunu da desteklemektedir. Diğer taraftan; gençlerin yalnızlık düzeyleri arttıkça sosyal medya ortamında paylaşım ihtiyaçları da artmaktadır. Bu bulgu, yalnızlık düzeyi yüksek olan gençlerin başkaları ile yazılı iletişim kurarak ve kendi fikir ve görüşlerini öne sürerek gerçek sosyal ortamlarda gideremedikleri paylaşım ihtiyaçlarını sosyal medya sitelerinde gidermeyi tercih ettiklerini düşündürmektedir. Gençler, sosyal medya ortamında hem paylaşımında bulunarak hem de başkalarından beğeni ve istek alarak kendilerinin ne kadar önemli olduklarını, başkaları tarafından sevildiklerini ve yalnız olmadıklarını hissediyor olabilirler. Öğretmenlerle ilişki alt boyutu açısından bakıldığında; gençlerin yalnızlık düzeyleri arttıkça öğretmenlerle ilişki ihtiyacının da arttığı söylenebilir. Araştırmanın örneklem grubunu oluşturan gençler zamanlarının önemli bir kısmını okulda geçirdikleri için ister istemez öğretmenlerle iletişime geçmektedirler. Dolayısıyla, gençlerin sosyal medya hesapları vasıtasıyla öğretmenlerini takip ederek, onlarla gerçek dünyada olmasa bile sanal dünyada iletişim kurup düşünce aktarımı yaparak, öğretmenlerinin paylaştıklarını ve onların etkilendikleri konuları takip ederek daha çok irtibatla olma çabası gösterdikleri böylelikle yalnızlıklarını gidermeye çalıştıkları düşünülebilir. Sosyal izolasyon alt boyutuna ait bulgular değerlendirildiğinde; yalnızlık düzeyi azaldıkça gençlerin sosyal medyanın sosyal izolasyona neden olduğu yönündeki algılarında da artış olduğu düşünülebilir. Başka bir deyişle; yalnızlık düzeyi düşük olan gençler sosyal medyanın kendilerini gerçek yaşamdaki sosyal ilişkilerden alıkoyduğunu düşünüyor olabilirler. Nitekim, Sosyal Medya Ölçeği'nin sosyal izolasyon alt boyutu sosyal medyaya olumsuz özellikler atfeden maddelerden oluşmaktadır (örneğin; "Sosyal medya sitelerinin beni arkadaşlarımdan uzaklaştırdığını düşünüyorum"). Dolayısıyla, bu durum sosyal medyaya yönelik olumsuz tutumun varlığına da işaret etmektedir. Bazı araştırmacılar da özellikle sosyal medyanın gençler üzerindeki olumlu ve olumsuz psikolojik sonuçlarına vurgu yaparak, sosyal medya kullanımının gençlerin sosyal bağlantılarını geliştirici rolünün yanısıra gittikçe toplumdaki uzaklaşmaya ve sosyal izolasyona yol açabileceğini de belirtmektedirler (Allen ve ark., 2014).

Araştırmada gençlerin yalnızlık düzeylerinin sosyal medya sitelerini kullanım sıklığına göre farklılaşp farklılaşmadığı da incelenmiş, elde edilen bulgulara göre sosyal medyayı her gün bir kereden fazla kullanan gençlerin yalnızlık düzeylerinin her gün bir kere, haftada bir kere, haftada bir kereden fazla, ayda bir kere ve ayda bir kereden fazla kullanan gençlere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca sosyal medyayı ayda bir kere kullanan gençlerin yalnızlık düzeylerinin her gün bir kere kullanan ve haftada bir kereden fazla kullanan gençlere göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Tablo 3 ve Tablo 4). Başka bir ifadeyle; gençlerin yalnızlık düzeyleri arttıkça sosyal medyayı kullanım sıklıklarının da arttığı söylenebilir. Bu bulgu, aynı zamanda gençlerin yalnızlık duygusunu yaşadıkları zaman bu duyguyla baş etmede sosyal medya sitelerine bağlanmayı en kolay yol olarak gördüklerine de işaret etmektedir. Yapılan bazı araştırmalarda da benzer bulgulara ulaşılmıştır. Çağır (2010) yalnızlık yaşayan bireylerin problemleri internet kullanımına yöneldiğini, problemleri internet kullanımının da zamanla bireyleri daha da yalnızlığa ittiğini bildirmektedir. Önay (2014) internete bağımlı olan ergenlerin bağımlı olmayan ergenlere göre yalnızlık düzeylerinin daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Primack ve arkadaşlarının (2017) genç yetişkinler üzerinde yaptıkları bir araştırmanın sonuçları da sosyal izolasyon algısı arttıkça

sosyal medya kullanımında artış olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla bu araştırmada sosyal medyayı daha sık kullanan gençlerin yalnızlık düzeylerinin yüksek olması beklenen bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Araştırmanın bir başka amacı; gençlerin yalnızlık düzeylerinin sosyal medyaya bağlanmak için kullandıkları araç değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığıdır. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda gruplar arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir (Tablo 5). Sosyal medyaya bağlanmak için mobil cihazları kullanan gençlerin yalnızlık düzeyleri masaüstü bilgisayar ve dizüstü bilgisayar kullanan gençlere göre daha yüksektir (Tablo 6). Elde edilen bu bulguya göre, sosyal medyaya bağlanmak için mobil cihazları kullanan gençlerin kendilerini daha yalnız hissettikleri söylenebilir. Günümüzde oldukça gelişmiş donanıma sahip olan cep telefonlarının sosyal medya sitelerine bağlanma kolaylığının olması, ergenlerin daha hızlı ve basit bir şekilde bu sitelere ulaşmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla yalnızlık düzeyi yüksek olan öğrenciler bu cihazlarla sosyal medyaya bağlanmaya daha fazla eğilim gösterebilirler.

Araştırmada gençlerin sosyal medyaya yönelik tutumlarının sosyal medya sitelerini kullanım sıklığına göre farklılaşıp farklılaşmadığı da incelenmiş, elde edilen bulgular sosyal medyayı her gün bir kereden fazla kullanan gençlerin sosyal medyaya yönelik tutumlarının her gün bir kere, haftada bir kere, haftada bir kereden fazla, ayda bir kere ve ayda bir kereden fazla kullanan gençlere göre daha yüksek olduğunu göstermiştir. Ayrıca sosyal medyayı ayda bir kere kullanan gençlerin sosyal medyaya yönelik tutumlarının her gün bir kere, her gün bir kereden fazla ve haftada bir kereden fazla kullanan gençlere göre daha düşük olduğu bulunmuştur (Tablo 7 ve Tablo 8). Bu bulguya göre, gençlerin sosyal medyayı kullanım sıklığı arttıkça sosyal medyaya yönelik tutumlarında da olumlu yönde artış olduğu söylenebilir. Literatürde bu bulguyu destekleyen başka araştırma bulguları da mevcuttur. Arğin (2013) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada da sosyal medyayı daha seyrek kullanan ortaokul ve lise öğrencilerinin sosyal medyaya yönelik olumlu tutumlarının daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Yılmaz (2013) tarafından gerçekleştirilen başka bir araştırmada ise, lise öğrencilerinde internet kullanım süresi arttıkça internete bağımlılık düzeylerinin de arttığı görülmüştür. Sosyal medyaya yönelik tutumların incelendiği bir başka araştırma bulgusuna göre; öğrencilerin sosyal medyaya yönelik tutumları sosyal medyayı günlük ortalama kullanım süresine bağlı olarak değişmektedir. Atalay (2014) tarafından gerçekleştirilen bu araştırmada sosyal medyada günlük ortalama 1-3 saat arası, 4-6 saat arası, 7 saat ve üstü zaman geçiren öğrencilerin 1 saat ve daha az zaman geçiren öğrencilere göre sosyal medyaya ilişkin tutumlarının daha olumlu olduğu tespit edilmiştir. Ökte (2014) de paylaşım ihtiyacı yoğun olan öğrencilerin sosyal medya sitelerini daha sık kullandıklarını ortaya koymuştur. Subrahmanyam, Reich, Waechter ve Espinoza (2008) tarafından yapılan bir başka araştırmada ise kullanıcıların dörtte birinin sosyal ağ sitelerini her gün sık sık ziyaret ettiği belirtilmektedir. Dolayısıyla gençlerin sosyal medya sitelerini sık sık ziyaret etmeleri sosyal medyayı bir iletişim kanalı olarak gördüklerini ve bu nedenle sosyal medyaya yönelik daha olumlu bir tutum geliştirdiklerini düşündürmektedir. Çünkü gençlerin bu sitelerde kendileriyle ilgili paylaşımda bulunmaları, arkadaşlarının paylaşımlarından haberdar olmaları, diğerlerini takip edebilmeleri ve sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılamaları oldukça kolaydır.

Son olarak, araştırmada gençlerin sosyal medyaya yönelik tutumlarının sosyal medyaya bağlanmak için kullandıkları araca göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda gençlerin sosyal medyaya yönelik tutumlarının sosyal medyaya bağlanmak için kullandıkları araca göre farklılaştığı belirlenmiştir (Tablo 9). Sosyal medyaya bağlanmak için mobil cihazları kullanan gençlerin sosyal medyaya yönelik tutumları masaüstü bilgisayar ve dizüstü bilgisayar kullananlara göre daha yüksektir (Tablo 10). Bir başka deyişle; sosyal medyaya bağlanmak için mobil cihazları tercih eden gençlerin sosyal medyaya yönelik daha olumlu tutumlara sahip oldukları söylenebilir. Araştırma grubunu oluşturan gençlerin yarısı (%50.4) sosyal medya sitelerine her gün bir kereden fazla bağlanmaktadır. Bir önceki bulguda da belirtildiği gibi, sosyal medyaya daha sık bağlanan gençlerin sosyal medyaya yönelik tutumları da daha olumludur. Dolayısıyla mobil cihazların sosyal medya sitelerine daha sık bağlanmaya olanak tanınması ve bu cihazların kolay ulaşılabilir olması sosyal medyaya yönelik olumlu tutum sergileyen gençler tarafından daha çok tercih edilmesine sebep olmuş olabilir.

Araştırmadan elde edilen bulgular çerçevesinde araştırmanın sınırlılıkları da dikkate alınarak uygulamacılar ve araştırmacılar için aşağıdaki öneriler getirilebilir:

Uygulamacılara Yönelik Öneriler

- Bu araştırmada yalnızlık düzeyleri yüksek olan gençlerin sosyal medyaya yönelik olumlu tutumlar geliştirdikleri tespit edilmiştir. Bir başka deyişle; gençler yalnızlık duygularını hafifletmek için sosyal medyaya yönelmektedirler. Okullarımızdaki önleyici ve koruyucu psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri çerçevesinde gençler gerçek sosyal ortamlarda sağlıklı ilişkiler kurabilmeleri ve bu yolla yalnızlık duygusuyla baş edebilmeleri için iletişim becerileri ve sosyal becerileri geliştirmeye yönelik grupla psikolojik danışma ve rehberlik programları ve gerekirse bireysel danışma ve rehberlik uygulamaları ile desteklenebilir. Böylelikle sosyal medyaya bağımlılık riski de en aza indirgenebilir.
- Araştırmada sosyal medyayı daha sık kullanan gençlerin yalnızlık düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Literatür incelendiğinde, sosyal medyada fazla zaman geçirmenin genç yetişkinlik ve daha sonraki dönemlerde de görüldüğü ve bireylerin bu durumdan olumsuz etkilendikleri belirtilmektedir. Yakın tarihli bu araştırmalardan bazıları yalnızlığın sosyal medya kullanımını arttırdığı gibi sosyal medyanın fazla kullanılmasının da yalnızlığı arttırabileceğine ve sosyal izolasyona neden olabileceğine işaret etmektedir (Primack ve ark., 2017; Allen ve ark., 2014; Yao ve Zhong, 2014). Dolayısıyla, okullarımızdaki psikolojik danışmanlar veya konu ile ilgili olarak çalışan ruh sağlığı uzmanları, gençlere ve onları yetiştiren ailelere ve öğretmenlere yönelik olarak sosyal medyanın sadece zaman geçirme amacıyla değil, gençlerin akademik ve sosyal gelişimlerini destekleyici olarak nasıl kullanılacağına ilişkin bilinçlendirici psiko-eğitim programları hazırlayıp uygulayabilirler, seminer ve konferanslar verebilirler. Rehberliğin bilgiyi toplama ve yayma hizmetleri çerçevesinde okullarımızdaki psikolojik danışmanlar tarafından sosyal medya sitelerinin sağlıklı kullanımına yönelik broşürler hazırlanabilir, rehberlik panoları ve okulların web siteleri bu konu ile ilgili bilgileri aktaracak şekilde düzenlenebilir.

- Gençlerde yalnızlık duygusunun ve bu duygunun yol açtığı sosyal medyayı aşırı kullanım ve bağımlılık gibi olumsuz davranışların ne şekilde gözlemlenebileceği konusunda öğretmenlerin ve ailelerin bilgilendirici çalışmalarla desteklenmesi yararlı olabilir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Bu araştırmada ülkemizdeki gençlerin yalnızlık düzeyleri ve sosyal medyaya yönelik tutumları arasındaki karşılıklı ilişkiye yönelik bulgulara ulaşılmış olmakla birlikte yalnızlık duygusunun nedenleri bilinmemektedir. Daha sonra yapılacak araştırmalarda bu konu, gençleri sosyal medyaya yönelten yalnızlık duygusunun nedenleri, başka bir deyişle; olası öncül değişkenler de ele alınarak daha detaylı bir şekilde incelenebilir.
- Bu araştırmada yalnızlık duygusu gençlerin sadece sosyal medya sitelerine yönelik geliştirdikleri tutumlar bağlamında incelenmiştir. Yalnızlık duygusuyla birlikte bir risk faktörü olarak gençlerin sosyal medyaya bağımlılık geliştirip geliştirmedikleri de ampirik olarak araştırılabilir.
- Bu araştırma, İstanbul ili Kadıköy ilçesindeki 10. ve 11. sınıf lise öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu sınırlılık dikkate alındığında; bulguların genellenebilmesi için farklı yaş gruplarından alınacak daha geniş örneklem grupları üzerinde karşılaştırmalı araştırmalar yapılabilir.
- Başka bir sınırlılık olarak bu araştırmaya katılan gençlerin sosyo-ekonomik düzey açısından homojen bir yapıya sahip olduğu dikkate alındığında; sosyal medyaya yönelik tutumlar ve yalnızlık duygusu farklı sosyo-ekonomik seviyeden gelen bireylerin oluşturacakları örneklem üzerinde incelenebilir.
- Araştırmada yalnızlık ve sosyal medyaya yönelik tutum arasında genel olarak yüksek düzeyde bir ilişki elde edilmiştir (Tablo 2). Yüksek düzeyde elde edilen ilişki katsayısı, bu iki değişken arasındaki ilişkiyi güçlendiren farklı aracı (mediator) ve düzenleyici (moderator) değişkenlerin olma ihtimalinin yüksek olduğunu düşündürmektedir. Dolayısıyla, daha sonraki araştırmalarda bu iki değişken arasındaki ilişkinin doğasının daha iyi anlaşılabilmesi için bireyin kişilik özellikleri, ebeveyn ve sosyal çevre ile ilişkilerinin niteliği, algılanan sosyal destek gibi farklı değişkenlerin de ele alındığı çoklu bir model içinde incelenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.
- Bazı araştırmacılar sosyal medya ve yalnızlık değişkenlerinden hangisinin öncül değişken olduğuna dair net bir bilginin olmadığına vurgu yaparak yalnızlığın sosyal medya kullanımını arttırdığı gibi sosyal medyaya aşırı yönelimin de yalnızlığı arttırabileceğini belirtmektedirler (Primack ve ark., 2017; Yao ve Zhong, 2014; Bonetti, Campbell ve Gilmore, 2010; Kim, LaRose, ve Peng, 2009). Bu noktada; konunun açıklığa kavuşturmak adına nicel ve nitel araştırma desenlerinin birlikte kullanıldığı karma araştırma deseni içinde incelenmesi önerilebilir. Bu amaç doğrultusunda, yalnızlık düzeyi yüksek ve sosyal medyaya yönelik olumlu tutuma sahip gençlerle bireysel veya odak grup görüşmeleri yapılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Attitudes towards Social Media among Young People and Loneliness: A Correlational Study*

Farnaz Fathi Amaghani*

Müge Akbağ**

Introduction

Human affairs can change due to the improvement in science, technology, art, business and communication from one society to another or inside the same society over time (Bilgin, 1988). Specifically, improvement in communication technologies and fast Internet access transform social media to an inseparable part of modern society. Social media as a different aspect of media which hosts various events offers people the opportunity to come together over the same purpose and organize them over it. Users can share their personal information as well as their photographs and videos, look for jobs, interact with people from all over the world and get in touch with different groups, satisfy their social interaction and share needs which they fail to meet in their real world (Aydoğan, 2010). In other words, because social media is free and independent from a specific environment, individuals can use the platforms more effectively to socialize. Social media functions as a window to world for lots of people even if it is virtual.

* This article has been prepared based on the master thesis conducted under supervision of Assistant Prof. Dr. Müge Akbağ

** MA., Psychological Counselor, farnaz_fathi_64@yahoo.com

*** Corresponding author, Assistant Prof. Dr. , Marmara University, Faculty of Atatürk Education, Department of Guidance and Psychological Counseling, İstanbul, makbag@marmara.edu.tr, makbag2014@gmail.com.

There is no definition of social media which has received wide acceptance. Social media in general can be defined as web sites promoting collaborative work, communication building and close interactions thanks to Web 2.0 technologies (Akar, 2010). Kaplan and Haenlein (2010), on the other hand, state that social media is “internet based applications which enable content building by the user himself-herself and change it as well”. In short, social media as a web-based software which connects people to each other (Showalter, 2012) also provides opportunity for individuals to share their own feelings and thoughts with people they do or do not know via a click of a mouse (Edwardsen, 2012). Definitions in mind, it can be concluded that social media is based on shares and social interaction. Facebook and Twitter are social media tools first to think of. Even though they are quite popular, social media has a wide range of tools. LinkedIn, Youtube, MySpace, Flickr and Tumbler are among other popular social media tools. Joining social media sites has an unbelievable increase among young people and young adults recently (Sheedy, 2011; O’Keeffe and Clarke-Pearson, 2011). Young people who are at their school ages spend most of their time in social media networks. However, social media sites such as Myspace, Facebook, Youtube, Whatsapp, Viber which are often preferred by young people are not utilized to obtain information or research; on the contrary, they are preferred most to attain friends, share their private lives and introduce themselves to the people they do not know in person. In other words, they are used for entertainment and communication (Özmen, Aküzüm, Sünkür and Baysal, 2012; O’Keeffe and Clarke-Pearson, 2011). Primack, Shensa, Sidani and colleagues (2017) reported that 90% of the young adults in the USA use social media and most of these users visit those social media sites at least once a day. According to the findings of the research which was conducted by the Ministry of Youth and Sports (2013) with young people between 15-29 ages in our country, 96% of Internet users are young people who use social media. 86% of the young people connect social media at least once a day; 72% of them connect a few times every day. One out of three young people spend at least 3 hours in social media every day. This rate is even higher in 15-17 age group (35%), single (31%) and graduates of secondary education or less (31%). These findings give a clue that the sample of this study consisted of young people are in close relationship with social media. The results of the same study also showed that young people often “follow what people and institutions on their social media list share” (89%) and “comment on their friends’ posts” (88%). This finding revealed that young people consider social media as an environment in which they can socialize and try to satisfy their need for social interaction.

Establishing social networks and satisfying the need for belonging have a great importance for young people who are at their adolescent period in developmental terms. It is inevitable that young people experience the feeling of loneliness in the case that those needs are not met enough (Margalit, 2010; Segrin and Flora, 2000; Weiss, 1973, Weiss, 1987). Researchers emphasize that the feeling of loneliness is quite common among young people (Manfusa, 2001; Pancar, 2009; Turan, 2010); in addition, this feeling constitutes a fundamental problem for them (Roscoe and Skomski, 1989). The feeling of

Loneliness among young people is also related to unfavorable psychological features such as depression, lack of self-confidence, despair, considering himself-herself unappealing, social timidity, alcoholism, suicidality etc. (Erim, 2001; Batgün, 2006; Pancar, 2009; Turan, 2010). Hence, loneliness is considered as a serious psychosocial risk factor among the young.

Bonding and social integration are people's one of the most important social necessities according to Weiss (1973). Insufficiency in one of these social necessities causes different type of stress. For instance, insufficiency in bonding causes emotional loneliness while insufficiency in social integration causes social loneliness. Loneliness is originated because people do not have a social environment or they do not have social relationship they need. Peplau and Perlman (1982), on the other hand, define loneliness by evaluating it on the basis of human affairs as the feeling caused due to the difference between social relationships people demand and people perceive. According to this opinion, loneliness does not mean the same with being alone or being with others does not indicate that people do not feel lonely. In short, if a person cannot satisfy himself-herself with his-her own social relationship, the feeling of loneliness occurs. Loneliness is a subjective experience in this sense. People who feel lonely lead their selves to different vanishing points to get rid of this painful feeling. Reading books, listening to music, watching television and participating social activities are among these vanishing points; yet, young people prefer social media as it is easy to reach. Researchers advocate that web-based technologies can be an effective way for lonely people to ease their social isolation feeling, to meet their sense of belonging and to enhance social networks (Pelling and White, 2009; Matsuba, 2006; Morahan-Martin, 1999; Morahan-Martin and Schumacher, 2003). Some researches revealed that insufficiency in perceived social support obtained from family, peers, teachers and social environment causes increase in young people's loneliness; thus, young people try to satisfy their social support needs in web-based environments (Atalay, 2014; Tanrıverdi, 2012; Chen, Li and Long, 2007). Besides, people with the feeling of loneliness are more likely to feel their own incompetence in their social relationships (McKenna, Green and Gleason, 2002; Kim, LaRose and Peng, 2009; Demir, 1990); that's why, they may consider explaining themselves on the Internet instead of building a face to face communication in real social environments is safer and less threatening (McKenna, Green and Gleason, 2002; Kim, LaRose and Peng, 2009). Easily taking part in a social circle in virtual environment thanks to social media and expressing their feelings and opinions more often and in a more comfortable way may help young people to ease their feeling of loneliness. That's why young people might be considered to develop a positive attitude towards social media.

Positive and negative psychological effects of social media and the Internet on the young are among the mostly debated topics in the literature. Some studies supported that social media use enhances students' learning (O'Keeffe and Clarke-Pearson, 2011; McCarty, 2010) and improves socializing, communication skills and social networks (O'Keeffe and Clarke-Pearson, 2011; Jones, Blackey, Fitzgibbon and Chew, 2010). Developing social

networks via social media has positive effects on young people's psychological well-being, identity development and sense of belonging (Allen, Ryan, Gray, McInerney and Waters, 2014). According to Davis (2012), social media can support young people's sense of belonging by providing them with an opportunity to satisfy their need for approval for their opinions and experiences by their peers. On the other hand, being exposed to positive feedbacks and messages in online environment may provide an opportunity for young people to develop a healthy and positive self-image (Allen et al., 2014; Barker, 2012). Young people who are not comfortable with face to face communications and do not feel successful with it open themselves much more easily while chatting in online environment, meet new people more easily due to the feeling less shy and they feel belonging to a group in this way. Thus, their feeling of loneliness and social anxiety diminishes and their psychological well-being can be affected positively (Laghi, Schneider, Vitoroulis et al., 2013; Davis, 2012; Bonetti, Campbell and Gilmore, 2010).

There are opposing views regarding the positive effects of social media. Some researchers advocate that the excessive use of the Internet and social media causes a decrease in face to face communication in real social relationships, therefore, leads to social isolation. An increase in social isolation may cause alienation overtime and make individuals feel more lonely (Allen et al., 2014; McKenna, Green and Gleason, 2002; Chou and Hsiau, 2010; Primack et al., 2017; Yao and Zhong, 2014; Bonetti, Campbell and Gilmore, 2010; Chou and Hsiau, 2010; Kim, La Rose and Peng, 2009). Other possible negative effects can be listed as decrease in academic achievement, being addictive to the Internet and social media, sleep deprivation due to addiction, being exposed to cyber bullying and sexual thematic texts (O'Keeffe and Clarke-Pearson, 2011; Esen and Siyez, 2011; Kim, La Rose and Peng, 2009; Caplan, 2003).

In conclusion, due to the facts that young people are tend to feel lonely in developmental terms, social media's placing an enormous part in daily life and creating a risk factor due to its excessive use arise the need for further researches regarding this topic. The studies conducted are often focused on the Internet use and Internet addiction. Social media and attitudes towards social media are also taken attention but they are relatively limited. There are researches in the literature examining the relationship between young adults' use of social media and depression (Li, Sidani, Shensa et al., 2016), the effects of Facebook use on university students' personality characteristics, self-esteem, loneliness levels and narcissistic tendencies (Skues, Williams and Wise, 2012), the relationship between young adults' use of social media and perceived social isolation (Primack et al., 2017), the negative and positive sides of social media use (Allen et al., 2014), secondary and high school students' attitudes towards social media (Argın, 2013), the relationship between high school students' attitudes towards social media and their perceived social support levels (Atalay, 2014), gifted students' motivations for the use of social media (Köroğlu, 2014), social media and high school teachers' habits of Facebook use (Sönmez, 2013), teacher candidates' adoption of social networks and their loneliness (Bayraktar,

Hopcan and Hopcan, 2013), high school students' social media use habits and their motivations (Ök, 2013) and the relationship between students' bullying tendency and their attitudes towards social media (Ökte, 2014). Yet, there are not any research regarding the investigation of the relationship between young people's attitudes towards social media and loneliness. As a result, the investigation of the relationship between the attitudes towards social media and loneliness constitutes the aim of this study.

Purpose

The main aim of this study is to investigate the reciprocal relationship between young people's loneliness levels who are at high school and their attitudes towards social media. It is also studied whether young people's loneliness levels and their attitudes towards social media differ according to the frequency of their social media use and the tools they use to connect social media. The main aim of this study is in mind, the research questions to be answered are presented below.

1. Is there a significant relationship between young people's loneliness levels and their attitudes towards social media?
2. Do young people's loneliness levels differ according to the frequency of their social media use?
3. Do young people's loneliness levels differ according to the tool they use to connect social media?
4. Do young people's attitudes towards social media differ according to the frequency of their social media use?
5. Do young people's attitudes towards social media differ according to the tool they use to connect social media?

Method

Research Design

This study is designed as correlational survey model to investigate the reciprocal relationship between young people's attitudes towards social media and their loneliness levels. Correlational study which is one of the quantitative research methods describes an existing situation and examines if the variables show a mutual change. Results may indicate a possible cause-effect relationship. However, they cannot be interpreted as an existing and definite cause-effect relationship (Büyükoztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz and Demirel, 2014; Creswell, 2017). Whether young people's attitudes towards social media and their loneliness levels differ according to the frequency of their social media use and tools they use to connect social media is studied with comparative survey model.

Population and Sample

The population of this study consisted of 10th and 11th grade high school students who are from public schools in Kadıköy province, İstanbul city. To determine the sample group, simple random cluster sampling was used and four different schools were settled. Two hundred and fifty students from 10th and 11th grades of these schools were selected via random cluster sampling and composed the sample of this study. There are 120 girls (48%) while 130 boys (52%). When students' socio-economic distribution is analyzed, it is seen that 39 of them (15.6%) are from low, 200 of them are from middle (80%) and 11 of them (4.4%) are from high socio-economic class. When the distribution is analyzed based on classroom levels, 126 students (50.4%) are 10th graders while 124 students (49.4%) are 11th graders.

Data Collection Tools

Social Media Attitude Scale: Social Media Attitude Scale developed by Argın (2013) is used in this study to determine young people's attitudes towards social media. Social Media Attitude Scale consists of 23 items and is a 5 point Likert scale. There are 17 positive and 6 negative items in the scale. Factor analysis was conducted to test construct validity. Analysis resulted a scale with 4 factors. These factors are named as the need for share (i.e. "It makes me happy that my friends comment about my posts."), social competence (i.e. "I think I will have more friends thanks to social media sites."), social isolation (i.e. "I fail to save time for my friends due to social media sites.") and relationship with teachers (i.e. "It makes me feel worth that my teachers follow me on social media sites.") (Otrar and Argın, 2015). *Higher total score obtained from the scale indicates a high level of positive attitudes towards social media.* As social isolation sub-scale consists of negative items, those items are coded conversely and total scores are calculated based on those conversely coded items. Reliability analysis showed that Cronbach Alpha internal consistency coefficient was .85. Cronbach Alpha Internal Consistency Coefficient for sub-scales were found to change between .79 and .81. Test retest reliability coefficient for total score was calculated as .84 and for sub-scales, it changed between .72 and .89 (Argın, 2013).

UCLA Loneliness Scale: UCLA Loneliness Scale which was developed by Russell, Peplau and Ferguson (1978) and revised by Russell, Peplau and Cutrona (1980) was used to identify the young people's loneliness levels. UCLA Loneliness Scale is a 4 point Likert type Scale with 20 items; 10 of which are coded reverse. The increase in total scale score points out that individuals experience much loneliness. The adaptation of scale to Turkish culture was conducted by Demir (1989). Within the context of validity studies, the scale was applied to a 'patient' group who complain about loneliness and 'normal' group who does not. The results showed that patient group had higher loneliness average score than normal group ($t=6.29$, $p<.001$). Besides, the internal consistency and test retest coefficients of the scale were calculated for reliability analysis; internal consistency coefficient was computed as .96 while test retest reliability coefficient was .94 (Demir, 1989).

Personal Information Form: Personal Information Form used in this study is a form designed to collect data regarding gender, classroom level, perceived socio-economic level, the frequency of social media use and tools used to connect social media of young people who composed the sample of this study.

Procedure

Data collection tools used in this study were given students simultaneously and “Personal Information Form”, “Social Media Attitude Scale” and “UCLA Loneliness Scale” were administered respectively. Data collection process took almost a lesson (35-40 minutes). Necessary explanations such as the aim of the study, how to respond to scales, information about the secrecy of the data and its use only for the present study were made prior to the application.

Data Analysis

Upon completing data collection, data analysis was conducted with SPSS statistical package program. Statistical significance level was determined as .05 for data analysis process. For statistical analysis, mean value and standard deviation values of scores which are obtained from “Social Media Attitude Scale” and “UCLA Loneliness Scale” by young people of the sample group were first calculated. After, with the aim of the study in mind, Pearson Product-Moment Correlation coefficient, one-way variance analysis (ANOVA) which is a parametric technique and Kruskal Wallis-H test which is a nonparametric technique were executed to determine the relationships between variables.

Results

First, mean scores and standard deviations of total scores and sub-scale scores were calculated. Findings are presented in Table 1.

Table 1. Mean Scores and Standard Deviation Values of Total Scores and Sub-Scale Scores for UCLA Loneliness Scale and Social Media Attitude Scale (SMAS)

Variables	N	M	SD
Loneliness	250	2.54	.42
SMAS Total	250	3.88	.36
Social Competence	250	3.67	.77
Need for Share	250	4.29	.33
Relationship with Teachers	250	3.42	.46
Social Isolation	250	2.60	.47

Based on the findings from the descriptive statistical analysis which was conducted to determine young people's loneliness levels and their attitudes towards social media, their loneliness level ($\bar{x} = 2.54$) and attitudes towards social media ($\bar{x}_{\text{total}}=3.88$) can be concluded to be high. Due to the fact that their score of attitudes towards social media is high, young people can be thought to develop a positive attitude towards social media. Besides, as young people got higher average scores in the need for share as sub-scale of Social Media Attitude Scale ($\bar{x} = 4.30$) than other sub-scales, it can be interpreted that they have a higher need for share as well.

In accordance with the main aim of the study, to determine the reciprocal relationship between young people's loneliness levels and their attitudes towards social media, Pearson Product-Moment Correlation coefficients were calculated. The findings are provided in Table 2.

Table 2. Relationships between Young People's Loneliness Levels and Their Attitudes towards Social Media (N=250)

Variables	1	2	3	4	5	6
1.Loneliness	1					
2.SMAS Total	.85***	1				
3.Social Competence	.85***	.86***	1			
4.Need for Share	.67***	.83***	.69***	1		
5.Relationship with Teachers	.19**	.21***	.14*	.21***	1	
6.Social Isolation	-.16*	-.36***	-.45***	-.06	.17**	1

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

The findings obtained showed that as the total score from Social Media Attitude Scale increased, loneliness level increased as well ($r=0.85$; $p < .001$). Based on this finding, as young people's loneliness level increased, their attitudes towards social media showed a positive rise; likewise, as their loneliness level decreased, their positive attitude towards social media showed a decline. This finding is found to be consistent with other studies in the literature (Morahan-Martin and Schumacher; 2000; Amichai-Hamburger and Ben-Artzi, 2003; Çağır, 2010; Tokunaga and Rains, 2010; Yao and Zhong, 2014; Kurtaran, 2008; Esen and Siyez, 2011; Önay, 2014). Skues, Williams and Wise (2012) found in their study which was conducted with university students that as students' loneliness scaled up, their use of Facebook and number of friends they have on Facebook increased. Another research by Doğan and Karakuş (2015) which was carried out on high school students revealed findings that there is an increase in social network use when the feeling of loneliness in romantic and family relationship rises up. Based on all these research findings, young people's tendency to use social media to get rid of their feeling of loneliness and develop

positive attitudes towards social media can be considered as an expected result. As a result, it can be thought that the Internet provides environment for the young who have a higher level of loneliness to reach other young people easily and interact with them via social media sites. Thus, young people's attitudes towards social media are considered to show a positive increase. On the other hand, it can also be speculated that virtual network in social media does not ease the feeling of loneliness contrary to expected. This situation suspends people from real relationships and healthy social activities; thus, it leads a rise in the feeling of loneliness over time. Hence, some researchers emphasize that there is no consensus and clear information regarding whether social media use or loneliness variable is a premise. They specify that loneliness may increase social media use; likewise, social media use increases loneliness (Primack et al., 2017; Yao and Zhong, 2014; Bonetti, Campbell and Gilmore, 2010; Kim, LaRose and Peng, 2009). As a result, loneliness can be both a cause and an effect for social media tendency and it can be claimed that there is a vicious circle between these variables.

When the relationships between young people's loneliness levels and sub-scales of Social Media Attitude Scale are studied, as their loneliness levels increase, social competence sub-scale scores ($r=0.85$; $p<.001$), the need for share sub-scale scores ($r=.67$; $p<.001$) and relationship with teachers sub-scale scores ($r=.19$; $p<.01$) of Social Media Attitude Scale increase as well. On the other hand, scores young people obtained from social isolation sub-scale of Social Media Attitude Scale increase, their loneliness levels decrease ($r=-.16$; $p<.05$). This negative relationship between young people's loneliness levels and social isolation is due to the fact that all items of social isolation sub-scale are negative (contrary) items. In other words, the increase in social isolation scores indicates that the perception that social media causes isolation is high. According to the findings obtained, it can be stated that as young people's loneliness levels increase, their social competence perception in social media environment does as well. Young people are thought that when they cannot handle their feeling of loneliness, they communicate with people they do or do not know in social media sites and get friends; thus, they attempt to develop their social competence. Caplan (2003) and Kim, La Rose and Peng (2009) state that people with psychosocial problems such as loneliness and depression are more likely to perceive themselves socially incompetent and do not have effective social skills. That's why, these people prefer social interaction in virtual environment over face to face interaction because they become invisible and feel more comfortable. In fact, they probably find themselves more successful in online interactions. This may lead an excessive use of the Internet and addiction. This opinion which was set forth by researchers supports the results of this study. On the other hand, the higher young people's loneliness level gets, the more likely they need for share in social media environments. This finding gives rise to the idea that young people with high loneliness level prefer to meet their need for share by written communication and explaining their own opinion and thoughts in social media sites as they fail to meet this need in real social environments. Young people may feel that they are being loved by others, they are not lonely and they receive attention and

care by receiving likes and requests from other people and by sharing posts in social media environments. When the relationship with teachers sub-scale is studied, it can be argued that young people's need for relationship with teachers increases as their loneliness level increases. Young people who are also the sample of this study spend significant amount of their time in school; thus, they interact with teachers no matter they want or not. Therefore, young people can be thought to try to remove their feeling of loneliness by following their teachers' social media accounts, communicating with them in virtual world and transferring their opinions in social media instead of real world and following their posts and topics they are impressed so they can be in much contact. The finding of social isolation sub-scale revealed that as young people's loneliness level decreases, there is an increase in young people's perception that social media causes social isolation. In other words, young people with low loneliness level might think that social media detain them from real world social affairs. Hence, this situation also indicates a negative attitude towards social media. Allen and colleagues (2014) emphasize positive and negative psychological results of social media on the young and specify that social media use enhances young people's social connections while it can increasingly turn them away from the society and lead to social isolation.

Kruskal Wallis H Test was conducted to determine whether young people's loneliness level differ based on the frequency of social media use, the findings obtained are presented in Table 3.

Table 3. Results of Kruskal Wallis H Test Conducted to Determine if UCLA Loneliness Scale Score Differs According to the Frequency of Social Media Use

Score	Groups	N	Mean Rank	X ²	df	P
Loneliness	Once a day	63	90.93	65.43	5	.000
	More than once a day	126	160.40			
	Once a week	11	74.41			
	More than once a week	34	104.40			
	Once a month	6	32.50			
	More than once a month	10	87.30			
	Total	250				

According to the results of Kruskal Wallis H Test which was conducted to determine whether young people's loneliness level differs based on the frequency of social media use, the difference between mean ranks of groups was found to be statistically significant ($\chi^2=65.43, p<.001$). Later, groups were compared pairwise with Mann-Whitney U test to determine the source of the difference. According to the findings, young people's loneliness level who use social media more than once a day are found to be higher than young people who use social media, once a day, once a week, more than once a week, once a month and more than once a month. Besides, young people's level of loneliness

who use social media once a month are identified to be lower than those who use social media once a day and more than once a week. In other words, as young people's loneliness levels go up, their frequency to use social media also increases. This finding also indicates that young people consider a connection to social media sites as the easiest way to cope with the feeling of loneliness when they experience this feeling. There are similar findings in some researches (Çağır, 2010; Önay, 2014). The results of another study by Primack and colleagues (2017) also showed an increase in young adults' social media use as their perception of social isolation rises up.

One-way variance analysis (ANOVA) was conducted to determine if young people's loneliness levels differ based on the tools they use to connect social media, the findings are presented in Table 4.

Table 4. Results of One-Way Variance Analysis (ANOVA) Conducted to Determine If Score from UCLA Loneliness Scale Differs Based on the Tools Young People Use to Connect Social Media

Score	Group	N	M	SD	ANOVA Results					
					Variance Source	Sum of Squares	df	Mean Square	F	p
Loneliness	Desktop	62	44.11	5.74	Within groups	4375.93	2	2187.96	41.55	.000
	Laptop	38	49.29	7.54	Between groups	13004.96	247	52.65		
	Mobile	150	53.98	7.72	Total	17380.90	249			
	Total	250	50.82	8.35						

The results of one-way variance analysis (ANOVA) conducted to identify if young people's loneliness levels differ based on the tools they use to connect social media revealed that there is a statistically significant difference between arithmetic means of groups ($F=41.55$; $p<.001$). Later, as the variances are found to be homogeneous, Scheffe post hoc multiple comparison test was applied to specify which groups caused this difference. The finding concluded that young people who use mobile devices to connect social media have higher level of loneliness than young people who use desktop and laptops. Based on this finding, it can be declared that young people who use mobile devices to connect social media feel themselves lonelier. Today, mobile phones are well-equipped and can easily connect social media sites; thus, adolescents can reach these web sites faster and simply. Hence, students with higher loneliness levels are more keen on the use of these devices to connect social media.

Kruskal Wallis H Test was conducted to determine if Social Media Attitude Scale total scores differ according to the frequency of social media use. The findings are as presented in Table 5.

Table 5. Results of Kruskal Wallis H Test Conducted to Determine if Social Media Attitude Scale Total Scores Differ According to the Frequency of Social Media Use

Score	Groups	N	Mean Rank	X ²	sd	P
SMAS	Once a day	63	92.02	67.65	5	.000
	More than once a day	126	161.54			
	Once a week	11	79.05			
	More than once a week	34	96.31			
	Once a month	6	36.17			
	More than once a month	10	86.30			
	Total	250				

The results of Kruskal Wallis H Test conducted to determine if young people’s Social Media Attitude Scale total scores differ according to the frequency of social media use revealed that there is a statistical significant difference between mean ranks of groups ($\chi^2=67.65$; $p<.001$). Later, the groups were compared pairwise with Mann-Whitney U test to determine the source of the difference. The findings declared that young people who use social media more than once a day have higher attitudes towards social media than who use social media once a day, once a week, more than once a week, once a month and more than once a month. Besides, young people who use social media once a month have lower attitudes towards social media than those who use it once a day, more than once a day and more than once a week. Based on this finding, it can be said that the more frequent young people use social media, the more positive their attitudes are towards social media. There are other research findings in the literature supporting this finding (Argin, 2013; Yılmaz, 2013; Atalay, 2014; Ökte, 2014). Another research conducted by Subrahmanyam, Reich, Waechter and Espinoza (2008) specified that one out of four user visit social media sites often in a day. Therefore, young people’s frequent visit to social media sites means that they consider social media as a way of communication and that’s why, they develop a more positive attitude towards social media. Thanks to that, it is very easy for young people to share posts about themselves, know about friends’ posts, follow others and satisfy their need for socialization.

One-way variance analysis (ANOVA) technique was applied in order to identify if young people’s attitudes towards social media differ based on the tools they use to connect social media. The findings are presented in Table 6.

Table 6. Results of One-Way Variance Analysis (ANOVA) Conducted to Identify If Social Media Attitude Scale Total Scores Differ Based on the Tools Young People Use to Connect Social Media

ANOVA Results										
Score	Group	N	M	SD	Variance Source	Sum of Squares	df	Mean Square	F	P
SMAS	Desktop	62	3.59	.24	Within groups	8.34	2	4.17	42.95	.000
	Laptop	38	3.81	.26	Between groups	23.98	247	.09		
	Mobile	150	4.02	.34	Total	32.32	249			
	Total	250	3.88	.36						

The results of one-way variance analysis (ANOVA) conducted to identify if young people's attitudes toward social media differ based on the tools they use to connect social media revealed that there is a statistically significant difference between arithmetic means of groups ($F=42.95$; $p<.001$). Later, Scheffe post hoc multiple comparison test was applied to specify which groups caused this difference. Based on the findings obtained as a result of the statistical analysis, it can be claimed that young people's attitudes towards social media who use mobile devices to connect social media are more positive than those who use desktops and laptops. The half of the young people in the sample group (50.4%) get connected social media sites more than once a day. As the prior finding revealed, young people who are more often get connected social media have more positive attitudes towards social media. Hence, mobile devices may be preferred much more by young people who have positive attitudes towards social media as these devices provide environment for an immediate connection and they are easy to reach and use.

Conclusion and Recommendations

Based on the findings obtained from this study, it is concluded that there is a reciprocal relationship between young people's attitudes towards social media and their loneliness levels. Besides, the results show that young people's loneliness levels and attitudes towards social media change based on the frequency of social media use and tools being used to connect social media. Keeping in mind the findings and limitations of this study, some recommendations for practitioners and researchers are provided below.

Recommendations for Practitioners

- This study found that young people with high loneliness level develop positive attitudes towards social media. In other words, young people front social media to ease their feeling of loneliness. Within the framework of preventive and protective counseling and guidance services in our schools, young people should be supported with group counseling programs and, if necessary, individual counseling interventions, to help them develop communicative and social skills so that they can built healthy relationships in the real social environments and, thus, cope with the feeling of loneliness. Hereby, risk for social media addiction may be levelled down.
- This study concluded that young people who use social media more often have higher loneliness levels. When the literature is reviewed, it is specified that spending plenty of time in social media can be observed in young adults and elders; however, individuals are badly affected due to this situation. Some of recent researches indicate that loneliness may increase social media use as well as social media use may increase loneliness and cause social isolation (Primack et al., 2017; Allen et al., 2014; Yao and Zhong, 2014). In these circumstances, psychological counselors in our schools and mental healthcare professionals who work related to this topic should prepare and implement awareness-raising psycho-educational programs for young people, their

parents and teachers to underline that social media is not solely used to spend time; it can also be used to support young people's academic and social developments and give lectures and seminars. Within the context of gathering information and spreading function of counselling and guidance services, psychological counselors in schools can design booklets regarding how to use social media sites wisely, promote web sites of schools and prepare bulletin boards to convey information related to this topic.

- It can be beneficial that teachers and parents are supported with informative practices regarding how to observe negative behaviors such as excessive use of social media and addiction in young people caused by feeling of loneliness.

Recommendations for Researchers

- When the limitations of this study are considered, young people who took part in this study are homogenous in terms of age and socio-economic level. To be able to generalize the results, the feeling of loneliness and attitudes towards social media should be studied on samples which consisted of individuals from different socio-economic levels and various age groups.
- The findings regarding the reciprocal relationship between young people's loneliness levels in Turkey and their attitudes towards social media were obtained in this study, however, the reasons for the feeling of loneliness remain unknown. Some further researches can be conducted to determine the reasons for the feeling of loneliness pushing young people to use social media, in other words, antecedent variables for social media use can be studied in a detailed way.
- High correlation between loneliness and attitude towards social media was generally achieved in this study (Table 2). This high correlation gives rise to the thought that there is a high possibility to lead to be some mediator and moderator variables empowering the relationship between these two variables. Hence, it would be useful if further researches are conducted to understand the nature of the relationship between these two variables better. For instance, individuals' personality characteristics, the quality of relationships of parental and social environments, perceived social support etc. variables can be studied in a multiple model.
- Some studies emphasize that there is no clear finding regarding which variable is the antecedent variable, loneliness or attitude towards social media. Thus, loneliness can increase social media use while excessive use of social media might increase loneliness as well (Primack et al., 2017; Yao and Zhong, 2014; Bonetti, Campbell and Gilmore, 2010; Kim, LaRose and Peng, 2009). At this point, it can be recommended that mixed method research which contains both qualitative and quantitative research methods together should be conducted to clarify this subject. In accordance with this purpose, individual and focus group interviews can be organized with young people with high feeling of loneliness and positive attitudes towards social media.

Kaynakça/References

- Akar, E. (2010). *Sosyal medya pazarlaması*. İstanbul: Elif Yayınevi.
- Allen, K. A., Ryan, T., Gray, D. L., McInerney, D. M. & Waters, L. (2014). Social media use and social connectedness in adolescents: The positives and the potential pitfalls. *The Australian Educational and Developmental Psychologist*, 31 (1), 18–31 .
- Amichai-Hamburger, Y., & Ben-Artzi, E. (2003). Loneliness and internet use. *Computers in Human Behaviour*, 19, 71–80.
- Argın, F. S. (2013). *Ortaokul ve lise öğrencilerinin sosyal medyaya ilişkin tutumlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Atalay, R. (2014). *Lise öğrencilerinin sosyal medyaya ilişkin tutumları ile algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasında ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Aydoğan, F. (2010). *İkinci medya çağında gözetim ile kamusal alan paradoksunda internet*. İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Barker, V. (2012). A generational comparison of social networking site use: The influence of age and social identity. *International Journal of Aging & Human Development*, 74 (2), 163–187.
- Batıgün, A. D. (2006). İntihar olasılığında cinsiyet, iletişim becerileri ve yalnızlık değişkenlerinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi Kesin Raporu*, Ankara.
- Bayraktar, D. M., Hopcan, E. P. ve Hopcan, S. (2013). Öğretmen adaylarının sosyal ağları benimseme ve yalnızlık durumları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 35–45.
- Bonetti, L., Campbell, M.A., & Gilmore, L. (2010). The relationship of loneliness and social anxiety with children's and adolescents' online communication. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 13(3), 279–285.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E. Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (8. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Can, A. (2014). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. (2. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Caplan, S. E. (2003). Preference for online social interaction: A theory of problematic internet use and psychosocial well-being. *Communication Research*, 30 (6), 625-648.
- Chen, X. , Li, F. H. & Long, L. L. (2007). Prospective study on the relationship between social support and internet addiction. *Chinese Mental Health Journal*, 21 (4), 240-243.
- Chou, C. & Hsiao, M. C. (2000). Internet addiction, usage, gratification, and pleasure experience: The Taiwan college students' case. *Computers & Education*, 35(1), 65-80.
- Creswell, John W. (2017). *Eğitim araştırmaları: Nicel ve nitel araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi*. Çeviri Ed. Halil Ekşi. İstanbul: EDAM.
- Çağır, G. (2010). *Lise ve üniversite öğrencilerinin problemleri internet kullanım düzeyleri ile algılanan esenlik halleri ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Davis, K. (2012). Friendship 2.0: Adolescents' experiences of belonging and self-disclosure online. *Journal of Adolescence*, 35, 1527–1536.

- Demir A. (1989). UCLA yalnızlık ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliği, *Psikoloji Dergisi*, 7(23), 14-18.
- Demir, A. (1990). Üniversite öğrencilerinin yalnızlık düzeylerini etkileyen bazı etmenler. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, U. ve Karakuş, Y. (2016). Lise öğrencilerinin sosyal ağ siteleri kullanımının yordayıcısı olarak çok boyutlu yalnızlık. *Sakarya University Journal of Education*, 6 (1), 57-71.
- Edwardsen, G.E. (2012). *Use of social media as a support network in families with a child diagnosed with trisomy 13, 18, or 21*. Unpublished Master's Thesis. North Carolina State University, USA.
- Esen, E. ve Siyez, D. M. (2011). Ergenlerde internet bağımlılığını yordayan psiko-sosyal değişkenlerin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (36), 127-138.
- Erim, B. (2001). *Yetiştirme yurtlarında ve aileleri yanında yaşayan ergenlerin, benlik saygısı, depresyon ve yalnızlık düzeyleri ile sosyal destek sistemleri açısından karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gençlik ve Spor Bakanlığı. (2013). Gençlik ve sosyal medya araştırma raporu. Ankara. <https://leventeraslan.files.wordpress.com/2015/09/genclik-sosyalmedyayonetici-ozeti.pdf> adresinden indirilmiştir.
- Jones, N., Blackey, H., Fitzgibbon, K., & Chew, E. (2010). Get out of myspace!. *Computers & Education*, 54(3), 776-782.
- Kaplan, A. M, & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media. *Business Horizons*, 53, 59-68.
- Kim, J. K., LaRose, R., & Peng, W. (2009). Loneliness as the cause and the effect of problematic internet use: The relationship between internet use and psychological wellbeing. *Cyberpsychology and Behaviour*, 12(4), 451-455.
- Kurtaran, G. T. (2008). *İnternet bağımlılığını yordayan değişkenlerin incelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Laghi, F., Schneider, B.H., Vitoroulis, I., Coplan, R.J., Baiocco, R., Amichai-Hamburger, Y., Hudek, N., Koszycki, D., Miller, S., & Flament, M. (2013). Knowing when not to use the Internet: Shyness and adolescents' on-line and off-line interactions with friends. *Computers in Human Behavior*, 29, 51-57.
- Lin, L., Sidani, J. E., Shensa, A., Radovic, A., Miller, E., Colditz, J. B., Hoffman, B. L., Giles, L. M. & Primack, B. A. (2016). Association between social media use and depression among U.S. young adults. *Depression & Anxiety*. 33(4), 323-331.
- Köroğlu, İ. Ş. (2014). *Üstün yetenekli çocukların sosyal medya kullanım motivasyonları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Manfusa, S. (2001). Social support, loneliness and friendship preference among British Asian and non-Asian adolescent. *Social Behavior and Personality*, 29 (4), 399-404.
- Margalit, M. (2010). *Lonely children and adolescents: Self-perceptions, social exclusion, and hope*. NewYork: Springer.
- Matsuba, M. K. (2006). Searching for self and relationships online. *CyberPsychology & Behavior*, 9, 275-284.
- McCarthy, J. (2010). Blended learning environments: Using social networking sites to enhance the first year experience. *Australasian Journal of Educational Technology*, 26 (6), 729-740.

- McKenna, K.Y.A., Green, A. S., & Gleason, M.E.J. (2002). Relationship formation on the internet: What's the big attraction?. *Journal of Social Issues*, 58, 9–31.
- Morahan-Martin, J. & Schumacher, P. (2000). Incidence and correlates of pathological internet use among college students. *Computers in Human Behavior*, 16, 13-29.
- Morahan-Martin, J. (1999). The relationship between loneliness and Internet use and abuse. *CyberPsychology & Behavior*, 2, 431–440.
- O'Keeffe, G. S., Clarke-Pearson & Council on Communications and Media (2011). Clinical report: The impact of social media on children, adolescents, and families. *Pediatrics*, 127 (4), 800-804.
- Otrar, M. ve Argın, F. S. (2015). Öğrencilerin sosyal medyaya ilişkin tutumlarını belirlemeye yönelik bir ölçek geliştirme çalışması. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 391-403.
- Ök, F. (2013). *Ortaöğretim öğrencilerin sosyal medya kullanım alışkanlıkları ve motivasyonları*. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Ökte, A. (2014). *Öğrencilerin zorbalık eğilimleri ile sosyal medyaya yönelik tutumları arasında ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Önay, N. (2014). *Ergenlerde internet bağımlılığı yordayıcıları olarak anne baba tutumları, iletişim becerisi ve yalnızlık algısı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Özmen, F., Aküzüm, C., Sünkür, M., ve Baysal, N. (2012). Sosyal ağ sitelerinin eğitsel ortamlardaki işlevselliği. *e-Journal of New World Sciences Academy* 7(2), 496-506.
- Pancar, A. (2009). *Parçalanmış ve tam aileye sahip ergenlerin yalnızlık düzeylerinin çeşitli değişkenler arasından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Pelling, E. L., & White, K. M. (2009). The theory of planned behavior applied to young people's use of social networking web sites. *Cyberpsychology & Behavior*, 12 (6), 755-759.
- Peplau, L. A. & Perlman, D. (1982). *Perspectives on loneliness*, In L. A. Peplau & D. Perlman, *Loneliness: A source book of current theory, research and therapy*. New York: John Wiley & Sons.
- Primack, B. A., Shensa, A., Sidani, J. E., Whaitte, E. O., Lin, L. Y., Rosen, D., Colditz, J. B., Radovic, A., & Miller, E. (2017). Social media use and perceived social isolation among young adults in the U.S. *American Journal of Preventive Medicine*, 53(1), 1–8.
- Roscoe, B., & Skomski, G. G. (1989). Loneliness among late adolescents. *Journal of Adolescence*, 24, 949-953.
- Subrahmanyam, K., Reich, S. M., Waechter, N., & Espinoza, G. (2008). Online and offline social networks: Use of social networking sites by emerging adults. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 29, 420–433.
- Segrin, C., & Flora, J. (2000). Poor social skills are a vulnerable factor in the development of psychosocial problems. *Human Communication Research*, 26, 489–514.
- Sheedy, C. S. (2011). *Social media for social change: A case study of social media use in the 2011 Egyptian revolution*. Unpublished Master's Thesis. American University, USA.
- Showalter, M. W. (2012). *What impact does social media have on knowledge transfer?* Unpublished Master's Thesis. Gonzaga University, ABD.
- Sönmez, B. (2013). *Sosyal medya ve ortaöğretim öğretmenlerinin Facebook kullanım alışkanlıkları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

- Tanrıverdi, S. (2012). *Ortaöğretim öğrencilerinde internet bağımlılığı ile algılanan sosyal destek arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü yıl Üniversitesi, Van.
- Tilley, S., & Eley, B. (2009). *Online marketing inside out*. Australia: SitePoint Pty. Ltd
- Tokunaga, R. S. & Rains, S. A. (2010). An evaluation of two characterizations of the relationships between problematic internet use, time spent using the internet, and psychosocial problems. *Human Communication Research*, 36, 512–545.
- Turan, A. F. (2010). *Üniversite öğrencilerinin ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmalarını yordamada yalnızlık, benlik saygısı, yaş, cinsiyet ve romantik ilişki yaşama durumunun rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Weiss, R. S. (1973). *Loneliness: The experience of emotional and social isolation*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Weiss, R. S. (1987). Reflections on the present state of loneliness research. *Journal of Social Behavior & Personality*. 2 (2), 1-16.
- Yao, M. Z. & Zhong, Z.-j. (2014). Loneliness, social contacts and Internet addiction: A cross-lagged panel study. *Computers in Human Behavior*, 30, 164–170.
- Yılmaz, M. G. (2012). *Ortaöğretim öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri ile utangaçlık düzeyleri arasında ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Copyright © 2018 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı

<http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/>

Gençlik Araştırmaları Dergisi • Ağustos 2018 • 6(15) • 43-59

ISSN 2147-8473

Başvuru | 07 Haziran 2018

Kabul | 12 Haziran 2018

Ortaokul Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimi ile Empati Düzeyleri Arasındaki İlişkide Aleksitiminin Aracı Rolü

Fusun Gökkaya*
Serap Tekinsav Sütcü**

Öz

Akran zorbalığını önlemeye yönelik geliştirilen programların hazırlanmasında akran zorbalığı gruplarında yer alan çocukları tanımaya gereksinim duyulmaktadır. Bunun için onların karakteristik özelliklerini anlamaya yönelik araştırmalar yapılmaktadır. Bu doğrultuda, araştırmacının temel amacı ortaokul öğrencilerinin zorbalık eğilimi ile empati düzeyleri arasındaki ilişkide aleksitiminin aracı bir etkiye sahip olup olmadığını araştırmaktır. Araştırmanın örneklemini İzmir'in farklı merkez ilçelerinden altı devlet okulunun 5.-8. sınıflarında okuyan 1715 ortaokul öğrencisi oluşturmuştur. Çalışmada Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeği, Çocuklar İçin Empati Ölçeği, Toronto Aleksitimi Ölçeği ve sosyodemografik bilgi formu kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, empati puanı düşük çocukların aleksitimi puanlarının daha yüksek olduğuna, zorbalık puanı yüksek çocukların empati puanlarının düşük, aleksitimi puanlarının ise yüksek olduğuna işaret etmektedir. Son olarak, zorbalık eğilimi ile empati arasındaki ilişkide aleksitiminin kısmi olarak aracı rol oynadığı saptanmıştır. Sonuçların, akran zorbalığının önlenmesi açısından, ailelere ve eğitimcilere yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Akran Zorbalığı, Empati, Aleksitimi, Aracılık Etkisi.

* Yardımcı Doç. Dr., KTCC Yakın Doğu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İzmir, fusun.gokkaya@neu.edu.tr.

** Doç. Dr. Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İzmir, serap.tekinsav.sutcu@ege.edu.tr.

Abstract

Prevention programs which are designed to stop bullying are prepared with the help of the researches which evaluate the characteristics of children in bullying groups. In this direction, the main aim of this research is to evaluate whether there is a mediation role of alexithymia in the relationship between disposition to do bullying and empathy of the secondary school students. Sample of the research contains 1715 students from six public schools' students who are 5.-8th grade, different districts of Izmir. In the study Bullying Behavior Tendency Scale, Scale of Empathy for Children and Toronto Alexithymia Scale and social demographic information forms are used. According to obtained results, it is seen that children with lower empathy scores had higher scores on alexithymia; children with higher bullying scores got lower empathy scores and higher scores on alexithymia. Lastly, findings show that alexithymia has a partial mediation effect on the relationship between the tendency of bullying and empathy. It is thought that the obtained result may guide the professionals, parents and educators in order to prevent peer bullying.

Keywords: Peer Bullying, Empathy, Alexithymia, Mediation Effect.

Giriş

Şiddetten farklı bir durum olarak ele alınan, okul çocukları arasında yaşanan ve yıkıcı etkileri olduğu saptanmış davranışlar “akran zorbalığı” kavramıyla Olweus (2004) tarafından “bir öğrencinin/öğrencilerin bir başka öğrenciyi/öğrencileri tekrarlayan bir şekilde birden çok kez olumsuz etkilere maruz bırakması” olarak tanımlanmıştır. Akran zorbalığının, taraflar arasında “eşit olmayan güç ilişkisi”, “süreklilik” ve “kasıtlı” olarak yapılması gibi, birtakım özellikleri barındırması gerekmektedir (Olweus, 2004).

Araştırmalar okullarda yaşanan akran zorbalığından öğrencilerin yaklaşık % 15-20'sinin etkilendiğini göstermektedir (Ayas ve Pişkin, 2011; Batsche ve Knoff, 1994; Espelage ve Swearer, 2004; Genç, 2007; Pellegrini, Bartini ve Brooks, 1999). Genel olarak akran zorbalığı, fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, sosyal dışlama, sanal zorbalık ve cinsel zorbalık olarak gruplandırılmıştır (Doğan, 2010; Jacobs, 2008; Topçu, 2008; Wong, 2009). Hem kız hem de erkek öğrenciler akran zorbalığı olaylarına karışmaktadır. Benzer şekilde zorbalık davranışları her yaş düzeyinde ortaya çıkmaktadır. İlköğretimin 2.- 4. sınıflarında görülen zorbalık olaylarının 5.-10. sınıflar arasında artış gösterdiği, lise 11. ve 12. sınıflarda azalma eğilimi içinde olduğu bildirilmektedir (Olweus, 2004; Solberg ve Olweus, 2003).

Akran zorbalığından söz ederken öğrenciler genel olarak zorbalar, zorbalığa uğrayanlar/ zorbalığa maruz kalanlar (kurban/mağdur) ve izleyenler olarak ayrılmaktadır. Kimi zaman zorbalığa maruz kalan öğrenci zorbalık da yapmaktadır. Bu davranışları sergileyenler için zorba-kurban ifadesi kullanılmaktadır. Akran zorbalığı olaylarına karışmayan; ne zorbalık yapan ne de zorbalığa uğrayanları tanımlamak için izleyenler (seyirciler) ifadesi kullanılmaktadır (Olweus, 2004; Pişkin, 2010; Salmivalli, 1999).

Araştırmalar akran zorbalığının hem uygulayan hem de maruz kalan çocuklar için, intihar düşüncelerinden-eylemlerinden (Hinduja ve Patchin, 2010; Kim ve Leventhal, 2008; Romero, Wiggs, Valencia, ve Bauman, 2013), suça karışmaya (Forero, McLellan, Rissel ve Bauman, 1999; Kaltiala-Heino, Rimpela, Rantanen ve Rimpela, 2000) kadar ciddi oranda olumsuz sonuçlara yol açtığını ortaya koymuştur. Ayrıca, çalışmalar kurban durumundaki çocukların kaygı, içe yönelen öfke, çaresizlik, değersizlik, yalnızlık gibi olumsuz duyguları yoğun olarak hissettiklerini (Atik ve Kemer, 2008; Slee, 1995a), depresyon ve anksiyete (Due ve ark., 2005; Slee, 1995b), okula gitmek istememe ve düşük akademik başarı gibi sorunlar yaşadıklarını göstermiştir (Atik, 2006; Gökler, 2009; Olweus, 2004; Porter, 2007). Zorbalık uygulayanların ise okuldan kaçma, kuralları ihlal etme, diğerlerine karşı öfkeli olma ve saldırgan eylemlerde bulunma eğilimi içinde olduğu görülmüştür (Camodeca, Goossens, Terwogt ve Schuengel, 2002; Jacobs, 2008; Menesini ve ark., 2003). Bununla birlikte, okul yıllarında zorbalık gösteren çocuk ve ergenlerin yetişkinliklerinde dürtüsel ve riskli davranışlarda bulunma (Forero ve ark., 1999; Kaltiala-Heino ve ark., 2000), iş hayatlarında başarısız olma ve madde kullanımıyla ilgili sorunlar yaşama açısından daha fazla risk taşıdıkları bulunmuştur (Bender ve Löseli, 2011; Farrington ve Ttofi, 2010; Kim, Catalano, Haggerty ve Abbott, 2011; Olweus, 2004). Tüm bu sonuçlar nedeniyle akran zorbalığını azaltmak ve/veya durdurmak amacıyla önleme/müdahale programları geliştirmek ve uygulamak çok önemlidir. Müdahale programları geliştirilirken, bu programların içeriğini oluşturmak amacıyla akran zorbalığı gruplarında yer alan çocukların karakteristik özelliklerinin anlaşılmasına gereksinim duyulmuştur. Bu nedenle zorbalığın sonuçlarının yanında, zorbalık olaylarında yer alan çocukların karakteristik özellikleri anlaşılıp müdahale programlarının içerikleri bu sonuçlarından yararlanılarak hazırlanmaktadır (örneğin; Ayas, 2008; Eweniyi, Adeoye, Ayodele ve Raheem, 2013; Gökkaya, 2015).

Akran zorbalığı gruplarında yer alan öğrencilerin karakteristik özelliklerini saptamaya yönelik yapılan araştırmalar kimi zaman çelişkili bulgulara ulaşsa da konuyla ilgili zengin bir literatür oluşmuştur. Elde edilen sonuçlara göre; yüksek bir enerji ve sınırlı bir yapı gibi özelliklere sahip çocuklar, daha sakin kişilik özellikleri olan çocuklara göre zorbalık açısından yüksek risk grubunda değerlendirilmektedir (Genç, 2007). Zorbalar genellikle çabuk öfkelenen bir mizaç ve şiddete karşı daha olumlu tutumlara sahip ve fiziksel güçlerine eşlik eden saldırgan tepki örüntüleri ile karakterizedirler (Gökler, 2009). Zorbalar, zorba-kurban akranlarına göre, daha düşük düzeyde ilişkileri güçlendirme davranışları ve amaçlarına sahiptirler (Harachi, Catalano ve Hawkins, 1999) ve sorun çözme becerilerinden yoksun olup problemleri dışsallaştırma eğilimi içindedirler (Andreou, 2001). Aynı zamanda, özsaygı düzeyleri yüksek ve daha dışa dönük, utangaçlık düzeyleri ise daha düşüktür (Pişkin ve Ayas, 2005). Kurbanlar genellikle temkinli, hassas ve sessizdirler. Özsaygıları düşüktür; kendilerini ve kendi içinde buldukları durumu olumsuz algılama eğilimindedirler (Fleming ve Jacobsen, 2009; Kapıcı, 2004; Rigby, 2003; Roland, 2002; Ttofi ve Farrington, 2008). Kendilerini başarısız, aptal, utangaç olarak algılarlar ve çekici olmadıklarını düşünürler (Olweus, 2004). Aynı zamanda kurbanlar iletişim başlatmakta

diğer çocuklardan daha kötüdürler ve kendilerini ispatlama becerilerinden yoksundurlar; diğer öğrencilere oranla daha duyarlı ve alıngan, zayıf sorun çözme becerilerine sahip olma gibi ortak bazı kişilik özelliklerine sahiptirler (Glew, Rivara ve Feudmer, 2000; Olweus, 2004; Salmon, 1998). Zorbalığı durduramayacaklarına ilişkin inançlara sahip olan kurbanların (Doll ve Swearer, 2006; Jacobs, 2008), yüksek oranda duygusal yalnızlık hissettikleri; arkadaşlıklarını yönetmede kurban olmayanlara göre daha fazla güçlük çektikleri ve karşı cinse bağlanmayla ilgili korkuları olduğu saptanmıştır (Schafer, Werner ve Crick, 2002). Zorba/kurbanların ise olumsuz bir benlik kavramı geliştirdikleri ve sosyal beceri eksiklikleri yaşadıkları ortaya çıkmıştır (Montgomery, 1994; Nabuzoka ve Smith, 1993; Salmivalli, 1999; Vallance, Cummings ve Humphries, 1998). Bu özelliklerin yanında akran zorbalığı gruplarında yer alan çocukların empati düzeyleri de merak edilen başka bir konu olmuş ve bu konu çeşitli araştırmalarla incelenmiştir (Caravita ve Di Blasio, 2009; Jolliffe ve Farrington, 2006).

Akran Zorbalığı ve Empati Arasındaki İlişki

Basitçe diğerlerinin duygularını anlama becerisi olarak tanımlanan empati tüm sosyal becerilerin de temelini oluşturmaktadır. Başkalarının duygularını daha iyi tanımlayabilen ve onlarla empati kurabilen çocuklar, arkadaşları ve öğretmenleriyle ilişkilerinde sosyal olarak daha yetenekli görülmektedirler. Bu çocuklar yardımlaşma ve paylaşma gibi sosyal davranışlara daha yatkın olmakta, akranları ve büyükleri tarafından daha fazla sevilmekte, okulda ve işlerinde daha yüksek bir başarı göstermektedirler (Denham, 2007). Olumlu sosyal davranışların gelişimine katkıda bulunan empati, saldırgan davranışları azaltmaktadır (Bayraktar, Kindap, Kumru ve Sayıl, 2010). Empati ve saldırganlık arasındaki ilişki açık olsa da akran zorbalığı ile olan ilişkisi bu kadar açık değildir. Empati ve akran zorbalığı arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar çelişkili bulgular ortaya koymuştur. Örneğin, Jolliffe ve Farrington (2006), zorbalık yapan çocukların empati düzeylerinin düşük olduğunu saptamışlar ve bu çocukların zorba davranışlarının nedenini kurbanların duygularını anlayamamalarıyla açıklamışlardır. Buna karşın birkaç çalışmada tam tersine zorbalık eğilimi gösteren çocuk ve ergenlerin yüksek empatiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Caravita ve Di Blasio, 2009; Muñoz, Qualter ve Padgett, 2011). Başka bazı çalışmalarda ise, zorbalık yapan ve yapmayan çocukların empati düzeylerinde farklılaşma olmadığı (Espelage, Mebane ve Adams, 2004) bildirilmiştir.

Saldırganlık, şiddet ve zorbalık kavramlarını içeren kapsamlı bir durum olsa da zorbalığın şiddetten ayrılan geniş bir boyutu vardır. Örneğin, dalga geçme, alay etme, kızdırma, isim takma, kötü söz söyleme, arkadaş grubuna almama, dışlama, yalnızlığa terk etme, kurban hakkında söylenti çıkarma gibi zorbalık türleri de bir çeşit saldırganlık olmasına karşın şiddet olarak kabul edilmemektedir (Pişkin, 2002). İşte bu nedenle empatinin saldırganlıkla ilişkisinin anlaşılması zorbalıkla ilişkisini anlamakta yeterli olmayabilir. Elde edilen bu çelişkili bulgular, bir başka değişkenin bu iki kavram arasında herhangi bir aracı rolü olup olmadığı konusunda merak uyandırmıştır.

Empati, Aleksitimi ve Akran Zorbalığı

Duyguları tanımlama ve açıklama konusunda yetersizlik “aleksitimi” kavramıyla anılmakta, kişi kendi duygularını tanıma ve ifade etmede sınırlılık ve güçlük yaşadığında aleksitimik özellikler göstermiş (aleksitimi düzeyi yüksek) olmaktadır. Finlandiya’da yapılan bir çalışmada normal popülasyonda aleksitimi prevalansının %13 olduğu saptanmıştır (Salminen, Saarijärvi, Aärelä, Toikka ve Kauhanen, 1999). Gürkan (1996), normal popülasyonda aleksitimi görülme sıklığının %40 olduğunu belirtmiştir. Konuyla ilgili çalışmalarını inceleyen Atasayar (2011), aleksitiminin somatik bozukluklarla ve psikolojik belirtilerle yakından bir ilişkisi olduğuna dair bulgulara işaret ederken; depresyon ve anksiyete ile aleksitimi arasında yüksek ilişki bulunmuştur (Corcos ve ark., 2000; Tselebis ve ark., 2010). Aleksitimi ile ilgili yapılan bazı çalışmalarda erkeklerin aleksitimi skorlarının kadınlardan daha yüksek olduğu saptanmışken (Carpenter ve Addis, 2000; Levant, Hall, Williams ve Hasan, 2009; Salminen ve ark., 1999; Taylor ve ark., 1988) başka bazı çalışmalarla da bu sonuçlarla örtüşmeyen bulgulara ulaşılmış ve erkeklerle kadınların aleksitimi puanlarında bir farklılaşma bulunamamıştır (Batıgün ve Büyükşahin, 2008; Kuyumcu, 2012; Tselebis ve ark., 2010; Ünal, 2004). Hem anne hem de babası tarafından aşırı korumacı tutumla büyüyenlerde aleksitimi görülme olasılığı yüksek bulunmuştur (Thorberg, Young, Sullivan ve Lyvers, 2011).

Aleksitimi ile ilişkili olduğu düşünülen önemli bir kavram da empatidir. Empatinin en temel özelliği kişinin kendi duygularını algılayabilmesidir (Konrad ve Hendl, 2004). Kendi duygularını tanıyan biri, diğerlerinin duygularını da anlayabilme becerisini geliştirebilir. Aleksitimide kişi kendi duygularını anlamakta güçlük çekmektedir. Araştırma sonuçları aleksitimik bireylerin empatik olmadığını göstermektedir (Gryenberg, Luminet, Corneille, Grèzes ve Berthoz 2010; Guttman ve Laporte, 2002; Moskacheva, Kholmogorova ve Garanyan, 2014). Ülkemizde aleksitimi kavramının incelenmesi oldukça yenidir, sınırlı sayıda olan araştırmaların çoğunun klinik ağırlıklı betimsel çalışmalar olduğu anlaşılmaktadır (örn Aydın, Selvi ve Güzel Özdemir, 2013; Erden, 2005).

Aleksitimi ve akran zorbalığı arasında ki ilişkiyi inceleyen araştırma sayısı oldukça sınırlıdır. Ülkemizde konu ile ilgili (sanal zorbalık/kurban olma arasındaki ilişkiyi inceleyen) sadece bir çalışmaya rastlanmıştır (Arıcak ve Özbay, 2016). Bu çalışma sonucunda siber kurban olmayı aleksitiminin yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yurtdışında da aleksitimi ve akran zorbalığı arasındaki ilişkiyi inceleyen az sayıda çalışma bulunmaktadır (Garisch ve Wilson, 2010; Guzzo, Pace, Lo Cascio, Craparo ve Schimmenti, 2014). Bu araştırma sonuçlarına göre; kendine zarar verme davranışı ile zorbalık arasındaki ilişkide aleksitiminin aracılık rolü olduğu (Garisch ve Wilson, 2010), kurbanlarda travma sonrası stres bozukluğunun başlamasında aleksitiminin aracılık rolü oynadığı saptanmıştır (Guzzo ve ark., 2014). Araştırma sonuçlarından elde edilen bilgiler bu çalışmada, aleksitiminin akran zorbalığı ve empati ilişkisinde ki aracılık rolünü incelemeye yöneltmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri

Özetle, akran zorbalığının empati ile ilişkisi çeşitli araştırmalarla (Caravita ve Di Blasio, 2009; Muñoz ve ark., 2011) incelenmiş olsa da birbiriyle ilişkili olan aleksitimi ve empati değişkenlerini bir arada ele alarak zorbalık konusunu çalışan herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Özellikle akran zorbalığı ile empati arasındaki ilişkide çelişkili sonuçlar elde edilmesi, bu iki değişken arasında başka bir değişkenin aracılık rolünün olup olmadığı konusunda merak uyandırmıştır.

Buradan hareketle bu araştırmanın temel amacı ortaokul öğrencilerinin zorbalık eğilimleri ile empati ve aleksitimi düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek ve zorbalık eğilimi ile empati düzeyleri arasındaki ilişkide aleksitiminin aracı bir rolü olup olmadığını araştırmaktır. Aynı zamanda zorbalık davranış eğilimi, empati ve aleksitimi düzeylerinin cinsiyet ve sınıf seviyelerine göre bir farklılaşma gösterip göstermediğine de bakılmıştır.

Bu bağlamda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

1. Zorbalık davranış eğilimi, empati ve aleksitimi düzeyleri cinsiyet ve sınıf seviyelerine göre bir farklılaşma gösterecek midir?
2. Zorbalık eğilimi ile empati ve aleksitimi arasında bir ilişki var mıdır?
3. Empati ve aleksitimi arasında bir ilişki var mıdır?
4. Zorbalık eğilimi ve empati arasındaki ilişkide aleksitiminin aracı rolü var mıdır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, mevcut durum üzerinde değişikliğe gidilmeden betimlemek ve ilişki ölçmek istenildiğinden, araştırma betimsel-bağıntısal modelle tasarlanmıştır. Betimsel araştırma modeli, sayısal veri toplanarak ya da çalışmanın katılımcılarının var olan durumları hakkındaki sorulara yanıt vermeyi içeren durumun nasıl olduğuna karar veren ve bildiren araştırma modelidir (Karakelle, 2016). Bağıntısal araştırma modeli, ölçülebilir iki veya daha fazla değişken arasında ilişki olup olmadığını; bir ilişki söz konusu ise bu ilişkinin ne düzeyde olduğunu ölçmek üzere veri toplamayı içeren araştırma modelidir (Karakelle, 2016). Bu araştırmada ise, bu iki araştırma modeli birlikte kullanılarak, ortaokul öğrencilerinin zorbalık davranış eğilimi, empati ve aleksitimi düzeyleri belirlenip betimlenerek aralarında bir ilişki olup olmadığı incelenmiş ve var olan ilişkinin düzeyi ortaya konmuştur.

Çalışma Grubu

Araştırmanın örneklemini İzmir'in farklı merkez ilçelerinden (Buca, Bornova, Karşıyaka, Konak) altı devlet okulunun 5.-8. sınıflarında okuyan 1715 ortaokul öğrencisi oluşturmuştur.

Örneklemin 896'sı kız (% 52.2), 819'u (% 47.8) erkek öğrencidir. Örneklemin % 40.1'i (n=687) 5. sınıf öğrencilerinden oluşurken, 6. sınıflar % 31.2'sini (n=535), 7. sınıflar % 11.9'unu (n=204), 8. sınıflar % 16.9'unu (n=289) kapsamaktadır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada, “Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeği”, “Çocuklar İçin Empati Ölçeği”, “Toronto Aleksitimi Ölçeği” ve “sosyodemografik bilgi formu” kullanılmıştır.

Sosyo Demografik Bilgi Formu (SDBF): SDBF Öğrencilerin cinsiyet, sınıf düzeyi, anne babaların eğitim durumu gibi demografik bilgilerinin yer aldığı bir formdur.

Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği (ZDEÖ): Ölçek, Satan (2006) tarafından ilköğretim ikinci kademesindeki öğrencilerin zorbalık davranışlarına yönelik tutumlarını ölçmek için geliştirilmiştir. 5'li likert tipi olarak hazırlanmış ölçek 67 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin 4 alt boyutu bulunmaktadır. Bu alt boyutlar; fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, eğlence amaçlı zorbalık ve duygu zorbalığı boyutlarıdır. Ölçeğin geçerlik ($r=.67$) ve güvenilirlik çalışmaları (Cronbach alpha=.95) yapılmıştır. Puanlar yükseldikçe zorbalık eğiliminde artış olmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 67, en yüksek puan 335'dir.

Bu çalışma için ölçeğin Cronbach α değeri 0.952 olarak bulunmuştur.

Çocuklar için Empati Ölçeği (ÇEÖ): Bryant tarafından geliştirilen ölçek, Türkçe'ye Yüksel (2003) tarafından uyarlanmıştır. 7-13 yaş arasındaki çocuklara uygulanan ölçek 20 maddeden oluşmakta, maddelere evet ya da hayır şeklinde yanıtlar verilmektedir. Çocuklar için empati ölçeğinin iç tutarlılık düzeyi ile ilgili olarak Cronbach Alpha katsayısı .70, ölçeğin kararlılık düzeyi $r= .694$, ($p< .001$) olarak hesaplanmıştır. Puanlar yükseldikçe empatik olma artmaktadır.

Bu çalışma için ölçeğin Cronbach α değeri 0.681 olarak bulunmuştur.

Toronto Aleksitimi Ölçeği (TAÖ): Taylor ve ark. (1985) tarafından geliştirilen ölçeğin orijinal formu 26 maddeden oluşmaktadır ve 5'li likert tipi bir ölçektir (akt: Atasayar, 2011). Ölçekte 15 tane düz-olumlu 11 tane ise ters-olumsuz madde bulunmaktadır. 5'li likert tipi ölçekten alınabilecek en yüksek puan 130, en düşük puan ise 62'dir. Puanlar yükseldikçe aleksitimik olmada artış olduğu kabul edilmektedir. Dereboy tarafından klinik örneklem üzerinde yapılan çalışmada Toronto Aleksitimi Ölçeğinin iç tutarlılık katsayısı .70, test tekrar test güvenilirliği ise .65 olarak bulunmuş, anlamlılık düzeyi ise $p<0,01$ olarak tespit edilmiştir (Atasayar, 2011). Keskin ve Bilge (2009), yaptıkları araştırmada ölçeği 11 yaş çocuğuna uygulamıştır ve Cronbach α değerini 0.77 olarak bulmuşlardır. Bu çalışma için ölçeğin Cronbach α değeri 0.68 olarak bulunmuştur.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın yapılabilmesi için öncelikli olarak İl Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izinler alınmıştır. Daha sonra çalışmanın yapılacağı okullara gidilerek okul idareleri ile görüşülmüş ve uygulama tarihi belirlenmiştir. Uygulama okul idaresince uygun görülen ders saatlerinde, sınıf ortamında toplu olarak gerçekleştirilmiştir. Öğrenciler kendilerine verilen ölçekleri yanıtlamaya başlamadan önce araştırmacı tarafından araştırmanın amacı hakkında bilgilendirilmişlerdir. Öğrencilere bu araştırmaya katılmanın gönüllülük esasına dayandığı ve istedikleri takdirde araştırmaya katılmaktan vazgeçebilecekleri söylenmiştir. Öğrencilerden ölçeğin yönergelerini dikkatlice okumaları istenmiş ve yönergeler sözel olarak da kendilerine açıklanmıştır. Ayrıca tüm sayfaları doldurmalarına ve boş madde bırakmamalarına vurgu yapılmıştır. Öğrenciler ölçekleri doldururken, tüm ders boyunca araştırmacı (ders öğretmeni olmaksızın) sınıfta hazır bulunmuş ve öğrencilerin anlamadığı soruları açıklamıştır. Öğrencilerden, ölçek ve demografik bilgi formlarının herhangi bir yerine isim yazmamaları istenmiş, verilerin bireysel olarak değil toplu olarak değerlendirileceği, kendilerinden toplanan bilgilerin sadece araştırmacı tarafından okunacağı; okul yönetimi, öğretmenleri ve ailelerine kendileri ile ilgili bilgi verilmeyeceği belirtilmiştir. Böylece öğrencilerin daha içten ve samimi yanıtlar vermeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Ölçeklerin cevaplanması yaklaşık bir ders saati sürmüştür.

Verilerin Analizi

Öncelikli olarak verilerin analizinde Çift Yönlü ANOVA testi kullanılmıştır. Bu test iki bağımsız değişkenin, bir bağımlı değişken üzerine etkilerini ayrı ayrı araştırmak yerine, ikisini tek bir işleme tabi tutmak amacıyla kullanılmaktadır. Bu yaklaşımla bağımlı değişken üzerinde, bağımsız değişkenlerin ayrı ayrı etkilerini hesaplamakla birlikte, bağımsız değişkenlerin birbirleri ile olan etkileşimi de hesaba katılmaktadır (Antalyalı, 2009, s.141). Bu amaçla katılımcıların cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre zorbalık davranış eğilimi, empati ve aleksitimi düzeylerinde farklılaşma olup olmadığına bakılmıştır. Bunun için cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerinin zorbalık davranış eğilimi, empati ve aleksitimi puanı üzerindeki ortak etkisini görebilmek için Çift Yönlü Varyans Analizi ve bonferroni düzeltmesi yapılmıştır. Ortaya çıkan farklılığın kaynağını anlamak için Tukey testi yapılmıştır.

Daha sonra, iki değişken arasındaki doğrusal ilişkiyi veya bir değişkenin iki veya daha çok değişken ile olan ilişkisini test etmek için kullanılan korelasyon analizi (Sungur, 2009, s.115), zorbalık davranış eğilimi ile empati ve aleksitimi; empati ve aleksitimi arasındaki ilişkiyi anlamak için kullanılmıştır.

Son olarak ise, iki değişken arasındaki ilişkinin, aslında bir başka değişkenin varlığını tamamen ya da en azından bir dereceye kadar etkisinin, bir başka aracı değişken tarafından sağlanıp sağlanmadığını anlamak için aracılık testi yapılmıştır. Bunun için, zorbalık eğilimi puanları ile empati puanları arasındaki ilişkide aleksitiminin aracılık rolü Bootstrapping yöntemi (Multiple Mediation Model) kullanılarak test edilmiştir (Preacher ve Hayes, 2008).

Bulgular

Cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre Zorbalık Davranış Eğilimi (ZDEÖ), empati (ÇEÖ) ve aleksitimi ölçek (TAÖ) puanları ortalama ve standart sapmaları Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1. Cinsiyet ve Sınıf Düzeyi Değişkenlerine Göre (ZDEÖ), (ÇEÖ) ve (TAÖ) Puanları Ortalama ve Standart Sapmaları

ÖLÇEKLER								
CİNSİYET	Sınıf	N	ZDEÖ		ÇEÖ		TAÖ	
			Ort.	ss	Ort.	ss	Ort	ss
KIZ	5	353	95.47	27.47	14.64	2.99	63.44	11.65
	6	298	102.21	28.76	14.11	3.15	64.76	10.83
	7	103	104.55	32.07	14.46	3.08	66.77	11.64
	8	142	113.11	31.07	14.44	2.79	66.41	10.84
	Toplam	896	101.55	29.62	14.41	3.03	64.73	11.30
ERKEK	5	334	108.57	36.32	12.79	3.397	65.15	12.05
	6	237	117.66	37.11	12.15	3.156	65.71	11.37
	7	101	129.40	43.32	11.40	2.922	66.90	11.05
	8	147	136.74	44.08	11.00	2.827	67.98	11.38
	Toplam	819	118.82	40.32	12.11	3.242	66.04	11.64
TOPLAM	5	687	101.84	32.72	13.74	3.327	64.27	11.87
	6	535	109.05	33.58	13.24	3.298	65.18	11.07
	7	204	116.85	39.96	12.95	3.367	66.83	11.32
	8	289	125.13	39.97	12.69	3.290	67.21	11.13
	Toplam	1715	109.80	36.17	13.31	3.337	65.36	11.48

Cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerinin Zorbalık Davranış Eğilim ölçeği puanları üzerindeki ortak etkisini görmek için yapılan Çift Yönlü Varyans analizi sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Cinsiyet ve Sınıf Düzeyi Açısından ZDEÖ Puanlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	η^2
Sınıf	117939.82	3	39313.27	33.74**	.056
Cinsiyet	126596.53	1	126596.53	108.67**	.060
Sınıfx Cinsiyet	9257.30	3	3085.76	2.64*	.005
Hata	1988593.87	1707	1164.96		
Toplam	22921280.00	1715			

* $p < .05$, ** $p < .01$

Sınıf değişkenine göre zorbalık puanlarına ilişkin Tukey Testi karşılaştırılmasını gösteren dağılım Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Sınıf Düzeyine Göre ZDEÖ Puanına Ait Tuket Testi Sonuçları

Sınıf	Sınıf	Ortalamalar Farkı	Ss	95% Confidence Interval	
5	6	-7.91**	1.97	-13.13	-2.69
	7	-14.95**	2.72	-22.14	-7.76
	8	-22.90**	2.39	-29.22	-16.58
6	5	7.91**	1.97	2.69	13.13
	7	-7.03	2.81	-14.47	.39
	8	-14.98*	2.49	-21.58	-8.39
7	5	14.95**	2.72	7.76	22.14
	6	7.03	2.81	-.39	14.47
	8	-7.94	3.12	-16.19	.29
8	5	22.90**	2.39	16.58	29.22
	6	14.98**	2.49	8.39	21.58
	7	7.94	3.12	-.29	16.19

* $p < .05$, ** $p < .01$

Yapılan 2 (cinsiyet) x 4 (sınıf düzeyi) varyans analizine göre, cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerinin ZDEÖ puanı üzerindeki ortak etkisi (cinsiyet ve sınıf düzeyinin etkileşimi) istatistiksel olarak anlamlıdır, ancak etki büyüklüğü oldukça zayıftır, $F(3, 1707) = 2.64$, $p = .047$, $\eta^2 = .005$ (Tablo 2). Sonuçlar incelendiğinde cinsiyet değişkenine göre ZDEÖ puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, ancak etki büyüklüğünün zayıf olduğu görülmektedir, $F(1, 1707) = 108.67$, $p < .000$, $\eta^2 = .060$. Erkek öğrencilerin ZDEÖ puanı kız öğrencilerin puanlarından daha yüksek bulunmuştur (bkz. Tablo 1). Benzer şekilde, sınıf düzeylerine göre ZDEÖ puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, zayıf düzeyde bir etki büyüklüğü saptanmıştır, $F(3, 1707) = 33.74$, $p < .000$, $\eta^2 = .056$. Tukey çoklu

karşılaştırma testi sonucu ise 5. sınıfa devam eden öğrencilerin ZDEÖ puan ortalamalarının, 6., 7. ve 8. sınıfa devam eden öğrencilerden daha düşük olduğunu göstermiştir (Tablo 3).

Cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerinin Çocuklar İçin Empati Ölçeği puanları üzerindeki ortak etkisini görmek için yapılan Çift Yönlü Varyans analizi sonuçları Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Cinsiyet ve Sınıf Düzeyi Açısından ÇEÖ Puanlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	η^2
Sınıf	254.19	3	84.73	8.81**	.015
Cinsiyet	2266.21	1	2266.21	235.88**	.121
SınıfxCinsiyet	173.03	3	57.67	6.00**	.010
Hata	16400.01	1707	9.60		
Toplam	323214.00	1715			

* $p < .05$, ** $p < .01$

Sınıf değişkenine göre empati puanlarına ilişkin Tukey Testi karşılaştırılmasını gösteren dağılım Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Sınıf Düzeyine Göre ÇEÖ Puanına Ait Tuket Testi Sonuçları

SINIF	Sınıf	Ortalamalar Farkı	ss	95% Confidence Interval	
5	6	.58**	.17	.10	1.05
	7	.77**	.24	.12	1.43
	8	.99**	.21	.41	1.56
6	5	-.58**	.17	-1.05	-.10
	7	.19	.25	-.47	.87
	8	.41	.22	-.18	1.00
7	5	-.77**	.24	-1.4	-.12
	6	-.19	.25	-.87	.47
	8	.21	.28	-.53	.95
8	5	-.99**	.21	-1.56	-.41
	6	-.41	.22	-1.00	.18
	7	-.21	.28	-.95	.53

* $p < .05$, ** $p < .01$

Yapılan 2 (cinsiyet) x 4 (sınıf düzeyi) varyans analizine göre, cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerinin ÇEÖ puanı üzerindeki ortak etkisi (cinsiyet ve sınıf düzeyinin etkileşimi) istatistiksel olarak anlamlıdır, ancak etki büyüklüğü oldukça zayıftır, $F(3,1707)=6.00$, $p=.00$, $\eta^2=.010$ (Tablo 4). Sonuçlar incelendiğinde cinsiyet değişkenine göre ÇEÖ puanı

istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, etki büyüklüğü zayıf düzeydedir, $F(1,1707)=2266.21$, $p<.00$, $\eta^2=.121$. Kız öğrencilerin ÇEÖ puanı erkek öğrencilerin puanlarından daha yüksek bulunmuştur (bkz. Tablo 1). Benzer şekilde, sınıf düzeylerine göre ÇEÖ puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, ancak zayıf bir etki büyüklüğü saptanmıştır, $F(3,1707)=84.73$, $p<.000$, $\eta^2=.015$. Tukey çoklu karşılaştırma testi sonucu ise 5. sınıfa devam eden öğrencilerin ÇEÖ puan ortalamalarının, 6., 7. ve 8. sınıfa devam eden öğrencilerden daha yüksek olduğunu göstermiştir (Tablo 5).

Cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerinin Toronto Aleksitimi Ölçeği puanları üzerindeki ortak etkisini görmek için yapılan Çift Yönlü Varyans analizi sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Cinsiyet ve Sınıf Düzeyi Açısından TAÖ Puanlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	η^2
Sınıf	2202.66	3	734.22	5.61**	.010
Cinsiyet	403.97	1	403.97	3.09	.002
SınıfxCinsiyet	120.78	3	40.26	.30	.001
Hata	223157.92	1707	130.73		
Toplam	7552657.00	1715			

* $p<.05$, ** $p<.01$

Sınıf değişkenine göre empati puanlarına ilişkin Tukey Testi karşılaştırılmasını gösteren dağılım Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Sınıf Düzeyine Göre ÇEÖ Puanına Ait Tuket Testi Sonuçları

SINIF	Sınıf	Ortalamalar Farkı	ss	95% Confidence Interval	
5	6	-.94	.66	-2.68	.80
	7	-2.53*	.91	-4.94	-.13
	8	-2.90**	.80	-5.01	-.78
6	5	.94	.66	-.80	2.68
	7	-1.59	.94	-4.08	.89
	8	-1.96	.83	-4.17	.25
7	5	2.53*	.91	.13	4.94
	6	1.59	.94	-.89	4.08
	8	-.36	1.04	-3.12	2.40
8	5	2.90**	.80	.78	5.01
	6	1.96	.83	-.25	4.17
	7	.36	1.04	-2.40	3.12

* $p<.05$, ** $p<.01$

Yapılan 2 (cinsiyet) x 4 (sınıf düzeyi) varyans analizine göre, cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerinin TAÖ puanı üzerindeki ortak etkisi (cinsiyet ve sınıf düzeyinin etkileşimi) istatistiksel olarak anlamlı değildir, $p > .00$. Sonuçlar incelendiğinde cinsiyet değişkenine göre TAÖ puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır, $p > .00$. Sınıf düzeylerine göre ise TAÖ puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, zayıf düzeyde bir etki büyüklüğü saptanmıştır, $F(3, 1707) = 734.22$, $p < .005$, $\eta^2 = .010$. Tukey çoklu karşılaştırma testi sonucu ise 5. sınıfa devam eden öğrencilerin TAÖ puan ortalamalarının, 7. ve 8. sınıfa devam eden öğrencilerden daha yüksek olduğunu göstermiştir (Tablo 7).

Araştırmada yer alan değişkenlerin Pearson korelasyon katsayıları, ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Pearson Korelasyon Katsayıları, Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	2	3	Ort.	S
1. Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeği	-.438***	.291***	109.80	36.17
2. Çocuklar için Empati Ölçeği	-	-.203***	13.31	3.33
3. Toronto Aleksitimi Ölçeği	-	-	65.36	11.48

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Tablo 8’de de görüleceği gibi zorbalık eğilimi ile empati arasında negatif yönde ve aleksitimi ile pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p < .001$). Aynı zamanda, empati ve aleksitimi arasında ise negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki mevcuttur ($p < .001$). Bu sonuçlara göre çocukların empati puanları arttıkça aleksitimi ve zorbalık puanlarının düştüğü, aleksitimi puanları yükseldikçe de zorbalık puanlarının arttığı söylenebilir.

Ölçüm Modeli Sonuçları

Empati ve Zorbalık Eğilimi Arasındaki İlişkide Aleksitiminin Aracı Rolü

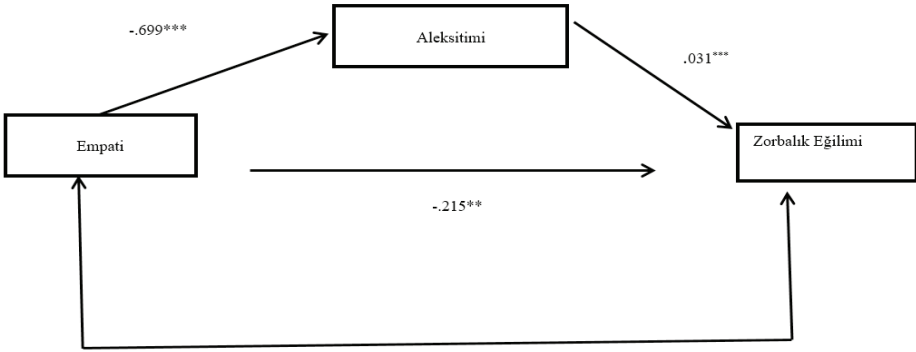
Katılımcıların zorbalık davranış eğilimi puanları ile empati puanları arasındaki ilişkide aleksitiminin aracılık rolü 5000 kişilik bootstrap örneklemini üzerinde Bootstrapping yöntemi (Multiple Mediation Model) kullanılarak test edilmiştir (Preacher ve Hayes, 2008). Baron ve Kenny (1986) tarafından aracılık testi için önerilen 4 ölçüt incelenmiştir. Buna göre;

1. empatinin zorbalık eğilimi üzerindeki doğrudan etkisi istatistiksel açıdan anlamlıdır ($\beta = -.21$, $t = -20.69$, $p < .001$);
2. empatinin aleksitimi toplam puanı ($\beta = -.69$, $t = -8.59$, $p < .001$) üzerindeki doğrudan etkisi istatistiksel açıdan anlamlıdır;
3. aleksitimi toplam puanının ($\beta = .031$, $t = 10.24$, $p < .001$) zorbalık eğilimi üzerindeki doğrudan etkisi istatistiksel açıdan anlamlıdır;
4. aracı değişken olarak aleksitimi kontrol edildiğinde, empati ile zorbalık eğilimi arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı etkisi değişmektedir ($\beta = -.194$, $t = -18.78$, $p < .001$).

Empati ile zorbalık eğilimi arasındaki doğrudan ilişkinin (ölçüt 1) aleksitimi toplam puanının analize girmesi ile anlamlı etkisinin azalarak devam etmesi (ölçüt 4) nedeniyle aleksitiminin bu ilişkide “kısmi aracılık” rolüne sahip olduğu saptanmıştır. Elde edilen güven aralığı içerisinde “0” değerinin bulunmaması buradaki aracılık etkisinin anlamlı olduğuna işaret etmektedir (Preacher ve Hayes, 2008). Buna göre, aleksitimi aracı değişkeninin dolaylı etkisi anlamlıdır (nokta tahmin= .003 ve %95 BCa GA [-.0286 , -.0156]). Yani aleksitimi, empatinin zorbalık davranışında açıkladığı varyansın bir kısmını paylaşmaktadır. Analize ilişkin bulgular Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Empati ve Zorbalık Eğilimi Arasındaki İlişkide Aleksitiminin Aracı Rolü

Not. Şekilde standardize olmayan beta katsayıları bildirilmiştir.

** $p < .01$, *** $p < .001$

Tartışma ve Yorum

Bu çalışmanın amacı ortaokul öğrencilerinin zorbalık eğilimi ile empati ve aleksitimi düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek ve zorbalık eğilimi ile empati arasındaki ilişkide aleksitiminin aracı bir rolünün olup olmadığını araştırmaktır. Bunun yanında, sınıf düzeyi

ve cinsiyet değişkenine göre zorbalık davranış eğilimi, empati ve aleksitimi puanlarında bir farklılaşma olup olmadığı da incelenmiştir.

Elde edilen bulgular ZDEÖ ve ÇEÖ puanı üzerinde cinsiyet ve sınıf düzeyinin ortak bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Erkek öğrencilerin zorbalık eğiliminin daha yüksek olduğu ve beşinci sınıflarda zorbalık eğiliminin daha az olduğu saptanmıştır. Bu bulgular literatürle benzerlik içindedir (Cenkseven Önder ve Sarı, 2012; Olweus, 2004; Pişkin, 2010; Totan, 2008). Ayrıca elde edilen sonuçlar kızların ve beşinci sınıfa devam eden öğrencilerin empati puanlarının daha yüksek olduğunu göstermiştir. Kızların erkeklere göre daha empatik olduğu sonucu benzer çalışma bulguları ile uyumludur (Çetin, 2008; Küçükkaragöz ve ark., 2011; Rehber ve Atıcı, 2009; Rueckert, Branch ve Doan, 2011). Ancak sınıf düzeyinde ortaya çıkan farklılaşma diğer çalışmalarla uyumlu değildir (Rehber ve Atıcı, 2009; Kalliopuska, 1983; Küçükkaragöz, Akay ve Canbulat, 2011). Aleksitimi puanı üzerinde ise cinsiyet ve sınıf düzeyinin etkileşiminin istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Sınıf düzeylerinin aleksitimi puanı üzerinde etkisi saptanmış olsa da etki büyüklüğü oldukça zayıftır. Beşinci sınıfa devam eden öğrencilerin aleksitimi puanları diğer sınıflardan daha düşüktür.

Yapılan çalışmalar, kadınların hissettikleri duyguları erkeklerden daha fazla paylaştıkları ya da ifade ettiklerini (Chaplin, 2015), duygu tepkisi olarak oluşan yüz ifadelerini, vücut hareketlerini ve ses tonlarındaki değişmeyi okumada daha yetenekli olduklarını (Hall ve Friedman, 1999; Hall ve Matsumoto, 2004), duygusal deneyimlerini ifade etmede daha karmaşık ve daha ayırt edici tutum gösterdiklerini (Feldman Barret, Lane, Sechrest ve Schwartz, 2000) ortaya çıkarmıştır. Feldman Barret ve arkadaşları (2000, s. 1027), bu durumun ortaya çıkmasında üzüntü, acı, şefkat gibi duyguların kadın duyguları olarak algılanmasının ve erkeklerin daha küçük yaşlarından itibaren duygularını dışa vurmamaları yönünde aldıkları telkinin etkili olduğunu ifade etmiştir. “Erkekler ağlamaz” gibi söylemlerin olduğu, duygularını göstermenin zayıflık olarak nitelendirildiği bir toplumda, erkek öğrencilerin zorbalık eğiliminin yüksek olması ve diğerlerinin duygularını anlamaması yani empatik olmaması şaşırtıcı değildir. Duygularını daha rahat ifade etme özgürlüğüne sahip olan kız çocukların, diğerlerinin duygularını daha rahat anlayıp empatik olmaları beklenen bir sonuçtur.

Bunların yanında diğer sonuçlar empati puanı düşük çocukların aleksitimi puanlarının daha yüksek olduğuna, zorbalık puanı yüksek çocukların empati puanlarının düşük, aleksitimi puanlarının ise yüksek olduğuna işaret etmektedir. Aynı zamanda sonuçlar, zorbalık eğilimi ile empati arasındaki ilişkide aleksitiminin kısmi olarak aracı rol oynadığını göstermektedir.

Bu araştırmanın sonuçları düşük empatinin yüksek zorbalık eğilimi ile ilişkili olduğunu gösteren benzer başka çalışma bulgularıyla uyumlu bulunmuş (Duy ve Yıldız, 2014; Gini, Albiero, Benelli ve Altoe, 2007; Jolliffe ve Farrington, 2006; Siyez ve Kaya, 2011) ve zorbalık puanı yüksek çocukların empati puanının düşük olduğunu göstermiştir. Aynı zamanda empati ve aleksitimi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların bulgularına benzer

sonuçlar elde edilmiş (Gryenberg ve ark., 2010; Guttman ve Laporte, 2002; Moskacheva ve ark., 2014) ve empati puanı ile aleksitimi puanı arasında negatif bir ilişki saptanmıştır. Yani empati puanı düşük çocukların aleksitimi puanlarının yüksek olduğu anlaşılmıştır. Sonuçlar beklendiği gibi çıkmıştır; kendi duygularını tanıyamayan ve ifade edemeyen birinin diğerlerinin duygularını anlayamaması oldukça anlaşılırdır.

Aleksitimi ile akran zorbalığı arasındaki ilişkiyi inceleyen ülkemizde yalnızca bir çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışmada aleksitimi ile siber zorbalık arasında pozitif yönde bir korelasyon bulunmuştur (Arıca ve zbay, 2016). Yurt dışı literatürde aleksitimi ve akran zorbalığı arasındaki ilişki ile ilgili yapılan araştırmaların çoğunda kurban statüsündeki çocuklarla çalışılmış ve aleksitiminin aracı rolüne vurgu yapılmıştır. Örneğin kurban statüsündeki çocuklarla yapılan bir çalışmada, kurbanların travma sonrası stres bozukluğu yaşamasında aleksitiminin aracılık etkisi olduğu saptanmıştır (Guzzo ve ark., 2014). Başka bir çalışmada, zorbalık ve kendine zarar verme davranışı arasındaki ilişkide aleksitiminin kısmı aracılık rolü olduğunu saptayan Garisch ve Wilson (2010), kendine zarar verme davranışı gösteren ergenlerin zarar vermeyenlerden daha fazla kurban durumunda kaldıklarını ve daha fazla aleksitimi semptomu bildirdiklerini rapor etmişlerdir.

Wachs (2017), zorba ve kurban olma durumunda aleksitiminin aracılık etkisi olduğunu saptadığı çalışmasında, zorba grubunda yer alanların (empati dzeyelerinin düşük olması gibi) bazı problemlerini anlamada aleksitimi kavramını çalışmanın iyi olacağını önermiştir. Aleksitiminin, akran zorbalığı konusunda çalışılması önerilse de zorbalık eğilimi ve empati arasındaki ilişkideki aracı rolünü inceleyen herhangi bir çalışmaya ulaşılmadığından bu araştırmanın sonuçlarını başka herhangi bir çalışma bulgusuyla kıyaslamak zordur. Bu nedenle araştırmada ortaya çıkan sonuçları anlayabilmek için empati, aleksitimi ve onların ilişkili olduğu diğer kavramlara tekrar bakmak gerekebilir.

Eisenberg ve Fabes (1998), empati düzeyi düşük olduğu ortaya çıkan zorbaların, kurbanın yaşadığı acıyı hissetmediği ve böylece ona zarar verme eğilimi içinde olduklarını belirtmektedir (akt: zkan ve Gökçearsan ifti, 2009). Bu sonuçlar akran zorbalığı yüksek olan öğrencilerin diğerlerinin duygularını anlayıp çektikleri acıyı durduracak şekilde davranmadıkları gözlemiyle de uyumludur (Jolliffe ve Farrington, 2006). Empatik bir kişinin diğerinin duygularını anlayarak kendini onun yerine koyabilmesi için öncelikle kendi duygularını tanıması gerekir. Ancak, belli başlı bir duyguyu hiç hissetmeyen bir kişinin bu duyguyu anlaması ve diğeriyle empati kurması zordur (Pala, 2008). Başkalarının acı ve üzüntülerine tanık olan ve duygularını paylaşan bir insan ona yardımcı olmak için motive olur (Konrad ve Hendl, 2004). Ancak empati ile negatif bir ilişki içinde olan aleksitimide, bireylerin hostile ve öfkeli olduğu bulunmuş (Atasayar, 2011; Evren ve ark., 2015; Konrath, Novin ve Li, 2012), kontrolsüz duygusal tepkiler ve çatışma yaşadıkları gözlemlenmiştir (Arıca ve zbay, 2016). Dolayısıyla kendi duygularını tanımayan birinin, başkalarının duygu ve düşüncelerini anlayamaması ve karşısındakini zor duruma düşürmesi, diğerinin acı çekmesine ve üzülmesine neden olması şaşırtıcı değildir. Bu durumda aleksitiminin

zorbalık eğilimi ile empati arasındaki ilişkide kısmi olarak aracı rolü oynaması anlaşılırdır. Sonuç olarak çocukların diğerlerinin duygularını anlama güçlüğü arttıkça zorbalık eğilimlerinin arttığı ve bu artışta kendi duygularını tanıyamamanın da katkısı olduğu söylenebilir. Çalışmanın, bu sonuç açısından, literatüre önemli bir katkı sağladığı düşünülmektedir. Bu bulgu özellikle akran zorbalığının önlenmesi açısından ailelere ve okula düşen görevleri biçimlendirmede yol gösterici olabilir. Elde edilen sonuçların, anne-babaların çocuklarıyla ilişkide kullandığı ebeveynlik tutumlarında duygu odaklı etkili bir iletişim biçimi kullanmalarının ve okullarda duygu eğitimi vermenin önemini gösterir nitelikte olduğunu söylemek mümkündür.

Geniş bir örnekleme çalışılmasıyla güçlü bir özelliğe sahip olan bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikli olarak kullanılan aleksitimi ölçeğinin özellikle yalnızca çocuklar için hazırlanmış bir ölçek olmaması çalışmanın önemli sınırlılıklarından biridir. Ayrıca empatinin bilişsel ve duyuşsal boyutları hakkında veri sağlayan bir ölçüm aracının kullanılmaması çalışmanın başka bir sınırlılığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Zorbalık eğilimi ile empati arasındaki ilişkide aracılık etkisi olabilecek başka bazı değişkenleri (örn. duygu düzenleme) ele almamış olmak da çalışmanın sınırlılıklarından biri olarak görülmektedir. Bu nedenle başka benzer çalışmalarda çocuklar için hazırlanmış bir aleksitimi ölçeği ile bilişsel ve duyuşsal boyutu olan bir empati ölçeğinin kullanılmasının, aleksitimiden başka değişkenlerinde ölçümlerinin alınıp aracılık etkilerinin sınanmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak, nedensel bir bağlantı ortaya koymak mümkün olmasa da aleksitiminin yüksek olması ve empatinin düşük olmasının zorbalık eğilimini arttırdığı ifade edilebilir. Çalışmadan elde edilen bulguların; duyguları tanıma, ifade etme ve empati becerilerinin çalışıldığı akran zorbalığının önlenmesi programlarına ışık tutacak bulgular sunarak literatüre katkı sağladığı söylenebilir.

EXTENDED ABSTRACT

The Mediation Role of Alexithymia in the Relationship Between Bullying Tendencies and Empathy among Secondary School Students

Fusun Gökkaya*
Serap Tekinsav Sütçü**

Introduction

Some behaviors that have been seen among school children as causing destructive effects are considered as different situation from violence and are defines as the concept of “peer bullying”. Olweus (2004) defines the peer bullying in terms that a student/students repetitively expose the other student/students negative effects. In bullying behavior, certain characteristics should be present, such as an “unequal power relationship” between the sides, the situation having a “continuous” characteristic, and the acts being carried out “on purpose” (Olweus, 2004).

* Assistant Professor, Near East University, Faculty of Science and Literature, Department of Psychology, Izmir, fusun.gokkaya@neu.edu.tr.

** Associate Professor Ege University, Faculty of Letters, Department of Psychology, Izmir, serap.tekinsav.sutcu@ege.edu.tr

Several researches have shown that approximately 15-20% of all students are affected by peer bullying at schools (Batsche and Knoff, 1994; Espelage and Swearer, 2004; Genç, 2007; Pellegrini, Bartini and Brooks, 1999; Ayas and Pişkin, 2011). Generally, peer bullying is classified as physical bullying, verbal bullying, social exclusion, cyber bullying and sexual bullying. Bullying may be seen in all age periods and exist both between the female and male students. While discussing peer bullying, students are generally grouped into bullies, victims, bully-victims, and bystanders.

The researches reveal that peer bullying may cause serious consequences for both bullies and the victims ranging from suicidal thoughts and acts to getting involve in crimes. For this reason, it is important to develop prevention and invention programs to reduce and/or to stop. While developing prevention programs, in order to prepare the content of these programs the characteristics of children who are involved in bullying groups are needed to be understood.

Besides the investigated characteristics, the relationship between the peer bullying and empathy is another attractive subject and this subject is investigated by many researches (Jolliffe and Farrington, 2006; Caravita and Di Blasio, 2009).

Relationship Between Peer Bullying and Empathy

Empathy, which is simply defined as the ability to understand the feelings of others is also the fundamental of all social skills. Empathy contributes to the development of pro social behaviors and reduces the violent behaviors (Bayraktar, Kindap, Kumru ve Sayıl, 2009). The relationship between empathy and violence is clear, however, the association between empathy and peer bullying is not. Some researches reveal contradictory findings about the relationship between empathy and peer bullying. For example, Jolliffe and Farrington (2006) found that children who are bullies, have lower empathy levels and the reasons of their bullying behaviors are because of bully children are not able to understand the emotions of the victims. In contrast with that some studies found that children and teenagers who have tendency to show bullying behavior have high level of empathy (Caravita and Di Blasio, 2009; Muñoz, Qualter and Padgett, 2011). In some other studies, it is revealed that there is not any differentiation in empathy levels among children who are bullies or not (Espelage, Mebane and Adams, 2004). The contradictory results lead to think on this subject whether there is another mediation effect between these two concepts.

Empathy, Alexithymia and Peer Bullying

The fundamental characteristic of empathy is that one can understand his/her own feelings (Konrad and Hendl, 2004). Inadequacy in defining and explaining the emotions is mentioned with the concept of "alexithymia", if a person has difficulties and limitations defining and explaining emotions, means that this person shows alexithymic characteristics (high level of alexithymia). Several research results show that people with high level of alexithymia are not emphatic (Guttman and Lapote, 2002; Gryenberg, Luminet, Corneille,

Grèzes and Berthoz 2010; Moskacheva, Kholmogorova and Garanyan, 2014). In our country, alexithymia concept is newly studied, it is seen that limited number of researches are mostly clinical based descriptive studies (ex. Aydın, Selvi and Güzel Özdemir, 2013; Erden, 2005). There is only one study which evaluates the relationship between cyber bullying, cyber victimization and alexithymia (Arıcak and Özbay, 2016). In other countries, there are also few studies which is about alexithymia and peer bullying and there were mostly about children being bullied (Garisch and Wilson, 2010; Guzzo, Pace, Lo Cascio and Schimmenti, 2014). The results lead to evaluate the mediational role of alexithymia in the relationship between peer bullying and empathy.

Aim and Hypothesis of the Study

The main aim of this research is to evaluate whether there is a mediation effect of alexithymia in the relationship between disposition to do bullying and empathy of the secondary school students. The following hypothesis were tested in present study: 1. If there is a negative relationship between bullying tendency and empathy, a positive relationship between alexithymia is expected. 2. If there is a negative relationship between bullying tendency and empathy, a negative relationship between empathy and alexithymia is expected. 3. If there is a negative relationship between bullying tendency and empathy, mediation effect of alexithymia in the relationship between empathy and peer bullying is expected.

Method

Sample and Scales

The sample of the research is taken from the 5-8th grades, from 1715 students studying in the six public schools in different districts of Izmir. 896 (52.2 %) girls and 819 (47.8 %) boys constitute the sample. In the study Bullying Behavior Tendency Scale, Scale of Empathy for Children, Toronto Alexithymia Scale and social demographic information forms are used.

Social Demographic Information Form (SDIF): SDIF includes information like gender, grade, education level of parents of the students.

Bullying Behavior Tendency Scale (BBTS): The scale is developed by Satan (2006) in order to evaluate the secondary school students' attitudes towards bullying behaviors. The scales are developed as 5 point likert type and include 67 items. The scale has 4 sub dimensions; physical bullying, verbal bullying, emotional bullying and bullying for fun. The validity of the scale ($r=.67$) and reliability studies (Cronbach alpha=.95) was conducted. When the points arise, the tendency of bullying will increase. The minimum point is 67, and maximum is 335 in the scale. Cronbach α value of the scale in the present study is 0.952.

Scale of Empathy for Children (SEC): The scale is developed by Bryant and adapted to Turkish by Yüksel (2003). The scale can be applied to the ages between 7-13 and includes 20 items. The items include yes or no answers. Cronbach Alpha coefficient is .70 for internal consistency and reliability was evaluated with test re-test method and found $r=.694$, ($p<.001$) of this scale. When the points arise, the level of empathy increases. Cronbach α value of the scale in the present study is 0.681.

Toronto Alexithymia Scale (TAS): Taylor and his friends (1985) developed the scale. The scale has 26 items and it is 5 point likert type (as cited in: Atasayar, 2011). The maximum obtained point is 130 and minimum is 62 from this five point likert type scale. When the points arise, the level of being alexithymia increases. Internal consistency is .70, test re-test reliability is .65, significance level is ($p<0,01$) which was studied by Dereboy (Atasayar, 2011). Keskin and Bilge (2009) adopted the scale to 11 years old students and found Cronbach α value as 0.77.

Cronbach α value is 0.68 of the scale in the present study.

Procedure

In order for the study, necessary permissions were taken from the Ministry of Education and ethical committee. Later on, the date of application was decided by talking with the administration of schools. The application was carried out during the school hours which were approved by the school administration. The students are asked not to write names on any scales and forms, they are informed as the data will be taken and evaluated as a group; and school administration, teachers and parents will not be informed about the results of the students. Thus, it is aimed that students answer in a sincere way. Filling the scales and forms took 1 hour.

Results

There is a statistically significant positive relationship between bullying tendency and empathy ($p<.001$). At the same time, there is a statistically significant negative relationship between empathy and alexithymia ($p<.001$). According to these results when the empathy scores increases, alexithymia and bullying scores of the students decrease; when alexithymia scores increase, bullying scores also increase.

The Mediation Effect of Alexithymia in the Relationship Between Empathy and Bullying Tendency

The mediation effect of alexithymia in the relationship between bullying tendency and empathy scores of the participants was tested by the Bootstrapping method (Multiple Mediation Model) on 5000 people bootstrap sample (Preacher and Hayes, 2008). Baron and Kenny (1986) suggested 4 criteria for the mediation effect test. These are evaluated as:

1. Direct effect of empathy on bullying tendency is statistically significant ($\beta = -.2152$, $t = -20.69$, $p < .001$).
2. The direct effect of empathy on alexithymia total score ($\beta = -.699$, $t = -8.59$, $p < .001$) is statistically significant.
3. The direct effect of alexithymia ($\beta = .031$, $t = 10.24$, $p < .001$) on bullying tendency is statistically significant.
4. When alexithymia is tested as mediator variable, it is statistically significant in the relationship between empathy and bullying tendency ($\beta = -.194$, $t = -18.78$, $p < .001$).

The significant effect of direct relationship between empathy and bullying tendency (criteria 1) starts to decrease when total score of alexithymia (criteria 4) is added to the analysis. Thus, it is determined that alexithymia has partial mediation effect. In the confidence interval, there is no "0" value means that the mediation effect is significant (Preacher and Hayes, 2008). According to that, the indirect effect of the variable alexithymia is significant (point estimation= .003 ve %95 BCa GA [-.0286 , -.0156]). In other words, alexithymia shares some of the variance explained by empathy on bullying behavior.

Discussion

The aim of this study is to evaluate the relationship between bullying tendency and empathy and to determine whether there is a mediation effect of alexithymia in the relationship between empathy and bullying tendency. The results show that children with low empathy scores have higher scores on alexithymia, children with high empathy scores have lower scores on empathy and higher scores on alexithymia. The same results imply that there is a partial mediation effect of alexithymia in the relationship between bullying tendency and empathy.

The results of this study are consistent with other similar studies showing that low empathy is associated with bullying tendency (Jolliffe and Farrington, 2006; Gini, Albiero, Benelli and Altoe, 2007; Siyez and Kaya, 2011; Duy and Yıldız, 2014) and when the bullying scores increase, empathy scores decrease. At the same time, there are similar studies examine the relationship between empathy and alexithymia which have compatible results with this study (Guttman and Laporte, 2004; Gryenberg et al., 2010; Moskacheva, Kholmogorova and Garanyan, 2014) and establish that there is a negative relationship between empathy and alexithymia.

There is only one study in our country that examines the association between alexithymia and bullying tendency. In this study, it is found that there is a positive correlation between alexithymia and cyber bullying (Arcak and Özbay, 2016). In foreign literature, the studies about alexithymia and peer bullying mostly focus on victimized children and the mediation effect of alexithymia. For example, in a study about victimized children, there is a mediation effect on alexithymia on post-traumatic stress disorder which victims struggle with (Guzzo et al., 2014). In another study, Garisch and Wilson (2010) found that there is a mediation effect of alexithymia in the association between bullying and self-harming

behaviors. The adolescents who harm themselves reported that they are victimized and have alexithymia symptoms more than who did not harm themselves.

Wachs (2017) in the study which evaluates the mediation effect of alexithymia in being bully and victim, suggested that in order to understand some of the problems of bullies (who have low empathy levels), alexithymia concept needs to be studied. Alexithymia is suggested to be studied in the peer bullying subject, however, there is not any other study which examines the mediation effect in the relationship between bullying tendency and empathy, and that deals with the reasons why it is hard to compare the results. Thus, in order to understand the results, the concepts which are related to empathy and alexithymia are needed to be examined.

Eisenberg and Fabes (1998) indicate that bullies who have lower empathy level are not able to feel the pain which victims have and that is why they have tendency to harm them (as cited in: Özkan and Gökçearsan Çiftçi, 2009). These results are also compatible with the observations that children who have higher bullying scores, cannot understand others' feelings and stop their behaviors to stop the pain that others have (Jolliffe and Farrington, 2006). In order someone to understand the emotions of others and to put themselves in others' situation, one should understand and identify her own emotions. However, if one cannot feel any emotion, it is hard for her to understand other and feel empathy (Pala, 2008). The people who witness and share others' pain and sadness, become motivated to help them (Konrad and Hendl, 2004). However, people who have alexithymia which is negatively related with empathy, are found to be hostile and angry (Atasayar, 2011; Konrath, Novin and Li, 2012; Evren et al., 2015) and observed that they may give uncontrolled reactions and conflict with people (Arıcağ and Özbay, 2016). Thus, it is not surprising that a person who do not know/understand her feelings, cannot understand others' emotions, this puts them in a difficult situation and makes others feel pain and sadness. In this situation, the role of partial mediation effect of alexithymia in the relationship between bullying tendency and empathy is understandable. As a result, it can be claimed that when children's inability to understand others' emotions increase, some tendencies to bullying behavior increase and this increase is affected by not knowing and understanding own emotions. It is thought that this study contributes to the literature in terms of these results. These findings may guide shaping the task of parents and schools in preventing peer bullying. The present results show that it is important for parents to use emotions focused on efficient communication and parenting styles and for schools to have emotion educations.

In spite of the large sample number, there are some limitations of the study. The first handicap is alexithymia scale is not especially developed for children. Another limitation is that the empathy scale does not have sub-dimensions as cognitive and emotional. There may be other mediation effects in the relationship between bullying tendency and empathy like emotion regulations and these are not examined in the study. Therefore, it is thought that if an alexithymia scale which is developed for children, an empathy scale which has cognitive and emotional sub dimensions and other variables such as mediation effect other than alexithymia will be beneficial. As a result, the results contribute and may guide the literature in order to prevent peer bullying.

Kaynakça/References

- Andreou, E. (2001). Bully/victim problems and their association with coping behavior in conflictual peer interactions among school-age children. *Educational Psychology, 21(1)*, 59–66.
- Antalyalı, Ö. L. (2009). *Varyans analizi: 7. Bölüm. SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*, Ş. Kalaycı, (Ed.), 4 Baskı içinde, (s.131-167). Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Arıcak, O. T. ve Özbay, A. (2016). Investigation of the relationship between cyberbullying, cybervictimization, alexithymia and anger expression styles among adolescents. *Computers in Human Behavior, 55*, 278–285.
- Atasayar, M. (2011). *Ergenlerin aleksitimik özelliklerinin psikolojik belirtileri ve yaşam doyumları ile ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Atik, G. (2006). İlköğretim ikinci kademe öğrencileri arasındaki zorbalık davranışını yordamada denetim odağı, benlik saygısı, aile stili, yalnızlık ve akademik başarının rolü. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atik, G. ve Kemer, G. (2008). İlköğretim ikinci kademe öğrencileri arasındaki zorbalığı yordamada problem çözme becerisi, sürekli öfke-öfke ifade tarzları ve fiziksel öz yeterliğin rolü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 23*, 198-206.
- Ayas, T. (2008). *Zorbalığı önlemede tüm okul yaklaşımına dayalı bir programın etkililiği*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Ayas, T. ve Pişkin, M. (2011). Lise öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türü bakımından incelenmesi. *İlköğretim Online, 10(2)*, 550-568.
- Aydın, A. ve Selvi, Y. ve Güzel Özdemir, P. (2013). Depresyon hastalarında aleksitiminin bedenselleştirme ve uyku kalitesi üzerine etkisi. *Nöropsikiyatri Arşivi, 50*, 65-69.
- Baron, R. M. & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology, 51(6)*, 1173-1182.
- Batgün Durak A., Büyükşahin A. (2008). Aleksitimi: psikolojik belirtiler ve bağlanma stilleri. *Klinik Psikiyatri 11(3)*, 105-114.
- Batsche, G. M. & Knoff, H. M. (1994). Bullies and their victims: understanding a pervasive problem in the schools. *School Psychology Review, 23*, 165-175.
- Bayraktar, F., Kindap, Y., Kumru, A. ve Sayıl, M. (2010). Olumlu sosyal ve saldırgan davranışlar ölçeği'nin ergen örnekleminde psikometrik açıdan incelenmesi. *Türk Psikoloji Yazıları, 13(26)*, 1-13.
- Bender, D. & Löseli, F. (2011). Bullying at school as a predictor of delinquency, violence and other anti-social behaviour in adulthood. *Criminal Behaviour and Mental Health, 21(2)*, 99–106.
- Caravita, C.S. & Di Blasio, P. (2009). Unique and interactive effects of empathy and social status on involvement in bullying. *Social Development, 18(1)*, 140-163.
- Carpenter, K. M., & Addis, M. E. (2000). Alexithymia, gender and responses to depressive symptoms. *Sex Roles, 43(9-10)*, 629-644.
- Camodeca, M., Goossens, F. A. Terwogt, M. M. & Schuengel, C. (2002). Bullying and victimization among school-age children: Stability and links to proactive and reactive aggression. *Social Development, 11(3)*, 332–345.
- Cenkseven Önder, F. ve Sarı, M. (2012). İlköğretim öğrencilerinde zorbalık ve okul yaşam kalitesi İlköğretim Online, 11(4), 897-914, [Online: <http://ilkogretim-online.org.tr>]. Erişim tarihi: 18.04.2017.
- Chaplin, T. (2015). Gender and emotion expression: A developmental contextual perspective. *Emotion Review, 7(1)*, 14–21.
- Corcos, M., Guilbaud, O., Speranza, M., Paterniti, S., Loas, G., Stephan, P., & Jeammet, P. (2000). Alexithymia and depression in eating disorders. *Psychiatry Research, 10:93(3)*, 263-266.

- Çetin, N. C. (2008). İlköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin empatik beceri düzeylerinin anne-baba tutumları ve özsaygı ile ilişkisi. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Denham, S. (2007). Dealing with feelings: how children negotiate the worlds of emotions and social relationships. *Cognition, Brain, Behavior*, 11(1), 1-48.
- Doğan, A. (2010). Ekolojik sistemler kuramı çerçevesinde akran zorbalığının incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17(3), 149-162.
- Doll, B. & Swearer, S. S. (2006). Cognitive behavioral interventions for participants in bullying and coercion. R. B. Mennuti ve A. Freeman (Ed.), *Cognitive-Behavioral Interventions in Educational Settings* içinde (183-197). Newyork: Rroutledge.
- Due, P., Holstein, B. E., Lynch, J., Diderichsen, F., Gabhain, S. N., Scheidt, P. & Currie, C. (2005). Bullying and symptoms among school-aged children: international comparative cross sectional study in 28 countries. *European Journal of Public Health*, 15, 128-132.
- Duy, B. ve Yıldız, M. A. (2014). Farklı zorbalık konumunda olmak empatik eğilim ve yaşam doyumu bağlamında bir fark yaratır mı? *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(3), 31-47.
- Erden, D. (2005). Farklı yetiştirme koşullarının aleksitimi, depresyon ve psikiyatrik belirtilerle ilişkisi. *Klinik Psikiyatri*, 8, 60-66.
- Espegale, D., Mebane, S. & Adams, R. S. (2004). Empathy, caring, and bullying: toward an understanding of complex of associations. D. Espelage ve S. Swearer (Ed.). *Bullying in American Schools- a Social-Ecological Perspective on Prevention and Intervention* içinde (s. 37-62). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Espelage, D. & Swearer, S. (2004). *Bullying in American Schools- a Social-Ecological Perspective on Prevention and Intervention*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Evren, C., Çınar, Ö., Evren, B., Umut, G., Can, Y. ve Bozkurt, M. (2015). Relationship between alexithymia and aggression in a sample of men with substance dependence. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 25(3), 209-320.
- Eweniyi, G., Adeoye, A., Ayodele, K. O. & Raheem A. (2013). The effectiveness of two psycho-social behavioural interventions on adolescents' bullying behaviour among Nigerian adolescents. *Journal of Studies in Social Sciences*, 4(2), 246-261.
- Farrington, D. P. & Ttofi, M. M. (2010). *Campbell Systematic Reviews: School-Based Programs to Reduce Bullying and Victimization* (Last updated). The Camp Collaboration.
- Feldman Barret, L., Lane, R. D., Sechrest, L., & Schwartz, G. E. (2000). Sex differences in emotional awareness. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26 (9), 1027-1035.
- Fleming, L. & Jacobsen, K. (2009). Bullying and symptoms of depression in Chilean middle school students. *Journal of School Health*, 79(3), 130-137.
- Forero, R., McLellan, L., Rissel, C. & Bauman, A. (1999). Bullying behaviour and psychosocial health among school students in New South Wales, Australia: cross sectional survey. *British Medical Journal*, 319(7206), 344-348.
- Garisch, J. A. & Wilson, M. S. (2010). Vulnerabilities to deliberate self-harm among adolescents: The role of alexithymia and victimization. *British Journal of Clinical Psychology*, 49(2), 151-162.
- Genç, G. (2007). *Genel liselerde akran zorbalığı ve yönetimi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gini, G., Albiero, P., Benelli, B. & Altoe, G. (2007). Does empathy predict adolescents' bullying and defending behavior? *Aggressive Behavior*, 33(5), 467- 476.
- Glew, G., Rivara, E. & Feudmer, C. (2000). Bullying: Children hurting children. *Pediatrics in Review*, 21(6), 183-190.

- Gökçaya, F. (2015). İlköğretim öğrencilerinde zorbalık eğilimini azaltmaya yönelik bilişsel davranışçı bir müdahale programının geliştirilmesi ve etkililiğinin değerlendirilmesi. Yayınlanmamış doktora tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gökler, R. (2009). Okullarda akran zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 511-537.
- Grynberg, D., Luminet, O., Corneille, O., Grèzes, J. & Berthoz, S. (2010). Alexithymia in the interpersonal domain: A general deficit of empathy? *Personality and Individual Differences*, 49(8), 845-850.
- Guttman, H. & Laporte, L. (2002). Alexithymia, empathy, and psychological symptoms in a family context. *Comprehensive Psychiatry, The Journal of Psychopathology*, 43(6), 448 – 455.
- Guzzo, G., Pace, U., Lo Cascio, V., Craparo, G. & Schimmenti, A. (2014). Bullying victimization, post-traumatic symptoms, and the mediating role of alexithymia. *Child Indicators Research*, 7,(1) 141-153.
- Gürkan, S. B. (1996). Aleksitimi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(14), 99-103.
- Hall, J., & Friedman, G. B. (1999). Status, gender, and nonverbal behavior: a study of structured interactions between employees of a company. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25(9), 1082-1091.
- Hall, J. A., & Matsumoto, D. (2004). Gender Differences in Judgments of Multiple Emotions From Facial Expressions. *Emotion*, 4(2), 201-206.
- Harachi, T. W., Catalano, R. F. & Hawkins, J. D. (1999). Comparative study on bullying: Canadian country reports. Y. Morita, P. K. Smith, R. Catalano, J. Junger-Tas, D. Olweus ve P. Slee (Eds.) *The Nature of School Bullying: A Cross-National Perspective* içinde (s. 296-305). London, UK: Routledge.
- Hinduja, S. & Patchin, J. W. (2010). Bullying, cyberbullying, and suicide. *Archives of Suicide Research*, 14, 206-221.
- Jacobs, A. (2008). Components of evidence-based interventions for bullying and peer victimization. M. Roberts (Ed), *Handbook of Evidence-Based Therapies for Children and Adolescents* içinde (s. 261-279). Kansas: Springer.
- Jolliffe, D. & Farrington, D. P. (2006). Examining the relationship between low empathy and bullying. *Aggressive Behavior*, 32(6), 540-550.
- Kalliopuska, M. (1983). Empathy in school students. University of Helsinki, Finland. To the Educational resources information center (ERIC).
- Kaltiala-Heino, R., Rimpela, M., Rantanen, P. & Rimpela, A. (2000). Bullying at school-an indicator of adolescents at risk for mental disorders. *Journal of Adolescence*, 23(6), 661-674.
- Kapıcı, E. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 1-13.
- Karakelle, S. (2016). *Betimsel yöntemler: Psikolojide Araştırma Yöntemleri içinde* (s. 91-177), İ. Göz (çev. Edt.), onuncu basımdan çeviri: J. Shaughnessy, E. Zechmeister, J. Zechmeister (yazarlar). Nobel Yayınevi, Ankara.
- Keskin, G. ve Bilge, A. (2009). Kronik böbrek yetmezliği olan çocuk ve ergenlerin depresyon, sosyal anksiyete ve aleksitimi açısından değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10(4), 318-324.
- Kim, M. J., Catalano, R. F., Haggerty, K. P. & Abbott, R. D. (2011). Bullying at elementary school and problem behaviour in young adulthood: A study of bullying, violence and substance use from age 11 to age 21. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 21(2), 136-144.
- Kim, S. Y. & Leventhal, B. (2008). Bullying and suicide: a review. *International Journal Adolescent Medicine Health*, 20(2), 133-154.
- Konrad, S. & Hendl, C. (2004). *Duygularla güçlenmek (EQ)*. M. Taştan (çev.). Hayat Yayıncılık, İstanbul.
- Konrath, S., Novin, S., & Li, T. (2012). Is the relationship between alexithymia and aggression. Context-dependent? Impact of group membership and belief similarity. *Personality and Individual Differences*, 53(3), 329-334.

- Kuyumcu, B. (2012). Türk ve İngiliz üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş duygusal farkındalık ve duygularını ifade etmelerinin ülke ve cinsiyet değişkenlerine göre incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 1-24.
- Küçükkaragöz, H., Akay, Y. ve Canbulat, T. (2011). Bir grup ilköğretim öğrencisinin bazı psiko-sosyal değişkenlere göre empatik beceri düzeyleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 88-100.
- Levant, R. F., Hall R. J., Williams, C. M., & Hasan, N. T. (2009). Gender differences in alexithymia. *Psychology of Men & Masculinity*, 10(3), 190-203.
- Menesini, E., Sanchez, V., Fonzi, A., Ortega, R., Costabile, A. & Feudo, G. L. (2003). Moral emotions and bullying: A cross-national comparison of differences between bullies, victims and outsiders. *Aggressive Behavior*, 29, 515-530.
- Montgomery, M. S. (1994). Self-concept and children with learning disabilities: Observer- child concordance across six context-dependent domains. *Journal of Learning Disabilities*, 27(4), 254-263.
- Moskacheva, M. A., Kholmogorova, A. B. & Garanyan, N. G. (2014). Alexithymia and empathy. *Counseling Psychology and Psychotherapy*, 4, 98-114.
- Muñoz, L.C., Qualter, P. & Padgett, G. (2011). Empathy and bullying: exploring the influence of callous-unemotional traits. *Child Psychiatry and Human Development*, 42(2), 183-196.
- Nabuzoka, D. & Smith, P. K. (1993). Sociometric status and social behavior of children with and without learning difficulties. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 34(8), 1435-1448.
- Olweus, D. (2004). *Bullying at school*, 9. Baskı. UK: Blackwell.
- Özkan, Y. ve Gökçearslan-Çiftçi, E. (2009). The effect of empathy level on peer bullying in schools. *Humanity & Social Sciences Journal*, 4(1), 31-38.
- Pala, A. (2008). Öğretmen adaylarının empati kurma düzeyleri üzerine bir araştırma *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 13-23.
- Pellegrini, A. D., Bartini, M. & Brooks, F. (1999). School bullies, victims, and aggressive victims: factors relating to group affiliation and victimization in early adolescence. *Journal of Educational Psychology*, 91(2), 216-224.
- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimler*, 2(2), 531-562.
- Pişkin, M. (2010). Ankara'daki ilköğretim öğrencileri arasında akran zorbalığının incelenmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 35,(156) 175-189.
- Pişkin, M. ve Ayas, T. (2005). Zorba ve kurban lise öğrencilerinin utangaçlık, içedönüklük, dışadönüklük ve özsaygı değişkenleri bakımından incelenmesi. VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde Sunulmuş Bildiri (21-23 Eylül). Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, İstanbul.
- Porter, L. (2007). *Bullying. Student Behaviour: Theory and Practice for Teachers* (3rd ed.). Sydney: Allen and Unwin.
- Preacher, K. J. & Hayes, A. F. (2008). Asymptotic and resampling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models. *Behavior Research Methods*, 40(3), 879-891.
- Rehber, E. ve Atıcı, M. (2009). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerine göre çatışma çözme davranışlarının incelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 323-342.
- Roland, E. (2002). Aggression, depression, and bullying others. *Aggressive Behavior*, 28(3), 198-206.
- Romero, A. J., Wiggs, V. B., Valencia, C. & Bauman S. (2013). Latina teen suicide and bullying. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, XX(X) 1-15.
- Rigby, K. (2003). Addressing bullying in schools: Theory and Practice. *Australian Institute of Criminology Trends and Issues*, 259, 1-5.
- Rueckert, L., Branch, B., & Doan, T. (2011). Are gender differences in empathy due to differences in emotional reactivity? *Psychology*, 2,(6), 574-578.

- Salminen, J. K., Saarijärvi, S., Aärelä, E., Toikka, T. & Kauhanen, J. (1999). Prevalence of alexithymia and its association with sociodemographic variables in the general population of Finland. *Journal of Psychosomatic Research*, 46(1):75-82.
- Salmivalli, C. (1999). Participant role approach to school bullying: implications for interventions. *Journal of Adolescence*, 22, 453-459.
- Salmon, G. (1998). Bullying in schools: Self-reported anxiety, depression and self-esteem in secondary school children. *British Medical Journal*, 317(7163), 924-925.
- Satan, A. (2006). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorba davranış eğilimlerinin okul türü ve bazı sosyo demografik değişkenler ile ilişkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Schafer, M., Werner, N. E. & Crick, N. R. (2002) A comparison of two approaches to the study of negative peer treatment: General victimization and bully/victim problems among German schoolchildren. *British Journal of Developmental Psychology*, 20(2), 281-306.
- Siyez, D. ve Kaya, A. (2011). Akran zorbalığı gruplarında empatik eğilim. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(2), 23-43.
- Slee, P. T. (1995a), Bullying in the playground: The Impact of interpersonal violence on Australian children's perceptions of their play environment. *Children's Environments*, 12(3), 320-327.
- Slee, P. T. (1995b). Bullying: Health concerns of australian secondary school students. *International Journal of Adolescence and Youth*, 5(4), 215-224.
- Solberg, M. E. & Olweus, D. (2003). Prevalence estimation of school bullying with the Olweus bully/victim questionnaire. *Aggressive Behavior*, 29, 239-268.
- Sungur, O. (2009). Korelasyon analizi: 6. Bölüm. SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Ş. Kalaycı, 4 Baskı içinde, s.116-125. Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Taylor, J. G., Bagby, M., David P. Ryan, D. P., Parker, J., Doody, K. F., & Keefe, P. (1988). Criterion validity of the Toronto Alexithymia Scale. *Psychosomatic Medicine*, 50(5), 500-509.
- Thorberg, F. A., Young, R. M., Sullivan, K. A. & Lyvers, M. (2011). Parental bonding and alexithymia: a meta-analysis. *European Psychiatry*, 26(3), 187-193.
- Tselebis, A. Kosmas, E., Bratis, D. Moussas, G., Karkaniyas, A., Ilias, I., Siafakas, N., Vgontzas, A., Tzanakis, N. (2010). Prevalence of alexithymia and its association with anxiety and depression in a sample of Greek chronic obstructive pulmonary disease (COPD) outpatients. *Annals of General Psychiatry*, 9(16), 2-7.
- Topçu, Ç. (2008). *Siber zorbalığın empati, toplumsal cinsiyet, geleneksel zorbalık, internet kullanımı ve yetişkin denetimiyle ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Totan, T. (2008). *Ergenlerde zorbalığın anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ttofi, M. & Farrington, D. (2008). Bullying: short-term and long-term effects, and the importance of defiance theory in explanation and prevention bullying. *Victims and Offenders*, 3(2-3), 289-312.
- Ünal, G. (2004). Bir grup üniversiteli gençte çekingenlik, aleksitimi ve benlik saygısının değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri*, 7(4), 215-222.
- Vallance, D. D., Cummings, R. L. & Humphries, T. (1998). Mediators of the risk for problem behavior in children with language learning disabilities. *Journal of Learning Disabilities*, 31(2), 160-171.
- Wachs, S. (2017). Does alexithymia explain why victims become bullies in traditional and cyber bullying? *World AntiBullying Forum*, May 7-9. Stockholm, Sweden.
- Wong, J. S. (2009). *No bullies allowed understanding peer victimization, the impacts on delinquency, and the effectiveness of prevention programs*. Unpublished doctoral dissertation. Pardee Rand Graduate School. Santa Monica.
- Yüksel, A. (2003). *Empati eğitim programının ilköğretim öğrencilerinin empatik becerilerine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Copyright © 2018 Republic of Turkey Ministry of Youth and Sports

<http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/>

Journal of Youth Researches • August 2018 • 6(15) • 71-90

ISSN 2147-8473

Received | 27 June 2018

Accepted | 23 July 2018

The Transformation of ‘Youth’ Through the Social Representations of Disobedience: A Critical Semiotic Overlook Towards Turkish TV Series

Emel Kökpınar Kaya*

Abstract

The present study focuses on the construction of ‘youth’ and its social representations in Turkish television series. It discusses how Turkish TV series represent ‘youth’ and how they feature youth with specific significations. In other words, the study attempts to investigate how Turkish TV series construct youth and make a transformation of youth through certain signs. This process implies that through particular signs particular taken-for-granted ideas of society, therefore social representations, are constructed and transformed. In the present study, by pointing out the meaning-making processes in a Turkish television series, *Güneşi Beklerken*, I attempt to offer an interpretative and critical analysis and an understanding on the construction and transformation of ‘youth’ through the representation of disobedience. The study traverses Serge Moscovici’s (1984, 1988, 2000, 2001) ideas on social representations and Roland Barthes’s (1977) ideas on visual rhetoric and denotation-connotation dichotomy (1964). In this framework, I discuss how linguistic and socio-cultural codes that establish youth identity are replaced with new codes determining the meaning of ‘youth’ via its representations in television series.

Keywords: Youth, Social Representations, Signification, Visual Rhetoric, Disobedience.

* Dr, Hacettepe University, Department of English Linguistics, Ankara, emelkokpinarkaya@gmail.com

Copyright © 2018 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı

<http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/>

Gençlik Araştırmaları Dergisi • 6(15) • 72-90

ISSN 2147-8473

Başvuru | 27 Haziran 2018

Kabul | 23 Temmuz 2018

İNCELEME / ARAŞTIRMA

İtaatsizliğin Toplumsal Gösterimleri Üzerinden ‘Gençliğin’ Dönüşümü: Türk Televizyon Dizilerine Eleştirel Göstergebilimsel Bir Bakış

Emel Kökpınar Kaya*

Öz

Bu çalışma ‘gençliğin’ inşasına ve onun televizyon dizilerindeki toplumsal gösterimlerine odaklanmaktadır. Çalışma, Türk televizyon dizilerinde ‘gençliğin’ nasıl gösterildiğini ve belli anlamlamalarla nasıl özellikler ile yüklendiğini tartışır. İnşasının hegemonik bir anlamlama sürecinin sonucu olduğunu kabul eder. Bir başka deyişle, çalışma belli başlı göstergeler üzerinden Türk televizyon dizilerinin gençliği nasıl inşa ettiğini ve gençliği nasıl dönüştürdüklerini incelemeye teşebbüs eder. Bu süreç belli başlı göstergeler ile toplumun kabul edilmiş düşüncelerinin, böylelikle de toplumsal gösterimlerinin yapılandırıldığını ve dönüştürüldüğünü gösterir. Bu çalışmada, bir Türk televizyon dizisindeki, Güneşi Beklerken, anlam yaratma süreçlerine değinerek itaatsizliğin gösterimi üzerinden ‘gençliğin’ inşası ve dönüşümüne dair bir yorumcu ve eleştirel çözümleme ve anlayış sunmayı amaçlamaktayım. Çalışmada Serge Moscovici’s (1984, 1988, 2000, 2001) tarafından ortaya konulan toplumsal gösterimler ve Roland Barthes’ın (1977) görsel retoriğe ve düz-anlam/ yan-anlam ilişkisine dair düşünceleri üzerinden geçilmektedir. Bu çerçevede, gençlik kimliğini ortaya koyan dilsel ve sosyo-kültürel kodların televizyon dizilerindeki gösterimler yolu ile ‘gençliğin’ anlamını belirleyen yeni kodlarla değiştirildiğini tartışmaktayım.

Anahtar Kelimeler: Gençlik, Toplumsal Gösterimler, Anlamlama, Görsel Retorik, İtaatsizlik.

* Dr. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dilbilimi Bölümü, Ankara, emelkocpinarkaya@gmail.com

The Transformation of 'Youth' Through the Social Representations of Disobedience: A Critical Semiotic Overlook Towards A Turkish Tv Series

The present study concentrates on 'youth' and its social representations in Turkish television series. Since TV representations of social affiliations are significant in the construction and transformation of societal elements, the study focuses on how Turkish TV series represent 'youth' and how they feature youth via specific significations. In other words, I attempt to investigate how Turkish TV series construct youth and make a transformation of youth through certain signs.

In the present study, I endeavour to offer an interpretative and critical analysis which is conducted in the interface of social representations and denotation-connotation dichotomy in semiotic systems. About social representations, I underline the processes of anchoring and objectification which are labelled as "two basic socio-cognitive communicative mechanisms that generate social representations" (Höijer, 2011, p. 7) and which "make something unfamiliar, or unfamiliarity itself, familiar" (Moscovici, 1984, p. 24). On semiotic analysis, I discuss the ideological aspects of semiotic mechanisms by dealing with denotation and connotation in terms of the dichotomy of signifier and signified.

The examined data come from a Turkish TV series on youth, *Güneşi Beklerken*. As a Turkish adaptation of a South Korean series, it had been on air between the dates of July 2, 2013 and July 27, 2014. It broadcasted in 54 episodes and themed the daily lives of the students of a high school. The extracts and scenes analysed were retrieved from the web page of the TV channel having the broadcast rights. The site is www.kanald.com/gunesibeklerken. In the extracts and scenes examined, the series characters construct their self-determination and powerful identities which make them to consider themselves as rightful of acting independently from their parents and teachers. This leads to their disobedience towards the directives and expectations of their parents, teachers and the society.

In the next section, I exhibit the semiotic aspects of TV series and some related concepts which help me to discuss the extracts from the TV series. Then, I present the theoretical framework of the analysis by delving into the Social Representation Theory. In the following section, I offer a qualitative analysis of some representative extracts and scenes showing how the young in the series are represented as powerful enough to resist and disobey the parental, institutional and societal authority. In the last section, I make a summary of my findings and discuss them in terms of their influences on the construction and transformation of youth in Turkey.

TV Series as Semiotic Systems

TV series have become more and more popular in contemporary societies. On TV screens we may encounter with television series in various genres and with different themes.

One of these themes is about young people and their lives, choices, expectations and problems. In these youth TV series, it is highly possible to witness the young's creating their identities which allow their autonomy by a resistance towards the societal norms. Evidently, these TV series do not follow and show excerpts from the real lives of real young people; they are deliberately produced in terms of film scripts and shots and both the characters and the events are fictitious. Despite this, TV series as media practices have a great part in the construction of the discourses which transform the meaning codes of youth.

In the era we live in, media practices do not just mirror the 'real' world but mould our perceptions of realities. They construct and reconstruct what the 'real' is (Bell, 1991; Chouliaraki, 2000; Cotter, 2001; Ensink, 2006; Fairclough, 1995a, 1995b, 1995c; Fowler, 1981, 1991; Thornborrow, 1999; Van Leeuwen, 2009, 1996; Wodak, 2009, 1999; Wodak and Meyer, 2001;). As Baudrillard (1985) claims, the 'real' is not that we directly contact and become to know. The 'real' as we consider is the reality constructed by the media. Thus, we watch fictions on TV screens and become a part of ever-changing realities emanating from screens to our everyday lives. This fictional universe replaces the 'real' in our minds and, in a broader sense, it changes our perception of reality, therefore our meaning schemes.

Media practices construct these realities with the help of signs. A sign, in its broadest definition, is an object, entity or phenomenon that represents something different from itself (Vardar, 2002, p.106). That is, what we call as a sign is an entity whose self-value is set aside and that embraces a new meaning and a semiotic value. Here, I consider the symbolic character of sign. This symbolic character leads to the symbolic value as well as the construction and reconstruction of signs. To exemplify, money as a piece of paper is not just a piece of paper and has a different value than other kinds of papers in our everyday lives. It has a symbolic meaning of a level of purchasing. Besides, that piece of paper may have many other meanings, for instance it may represent power.

Sign was introduced to modern times by the founder of modern linguistics, a Swiss linguist, Ferdinand de Saussure (1857-1913). Stemmed from the Ancient Greek 'semeion', sign as a modern term is studied in order to explain what language is and it is defined as a cognitive entity of a combination of a signifier and a signified by Saussure (1998, p. 111). Saussure (1998, p. 111) dominantly commented on linguistic signs which can be considered as a combination of a *concept* as a signified and a *sound-image* as a signifier. In this linguistic and symbolic process, any sign may take its meaning and value according to the other signs in a semiotic system (Saussure, 1998, p. 171). In other words, the meaning and value of a sign depend on the semiotic system that it belongs to.

According to Saussure (1998), language is a system of signs and linguistics is the science of signs. This idea inspired many scholars studying signs whether in the form of verbal, audial and visual. In *Rhetoric of the Image*, Roland Barthes (1977) claimed that

photographs are composed of signs, therefore, he put forward the idea, photograph-as-a-system-of-signs. According to him, cinema, theatre, newspapers, advertising, photography, political language, as well as popular literature and architecture are particular semiological systems and they are 'great signifying units' (Pezzini, 2017, p. 353). Christian Metz (1974) also underlined different systems of signification and introduced film-as-a-system-of-signs. The rationale of Metz was on the idea that film is a kind of language and is structured like a language in a body of specific signifying procedures.

In this context, the present study features TV series as a system of signs which has its own signifying processes. Any casual object or character in everyday appearance or simple idea may have layered meanings in the semiotic system of series. This is not the case for TV series only, it is an idea which is acceptable for any sign in any semiotic system. Barthes (1972) discussed the idea in *Mythologies* by drawing attention to trivial aspects of everyday life, even the hairstyles of characters, can be loaded with meanings. These signs and meanings root in the everyday lives of people, so in social representations, but they also perpetuate and transform the common-sense constructs.

In the following section, I attempt to discuss some concepts which allow us to analyse TV series as a system of signs which makes up common-sense constructs and I also stress their constructive character which shapes the social-cognition of audience.

Theoretical and Methodological Framework: Social Representation Theory and Semiotic Analysis

Social representations encode the processes of meaning-making which are highly related with the common cognitions of the individuals, groups and society. First introduced by Serge Moscovici, the theory of social representations relies upon Durkheim's idea of 'collective representations' which leads us a common way of perceiving and evaluating social reality. Here, it is possible to see the bond between social representations and collective cognition which includes "common sense or thought systems of societies or groups of people" (Hoijer, 2011, p. 4). According to Moscovici, social representations "concern the contents of everyday thinking and the stock of ideas that give coherence to our religious beliefs, political ideas and the connections we create as spontaneously as we breathe" (1988, p. 214). Furthermore, with a more dynamic perspective, social representations "appear as a 'network' of ideas, metaphors and images, more or less loosely tied together" (Moscovici, 2000, p. 153).

More specifically, social representations denote a system of values, belief and ideas. What lies underneath here is that social representations determine the thoughts and acts of individuals, groups and even the whole society. It is important, however, to note that individuals and groups, therefore society, are the collective unities producing these social representations via their social encounters and communication. Thus, there is a paradoxal relationship between humans and social representations as it is the case for other social constructions such as language and discourse.

Since the main goal of the present analysis is to investigate how Turkish TV series construct and transform youth as a common sense, naturalise it and therefore generate a collective cognition, the basic understandings of Constructivist Paradigm is taken into consideration in the analysis. We may here discuss the dynamic, changeable and shaping character of the age we live in through an interpretivist point of view. Variability and plurality in social cognitions which are the results of the quick flow of information about the divergent ideas from traditional views cause modifications and transformations in social cognitions. As a result, new social representations grow. In this context, Moscovici (2007) highlights the power of media on the emergence of new representations. The present study also emphasises the constructive power of media, specifically TV series, on the collective thinking of society.

Moscovici's theory of social representations depends on two socio-cognitive mechanisms generated in social interaction via signification, therefore in meaning-making processes. On the one hand, there is anchoring which locates the unfamiliar into a familiar environment of previous social representations. On the other hand, we see objectivation which combines the unfamiliar with concrete ideas or objects so that we may conceptualise it in a more elaborate way.

In the present study, special attention is paid to the levels of anchoring, which are *naming*, *emotional anchoring*, *thematic anchoring*, *anchoring through antinomies* and *anchoring through metaphors*, and, a level of objectivation, *personification*. At the same time, in the analysis, the semiotic processes which lead to these levels are also taken into consideration. By doing so, the theoretical discussion on both the anchoring and objectivation processes are enriched and elaborated. Besides, a more interdisciplinary overlook and communicative-, linguistic- and discursive-oriented account of social representations are provided by the semiotic analysis. Thus, the present study offers a theoretical support for the Social Representations Theory (SRT) and introduces methodological implications for various social sciences dealing with different aspects of media.

The convergence between SRT and semiotics lies upon the idea of multiple and layered signification which can be best understood by the distinction between denotative and connotative meanings (Veltri, 2015). According to Veltri (2015, p. 236), concentrating on denotation and connotation also means to examine any type of sign whether linguistic or not. These concepts, denotation and connotation, are two terms which are formulated in several theories in semiotics, also in linguistics. Firstly introduced in linguistics, especially with the ideas of Saussure (1959), the terms moved to semiotics by the contributions of Louis Hjelmslev (1963). Hjelmslev (1963, pp. 116-119) proposed that a denotation is a relation between the expression, signifier in Saussure's terms, and the content, signified of a sign, and a connotation is a process between two signs.

Barthes (1964) redefined Hjelmslev's distinction of denotative and connotative meanings by putting emphasis on the ideological aspects of connotations. In his thoughts,

denotation can be understood as the literal meaning of a sign which is composed of a signifier and a signified (1964, p. 35). However, when this sign is promoted to the signifier to a secondary sign and signifies a new content, therefore a new signified, connotation emerges. Within communication, according to Barthes (1964, pp. 90-92), the distinction of denotation, first-order meaning, and connotation, second-order meaning is employed for conceptualising a third-order meaning which is presented as 'myth'. Myth gives some room for giving ideology in social interaction and communication (Barthes, 1972). As a summary, the set of the semiotic items constituting connotation results in 'rhetoric' while the set of connotative meanings constitutes 'ideology' (Veltri, 2015, p. 239). In the following analysis, when I discuss the social representations about youth, the denotative and connotative aspects of specific signs representing social cognitions are discussed. This leads us to a semiotic analysis; an analysis on signifiers and signifieds, therefore signs, and their layered and plural meanings. Through the discussions on the orders of meanings, the social representations and myths about youth are attempted to be presented. Such a theoretical framework and such methodological implications will offer an understanding about the social representations about 'youth' and its construction and transformation.

The Analysis on the Social Representations About 'Youth'

In this section, I analyse some representative extracts from the TV series, *Güneşi Beklerken* where youth are constructed as powerful enough to resist and disobey the parental, institutional and societal authority and create their self-determination. In each of the socio-cognitive mechanisms of SRT, extracts and examples will be analysed in terms of their signifying aspects at the former step and discussed in terms of the social representations in the latter. In the analysis, I will endeavour to present the already existed social representations that are used to construct the meaning and features of youth as well as their potentials to change the meaning codes of the society about perceiving, thinking and evaluating youth.

Anchoring

In the communication, new ideas are coined by some well-known social representations and gradually become more familiar. In short, this is a kind of anchoring process of the new ones with the old ones and it leads to the transformation of the old social representations with new ones. The following example (Appendix 1) comes from the first episode of the series and shows two of the most common ways of anchoring: naming and stereotyping. It is from a conversation of Zeynep, the main female character and her mother Demet. Zeynep hides on a tree and her mother tries to make her go down. They discuss about their moving from the small town they have been living since Zeynep is a baby to Istanbul. They move to the metropolis Istanbul for the education of Zeynep who is donated a scholarship in a famous and prestigious private high school. The change in their lives is for the sake of Zeynep but she resists to the decision of her mother. She rejects leaving

their town and dismisses her mother by slinging a stone. Her mother criticises her and warns her about her inappropriate act towards her mother. After all, Zeynep declares that she will stay in the town and will even live alone.

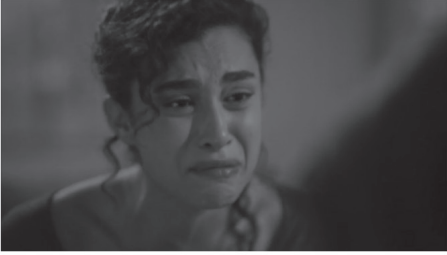

In this process, she also rejects to be a student of the private high school and naming the students of the school as ‘con con’ which is a nickname for the rich, disobedient and snobbish youth. The audience who are not familiar with it meet the nickname by incorporating their social knowledge about private school students. Here, an anchorage of social representations emerges through a naming process. She also featured her mother to be ‘old’ and that is why her mother cannot understand what she talks about. Here, she noted her mother with a stereotyping which brings in the idea that adults are incapable of understanding the young. She labels adults with negative characteristics and criticises them with this negative attribution. In such a case, stereotyping becomes related to identities in terms of inclusion and exclusion through discrimination, power and hegemony (Pickering, 2011). To put it in this frame, youth and adults are shown in juxtaposition; a young one is different from an older person and vice versa.

These processes, according to Moscovici (2000, p. 46), include the naming processes in a complex of specific words and situate the labelled characters, objects or phenomenon in the identity matrix of a culture. These acts of naming are about “a more recognisable frame of references” (Hojjer, 2011, p. 8), therefore they are highly related with the meaning-making processes of a group or community. Besides, naming reinforces the object, person or phenomenon and endows it with new dimensions and qualities (Moscovici, 2000).

In this conversation, beside the naming and stereotyping processes, the disobedient acts and words of Zeynep is clearly presented in the series. She slings a stone to her mother. This is a sign of disobedience. The act denotes throwing a stone but connotes a reaction and rebellion against the decision, therefore the power of the mother. She apparently reacts and disobeys her mother by stating that she will not go to İstanbul, she will stay in the small town and will live alone. All these, signs and sets of signs are employed for the representation of youth through disobedience.

The second example (Appendix 2) is from the Episode 12 and shows how emotional anchoring occurs. In the scene, Zeynep and her mother Demet are in a discussion about who is Zeynep’s lost father.

Demet, for many years, had raised her daughter with a consolation of her father. However, in Istanbul she finds the man that she has known as her father and learns that he is not her real father. As a result, she stands against her mother and questions her about the true father. But, Demet does not wish to unclothe the truth and hides the man. This makes Zeynep crazy and in many different ways she shouts, rejects and at last threatens her mother about leaving home. Such acts are not acceptable acts of a daughter-mother relationship in Turkey. In Turkish society, youth are expected to behave in a more respectful manner. However, Zeynep's actions are highly aggressive, even rebellious. Such an unacceptable mood and unfamiliar actions are anchored with a very well-known social representation which is about being a fatherless child. In Turkish society, it has been accepted that raising a child without a father is a hard issue since the child needs both parents. Zeynep, as a fatherless child, is shown to suffer from such a burden. The present example illustrates the communicative process through which a new understanding about disobedient youth is rooted in some well-known emotions, in this case, sadness and agony. The audience may empathetically understand her disobedient reactions and meanwhile TV series naturalises youth disobedience.

Another anchoring mechanism is achieved through thematic aspects. Social representations are fastened to the concept of theme by Moscovici (2000, 2001). Themes are basic ideas in terms of general patterns of thinking and in Moscovici's (2000, p. 163) words "they have been created and remained preserved by society". Thematic anchoring is a familiarising process which is highly related to the concept of discourse. Discourse is something that is hard to be considered independent from language, communication, cognition and society (Van Dijk, 1997, 1998, 2000). In Teun van Dijk's point of view, discourse is strictly assigned to cognition and the collective thinking of society. Themes are identified through macrostructures which account for what the message or the text is about (Van Dijk, 1988, p. 13). In discourse analysis literature, themes are also

conceived as topoi and discussed in terms of argumentation (Reisigl and Wodak, 2001; Wodak, 2009, 1999). In short, themes are particular patterns of taken-for-granted ideas in a society. Taking social representations about the disobedience of youth in the series, the remarkable themes are the negligence of parents and the loneliness of youth. The following example shows how the theme of the negligence of parents takes place in the series. It comes from Episode 6 (Appendix 3) and is about an argument between Melis, a friend and half-sister of Zeynep, and her mother, Tülin. In the scene, Melis learns that her father is also Zeynep's true father and reacts against her mother by blaming her for being blind to her and her father and for considering her profession more than her family. Then, she shouts her mother as stating 'get off my back' and leaves home.

An example (Appendix 4) is for the other theme, the loneliness of youth, can be seen in the same episode. Kerem, a friend of Zeynep and the son of the owner of the private high school that Zeynep attends, disobeys his parents by claiming that they neglect him since the death of his elder brother, send him away and leave him alone. By Turkish society, the disobedience of youth is mostly assigned with these two themes; if a child is rebellious, the reason of it is mostly about either the negligence of the parents or the loneliness of the offspring. Here, I argue the reasons through in two themes. Yet, it is open to many other interpretations as well. To sum up, social representations about the disobedience of youth are presented on the screens through the take-for-granted ideas of Turkish people that if a young person disobeys to her/his parents, this may dominantly because of the negligence of parents and/or the loneliness feelings of the young one. As a result, the existence of these representations is reinforced and they open the way of new representations depending on these more accustomed ones.

Social representations are also related to the antinomies underlying oppositions and polarities. These oppositional distinctions become a source of social tension, problems and conflicts (Hoiyer, 2011, p. 10). Continuing with examples from the series, antinomies such as youngsters/adults, children/parents and students/teachers may organise the discourse about youth disobedience in the series. The extracts discussed above may exemplify an antonymy of the young and the old, the youngsters and adults, and the children and parents. The story of the series are developed through the tensions, struggles and problems between these oppositional sides. In fact, there may be another polarity between the obedient youth and disobedient ones. Notwithstanding this polarity, every young main character in the series depicts a conflictual relationship between the adults, their parents and teachers. It is worth-noting here that disobedience is constructed on TV screens through the series by representing and re-shaping the cognition of Turkish society. By doing so, the meaning codes of youth are transformed into a more disobedient and self-determinant way.

As well as antinomies, social representations are incorporated with metaphors. Metaphors are approached as crucial parts of everyday language and interaction (Chilton and Lakoff, 1995; Chilton and Mihail, 1993; Kövecses, 2005; Lakoff and Johnson, 2003).

Metaphors express taken-for-granted ideas of society. In such an understanding, the conceptual mapping of metaphors matches to the conceptual mappings assigning social representations. For example, in the series, on the one hand, the main female character, Zeynep calls Kerem, the main male character, as kas hayvanı (muscle animal). This is a metaphor in its nature and encodes the ideas that the character has a well-built body but a weak understanding as an animal. This metaphor is a reflection of the ideas about the young men with muscles. On the other, Zeynep is named as Gölyazı elması (Gölyazı – a rural distinct in Bursa province – apple) which portrays Zeynep as 'köylü kızı' – a rural young girl –and as natural in her mood and different in her actions. This portrayal mirrors some of the ideas of urban Turkish people about young rural females. It also constructs an opposition between young rural and urban, and female and male people and legitimises the discrimination of a group in some extent. Besides, these linguistic devices transform the meaning codes of youth again and again.

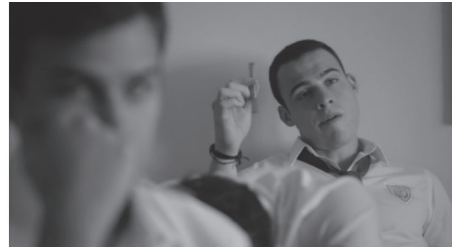
Objectivication

Objectivication is the mechanism of making unknown more concrete by attaching it with something concrete so that it can be more perceivable. Media is a very important domain which transforms more abstract ideas into more materialised entities. By using both verbal and non-verbal signs, the conceived ideas change into perceived physical world entities. Hoijer (2011, p. 12) explains this situation as in the media the original thoughts and the ideas are transformed into pictures. This reminds us the ideas of Barthes about visual rhetoric. Objectivication process is especially confronted with visual signs which can be understood via denotation and connotation. A connoted meaning is shown with a denoted one, an idea is objectified and accumulates an iconic quality. For example, in Episode 13, as a result of the anger of Zeynep towards her mother, she both leaves the home and dyes a part of her hair pink.

Dyed hair is forbidden in high schools in Turkey. That is why her teachers warn her about her style and actions. On the one hand, the pink hair denotes just pink hair, on the other, it connotes disobedience of Zeynep towards adults as a youngster, her mother as a daughter and her teachers as a student. The rebellious thoughts of Zeynep are objectified with the pink hair. Here, the presentation of pink hair in terms of its social representational load can be discussed its being unfamiliar to the adult world in Turkey when the TV series first broadcasted. That is, it introduced and naturalised an unfamiliar entity, pink hair, as well as its connotated meaning, youth disobedience.

The new or/and unfamiliar abstract entities can be shown not only by objects but also by persons. Any person can be perceived as the symbol of specific ideas as Karl Marx personifies Communism. Here, a person represents herself/himself but s/he can also stand for some ideas. For example, in the series, the main male character Kerem stands for himself as well as he personifies the loneliness of youth, problematic childhood and disobeying youth. He is the son of a rich family, the owner of the school, the chief leader of a school gang and the most problematic student of the school. Via his clothes, possessions, habits, behaviours and actions, he is shown as a symbol for indiscipline and disobedience.

That is, Kerem denotationally shows his own self and, in broader terms, the disobedience of youth in connotational terms. It is prominent to note here that he does not only exist on TV screens. What is seen on televisions which is in fact not real comes into a reality, a simulation. As Baudrillard (1981) proposes it does not stay on the screens. People who watch the series continuously create new ideas posing the social representations shown on the screens. This means what is presented about Kerem becomes the meaning code of youth and youth disobedience in time. As a result, new ideas become to settle in the social cognition of the society and the old ideas are transformed into new ones through the representation of signs.

Concluding Remarks

The present study has shown how a Turkish TV series, *Güneşi Beklerken*, represents 'youth' and how it features youth with specific significations. In other words, by an interpretative and critical point of view, it has presented how the Turkish TV series constructs youth and makes a transformation of youth through certain signs. Depending on the social representations of Turkish society about youth and some specific semiotic elements, in the present study I attempted to discuss the representation of young people in TV series. Through some extracts and general examples from the Turkish TV series, *Güneşi Beklerken*, the processes of anchoring via naming and stereotyping, emotional bonds, well-known themes, antinomies and metaphors, and objectivation via personification have discussed.

In the extracts and scenes examined in the present study, the young people in the series construct their self-determination and powerful identities which allow them to consider themselves as rightful of acting independently from adults, their parents and teachers. This results in a transformation in the everyday collective understanding of youth and their actions in terms of disobedience towards the directives and expectations of their parents, teachers and the society.

The present analysis has brought the surface different mechanisms which mirror and build social representations of Turkish society in the TV series. The audience who receive the signs of the social representations about youth reconstruct their meaning schemes and social cognitions about the young, their behaviours and features and attribute them in the frame of the screen representations. The TV series construes a reality for audience through the simulations leading by the signs on television screens as it is proposed by Baudrillard. By doing this, it provides audience with simulations of reality and the fiction becomes to settle in the minds of the people. As a result, the meaning schemes of the audience are shaped by the simulations. Here, I claim that television series create a discriminatory discourse which stands on the tension between youth and adult, youth and parents, youth and teachers. The tension on television screens flows into the daily lives of audience and this leads to youth disobedience, therefore a tension in real life. I also claim that this tension which roots into the social cognition of audience is in the locus of a discrimination which shapes society through semiotic processes.

The linguistic and semiotic analysis of specific instances in the series has shown that social representations are brought to live through signs. Thus, a semiotic analysis reinforced the theoretical discussions of the above stated mechanisms of anchoring and objectivation. The study has endeavoured to put Social Representations Theory together with an analysis on semiotic mechanisms. This is one of the strengths of the study. Another strength of the study is its relating social representation to media studies, especially to the studied of TV series in Turkey. With the other studies (Aksel Yağcı, 2011; Kökpınar Kaya, 2017; Sezgin, 2007; Tunç, 2010; Ünür, 2015) investigating Turkish TV series from different perspectives, the present study takes its place in terms of its introducing a new perspective to the studies of TV series.

In spite of these strengths, one shortcoming of the study is that it lacks a discussion of power relations and ideology. The theoretical implications of the study can be elaborated with the notions of Critical Discourse Analysis which concentrates on “the ways discourse structures enact, confirm, legitimate, reproduce, or challenge relations of power and dominance in a society” (Van Dijk, 2001, p. 353). Notwithstanding this shortcoming, the present study is a valuable contribution not only to media studies, discourse analysis and semiotic analysis and but also to the studies on social representations.

References/Kaynakça

- Aksel Yağcı, S. C. (2011). *Beyaz camın yerlileri: Dokunaklı öyküler-Dokunulmaz gerçeklikler*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Barthes, R. (1964). *Elements of semiology*. New York: Hill and Wang.
- Barthes, R. (1972). *Mythologies*. New York: Farrar, Straus & Giroux.
- Barthes, R. (1977). Rhetoric of the image. *Image-Music-Text*. New York: Hill and Wang.
- Baudrillard, J. (1981) *Simulacra and simulation*. Michigan: University of Michigan Press.
- Baudrillard, J. (1985). The masses: The implosion of the social in the media, *New literary history*, 16 (3), 577-589.
- Bell, A. (1991). *The language of news media*. Oxford: Blackwell.
- Chilton, P. & Mihail, I. (1993). Metaphor in political discourse: the case of the ‘common European house’. *Discourse & Society*, 4 (1), 7-31.
- Chilton, P. & Lakoff, G. (1995). Foreign Policy by Metaphor. In C. Schäffner & A. L. Wenden (Eds), *Language and Peace* (pp. 37-60). Aldershot: Dartmouth.
- Chouliaraki, L. (2000). Political discourse in the news: democratizing responsibility or aestheticizing politics? *Discourse & Society*, 11(3), 293-314.
- Cotter, C. (2001), Discourse and media. In D. Schiffrin, D. Tannen & H. Hamilton (Eds.), *Handbook of discourse analysis* (pp. 416-436). Oxford: Blackwell.
- De Saussure, F. (1959). *Course in general linguistics*. New York: Philosophical Library.
- De Saussure, F. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*. (Trans. B. Vardar) İstanbul: Multilingual.
- Ensink, T. (2006). Pragmatic aspects of televised texts: A single case study of the intervention of a televised documentary program in party politics. *Journal of Pragmatics*, 38(2), 230-249.
- Fairclough, Norman (1995a), *Critical Discourse Analysis*. Boston: Addison Wesley.
- Fairclough, Norman (1995b), *Media discourse*. London: Arnold.
- Fairclough, Norman (1995c), *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Fowler, R. (1981). Power. In T. A. van Dijk (Ed.), *Handbook of discourse analysis: Volume 1: Disciplines of discourse* (pp. 61-82). London: Academic Press.
- Fowler, R. (1991). *Language in the news: Discourse and ideology in the press*. New York: Routledge.
- Hjelmslev, L. (1963). *Prolegomena to a theory of language*. (Trans. M. F. Witfield) Wisconsin: Wisconsin University Press.
- Hoijer, B. (2011). Social Representations Theory. *Nordicom review* 32, 3-16.
- Kökpınar Kaya, E. (2017). Dilsel kod ve gösterge arayüzünde ‘zengin’ ve ‘fakir’ inşası: Bir yerli televizyon dizisinin eleştirel söylem çözümlemesi. *Sosyoloji Konferansları*, 56. 41-64.

- Kövecses, Z. (2005) *Metaphor in culture: Universality and variation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lakoff, G. and M. Johnson (2003) *Metaphors we live by*. Chicago: Chicago University Press.
- Metz, C. (1974). *Film language: A Semiotics of the cinema*. Oxford: Oxford University Press.
- Moscovici, S. (1984). The phenomenon of social representations. In R. M. Farr & S. Moscovici (Eds), *Social Representations* (pp. 3-69). Cambridge: Cambridge University Press.
- Moscovici, S. (1988). Notes towards a description of social representations. *European journal of social psychology* 18, 211-250.
- Moscovici, S. (2000). *Social representations: Explorations in social psychology*. Cambridge: Polity Press.
- Moscovici, S. (2001). Why a theory of social representations? In K. Deaux & G. Philogène (Eds), *Representations of the social* (pp. 8- 35). Oxford: Blackwell Publishers.
- Moscovici, S. (2007). *Psychoanalysis. Its image and its public*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Pezzini, I. (2017). Semiotics as a critical discourse: Roland Barthes's Mythologies. In K. Bankov P. Cobley (Eds.), *Semiotics and its masters*. Boston: Walter de Gruyter.
- Pickering, M. (2001) *Stereotyping. The politics of representation*. Houndsmills: Palgrave.
- Reisigl, M. & Wodak, R. (2009). The *discourse-historical approach* (DHA). In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage.
- Sezgin, N. (2007). *Bir popüler kültür örneği olarak Kurtlar Vadisi'nde erkek kimliğinin sunumu*. İstanbul: Siyah-beyaz Kitap.
- Thornborrow, J. (1999). Language and the media. In L. Thomas & S. Wareing (Eds.), *Language, society and power*. London: Routledge.
- Tunç, A. (2010). Her Türkün kullandığı yerli malı: Diziler. *Birikim Dergisi*, 256/257, 173-191.
- Ünür, E. (2015). *Yerli dizilerdeki kimlik kalıpları*. Konya: Eğitim Kitapevi.
- van Dijk, T. A. (1988). *News analysis: Case studies of international and national news in the press*. Hillsdale, N.J.: L. Erlbaum.
- van Dijk, T. (1997). *Discourse as social interaction*. London: Sage.
- van Dijk, T. A. (1998). *Ideology, a multidisciplinary approach*. London: Sage.
- van Dijk, T. A. (2000). *Ideology and discourse. A Multidisciplinary introduction*. Retrieved from <http://www.discourses.org/UnpublishedArticles/Ideology%20and%20discourse.pdf>
- Van Dijk, T. A. (2001). Critical Discourse Analysis. In D. Tannen, D. Schiffrin & H. Hamilton (Eds.), *Handbook of Discourse Analysis* (pp. 352-371). Oxford: Blackwell.
- van Leeuwen, T. (2009). Discourse as the recontextualization of social practice: A guide. In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Methods of critical discourse analysis* (pp. 144-161). London: Sage.
- van Leeuwen, T. (1996). The representation of social actors. In C. R. Caldas-Coulthard & M. Coulthard (Eds.) *Texts and practices, readings in critical discourse analysis* (pp. 32-70). London: Routledge.
- Vardar, B. (2002). *Dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.
- Veltri, G. A. (2015). Social semiotics and social representations. In G. Sammut, E. Andreouli, G. Gaskell and J. Valsiner, *The Cambridge handbook of social representations* (pp. 234-249). Cambridge: Cambridge University Press.
- Wodak, R. 1999. "The Discursive Construction of National Identity". *Discursive Construction of National Identity*. Editörler: Wodak, R., de Cillia, R., Reisigl, M., Liebhart, K. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Wodak, R. 2009. "The Semiotics of Racism. A Critical Discourse-Historical Analysis". *Discourse, Of Course*. Editör: Renkema, J. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Wodak, R. & Meyer, M. (2001). *Methods of critical discourse analysis*. London: Sage.

Appendix 1

Episode 1 (Part 1-05:35-07:12)

Demet: Zeynep. Bak dilim damağıma yapıştı. Yorma beni hadi. Kız, çıkartma beni oraya ha. / Zeynep. Look at me. I got exhausted. Don't put me in a burden. Girl, don't make me climb up.

Zeynep: ((slings a stone))

Demet: Hi. Anneyel Kız taş olursun bak./ Hi. To a mother! Girl you'll become a stone.

Zeynep: Yaklaşma./ Don't step up.

Demet: Zeynep bak, paralarım seni./ Zeynep look out, I'd tear you up.

Zeynep: Yaklaşma buraya./ Don't come near here.

Demet: Kız otobüs kaçacak./ Girl the bus will depart.

Zeynep: Gelmeyeceğim ben./ I won't come.

Demet: Kız ne demek gelmeyeceğim!/Girl what does it mean I don't come?

Zeynep: Gelmeyeceğim işte./ I don't come already.

Demet: Kızım, toplandık. Taşınıyoruz. Gidiyoruz. Bitti artık. Hadi./ My girl, we packed up. We're moving. We're leaving. It's over. Come on.

Zeynep: Gel-me-ye-ce-ğim. I do-not come.

Demet: Zeynep'im, kuzum, inatçı domuzum benim. Bak ben de seviyorum buraları. Ben de özleyeceğim. Ama sen geleceğini düşün kızım. Sayer Koleji'nin adını bilmeyen, duymayan mı var? Orayı bitirince bak, var ya üniversite bursu hazır diyor Jale Teyze'n. Annecim ağaç tepesinde geçmez hayat. Hadi. Biz senin geleceğin için gidiyoruz İstanbul'a./ My Zeynep, my Chuck, my stubborn piggie. Look I love here, too. I'll miss, too. But think about your future my girl. Is there anybody who don't know, don't here the fame of Sayer College? Look when you graduated from there, imagine that university scholarship is ready, your Aunt Jale says. My dear, you can't spend your life on a tree. Come on. We're moving to İstanbul for your future.

Zeynep: Ben daha iyi bir gelecek istemiyorum. Ben bugünümü istiyorum. Ya tanıdığım herkes

burada. Arkadaşlarım, ablalarım, teyzelerim, herkes burada./ I don't want a better future. I want my today. My friends, elder sisters, aunts, everybody are here.

Demet: Kız iyi, orada da arkadaşların olacak./ Girl, well, you will have friends there, too.

Zeynep: İstemiyorum ben o conconları./ I don't want those snobs

Demet: Neyi?/ What?

Zeynep: Conconları./ Snobbs.

Demet: O ne demek kız?/ What does it mean girl?

Zeynep: Sen yaşlısın. Anlamazsın./ You're old. You cannot understand.

Demet: Bana bak Zeynep kızıyorum artık ama ha./ Look at me Zeynep I'm getting angry now ha.

Zeynep: Kızarsan kız ya. Çok meraklıysan sen git./ If you wish, get angry. If you're so willing, you go.

Demet: Sen ne yapacaksın? Tek başına mı yaşayacaksın?/ What will you do? Will you live alone?

Zeynep: Yaşarım tabi. Ne var! Korkacak değilim ya./ I'd live alone of course. What's the problem! I wouldn't get afraid ya.

Demet: Ee yetti ama. Sen inatsan ben de inadım. İster bir başına yaşa, ister on başına. Gidiyorum ben./ Ee its enough already. If you're stubborn, I'm stubborn too. If you'd live alone, if you'd live in a crowd.

Zeynep: Ben de kalıyorum./ I'd stay here.

Demet. Kal./ Stay then.

Appendix 2

Episode 12 (Part 3-20:06-20:56/Part 4-02:21-09:07)

Zeynep: Anlat. Dinliyorum./ Tell me. I'm listening.

Demet: Anlatacak bir şey yok./ Nothing to tell.

Zeynep: Yok ya. Sen yıllardır beni kandırdın. Yıllardır bana yalan söyledin. Şimdi bana anlatacak bir şey yok mu diyorsun? Ya ben bugün yıllardır babam sandığım birine sarıldım. Hem de hayatımda hiç kimseye sarılmadığım gibi sarıldım. Sonra o bana ne dedi biliyor musun? Ben senin baban değilim dedi. Kendimi nasıl hissettim biliyor musun? Nasıl hissettim bir fikrin var mı? Anne bir fikrin var mı diyorum./ No no. You've deceived me for years. You've lied me for years. Now do you tell me nothing to tell? Ya today I hugged a man that I thought he were

my father. I hugged him in a way that I have never hugged anyone. do you know what did he say after me? he said i'n not you father. do you know How I feel? Do you have any ideas how I felt? Mom I said do you have any ideas how I felt.

Demet: Yok. / I don't.

Zeynep: Yok tabi. Yok. Ya bir insan bunu nasıl yapar ya? Bir insan neden bu yalanı söyler? Öldüyse, öldü. Öldü mü diyorum sana. Hayır yaşıyor diyorsun. Ne o zaman benim babam? Hırsız mı benim babam? Katil mi benim babam? Nerede? Nerede benim babam? Hapishanede mi? Umurumda değil. Neredeyse nerede. Katil mi? Umurumda değil. Ben yine giderim hapishaneye. Ben yine sarılırim ona. Görüş günlerinde giderim. Kapısında yatarım. Ama söyle babam kim söyle. Anne söyle, benim babam kim?/ You don't. You don't. How does a person do such a thing? Why do a person tell such a lie? If he hd died, he died. I asked you whether he is dead. No he is alive you say. So what about my father? Is my father a thief? I don't care. I don't care where he is. Is he a murderer? I don't care? Anyway I'd go to the jail. I'd hug him. I'd visit him invisiting days. I'd sleep at the door. But tell me who my father is. Mom, tell me, who is my father?

...

Zeynep: Anne babam kim? Ya sen benimle dalga mı geçiyorsun ya! Sen beni beş yaşında falan mı sandın ha. Bunları anlatacaksın ben de peki tamam diyeceğim. Sormayacağım babamın kim olduğunu, öyle mi? Hah? Sana babam kim demeyeceğim öyle mi? Gerçekten böyle mi olacağını sandın? Gerçekten böyle mi bu konunun kapanacağını sandın?/ Mom, who is my father? Ya are you mocking me! Do you think I were five years old ha? You tell me this stuff and I'd just say ok, so? Hah? I don't ask who is my father, is it so? Really do you think so? Do you really think this subject would close in that way?

Demet: Zeynep lütfen./ Zeynep please.

Zeynep: Ne lütfen ya. Lütfen yok. Söyle, benim babam kim?/ What please ya. No excuses. tell me, who is my father?

Demet: Zeynep lütfen. Lütfen. Ya bu saatten sonra ne önemi var?/ Zeynep please. Please. Ya is it important already?

Zeynep: Ne demek ne önemi var? O benim babam. Babam diyorum sana. O benim babam diyorum ya./ What does it mean is it important? He is my father. I say you he is my father. He is my father I say you ya.

Demet: Zeynep./ Zeynep.

Zeynep: Tamam. Gitmiş. Aramamış. Bir daha sormamış. Gelmesin istemiyorum. Bir daha aramasın. Ama söyle. Ama söyle benim babam kim? Anne söyle. Bak yoksa./

Ok. he left apart. He didn't call us. He never asked about us. But tell me. But tell me who is my father? Mom tell me. Look otherwise.

Demet: Ne yoksa?/ What otherwise?

Zeynep: Yoksa beni kaybedersin. Otherwise you'd lose me.

Demet: Zeynep lütfen. Annem lütfen./ Zeynep please. Please my dear.

Zeynep Anne söyle. Söylemiyor musun?/ Mom tell me. Don't you tell me?

Demet: Zeynep./ Zeynep.

Zeynep: Anne söylemiyor musun?/ Mom don't you tell me?

Demet: Zeynep. Zeynep. Dur./ Zeynep. Zeynep. Stop.

Zeynep: Tamam anne. Sus tamam. Tamam sus. Tamam sus. Çekil. Çekil. ((leaves the house))// Ok mom. Shut up Ok. Ok shut up. Ok shut up. Stand back. Stand back.

Appendix 3

Episode 6 (Part 1- 03:22-04:30)

Tülin: Melis? Melis? Kızım neredesin?/ Melis? Melis? Where are you my girl?

Melis: ((goes upstairs))

Tülin: Seni arıyorum kızım. Neyin var? Ne oldu? Ne yapıyordun aşağıda?/ I'm looking for you my girl. What's up? What happened? What were you doing downstairs?

Melis: Sana ne! Sana ne! Her şeyi bilmek zorunda mısın ha? / What to you! What to you! Do you need to know everything ha?

Tülin: Ne demek o şimdi? Ne yapıyordun aşağıda? Ne var elinde?/ What does it mean now? What were you doing downstairs? What do you hold in your hand?

Melis: Ya sana ne? Her şeyi bilmek zorunda mısın ha?/ Ya what to you? Do you need to know everything ha?

Tülin: Kendine gel. Ne biçim konuşuyorsun sen? Ne demek bu?/ Behave yourself. How do you speak to me? What does this mean?

Melis: Bugüne kadar hiçbir şey bilmeden yaşamışsın demek. Sen ancak galalara git. Görüşmelere git. Başka hiçbir halattan anladığın yok./ It means you had lived without anything since today. You just take part in galas. You'd go to meetings. You know nothing else.

Tülin: Terbiyesizleşme. Doğru konuş benimle. Buraya gel. Buraya gel Melis./ Don't be cheeky. Speak to me a good manner. Come here. Come here Melis.

Melis: Rahat bırak beni./ Get off my back.

Tülin: Melis buraya gel./ Melis come here.

Melis: ((leaves out))

Appendix 4

Episode 6 (Part 1- 02:24-03:23)

Kerem: Gitmiyorum./ I wouldn't go.

Sevim: Boşuna kendini yorma. Biz kararımızı verdik./ Don't sweat it. We made a decision.

Kerem: Siz kimsiniz ya!/ Who are you!

Ahmet: Terbiyesizleşme./ Don't be cheeky.

Kerem: Hah. Hah. Baba sen burada mıydın? Hoş geldin./ Hah. Hah. Dad are you here?

Sevim: Kerem!/ Kerem!

Kerem: Ne!/ What!

Sevim: Kararımızı verdik biz. Bu tartışmaya açık bir karar da değil üstelik./ We made our decision. Besides it is not a decision open to argue.

Kerem: Gitmiyorum./ I wouldn't go.

Sevim: Sen ne zaman bu hale geldin ha? Ne zaman böyle canavarlaştın? Seni tanımakta zorlanıyorum artık./ When did you become like this ha? When did you become as a monster? I can't know you anymore.

Kerem: İşte klasik Sevim Sayer hareketi. Kerem sorun mu çıkardı. Görmezden gelelim. Kerem Daha büyük bir sorun mu çıkardı, hadi yolla gitsin. Sekiz yaşındaydım be ilk yolladığınızda. Sekiz yaşındaydım. Çocuktum. Beni yapayalnız bıraktınız orada. Ne oldu anne? İşine gelmedi değil mi? / Here you are classical acts of Sevim Sayer. If Kerem made a trouble. Let's ignore. If he made a bigger one, let's send him away. I was six when you first sent me away. I was eight. I was a child. You left me alone there. What happened mom? It didn't serve your book, did it?

Copyright © 2018 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı

<http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/>

Gençlik Araştırmaları Dergisi • Ağustos 2018 • 6(15) • 91-104

ISSN 2147-8473

Başvuru | 21 Mart 2018

Kabul | 12 Haziran 2018

Gençlerde Psikolojik Sağlık

Duygu Ayar*

Öz

Psikolojik sağlık önemli zorluk durumlarında pozitif adaptasyonu kapsayan dinamik bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu kavramın içinde gizli iki durum vardır: 1. Önemli bir tehdit veya yoğun bir zorluğa maruz kalma, 2. Gelişimsel süreç üzerindeki majör saldırılara rağmen pozitif uyum sağlamayı başarma. Gençlerde psikolojik sağlık ise, belirli risk faktörlerine maruz kalan gençlerin bu risklerin üstesinden gelmesi ve davranış problemleri, psikolojik uyumsuzluk, akademik zorluk ve fiziksel komplikasyonlar gibi olumsuz sonuçlardan uzak kalabilme yeteneğidir. Diğer bir deyişle hastalık, depresyon, çeşitli zorluklar gibi durumların kolayca üstesinden gelebilen gençler psikolojik sağlık olarak nitelendirilmektedir. Gençlerin güçlendirilmesi ve topluma kazandırılarak sağlık düzeylerinin korunup geliştirilmesi ve psikolojik sağlık olabilmeleri adına özellikle ruh sağlığı hemşirelerinin ve okul sağlığı hemşirelerinin bu alana ilgi duyma ve çalışma gerekliliği doğmaktadır. Bu doğrultuda ruh sağlığı hemşirelerinin psikolojik sağlık düzeyini belirleyebilme ve geliştirme olanaklarını kullanmalarının sağlanması önemlidir. Psikolojik sağlığı geliştirebilecek çeşitli eğitim programlarının oluşturulması ve okullarda çalışan hemşireler ve ruh sağlığı hemşireleri gibi diğer çalışanlar tarafından kullanılması sağlanarak gençlerin ruh sağlıklarının korunması, psikolojik sağlık düzeylerinin geliştirilmesi ve ruhsal belirti düzeylerinin azaltılması planlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik Sağlık, Ruh Sağlığı Hemşireliği, Genç Bireyler.

* Öğretim Görevlisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, Tokat, duygu.ayar@gop.edu.tr

Abstract

Psychological resilience including positive adaptation in key difficult situations is defined as a dynamic process. There are two cases hidden within this concept: 1. Exposure to a major threat or intense difficulty, 2. Achieve positive adaptation despite the major attack on the developmental process. Psychological resilience in young people, the ability of young people exposed to certain risk factors to overcome these risks is able to avoid negative consequences such as behavior problems, psychological dissonance, academic difficulties and physical complications. In other words, young people who easily come from above, such as disease, depression, various difficulties, are described as psychologically sound. In particular, mental health nurses and school health nurses are required to be interested in and working in this area in order to strengthen and strengthen the health of young people and to maintain their health and psychological integrity. In this respect, it is important to ensure that psychiatric nurses have the ability to identify and improve the level of psychological well-being. It should be planned to establish the various educational programs that can improve the psychological stability and to be used by other employees such as school nurses and mental health nurses to protect the mental health of young people, to improve psychological robustness levels and to decrease psychological symptom levels.

Keywords: Psychological Resilience, Mental Health Nursing, Young People.

Giriş

Psikolojik sağlık, son zamanlarda önemle üstünde durulan bir kavramdır (Öz ve Yılmaz, 2009). Yeni bir yaklaşım olmasına karşın, pozitif psikoloji konusunda yapılan ampirik araştırmalar hızla artmaktadır. Pozitif psikoloji hareketi, öznel iyilik hali ya da mutluluğun bilimsel tanımı olarak açıklanan iyilik hali ve iyimserlik, psikolojik sağlık, baş etme becerileri gibi konulara araştırmacı ilgisini arttırarak popülerlik kazandırmıştır (Karairmak, 2008).

Psikolojik sağlamlığın pek çok farklı tanımı yapılmış olmasına rağmen evrensel olarak ortak bir tanımı yoktur. Newman (2004) psikolojik sağlamlığı, “yoğun zorluklar karşısında pozitif adaptasyon” olarak tanımlamıştır (NCH, 2007). Luthar (2000) ise psikolojik sağlamlığı “önemli zorluklar çerçevesinde pozitif adaptasyonu kapsayan dinamik bir süreç” olarak tanımlamaktadır. Luthar ve Cichetti (2000) psikolojik sağlamlığın “tamamen veya hiç” düzeyinde olmadığına, gençlerin yaşamlarının farklı zamanlarındaki farklı stresörlere karşı çeşitli miktarlarda psikolojik sağlık gösterebileceğine dikkat çekmiştir. Norma Garmezzy psikolojik sağlamlığın 1970’lerde kavramsallaştırılması ve çalışılmasında en önemli öncüllerden birisidir. Ona göre sağlık bir süreç olarak görülmeli, bireyin sabit bir özelliği olarak görülmemelidir. Bazı bireyler bazı yaşam koşullarında sağlık gösterebilirler, ancak aynı özelliklerin bütün risklerden koruyucu olacağı düşünülmemelidir (Rutter, 2012).

Padesky ve Mooney (2012) psikolojik sağlamlığı bir özellik olarak değil bir süreç olarak ele almış ve zorlukla karşılaştığında baş edebilme ve uyum sağlayabilme veya stresör çok yoğun ve baskılı olduğunda iyileşme ve pozitif fonksiyonları düzenleme olarak tanımlamıştır. Psikolojik sağlık; önemli zorluklar durumunda pozitif adaptasyonu

kapsayan dinamik bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu kavramın içinde gizli iki durum vardır: 1. Önemli bir tehdit veya yoğun bir zorluğa maruz kalma, 2. Gelişimsel süreç üzerindeki majör saldırılara rağmen pozitif uyum sağlamayı başarma. Psikolojik sağlamlık olumsuz olaylarla veya tehditlerle baş etmesi veya bunlara uyum sağlaması, ya da iyi sonuçlar yaşaması için bir bireyin çevresine olan etkisini içermektedir (Henley, 2010). Terzi (2005) stresli yaşam durumları karşısında etkili başa çıkmayı sağlayarak bireylerin öznel iyi olmalarını etkileyen “Psikolojik Dayanıklılık Modeli” ni test ettiği çalışmasında; bireyin karşılaştığı stresli durumun kendisi için ne anlama geldiğini belirlemesinde ve strese başa çıkma kaynaklarının değerlendirilmesinde psikolojik sağlamlığın doğrudan bir etkiye sahip olduğunu belirtmiştir. Sonuç olarak psikolojik sağlamlık, çocuk/yetişkin stresten uzak durabildiğinde veya stresin etkilerini destekleyici ilişkilerle tamponlandığında kazanılabilir (Herrman ve Stewart, 2011).

Psikolojik sağlamlık ile ilgili tartışmalar genellikle risk ve koruyucu faktörlere dayandırılmaktadır. Risk kişiyi etkileyen istenmeyen bir sonuç olasılığını artıran herhangi bir faktör ve ya faktör kombinasyonudur (NCH, 2007). Psikolojik sağlamlık yaşayan gençler riskten uzak değildir. Ancak riskin etkisini değiştirerek veya riske maruziyeti azaltarak gençlerde olumsuzlukları azaltma olanağı elde edilebilmektedir. Sıkıntı ve riskler karşısında gençlerin daha donanımlı ve yeterli olmaları sağlanabilmektedir (Oktan, 2008). Psikolojik sağlamlık riskten kaçınmak değil daha çok riske maruz kalındığında dahi başarılı bir şekilde duruma baş etmekle ortaya çıkmaktadır (Luthar, 2000; Scudder ve Sullivan, 2008; NCH, 2007). Psikolojik sağlamlık bireylerin yaptıkları ve kendileri için uygun olan koruyucu faktörleri kullanabilme boyutları ile ilişkilidir. Koruyucu faktörler riskin etkilerini hafifleten koşullardır. Bu farkına varma ve pozitif faktörleri kullanabilme yeteneği; güçlü, destekleyici ilişkilerle gelişirken, umut, otonomi ve problem çözme gibi bireysel özellikleri de gerektirmektedir (NCH, 2007; Scudder ve Sullivan, 2008). Bireysel koruyucu faktörler; iyimser ve pozitif mizaç, akademik başarı, iletişim becerileri, benlik saygısı, içsel kontrol odağı, umut, stresle olumlu baş etme stratejileri, sorumluluk sahibi olma, mizah duygusu iken, ailesel koruyucu faktörler; ebeveynin sıcaklığı, teşviki, yardımı, aile içindeki birliktelik ve bakım, bakım veren yetişkinle yakın ilişki, toplumsal koruyucu faktörler ise; destekleyici akranlar, olumlu yaklaşımları olan öğretmenler, diğerlerine destek olma fırsatını bulabilme, okullar, destekleyici kurumlar ve spor kulüpleri gibi toplumun sosyal yapıları olarak belirtilmiştir (Mitchell, 2011; Olsson ve ark., 2003; Scudder ve Sullivan, 2008). Psikolojik sağlamlıkta risk faktörleri ise, olumsuz olaylara olumsuz tepki verme olasılığını artıran kişisel ve çevresel değişkenleri temsil etmektedir (Truffino, 2010). Bireysel risk faktörleri; tıbbi sorunlar, düşük doğum ağırlığı, zor mizaç, güvensiz bağlanma, ailede alkolizm öyküsü, ailesel risk faktörleri; aile içi iletişimsizlik ve çatışma, yetersiz disiplin, ailede alkol ve madde kullanımı, cinsel istismar, ihmal, ev içi şiddet, toplumsal risk faktörleri ise; okul başarısızlığı, okula düşük bağlılık, antisosyal akranlar ile ortaklık, akran zorbalığı olarak belirtilmiştir (Hawkins ve ark., 2009).

Toplumda riskli gruplar incelendiğinde; fiziksel ve cinsel istismara uğrayan, evlatlık verilmiş veya koruyucu aile ile yaşayan, ev içi şiddet gören, madde kullanımı olan, evden kaçma

girişimi olan, aile bireyleri ya da bakım vericisinde ruhsal bozukluk olan, kronik hastalığı olan, doğal afet, savaş, terörizm, saldırı gibi durumlara maruz kalan, destek alabileceği bir yetişkine sahip olmayan ve genç bireylerin psikolojik sağlamlık açısından duyarlı gruplar olduğu belirtilmiştir (Murphy ve ark., 2006).

Gençlerde psikolojik sağlamlığı etkileyen iç veya dış kaynaklı pek çok faktör vardır:

1. Genel sağlık: Psikolojik sağlamlık gösteren gençler genellikle oldukça sağlıklıdır. Birkaç çocukluk hastalıkları vardır, düzenli uyur ve yemek yerler, boşaltımları sağlıklıdır. Fiziksel olarak güçlüdürler, koordine ederler ve dayanıklıdırlar (Mandleco, 2001; Padesky, 2009). Kronik ya da ruhsal hastalıklar, erken doğum ve fetal alkol/ilaç kullanımı psikolojik sağlamlık açısından birey için bir risktir (Gizir, 2007; Öz ve Yılmaz, 2009). Bahadır (2009) araştırmasında, tedavi görmek zorunda kaldığı bir hastalık geçiren ve bundan dolayı hastaneye yatan öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin düşük olduğunu belirtmiştir.

2. Genetik yatkınlık: Psikolojik sağlam gençlerin aile öykülerinde minimal genetik veya kronik hastalık bulunmaktadır. Yaşamını kişilik bozukluğu olan ebeveynle geçiren gençlerin daha az düzeyde sağlamlık gösterdikleri belirtilmektedir (Mandleco, 2001).

3. Huy: Çocuğun huyu (mizacı) stres ve değişime adaptasyonunda aracı olabilmektedir. Birçok araştırmacı bebeğin kolay mizaçlı (az ağlayan, kolay gülen, uyum sağlayan ve güvenen birey) olmasının psikolojik sağlamlığın gelişmesini olumlu etkilediğini bildirmektedir (Mandleco, 2001; Olsson ve ark., 2003; Padesky, 2009). Utangaç bir kişiliğe sahip olmak psikolojik sağlamlık açısından birey için bir risk olmakla birlikte mizah duygusuna sahip olmanın ise koruyucu bir faktör olduğu belirtilmektedir (Gizir, 2007; Öz ve Yılmaz, 2009; Phaneuf, 2013).

4. Cinsiyet: Psikolojik sağlamlığa cinsiyetin etkisi çocuğun yaşına göre değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin erkekler bebeklik ve çocukluk dönemlerinde bakım verme defisiti ve biyolojik travmalara kızlardan daha yatkındır (Mandleco, 2001). Terzi'nin (2008a) üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre psikolojik sağlamlık düzeylerinin farklı olup olmadığını değerlendirdiği çalışmasında, öğrencilerin psikolojik sağlamlık puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirtilmiştir. Dayıoğlu'nun (2008) üniversite giriş sınavına hazırlanan adaylarda psikolojik sağlamlık ve cinsiyet ilişkisini incelediği çalışmasında erkek olmanın daha yüksek psikolojik sağlamlık getirdiğini belirtmiştir.

5. Kognitif kapasite: Kognitif kapasite, zeka ve kognitif stil (bireyin problem çözmede kullandığı beceriler ve yaklaşımlar) olarak ikiye ayrılmaktadır. Yüksek zekanın tek başına psikolojik sağlamlığı geliştirdiğini gösteren çok az kanıt mevcuttur. Ancak psikolojik sağlamlık gösteren gençlere yönelik farklı çalışmalar zeka ile psikolojik sağlamlığın ilişki olduğunu göstermektedir. Psikolojik sağlamlık gösteren gençlerin eğitimsel başarıları ve bilimsel yetenek skorları yüksektir, okumaları, iletişimleri ve muhakeme becerileri daha iyidir (Mandleco, 2001; Padesky, 2009). İyi düzeyde zeka/bilişsel yetenek ve akademik yeterliliğin olumlu algılanması psikolojik sağlamlık açısından birey için bir koruyucu

faktördür (Gizir, 2007; Öz ve Yılmaz, 2009). Düşük zeka seviyesi, madde kullanımı ve akademik başarısızlık psikolojik sağlamlık açısından birey için bir risktir (Olsson ve ark., 2003; Gizir, 2007; Öz ve Yılmaz, 2009). Aydın'ın (2010) üniversite öğrencilerinin duygusal zeka ve umut düzeyleri ile psikolojik sağlamlıkları arasındaki ilişkiyi ve duygusal zeka ve umudun psikolojik sağlamlığı yordamadaki rolünü incelediği çalışmasında psikolojik sağlamlıkla duygusal zeka arasında olumlu yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu belirtilmiştir. Çataloğlu'nun (2011) madde kullanan ve kullanmayan ergenlerin psikolojik sağlamlık ve aile işlevleri açısından karşılaştırdığı çalışmasında psikolojik sağlamlıkla ilişkili içsel ve dışsal koruyucu faktörlerin madde kullanmayan grupta daha yüksek olduğunu belirtmiştir.

6. Baş etme yeteneği: Baş etme psikolojik sağlamlığı etkileyen faktörlerden birisidir ve stres özellikle yüksek düzeyde olduğunda ve zorluklar şiddetli olduğunda psikolojik sağlam olduğu düşünülen genç bu durumla iyi bir şekilde baş edemeyebilir ve bu nedenle psikolojik sağlam görünmeyebilir (Mandleco, 2001; Olsson ve ark., 2003; Padesky, 2009). Riski düşük olan çeşitli koşullarda psikolojik sağlam genç iniş çıkışlarla, tehditlerle, çevrenin istekleriyle etkin olarak baş edebilir, kaynakları vardır ve problem odaklı aktif baş etmeyi kullanabilmektedir (Mandleco, 2001; Herrman ve Stewart., 2011). Olayları pozitif yorumlama ve iyimser düşünme psikolojik sağlamlığa katkıda bulunan bir faktördür (Herrman ve Stewart., 2011; Phaneuf, 2013). Başak'ın (2012) ebeveynlerinin gelir düzeyi düşük olan üniversite öğrencilerinin öz duyarlık, sosyal bağlılık ve iyimserlik düzeyleri ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında sosyal bağlılık ve öz duyarlık düzeylerinin yükselmesinin iyimserliği arttırdığını ve iyimserlikteki bu artışın da psikolojik dayanıklılığı güçlendirdiğini belirtmiştir.

7. Kişilik Özellikleri: Psikolojik sağlam gençle ilişkili kişilik özellikleri bireyin kendisini (intrapersonel özellikler) ve başkaları ile olan ilişkilerini (interpersonel özellikler) pozitif tanımlaması olarak ikiye ayrılmaktadır (Mandleco, 2001).

a. Pozitif intrapersonel ilişkiler; yüksek benlik saygısını, öz farkındalığı, internal kontrol noktasını, iyimserliği, motivasyonu ve merakı içermektedir. Kanıtlar pozitif benlik saygısının, özgüvenin psikolojik sağlamlığın önemli bileşenleri olduğunu göstermektedir. Pozitif benlik saygısı olan genç güçleri ve zayıflıklarının farkındadır, kapasitelerini bilirler ve karar vermede bağımsızdırlar (Mandleco, 2001). Karataş'ın (2011) ergenlerde benlik saygısı, umutsuzluk ve psikolojik esnekliği incelediği çalışmasında benlik saygısı ile psikolojik sağlamlık arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu belirtmiştir. Güloğlu ve Kararımak'ın (2010) üniversite öğrencilerinde yalnızlığın yordayıcısı olarak benlik saygısı ve psikolojik sağlamlığı incelediği çalışmasında, psikolojik olarak sağlam olan bireylerin ve yüksek benlik saygısına sahip olan bireylerin kendilerini daha az yalnız hissettiklerini, psikolojik sağlamlık ile benlik saygısı arasında pozitif bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Psikolojik sağlamlık gösteren gençler yeteneklerini bilirler ve gerekli olduğunda yardım ararlar. Kendi davranışlarının sorumluluğunu üstlenirler ve bağımsız olarak fonksiyon görebilirler (Mandleco, 2001; Öz ve Yılmaz, 2009; Davydov ve Stewart, 2010). Demirbaş'ın (2010) üniversite öğrencilerinin yaşamda anlam düzeyleri ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri

arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında yaşamda anlamın varlığı ve aranması, kişisel güçlü yönler ve kendine yönelik olumlu değerlendirmeler ile psikolojik sağlık arasında pozitif yönde düşük düzeyde bir ilişki olduğunu belirtmiştir.

Kontrol odağı psikolojik sağlık ve strese dirençle ilişkili bir kavramdır. Psikolojik sağlık gösteren çocuk ve gençlerin internal kontrol odakları vardır ve öz kontrolleri psikolojik sağlık gösteremeyen gençlere göre daha yüksektir. Bu gençler çevrelerini etkileyebileceklerini bilirler ve durumun girdabı içine girmezler (Mandleco, 2001; Olsson ve ark., 2003; Padesky, 2009.).

Psikolojik sağlık gösteren gençler pozitifdir, yeteneklerini iyi kullanabilirler, kayıpları ve sınırlılıklarının farkındadırlar. Deneyimler acı ve ızdıraba neden olsa bile yapıcı olarak algılanır (Mandleco, 2001). Araştırmacıların elde ettiği bulgular entelektüel fonksiyon, kognitif sağlık, sosyal bağlılık, pozitif benlik kavramları, emosyonel düzenlilik, pozitif duygular, aktif baş etme, atılganlık, iyimserlik, umut, beceriklilik ve adapte olabilmenin psikolojik sağlıkla ilişkili olduğunu göstermektedir (Herrman ve Stewart, 2011). Aydın'ın (2010) üniversite öğrencilerinin duygusal zeka ve umut düzeyleri ile psikolojik sağlık arasındaki ilişkiyi ve duygusal zeka ve umudun psikolojik sağlamlığı yordamadaki rolünü incelediği çalışmasında umut ve psikolojik sağlık arasında hem olumlu yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu belirtilmektedir.

Psikolojik sağlık gösteren çocuk ve gençler sosyal olarak uyumlu, sosyal olarak becerikli ve işbirlikçidir. Psikolojik sağlık gençler değişime açıktır, yaşam problemlerini çözerken aktif ve ikna edici yaklaşımlar sergilerler, okulda ve evlerinde aktiftirler (Mandleco, 2001; Padesky, 2009). Psikolojik sağlık gösteren genç motive, yaratıcı, esnek ve uyumludur (Mandleco, 2001; Olsson ve ark., 2003; Padesky, 2009).

b. Kişinin başkaları ile pozitif etkileşimi: Psikolojik sağlıkta gençte; altuzizm, duyarlılık, empati, arkadaşlık, akranları tarafından sevilme ve saygınlığı içeren özellikler mevcuttur. Meraklılık ve araştırmacılık psikolojik sağlıkta önemli olarak belirlenen diğer bir intrapersonel özelliktir (Mandleco, 2001, Padesky, 2009).

8. Ev ortamı: Fiziki kalabalığın olmadığı organize, planlı ev ortamı psikolojik sağlıkla ilişkilidir. Psikolojik sağlık olarak tanımlanan gencin dört veya daha az kardeşi vardır ve kardeşlerin arası en az 2 yaşdır (Mandleco, 2001).

9. Ebeveynlik uygulamaları: Ebeveyn uygulamaları sadece çocuğa yönelik davranışları değil aynı zamanda çocukla olan ilişkileri de kapsamaktadır. Psikolojik sağlık gösteren gencin ebeveynleri bakım vericidir, güven verir, yeterli davranış sergiler, güven oluşturmak için olanaklar tanır, deneyimlere katılım için teşvik edicidir. Psikolojik sağlık gencin ebeveynleri eğlenceli aktivitelere katılır, duygusal olarak uyumludur ve açık iletişim örüntüleri vardır. Bu ebeveynler, naziktir, kabullenicidir, uyumludur, başkalarının farklılıklarına saygılıdır, ortak değerleri vardır ve yaklaşımda bulunmak kolaydır (Mandleco, 2001; Olsson ve ark., 2003).

Ebeveynlerin hastalığı ya da psikopatolojisi, ebeveynlerin boşanması, ölümü ya da tek ebeveynle yaşamak, genç dönemde anne olmak ve ailesel şiddete maruz kalmak psikolojik sağlık açısından bir risk faktörüdür (Gizir, 2007; Öz ve Yılmaz, 2009). Özcan (2005) ailesi boşanmış ve ailesi birlikte olan lise öğrencilerini, yılmazlık özellikleri ve koruyucu faktörler açısından karşılaştırdığı çalışmada, ailesi birlikte olan lise öğrencilerinin sahip olduğu yılmazlık özellikleri ve koruyucu faktörlerin ailesi boşanmış olanlara göre daha yüksek olduğunu belirtmiştir.

a. Belirli aile üyeleri: Psikolojik sağlık gösteren gençler çoğunun ona stabil ve uygun, yeterli bakım sunan bir aile üyesi ile yakın bağ kurma olanağına sahiptir. Psikolojik sağlık gösteren çocuk ve gençler için belirlenen en önemli aile üyesi annedir (NCH, 2007). Serbest'in (2010) algılanan ana-baba kabulü, baba tutumu, depresif semptomlar ve algılanan psikolojik sağlık ilişkisini incelediği çalışmada psikolojik sağlığa anne kabulünün olumlu etkileri olduğunu belirtilmiştir. Ebeveynler dışında kardeş, amca veya büyükanne-büyükbaba gibi başka aile üyelerinin destekleyici bakımı da psikolojik sağlıkla ilişkilidir. Geniş aile ile destekleyici ilişkilerin oluşturulmasına odaklanan müdahaleler psikolojik sağlığın gelişmesinde en umut verici uygulamalardır (Olsson ve ark., 2003; NCH, 2007). İyi eğitilmiş anne ve babaya sahip olma, olumlu anne-çocuk ilişkisi, gencin geleceği için ailenin olumlu beklentiler kurması, birey için psikolojik sağlığa olumlu etkilere sahiptir (Öz ve Yılmaz, 2009). Onat'ın (2010) demokratik ve otoriter olarak algılanan ana baba tutumlarının lise birinci sınıf öğrencilerinin yılmazlık düzeyine etkilerini incelediği çalışmada anne babalarını demokratik olarak algılayan lise birinci sınıf öğrencilerinin yılmazlık düzeyinin anne ve babalarını otoriter olarak algılayan öğrencilerin yılmazlık düzeyinden anlamlı düzeyde yüksek olduğunu belirtilmiştir.

b. Belirli kişiler: Aile dışındaki destekleyici bireyler riskli gençlere şefkat gösterir, onları yönlendirir ve geleceğe şu ankinden daha iyi bakmalarına yardımcı olurlar. Aile dışındaki yetişkinlerle olan önemli ve destekleyici ilişki; din adamı, genç liderler, öğretmenler ya da yetişkin aile üyelerini içermektedir (Mandleco, 2001; Padesky, 2009). Psikolojik sağlık gösteren gençler akranlardan destek alır ve kabul görürler ve akranlarını sıklıkla sırdaş olarak görürler (Mandleco, 2001). Akranlar karşılıklı katılım ve emosyonel destek sağlar. Sağlıklı ve bağlı akran ilişkileri, güvenilir arkadaşların olması birey için koruyucu bir faktördür (Henley, 2010). Psikolojik sağlık gösteren gençlerin otorite ve yetişkinlere yönelik pozitif bakış açıları vardır. Ebeveynler, öğretmenler ve toplum liderlerinin kararları, kuralları ve önerilerini kabul eder ve uygularlar (Mandleco, 2001; Padesky, 2009). Gençler zorlu koşullarla baş etmelerine yardım eden faktörleri tanımladıklarında en sık bahsettikleri kaynağın geniş aile üyeleri, akranlar, komşular gibi informal destek kaynakları, informal danışmanlar veya rol modellerin yardımını belirttikleri görülmüştür (NCH 2007).

Psikolojik sağlık araştırmacıları tarafından en sık belirlenen koruyuculuğu sağlayan faktör genç ve ebeveyn veya diğer yakın aile üyeleri arasında ılımlı, sağlıklı bağlanmaların olmasıdır. Ayrıca gencin ebeveyni veya yakın aile ilişkilerinin olmaması, aile ile bağlı olmayan bir başka yetişkin bakım vericinin olması da psikolojik sağlığa önemli

etkiye neden olabilir. Bu aile dışı kişi uzak akraba, saygı duyulan büyük bir arkadaş, öğretmen, danışman, toplum lideri vs. olabilir (Henley, 2010). Oktan (2008) üniversite sınavına hazırlanan ergenlerin psikolojik sağlıklarını çeşitli değişkenlere göre incelediği çalışmasında; ergenlerin psikolojik sağlıklarını güçlendirmede ebeveynler, öğretmenler ve idarecilerin önleyici/koruyucu çalışmaların düzenlenmesinde ortaklaşa hareket etmeleri gerektiğini ve sorumluluklarının farkına varmaları gerektiğini belirtmiştir.

c. Toplum kaynakları: Okul, gündüz bakım/okul öncesi programları, okul sonrası programları içeren gençlik organizasyonları, sağlık bakımı/sosyal hizmet kurumları psikolojik sağlamlık gösteren çocuk ve gençler için önemlidir (Mandleco, 2001). Savaş ve doğal afetler gibi toplumsal travmalar, toplumsal şiddet ve ailevi felaketler, evsizlik gibi toplumsal problemler ise psikolojik sağlamlık açısından risktir (Gizir, 2007; Öz ve Yılmaz, 2009).

Psikolojik Sağlamlığın Oluşturulması ve Geliştirilmesi

Psikolojik sağlamlık zorluk veya riske pozitif adaptasyon gösterme sürecidir. Psikolojik sağlamlık insanların yaşam zorlukları ile baş etmelerine yardımcı olur ve kendi yaşamı üzerinde hakimiyeti olduğu duygusu verir (Kobau ve Seligman, 2011). Üzerinde önemle durulan bir kavram olan psikolojik sağlamlık son yıllarda, çocukluk ve gençlik dönemlerinde var olan birçok risk faktörü ve olumsuz yaşam olayıyla bağlantılı olarak incelenmeye başlanmıştır. Bu risk faktörlerini taşıyan ya da olumsuz olaylar yaşayan gençlerin bir kısmının, tüm olumsuzluklara karşın başarılı olabildikleri ve gelişimlerini olumlu yönde sürdürdükleri gözlenmiş ve bunun üzerine araştırmalar yapılmıştır. Söz edilen faktörlere bakıldığında bireysel ailesel veya çevresel bir özellik olumluysa gencin sağlıklı gelişimine katkıda bulunduğu ve psikolojik sağlamlık düzeyini arttırdığı görülmektedir (Öz ve Yılmaz, 2009).

Tanımlanan bu koruyucu faktörler gençler ve erken yetişkinlik döneminde (13-19 yaş);

- yardıma nereden ulaşabileceğini bilme,
- eyleme geçmeden önce düşünebilmeyi geliştirme,
- duruma özgü farklı alternatif seçimler algılama,
- sorumlulukları zamanında yerine getirebilme,
- bağımsız olarak fonksiyon görme ancak gerektiğinde yardım isteme,
- aile desteğine ulaşabilme,
- akraba olmayan yetişkinlerden destek alma,
- gelişmek için yeni bilgiler arama ve meraklı olma,

- kültürel aktiviteler-olaylarda aktif olarak rol alma ve katılma,
- pozitif okul deneyimleri,
- müfredat dışı aktivitelere katılma,
- liderlik rolü alma,
- çevredeki değişikliklere etkin olarak uyum sağlamayı öğrenme,
- benzer durumlardaki başka bireylere yardımcı olan katkılarda bulunabilme

gibi çeşitli internal problem çözme becerilerinin, baş etme ve adaptasyon stratejileri psikolojik sağlamlığın gelişmesine katkı sağlamaktadır (NCH, 2007; Henley, 2010).

Psikolojik sağlamlık yeteneğinin erken çocukluk döneminde geliştiği düşünülmektedir. Bakım verici ile erken deneyimin de psikolojik sağlamlığın gelişmesinde önemli etkisi vardır. Bu nedenle bebeklerin veya okul öncesi çocukların ebeveynlerinin desteklenmesi ve eğitimi müdahale için temel alandır (NCH, 2007; Phaneuf, 2013). Sağlıklı kognitif, sosyal, emosyonel ve fiziksel gelişimi destekleyen pozitif ilişkiler ve çevreler, küçük çocukların çocukluk dönemleri ve diğer yaşam dönemlerinde zorluklarla baş etmeleri ve uyum sağlamaları için gerekli olan kaynak ve beceri geliştirmelerine temel oluştururlar (Pizzolongo ve Hunter, 2011). Ebeveynlik müdahaleleri ve okul öncesi müdahaleler anneler ve gençte psikolojik sağlamlığın geliştirilmesinde etkindir (Kobau ve Seligman, 2011). Aile ortamı gencin psikolojik sağlam bireyler haline gelmesini sağlayacak kaynakları sunma açısından çok önemlidir (Terzi, 2005).

Okul dönemi yıllarda okul bir başka önemli müdahale alanı haline gelmektedir (NCH, 2007). Okullarda verilen yaşam becerileri eğitimi (kişilerarası iletişim, akademik zorluklarla basa çıkma, stresle basa çıkma, sağlıklı ve kalıcı ilişkiler kurabilme, problem çözme ve karar verme) öğrencilerin potansiyel olarak ciddi sosyal ve sağlık sorunlarından kaçınmalarını sağlayacak ve sosyal yeterliklerini arttıracaktır. Ayrıca bireylerin sosyal destek kaynaklarından etkili bir biçimde yararlanabilmeleri sosyal ilişkilerdeki başarıları ile ilişkili olabilir. Bu nedenle bireylere yönelik olarak sosyal destek kaynaklarından en üst düzeyde yararlanabilmeleri için sosyal beceri eğitimi programları uygulanması gerekli görülmektedir (Terzi, 2008b; Davydov ve Stewart, 2010). Her türlü zorlu yaşam olayları ve risk faktörlerine rağmen öğrencileri en az hasarla ve yaralanmayla yetiştirmek, ailelerin ve okulların en önemli görevlerinden biri olarak görülmektedir. Bu bakımdan okullarda öğrenci yılmazlığına etki eden faktörlerin saptanmasıyla beraber bu özelliği geliştirecek anlayış ve bilgi birikiminin kazanılması ve bunu geliştirecek okul ikliminin sağlanması okul, toplum ve aile hizmetleri alanlarındaki çalışmaların etkinliğini artırabilir (Arastaman ve Balcı, 2013). Empati, pozitif düşünme ve problem çözmenin gelişimi ile psikolojik sağlamlığı geliştirmeyi amaçlayan birtakım okul temelli programlar vardır. Bu müdahaleler

bütün okul düzeyinde işlerlik gösterir. Danışmanlık programlarının (akranlar veya yetişkinler) psikolojik sağlamlığın geliştirilmesinde araç olduğu bildirilmiştir. Bu alana özgü kanıtlara yönelik incelemeler danışmanlığın yüksek riskli davranışları azaltma ve eğitimsel sonuçları geliştirmede etkisi olduğunu göstermiştir (Henley, 2010). Okullar riski gençlerin bakım verici, destekleyici, güvenilir yetişkinlerle bağlantı kurmalarını sağlayacak olanaklar sunabilir. Organize, destekleyici, yeterli, eğitici, personeller arasında iyi uyumun olduğu, iyi bir atmosferi ve uygun çevresi olan okullar önemlidir (Mandleco, 2001). Sonuç olarak gencin psikolojik sağlam olabilmeleri için yüksek kaliteli bakıma, ilişkilerini geliştirecek ve devam ettirecek olanaklara, yeterli beslenmeye ve aileleri, eğitimcileri ve toplumlarının desteğine ihtiyacı vardır (Pizzolongo ve Hunter, 2011).

Gençlerin psikolojik sağlamlıklarını güçlendirmede yapılacak çalışmalar; risk faktörlerini azaltmak, yeterliliği arttırmak ve koruyucu faktörleri harekete geçirmek boyutlarında ele alınabilir (Oktan, 2008). Gençlere yönelik organizasyonlar sosyal katılım ve destek programları sağlayan grup aktiviteleri sunan toplum kuruluşlarında fonksiyon görmektedir. Bu programlar genç bireylerin yaşamlarının her evresinde sunulabilir. Araştırmacılar gençlere yönelik müdahalelerin kişinin riskli ve stresli olaylara maruziyetini azaltarak, koruyucu faktör sayısını artırarak dengeyi sağlamaya çalışması gerektiğini vurgulamıştır (Henley, 2010). Ülkemizde sosyal, ekonomik ve çevresel pek çok etmen günlük hayatta olumsuz deneyimlere, travma ve strese yol açabilmektedir (örneğin, depresyon, ekonomik sıkıntılar, toplumsal olaylar vb.). Bu değişkenlerin olumsuz etkilerinin araştırıldığı betimleyici çalışmalarla beraber, psikolojik sağlamlık, iyimserlik, baş etme becerileri, yardımseverlik, kişiler arası ilişki becerileri gibi insanın olumlu ve güçlü yönlerinin ortaya çıkarılabileceği araştırmalara ağırlık verilmesi yararlı olabilir. Özellikle, bireydeki gizil güçlere inanmayı ilke edinmiş psikolojik danışma alanında ve psikolojik danışma hizmetlerinde kriz odaklı, sorun çözme ve iyileştirme amaçlı geleneksel yöntemlerden çok, pozitif psikoloji ilkesiyle örtüşen koruyucu/ önleyici müdahale yöntemlerinin benimsenmesi daha fazla katkı sağlayabilmektedir (Kararırmak ve Siviş, 2008).

Psikolojik sağlamlığın gelişmesinde rol oynadığı düşünülen süreçlerden bazıları riske maruz kalmanın yönetimi (baş etme mekanizmaları kazanma olasılığı sağlar), kontrol duygusunu geliştirme fırsatları, destekleyici ebeveynler ve bakım vericilerle güçlü ilişkiler veya danışmanlar ve başka sosyal ağlar, pozitif okul deneyimleri ve ders dışı aktiviteler ve zorlukları yeniden şekillendirmeyi içermektedir (Pinkerton ve Dolan, 2002; NCH, 2007). Bununla birlikte bireyin ilgilendiği ya da yapmaktan zevk duyduğu faaliyetlerin olması da stres yaratan durumlara uyum gösterilmesinde bir destek sağlamaktadır. Bu faaliyetlerden biri de spor olarak düşünülebilir. Şahin (2012) derlemesinde spor ve fiziksel aktivite bireyin psikolojik sağlamlığının gelişiminde önemli bir araç görevini üstlendiğini belirtmiş ve risk altındaki çocuk ve gençlere yönelik olarak psikolojik sağlamlığı geliştirme projeleri düzenlenebileceği, çocuk ve gençlerin yeteneklerine uygun spor branşlarına yönlendirilebileceğinin belirtmiştir.

Bütün yaş gruplarında psikolojik sağlamlığı önceden belirleyen en tutarlı davranış internal kontrol odağıdır. Psikolojik sağlamlık gösteren gençler çevrelerini kontrol edebilecekleri inancına sahipken, psikolojik sağlamlık göstermeyen yüksek riskli bireyler çevreyi rastgele ve kontrol edilemez olarak görmektedir. Kendilerine inanan ve güveni olan gençlerin psikolojik sağlamlık olasılıkları daha yüksek olması mantıklı iken, benlik saygısının etkisi cinsiyete ve gelişim evresine göre farklılık gösterebildiği belirtilmiştir (Scudder ve Sullivan, 2008). Sürücü ve Bacanlı'nın (2010) üniversite öğrencilerinin üniversiteye genel, sosyal ve akademik uyumlarının psikolojik dayanıklılık düzeylerine, cinsiyete, sınıf düzeyine, üniversiteye girmeden önceki yaşanan yere ve yaşanan ortama göre fark gösterip göstermediğini inceledikleri çalışmalarında, orta ve yüksek düzeyde psikolojik sağlamlığa sahip olan öğrencilerin akademik uyum puanlarının düşük düzeyde psikolojik sağlamlığa sahip olanlarınkinden daha yüksek olduğunu belirtmiştir.

Birlikte ele alındığında psikolojik sağlam gençler genel iyimserlik ve umut gösterdiği görülmektedir. Bu genç bireylerin kendilerine olan inançları ve başarılı olma yetenekleri tek bir durumla veya başkalarıyla yapılan karşılaştırmalarla sınırlı değildir, genel olarak geniştir. Psikolojik sağlamlık gösteren gençler kendi kişisel hedeflerini karşılamak için ulaşılabilir yollar planlayabileceklerine inanırlar (Scudder ve Sullivan, 2008). Terzi'nin (2005) stresli yaşam durumları karşısında etkili başa çıkmayı sağlayarak bireylerin öznel iyi olmalarını etkileyen "Psikolojik Dayanıklılık Modeli" ni test ettiği çalışmasında; stresli yaşam olaylarını kendini geliştirici bir fırsat olarak değerlendiren, kendini gerçeklik boyutları içinde bir amaca adanmış, karşılaştığı stresli koşulların sonuçları bilgisi ve yeteneği ile etkileyebileceği inancı taşıyan ve bu doğrultuda etkili başa çıkma stratejilerini kullanan bireyin iyi olma düzeylerinin arttığını belirtmiştir.

Sosyal ortam ise bazen ailenin de ötesinde psikolojik sağlamlığı destekleyen önemli koruyucu bir kaynak sağlayabilmektedir. Kaynaklar aile dışındaki bireylerle olan destekleyici ilişkilerin zorlu zamanlarında bireylere baş etme alternatifi sağladığını göstermektedir. Ailenin ötesinde destek olanağı ve kaynağı olan bireylerin yüksek oranda psikolojik sağlamlık gösterme olasılıkları olduğu belirtilmiştir (Scudder ve Sullivan, 2008).

Yüksek akademik standartlar, ödül, teşvik edici girişimler ve gelişimsel olanaklarla kendisini gösteren pozitif okul ortamları yüksek riskli bireyler için koruyucu bir fonksiyon sağlayabilmektedir. Pozitif okullar öğrencilerle ilgilenen ve başarılarını teşvik eden pozitif yetişkinler, öğretmenler, danışmanlar ve koçlar yetiştirir (Scudder ve Sullivan, 2008). Arastaman ve Balcı'nın (2013) lise ve anadolu liselerinde öğrenim gören öğrencilerin yılmazlık algısını incelemek ve öğrencilerin yılmazlık algısının cinsiyet, sınıf düzeyi, akademik başarı, devamsızlık değişkenleri ve öğrencilerin okul iklimi, öğretmen tutum ve davranışları, aile ve arkadaş desteği algısı ile ilişkisini incelediği çalışmasında; akademik başarı düzeyi arttıkça yılmazlık düzeyinin arttığını, devamsızlık düzeyi arttıkça yılmazlık düzeyinin azaldığını belirtmiştir. Bu doğrultuda akademik başarı düşük, devamsızlık oranı yüksek olan risk altındaki öğrencilere yönelik olarak okul yöneticileri, öğrenci

yılmazlığına katkıda bulunan içsel ve dışsal koruyucu faktörleri daha etkin hale getirip aileler, öğretmenler ve toplumun işbirliğini sağlamalıdır önerisinde bulunmaktadır.

Psikolojik sağlık bir kişide farklı şekillerde, farklı zamanlarda, farklı stresörler ve durumlara tepkilerde ortaya çıkabilen çok boyutlu dinamik bir süreçtir (Henley, 2010). Özellikle erken gençlik döneminden itibaren bireylere daha sağlam olma becerileri kazandırılabilir. Stresli koşullara rağmen sağlığı koruyucu ve başa çıkma stratejilerine yöneltici bireysel bir yapı olan psikolojik sağlık öğrenilebilen bir süreçtir. Terzi'nin (2005) "Psikolojik Dayanıklılık Modeli" ni test ettiği çalışmasında; psikolojik dayanıklılık kişilik özelliğinin karşılaşılan stresli durumu tehdit edici olarak algılamayı azaltmakta ve etkili başa çıkma stratejilerini kullanmayı sağlayarak iyi olmayı etkilediğini belirtmiştir. Psikolojik esnekliğin diğer strese direnç kaynakları ile birlikte ele alınarak ruh sağlığını nasıl etkilediğinin ortaya konması özellikle koruyucu ruh sağlığı hizmetleri açısından önemli bulunmuştur (Herrman ve Stewart, 2011).

Türkiye'de risk altında bulunan çocuk ve gençlerin psikolojik sağlıklarını arttırmaya katkıda bulunan faktörlerin belirlenmesi ve bu araştırma sonuçları doğrultusunda çeşitli önleyici programların geliştirilmesi mümkün olabilir. Özellikle son dönemde sıkça, genç ve toplum için ciddi bir problem haline gelmeye başlayan okul içi şiddet, saldırganlık ve zorbalık gibi istenmeyen olayların önüne geçilmesinde psikolojik sağlık üzerine yapılacak çalışmalara önemli katkılar sunabilir (Gizir, 2007).

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de psikolojik yardım hizmetlerinin klinik bakış açısından sıyrılıp normal insanların nasıl daha güçlü ve mutlu olabileceklerini hedef alması gerekmektedir. Böylece, sorun odaklı ruh sağlığı hizmetlerinin verilmesinde sıkça karşılaşılan direncin (stigma/damgalanma) üstesinden de gelinerek daha fazla insanın psikolojik hizmetlerden yararlanması mümkün olabilir. Sorunlar henüz ortaya çıkmadan, sağlıklı bireyleri hedef alarak yürütülecek pozitif psikoloji yaklaşımı kişisel gelişim, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin (örneğin girişkenlik eğitimi, özgüven gelişimi, duygusal zeka, iletişim becerileri vb.) bireysel ve toplumsal düzeyde daha fazla getirisinin olacağı düşünülmektedir (Kararımak ve Siviş, 2008).

Psikolojik sağlık kavramı hemşirelik alanında da oldukça önemli bir kavramdır. İhmal veya istismar edilen gençler sıklıkla pediatrik bakıma başvurlar ve sonra hemşirelere emanet edilirler. Hemşireler ayrıca darp, saldırı, kaza ve doğal felaketler yaşayan bireylere de müdahale etmektedir. Bu nedenle hemşirelerin psikolojik sağlık kavramını anlamaları ve sorumluluklarını yerine getirmede sağlık uygulamalarını bilmeleri gerekmektedir (Phaneuf, 2013). Gençlerin psikolojik sağlık göstermelerine yardımcı olmak gençle veya ailelerle direkt olarak iletişim halinde olan hemşirelerin ilgi alanı olmalıdır. Hemşireliğin odak noktası sağlığı geliştirme ve iyiliği sağlama olduğu düşünüldüğünde bu önemlidir. Hemşirelerin psikolojik sağlığı etkileyen faktörleri belirleyen tüm faktörleri değerlendirmesinin gerekli olması nedeniyle, sağlık ve belirlenen bileşenler arasındaki

ilişkiyi belirlemek ve bunun gençteki önemini açığa çıkarmak ayrıca önem kazanmaktadır (Mandleco, 2001).

Hem yurtdışında, hem de Türkiye'de depresyon, kaygı, zihinsel çarpıtmalar ve travma ile ilgili yapılmış çok sayıda araştırmaya rağmen insanın güçlü ve olumlu yönleri ile ilgili araştırmalar oldukça sınırlıdır. Bu nedenle, literatürdeki bu açığın kapatılması, insan potansiyelinin artırılmasına ilişkin araştırmalar yapılması ve ruhsal sağlığı artıran mutluluk, iyimserlik, psikolojik sağlık ve umut gibi kavramların incelenmesine ihtiyaç duyulmaktadır (Kararımak ve Siviş, 2008). Bu bağlamda özellikle rehberlik çalışmaları çerçevesinde psikolojik sağlamlığı arttırmaya dönük programların hazırlanması ve bu programların içeriğinde umudu arttırmaya dönük müdahalelerin de yer almasını bir zorunluluk olarak görülmektedir. Sonuç olarak, psikolojik sağlamlığın artırılmasına ilişkin beceri ve yeterliliklerin kazandırılmasında yapılacak olan gerek bireysel gerekse grup çalışmalarında umudu aşılama yer vermenin önemli ve gerekli olduğunu belirtmek gerekmektedir (Oktan, 2012).

Çoğu terapi uygulanan vakada, insanlara yeni beceriler, düşünceler veya emosyonel reaksiyonlar öğretmek gerekmemektedir. Bireylerin daha önceden sahip oldukları güçlerini belirlemelerine ve bu var olan güçlerden bir psikolojik sağlık modeli oluşturmalarına yardımcı olunabilir. Örneğin bazı bireylerin mizaç duyguları ile kombine olan iyi problem çözme becerileri vardır ve bu güçler onların psikolojik sağlamlıkları için temel oluşturabilmektedir (Padesky ve Mooney, 2012). Güran'ın (2006) yılmazlık eğitimi grup danışma programının üniversite öğrencilerinin yılmazlık düzeylerine etkisini incelediği çalışmasında üniversite öğrencilerine uygulanan yılmazlık eğitimi grup danışma programının, yılmazlık düzeylerinin artırılmasında etkili olduğu ve bu etkinin uzun süreli olarak devam ettiğini belirtmiştir.

Psikolojik esneklik kavramı, hemşirelik, özellikle toplum ruh sağlığı hemşireliği açısından oldukça önemlidir. Söz edilen risk faktörlerine ve koruyucu faktörlere bakıldığında, koruyucu düzeyde iyi bir toplum ruh sağlığı hizmetiyle risk faktörlerinin kontrol altına alınabileceğini ve bireylerin psikiyatrik hastalıklardan korunabileceğini söylenmektedir (Öz ve Yılmaz, 2009). Bireyin kendi yaşamının uzmanı olduğu vurgulayan iş birlikçi bir ilişki kurmak psikolojik sağlık geliştirmede önemlidir. Terapotik ilişki hemşireliğin her zaman temelidir ve hemşirelik uygulamasında temel müdahaledir (Wand, 2010). Psikolojik sağlamlığa ilişkin en önemli klinik uygulama klinisyenin iyi bir öykü alması ve güçlü bir terapötik ilişki geliştirmesidir (Herrman ve Stewart, 2011). Hemşire bireylere yaşamlarındaki problemleri olmayan diğer alanlar hakkında konuşmaları söyler, nasıl baş ettikleri, nasıl çalıştıkları, yaşamlarında başarılı oldukları diğer alanları sorar. Aile kaynakları ile ilgili önemli bilgiler sunmak ebeveynler ve gence unuttuklarını hatırlamalarını sağlayabilir (Wheeler, 2001).

Padesky ve Mooney (2012) güçlere dayalı psikolojik sağlık modellerinde insanların ilgileri ile bağlantılı yaşam alanlarında daha önce psikolojik sağlıklarının olduğunu varsaymaktadır. Ancak insanlar sıklıkla güçlerinin farkında değildir ve bu alanlarda kendilerini psikolojik olarak sağlam birisi olarak görmezler. Bu nedenle terapistler bireyin günlük deneyimlerindeki gizli güçleri araştırırlar ve bireyin bunları fark etmesi için ortaya çıkarırlar. Örneğin, sınırlı ekonomik kaynağına rağmen üç çocuğuna bakım veren anne parasını harcarken temel besinleri yaratıcı bir şekilde pişirmesi, pahalı aktiviteler ve eşyalar yerine ailesini oyunlarla zenginleştirilmesi ile psikolojik sağlık gösterdiğinin farkında olmayabilir. Problemin kendisi ile ilgili soruların üzerinde durmak yerine, hemşire olaylar daha iyiyi gittiğinde fırsatlara odaklanır. Problemi araştırma merkezine koymak yerine, kararlılık, adaptasyon ve çözüm üretmeye vurgu yapılır (McAllister ve Moyle, 2006). Hemşireler aile ve sosyal öykü ile ilgili sosyal beceriler, benlik saygısı, umut ve iyimserlik, okul başarısı, aile bağları ve anlamlı iletişime katılım gibi bilgileri alırken psikolojik sağlığının önemli göstergelerini belirlemelidir (Scudder ve Sullivan, 2008).

Ruh sağlığı ve psikiyatri hemşiresi, toplum ruh sağlığı hizmeti vererek, çocukluktan başlayarak yetişkinlik ve yaşlılığa kadar bireylerin olumlu psikolojik gelişimlerini ve içinde buldukları yaş döneminin gelişimsel işlevlerini sağlıklı bir biçimde yerine getirmelerini destekleyebilir. Bazı bireyler, aile ortamının desteklenmesi, olumlu ebeveyn-çocuk ilişkilerinin kurulması gibi konularda yardıma ihtiyaç duyarlarken, bazıları da benlik saygısı, etkili baş etme becerileri gibi konularda kişisel olarak desteklenmeye ihtiyaç duyabilirler. Bu bireyler erken dönemde saptanarak kişilerin kendilerini tanımaları sağlanmalı ve kendileri hakkında farkındalıkları artırılmalıdır. Çünkü kişinin kendini tanıması, güçlü ve zayıf yönlerini fark etmesine, böylelikle güçlü yönlerinin desteklenip zayıf yönlerinin geliştirilmesine katkı sağlayabilir (Öz ve Yılmaz, 2009).

Sonuç olarak; toplumumuzda bireylerin ruh sağlığını olumsuz etkileyen olayların sayısı ve şiddeti gün geçtikçe artmaktadır. Bunlar yoksulluk, düşük sosyoekonomik statü, aile içi şiddet, çocuk ihmal ve istismar olaylarından toplumsal şiddet gibi geniş bir perspektife doğru uzanmaktadır. Ayrıca ülkemizin deprem kuşağı üzerinde olması, yakın bir tarihte büyük bir deprem yaşaması, terör gibi olayların içinde yer alması nedeniyle yaşanan ruhsal travma kaynaklarının sayısı da çoğalmıştır. Bu nedenle ülkemizin sosyocoğrafik yapısı da göz önüne alındığında bireylerin psikolojik sağlık düzeylerinin yüksek olması önemlidir. Hemşirelerin karşılaştıkları sorunlar karşısında etkili bir biçimde mücadele edebilmeleri ve bu sorunlar karşısında kendi ruh sağlıklarını koruyabilmeleri için öncelikli kendilerinin sağlam bir psikolojiye sahip olmaları, daha sonra toplumdaki bireylerin psikolojik sağlıklarına katkıda bulunmaları kaçınılmazdır (Öz ve Yılmaz, 2009).

Copyright © 2018 **Republic of Turkey Ministry of Youth and Sports**

<http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/>

Journal of Youth Researches • August 2018 • 6(15) • 105-112

ISSN 2147-8473

Received | 21 March 2018

Accepted | 12 June 2018

REVIEW

EXTENDED ABSTRACT

Psychological Resilience in Young People

Duygu Ayar*

Introduction

Psychological robustness is a concept that has been emphasized recently (Öz and Yılmaz, 2009). Despite the new approach, empirical researches on positive psychology are increasing rapidly. The positive psychology movement has gained popularity by increasing the interest of researchers in subjects such as well-being and optimism, psychological robustness, coping skills, which are described as scientific definition of subjective well-being or happiness (Kararmak, 2008).

Although there are many different definitions of psychological well-being, there is no universal definition. Newman (2004) defined psychological well-being as “positive adaptation to intense difficulties” (NCH, 2007). Luthar (2000) describes psychological well-being as “a dynamic process involving positive adaptation within the framework of important difficulties”. Psychological stability; is defined as a dynamic process involving positive adaptation in case of significant difficulties. There are two hidden situations in this concept: 1. Exposure to a major threat or intense difficulty, 2. Achieve positive adaptation despite the major attack on the developmental process. Psychological robustness involves an individual’s influence on the environment in order to cope with

* Instructor, Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Health Sciences, Department of Midwifery, Tokat, duygu.ayar@gop.edu.tr

or adapt to adverse events or threats, or to achieve good outcomes (Henley, 2010). Luthar and Cicchetti (2000) pointed out that young people may exhibit psychological robustness in various quantities against different stressors at different times of life, when the psychological integrity is not at “all or nothing” level. Norma Garmezy is one of the most important predecessors in the conceptualization and study of psychological integrity in the 1970s. According to him, robustness should be seen as a process, not as a constant feature of the individual. Some individuals may be robust in some living conditions, but the same features should not be considered to be protective from all risks (Rutter, 2012). Discussions about psychological well-being are often based on risk and protective factors. Risk is any factor or combination of factors that increases the likelihood of an undesirable outcome affecting the person (NCH, 2007). Young people with psychological stability are not far from the Lord. However, it is possible to reduce the adverse effects of young people by altering the effect of the risk or decreasing the risk of exposure. Young people can be provided better equipped and adequate in the face of distress and risk (Oktan, 2008). Psychological robustness comes not from avoiding the riskier but from coping with the situation successfully even when exposed to more risks (Luther, 2000; Scudder and Sullivan, 2008; NCH, 2007)

This review article has been written to help young people develop mental health, develop psychological awareness levels, establish various educational programs that can improve psychological well-being to reduce psychological symptoms, and use them by other employees, such as school nurses and mental health nurses, and to contribute to the literature.

Internal and External Source Factors Affecting Psychological Stability in Young People

1. General health: Young people with psychological well-being are generally quite healthy. There are a few childhood diseases, regular sleeping and eating places, discharges are healthy. They are physically strong, coordinated and resistant (Mandleco, 2001, Padesky, 2009). A risk for the individual in terms of chronic or mental illness, preterm birth and fetal alcohol / drug use psychological stability (Gizir, 2007; Öz and Yılmaz, 2009)

2. Genetic predisposition: There is minimal genetic or chronic disease in the family trait of psychologically sound young people. Young people who spend their lives with a parent with personality disorder are less stable (Mandleco, 2001).

3. Habit: The child's temperament (mediator) can mediate stress and change adaptation. Many researchers report that the baby is easily temperamental (less crying, easier laughing, adaptive and trusting individual), positively affecting the development of psychological well-being (Mandleco, 2001, Olsson et al., 2003; It is stated that having a shy personality is a risk for the individual in terms of psychological robustness and having a sense of humor is a protective factor (Gizir, 2007, Öz and Yılmaz, 2009, Phaneuf, 2013).

4. Gender: The effect of gender on psychological well-being may vary depending on the age of the child. For example, males tend to be more vulnerable to caregiving deficit and biological trauma than girls in infancy and childhood (Mandleco, 2001). Tailor's (2008a) study of university students assessing whether their psychological robustness is different according to their gender revealed that the psychological robustness scores of the students did not show any significant difference according to sex.

5. Cognitive capacity: Cognitive capacity, intelligence and cognitive style (skills and approaches used by the individual in problem solving). There is little evidence that high intelligence alone has improved psychological integrity. However, different studies on young people showing psychological stability show that intelligence and psychological stability are related. Educational success and scholastic ability scores of young people with psychological well-being are higher and their reading, communication and reasoning skills are better (Mandleco, 2001, Padesky, 2009).

6. Ability to cope: Coping is one of the factors affecting psychological well-being, and when the stress is particularly high and the difficulty is severe, the young people who is thought to be psychologically intact may not cope well with this condition and may not seem psychologically sound (Mandleco, 2001; , 2003; Padesky, 2009). With varying conditions of low income, psychologically sound young people can cope effectively with threats, volunteer demands, resources, and problem-focused active coping (Mandleco, 2001; Herrman and Stewart, 2011).

7. Personality Characteristics: The personality traits associated with the psychologically sound young people are divided into two as a positive description of the individual (intrapersonal traits) and their relationship to others (interpersonal traits) (Mandleco, 2001).

a. Positive intrapersonal relationships; Self-awareness, internal control, optimism, motivation and curiosity. Evidence suggests that positive self-esteem is an important component of self-esteem's psychological integrity. They are aware of their positive self-esteem, their young people powers and weaknesses, know their capacities and are independent of decision making (Mandleco, 2001).

b. Positive interaction of the quince with others: In the psychologically sound young people; There are features that include altruism, sensitivity, empathy, friendship, love and respect by their peers. Curiosity and research are another intrapersonal feature that is important in psychological robustness (Mandleco, 2001, Padesky, 2009).

8. Home environment: The organization without the physical crowd, the planned home environment is related to the psychological stability. The young people, defined as psychologically sound, has four or less siblings and at least two years of age between siblings (Mandleco, 2001).

9. Parenting practices: Parental practices include not only behaviors towards the child but also the relationships with the child. Parents of young people with psychological well-being are care-giving, reassuring, demonstrate adequate behavior, identify opportunities to build trust, and encourage participation in experience. Parents of a psychologically sound young people participate in fun activities, are emotionally compatible, and have open communication patterns. These parents are polite, accepting, coherent, respectful to the differences of others, have common values and are easy to approach (Mandleco, 2001; Olsson et al., 2003).

a. Certain family members: Most young people with psychological well-being have the ability to establish close ties with a family member who provides him with stable, appropriate, and adequate care. The most important family member identified for psychologically sound children and young people is the mother (NCH, 2007). Serbest's (2010) study of the relationship between perceived parental acceptance, father's attitude, depressive symptoms and perceived psychological robustness was found to have positive effects on mother's acceptance of psychological well-being. Supportive care of other family members, such as siblings, uncles or grandparents, other than parents, is also related to psychological integrity. The interventions that focus on building supportive relationships with extended families are the most promising practices in the development of psychological integrity (Olsson et al., 2003, NCH, 2007).

b. Specific individuals: Supportive individuals outside the family show compassion, direct them to risky young people and help them look better in the future than they are now. An important and supportive relationship with adults outside the family; religious leaders, young leaders, teachers, or adult family members (Mandleco, 2001, Padesky, 2009).

c. Community resources: The school is important for day care / pre-school programs, youth organizations that include post-school programs, health care / social service institutions for children and young people with psychological well-being (Mandleco, 2001). Social traumas such as war and natural disasters, social violence and familial disasters, and social problems such as homelessness are the reasons for psychological robustness (Gizir, 2007; Öz and Yılmaz, 2009).

Development and Development of Psychological Stability

Psychological robustness is the process of showing positive adaptation to difficulty or risk. Psychological robustness helps people cope with their life challenges and gives them a sense of mastery over their own life (Kobau and Seligman, 2011). Psychological robustness, an important concept, has begun to be investigated in recent years in connection with many risk factors and adverse life events that existed in childhood and adolescence. It has been observed that some of the young people who carry these risk

factors or have adverse events are able to succeed against all the negativities and continue their development in positive direction and have been investigated. Considering the mentioned factors, it is seen that if an individual familial or environmental characteristic is established, it contributes to the healthy development of the young people and increases the psychological robustness level (Öz and Yılmaz, 2009).

These protective factors are described in young people and early adulthood (13-19 years);

- know where the assistance can be reached,
- improve the ability to think before moving on,
- different alternative choices specific to the situation,
- be able to fulfill responsibilities on time,
- do not function independently but ask for help when needed,
- access to family support,
- receiving support from unrelated adults,
- searching for new information and developing curiosity,
- cultural activities-actively participating and participating in events,
- positive school experiences,
- participation in extracurricular activities,
- taking the role of leadership,
- learning to adapt effectively to changes in the environment,
- being in contributions to other people in similar situations

as well as the ability to cope with various internal problem-solving skills, such as coping and adaptation strategies (NCH, 2007; Henley, 2010). Psychological robustness is thought to have developed during early childhood. Early experience with caregiver has a significant impact on the development of psychological well-being. For this reason, support for parents of infants or pre-school children and training are the basis for intervention (NCH, 2007; Phaneuf, 2013). Positive relationships and environments that support healthy cognitive, social, emotional, and physical development form the basis for resource and skill development for young children to cope with and cope with difficulties during childhood and other lifetimes (Pizzolongo and Hunter, 2011). Parental interventions and pre-school interventions have been instrumental in the development of psychological integrity in mothers and young people (Kobau and Seligman, 2011). The family environment is crucial in providing the resources that will enable the young people to become psychologically sound individuals (Terzi, 2005).

Conclusion and Recommendations

Life skills education provided to schools will provide students with the opportunity to avoid potentially serious social and health problems and increase their social competence (interpersonal communication, overcoming academic difficulties, stressful overcoming, establishing healthy and lasting relationships, problem solving and decision making). In addition, effective use of social support resources by individuals may be related to their success in social relationships. For this reason, it is necessary to apply social skills training programs in order to benefit from the social support resources to individuals at the highest level. In spite of all kinds of difficult life events and risk factors, educating students with least damage and injury is seen as one of the most important tasks of their families and schools. In this respect, it is possible to increase the effectiveness of the studies in school, community and family services by acquiring the knowledge and knowledge to develop this feature together with determining the factors affecting student agility in the schools.

Kaynakça/References

- Arastaman, G., Balci A. (2013). Lise Öğrencilerinin Yılmazlık Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri. 13(2), Bahar/Spring, 915-928.
- Aydın, B. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Duygusal Zeka Ve Umut Düzeyleri İle Psikolojik Sağlamlıklar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık Programı, Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak.
- Bahadır, E. (2009). Sağlıkla İlgili Fakültelerde Eğitime Başlayan Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyleri, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Psikiyatri Hemşireliği Programı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Başak, E. B. (2012). Düşük Gelirli Ailelerden Gelen Üniversite Öğrencilerinin Öz Duyarlılık, Sosyal Bağlılık Ve İyimserlik İle Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri Arasındaki İlişkiler. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Eskişehir.
- Çataloğlu, B. (2011). Madde Kullanan Ve Kullanmayan Ergenlerin Psikolojik Sağlamlık Ve Aile İşlevleri Açısından Karşılaştırılması. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Aile Eğitim Ve Danışmanlığı Anabilim Dalı, Aile Eğitimi Ve Danışmanlığı Programı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Davydov, M. D., Stewart R. (2010). Resilience and mental health. Clinical Psychology Review 30, 479–495.
- Dayıoğlu, B. (2008). Resilience in university entrance examination applicants: The role of learned resourcefulness, perceived social support, and gender. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Bölümü, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Demirbaş, N. (2010). Yasamda Anlam Ve Yılmazlık. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- Gizir, A.C. (2007). Psikolojik Sağlık, Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler Üzerine Bir Derleme Çalışması. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, Cilt 3, Sayı 28.
- Güloğlu, B., Karırmak, Ö. (2010). Üniversite Öğrencilerinde Yalnızlığın Yordayıcısı Olarak Benlik Saygısı ve Psikolojik Sağlık, Ege Eğitim Dergisi (11) 2: 73–881.
- Gürkan, U. (2006). Grupla Psikolojik Danışmanın Üniversite Öğrencilerinin Yılmazlık Düzeylerine etkisi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Rehberlik ve Psikolojik Danışma Programı, Doktora Tezi, Ankara.
- Hawkins, R.S., Graham, P.W., Williams, J., Zahn, AM. (2009). Understanding And Responding To Girls' Delinquency. Office Of Justice Programs, Office Of Juvenile Justice And Delinquency Prevention, May,1- 23.
- Henley, R. (2010). Resilience enhancing psychosocial programmes for youth in different cultural contexts: Evaluation and research. Progress in Development Studies,10: 295.
- Herrman, H., Stewart, E.D (2011). What Is Resilience?. La Revue canadienne de psychiatrie, vol 56, no 5.
- Phaneuf, M. (2013). Resilience: Abstract Concept or Survival Skill? (http://www.infiressources.ca/fer/Depotdocument_anglais/Resilience_abstract_concept_or_survival_skill.pdf, 16.09.2013 saat :11.33).
- Karırmak, Ö., Siviş, R. (2008). Modernizimden Postmodernizme Geçiş ve Pozitif Psikoloji. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, Cilt: III Sayı:30 .
- Karataş, Z. (2011). Self-Esteem and Hopelessness, and Resiliency: An Exploratory Study of Adolescents in Turkey. International Education Studies, Vol. 4, No. 4; November.
- Kobau, R., Seligman, E.P.M. (2011). Mental Health Promotion in Public Health: Perspectives and Strategies From Positive Psychology. American Journal of Public Health, Vol 101, No: 8 August.
- Luthar, S.S., Cicchetti D. (2000). The Construct of Resilience: A Critical Evaluation and Guidelines for Future Work, Child Dev., 71(3): 543–562.
- Luthar, S.S. (2000). The construct of resilience: a critical evaluation and guidelines for future work. Child Dev., 71(3):543-562.
- Mandleco, L.B. (2001). An organizational framework of conceptualizing resilience in children, JCAPN, Vol.13, No:3, July-September.
- McAllister, M., Moyle, W. (2006). Solution focused nursing: An evaluation of current practice, Nurse Education Today, 26, 439–447.
- Mitchell, F. (2011). Resilience: Concept, Factors And Models For Practice. Scottish Child Care And Protection Network Briefing.
- Murphy, A., Saewye, E., Chittenden, M., Wang, N., Liebe, I A., May, L. (2006). Building Resilience İn Vulnerable Youth. Mccreary Centre Society.
- NCH - The Bridge Child Care Development Service, (2007). Literature Review: Resilience in Children and Young People, The childrens charity, July.
- Oktan, V. (2008). Üniversite Sınavına Hazırlanan Ergenlerin Psikolojik Sağlıklarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Eğitimi Ana Bilim Dalı, Rehberlik Ve Psikolojik Danışma Programı, Doktora Tezi, Trabzon.
- Oktan, V. (2012). Hope as a moderator in the development of psychological resilience. International Journal of Human Sciences, Volume: 9 Issue: 2.
- Olsson, A.C., Bonda, L., Burnsb, M.J., Vella-Brodricck DA, Sawyer SM. (2003). Adolescent Resilience: A Concept Analysis. Journal Of Adolescence, 26, 1–11.

- Onat, G., (2010). Demokratik Ve Otoriter Olarak Algılanan Ana-Baba Tutumlarının Lise Birinci Sınıf Öğrencilerinin Yılmazlık Düzeyine Etkilerinin Araştırılması. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Ana Bilim Dalı Gelişim Psikolojisi Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Öz, F., Yılmaz, B.E. (2009). Ruh Sağlığının Korunmasında Önemli Bir Kavram: Psikolojik Sağlık. Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi, 82-89.
- Özcan, B. (2005). Anne-Babaları Boşanmış Ve Anne-Babaları Birlikte Olan Lise Öğrencilerinin Yılmazlık Özellikleri Ve Koruyucu Faktörler Açısından Karşılaştırılması. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalı (Eğitim Psikolojisi Programı), Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Padesky, A.C. (2009). Identify client strengths to build resilience, Center for kognitif therapy, California.
- Padesky, A.C., Mooney, A.K. (2012). Strengths-Based Cognitive-Behavioural Therapy: A Four-Step Model to Build Resilience. Clin. Psychol. Psychother. 19, 283-290.
- Pinkerton, J., Dolan, P. (2007). Family support, social capital, resilience and adolescent coping. Child and Family Social Work, 12, pp 219-228.
- Pizzolongo, P., Hunter, A. (2011). I Am Safe and Secure Promoting Resilience in Young Children. Young Children, March.
- Rutter, M. (2012). Resilience as a dynamic concept. Development and Psychopathology 24 , 335-344.
- Scudder, L. Sullivan, K. (2008). Adolescent Resilience : Lessons For Primary Care. The Journal For Nurse Practitioners, July/August, 4:7; 535-543.
- Serbest, S. (2010). The Influence Of The University Students' Perceived Paternal And Maternal Acceptance Father Involvement And Depressive Symptoms On Their Resiliency. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Sürücü, M., Bacanlı, F. (2010). Üniversiteye Uyumun Psikolojik Dayanıklılık ve Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 30, Sayı 2 (2010) 375-396.
- Şahin, M. (2012). Psikolojik Sağlamlığın Gelişiminde Koruyucu Bir Faktör Olarak Spor Ve Fiziksel Aktivite. The Journal Of Academic Social Science Studies, Volume 5 Issue 8, P. 373-380, December.
- Terzi, Ş. (2005). Öznel İyi Olmaya İlişkin Psikolojik Dayanıklılık Modeli. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışma Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- Terzi, Ş. (2008a). Üniversite Öğrencilerinde Kendini Toparlama Gücünün İçsel Koruyucu Faktörlerle İlişkisi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal Of Education) 35: 297-306.
- Terzi, Ş. (2008b). Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Dayanıklılıkları Ve Algıladıkları Sosyal Destek Arasındaki İlişki. Türk Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Dergisi, Cilt: III Sayı: 29.
- Truffino, C.J. (2010). Resilience: An Approach To The Concept. Rev Psiquiatr Salud Ment (Barc.) 3(4):145-151.
- Wand, T. 2(010). Mental health nursing from a solution focused perspective. İnternational Journal of Mental Health Nursing, 19, 210-219.
- Wheeler, J. (2001). A Helping Hand: Solution-Focused Brief Therapy and Child and Adolescent Mental Health. Clin Child Psychol Psychiatry, 6: 293.

Copyright © 2018 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı

<http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/>

Gençlik Araştırmaları Dergisi • Ağustos 2018 • 6(15) • 113-125

ISSN 2147-8473

Başvuru | 20 Haziran 2018

Kabul | 15 Temmuz 2018

Lise Gençlerinde Beslenme Alışkanlıkları, Enerji İçeceği ve Takviye Gıda Kullanımı*

Selvinaz Saçan*

Derya Adıbelli**

Öz

Bu çalışma, lise düzeyinde eğitim gören gençlerin beslenme alışkanlıkları, enerji içeceği ve takviye gıda kullanım sıklığını etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yapılmıştır. Analitik kesitsel türde yapılan araştırmanın evrenini Aydın il merkezinde bulunan ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören 9., 10. ve 11. sınıf öğrencileri oluşturmuştur. 12. sınıf öğrencileri, üniversite sınavı hazırlıkları nedeniyle okul devamsızlığı yaptıklarından araştırma kapsamı dışında bırakılmışlardır. Araştırmanın yapıldığı Kasım 2016-Nisan 2017 tarihleri arasında Aydın ili Efeler ilçesindeki liselerde öğrenim gören 12. Sınıflar dahil toplam öğrenci sayısı 14.068'dir. Bu araştırmanın örneklemini 1061 gönüllü öğrenci oluşturmaktadır. Okulların seçimi, liselerin başarı durumlarına göre sıraya dizilmesinin ardından en üst, orta ve en alt sırada bulunan okulların seçilmesiyle yapılmıştır. 1061 kişiden oluşan veri kümesinde bulunan kayıp veriler random dağılmadığından ve bu sebeple veri kümesine dahil edilemediği için araştırma 887 genç ile tamamlanmıştır (Missing value=194). Araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından literatür taraması sonucu geliştirilen veri toplama formu kullanılmıştır. Veriler SPSS 20.0 programı kullanılarak frekans, yüzdelik ki-kare testi ve lojistik regresyon analizi ile değerlendirilmiştir. Yapılan ilişki analizinde enerji içeceği tüketiminin anne-baba ve arkadaş/akran etkisi ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Depresyon tanısı alma ile sigara kullanımı arasında ilişki olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Lise, Genç, Beslenme Alışkanlığı, Enerji İçeceği, Takviye Edici Gıda.

* Bu çalışma, 29 Haziran-1 Temmuz 2017 tarihleri arasında Aydın ilinde düzenlenen Adnan Menderes Üniversitesi

1. Uluslararası Sağlık Bilimleri Kongresinde Sözel Bildiri olarak sunulmuştur.

** Dr. Öğr. Üyesi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, Aydın selvinaz.sacan@adu.edu.tr

*** Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, Kumluca Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Antalya aricanderya@gmail.com

Abstract

This study was conducted to determine the factors affecting nutritional habits, energy drinks and supplemented food using frequency of high school students. The universe of the research conducted in the analytical cross-sectional type was composed of the 9th, 10th and 11th grade students at the secondary education institutions in Aydın citycenter. 12th grade students are excluded because they were absent from school due to university exam preparations. Between November 2016 and April 2017, the total number of students, including 12th graders, who are studying in highschoools in Efeler, Aydın is 14,068. The sample of this study consisted of 1061 volunteer students who were selected by selecting the top, middle and bottom ranked schools after ordering according to the success status of the highschoools. The study was completed with 887 young people because of the missing data in the data set of 1061 individuals did not scatter randomly and could not be included in the data set for this reason (Missingvalue=194). As a means of collecting data in the research, the data collection form developed by researchers as a result of literature research was used. The data were analyzed using SPSS 20.0 program frequency, percentage, chi-square test and logistic regression analysis were performed. Relational analysis revealed that consumption of energy drink was related with parents and friend / peer effect. In addition, there was a relationship between the diagnosis of depression and smoking.

Keywords: High School, Young, Nutrition Habit, Energy Drink, Supplement Food.

Giriş

Ergenlik, mikro ve makro düzeyde çevresel faktörlerden en çok etkilenilen özel bir dönemdir. Bu dönemde kazanılan sağlıklı beslenme ve yaşam biçimi davranışlarının yaşamın sonraki dönemlerinde sürdürülme oranları arttığı gibi sağlığı tehdit eden davranışlar da artmaktadır. İngiltere’de boylamasına yapılan ve 14., 16. ve 19. Yaşlarındaki gençlerin sağlıklı ilgili risk davranışları ile koruyucu faktörlerin araştırıldığı bir çalışmada 14 yaşındaki risk davranışlarının 19 yaşındaki sağlıklı ilgili risk davranışlarının güçlü bir belirleyicisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Hale & Viner, 2016). Kahvaltı atlama davranışı ile ilgili yapılan bir çalışmada yaşla birlikte kahvaltı atlama alışkanlığının arttığı; 13 yaşındaki kızlarda bu oran % 1.7 iken, 17-18.5 yaşlar arasında % 13.5’e çıktığı tespit edilmiştir (Moreno et al., 2005). Son yıllarda ABD ve diğer gelişmiş ülkelerde dışarıda yeme, fast food ve atıştırmalık tüketiminde bir artış olduğu görülmektedir (Moreno, et al., 2010). Bu dönemde düzenli aile yemekleri gençlere besleyici ve sağlıklı yiyecekler sunma, abur cubur alımını sınırlama gibi sağlıklı beslenme alışkanlıkları kazanmalarında önemli bir model sunmaktadır (Pearson et al., 2009).

Fiziksel ve zihinsel uyarı ile anlık enerji vermesi amaçlanan enerji içeceği piyasası küresel düzeyde 2016 yılında 43 milyar dolar değerine ulaşmıştır. Hızlı ve yoğun yaşam tarzının ve sürekli başarı beklentisinin artması ile birlikte enerji içeceklerine olan talebin her geçen gün daha da artması beklenmektedir. Bu içeceklerin büfeler, marketler, kafeler, oteller, barlar,

benzin istasyonları gibi yerlerde kolayca ulaşılabilir olması, promosyon ve reklamlarının yoğunluğu ve gençler arasında statü sembolüne dönüşmesi; grupların, kutlamaların ve partilerin ayrılmaz bir parçası haline gelmesine neden olmuştur. Enerji içeceklerinin, zihinsel uyarı sağladığı, kas yorgunluğunu azalttığı ve kalp sağlığını koruduğu iddia edilse de aşırı tüketimi sık idrara çıkma, anormal kalp ritmi ve uykusuzluk gibi sağlık risklerine neden olduğu belirtilmektedir (Market Research Report, 2017).

Enerji içeceklerinin sıkça tüketiminin madde kullanımı vb. gibi riskli davranışlarla ilişkili olduğu bildirilmiştir (Miller, 2008). Literatürde daha önce epileptik bir rahatsızlığı olmayan bireylerin yoğun enerji içeceği tüketimi sonrasında epileptik nöbet geçirdiğine ve enerji içeceği tüketiminin yasaklanmasının ardından bu kişilerde epileptik nöbet görülmediğine dair araştırma bulgusuna rastlanmaktadır (Iyadurai & Chung, 2007). Enerji içeceği tüketiminin ergenlerde ve genç yetişkinlerde tüketim oranlarının sırasıyla % 30 ve % 50 olduğu bildirilmektedir. Yüksek dozlarda kafein içeren bu içeceklerin özellikle çocuk ve ergenlerde diyabet, nöbet (epilepsi), duyu durumu ve davranış sorunları ile kardiyak anormallikler gibi yan etkilerinin olduğu belirtilmektedir (Seifert et al., 2011).

Ergenlik döneminde sıklıkla gözlenen riskli sağlık davranışları; beslenme davranışları, alkol, sigara ve madde kullanımı, şiddet ve cinsel davranışlar olarak belirtilmektedir. Riskli sağlık davranışları ise ergenlerin psiko-sosyal gelişimlerini olumsuz etkileyebilmektedir. (Aras et al., 2007'den akt. Kürtüncü, Uzun ve Ayoğlu, 2015). Ebeveyn eğitim düzeyinin düşük olan, alt sosyal sınıfta bulunan ve alt gelir düzeyinde aileye sahip olan ergenlerde sırasıyla %15, %22 ve %12 oranında çoklu risk davranışına sahip olma ihtimalinin arttığı bildirilmiştir. Sosyo-ekonomik düzey ile riskli davranışlar arasında kuvvetli bir ilişki saptanırken, fiziksel aktivite ile yeterli düzeyde bir ilişkiye rastlanmamıştır (Kipping et al., 2014). Bir başka çalışmada sosyo-ekonomik durumun birden fazla risk davranışına girmenin en güçlü göstergelerinden biri olduğu tespit edilmiştir (Meader et al., 2016).

Çocukluktan itibaren gerek içinde bulunulan sosyal çevre gerekse medyanın etkisiyle çocuklarda ideal beden imgesi oluşmaktadır. Ergenlik döneminin başlamasıyla birlikte beden imgesi öne çıkmakta ve kızlar zayıflamak, erkekler kas geliştirmek için teknolojinin de yardımıyla piyasada satışa sunulan ürünleri araştırmakta hatta satın alarak kullanmaktadırlar (Saçan ve Adıbelli, 2016). Prefrontal korteksin ergenlikte henüz tam gelişmemesi, Elkind'e göre de "kişisel hikaye" düşüncesine sahip olmaları sonucu sağlıklı ve yenilmezlik duyguları (Santrock, 2014:371) ile riskleri tam hesaplamadan "bana bir şey olmaz" anlayışı ile ergenleri davranışa yönlendirdiği için vücuda etkileri tam olarak araştırılmadan kullanılan bu ürünler sağlığa ciddi zararlar verebilmektedir.

Yöntem

Bu çalışma, lise düzeyinde eğitim gören gençlerin beslenme alışkanlıkları, enerji içeceği, takviye gıda kullanım sıklığı ile bunları etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırma Kasım 2016-Nisan 2017 tarihleri arasında yapılmış ve veriler Aydın İli Efeler ilçesinde bulunan devlet liselerinde toplanmıştır. Araştırmanın evrenini Aydın il merkezinde bulunan ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören 9., 10. ve 11. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. 12. sınıf öğrencileri, üniversite sınavı hazırlıkları nedeniyle okul devamsızlığı yaptıklarından araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Liseler TEOG başarı sıralamasına göre dizilmiş ve en başarılı, orta düzeyde başarılı ve en başarısız üç lise araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. 1061 kişiden oluşan veri kümesinde bulunan kayıp veriler random dağılmadığından ve bu sebeple veri kümesine dahil edilemediğinden araştırma 887 genç ile tamamlanmıştır (Missing value=194).

Veri Toplama Aracı

Araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda hazırlanan çoktan seçmeli soru içeren veri toplama formu, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; yaş, cinsiyet, öğrenim gördüğü sınıf düzeyi, anne-babanın eğitim durumu ve mesleğine ilişkin sorular, ikinci bölümde ise; öğrencilerin boy uzunluğu, vücut ağırlığı, günlük uyku saati, kahvaltı, öğle yemeği, akşam yemeği alışkanlıkları, spor yapma ve bir takımda oynama durumları, ailenin spora desteği, diyet ürünlerin kullanımı, enerji ve spor içeceklerinin kullanımı, protein tozu kullanımı, kafein alma durumları ve ebeveyn-genç ilişkilerini sorgulayan sorular yer almaktadır.

İşlem

Araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulundan 18.03.2016 tarih ve 142 sayılı onay alınmıştır. Aydın İl Milli Eğitim Müdürlüğünden 24.02.2016 tarih ve E.2156846 sayılı araştırma izni alınmıştır.

Uygulamadan önce katılımcılara çalışmanın amacı, anketi doldurma süresi, çalışmaya katılmanın gönüllük esasına dayandığı, katılımlarını herhangi bir noktada sonlandırabilecekleri, verdikleri bilgilerin araştırma dışında kullanılmayacağı, anketlere isim yazmanın gerekli olmadığı gibi açıklamalar yapıp, soruları yanıtladıktan sonra çalışmaya katılımları konusunda sözlü ve yazılı onamları alınmıştır.

Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 20.0 programı kullanılmış, analizinde frekans, yüzdelik, ki-kare testi ve lojistik regresyon analizi yapılmıştır.

Bulgular

Tablo 1. Gençlerin Sosyo-demografik Özellikleri

Sosyo-demografik Özellikler	Sayı	%
Öğrenim Görülen Okul Türü		
Fen lisesi	207	23.3
Anadolu lisesi	411	46.3
Meslek lisesi	269	30.4
Cinsiyet		
Kadın	335	37.8
Erkek	552	62.2
Anne Eğitim Düzeyi		
Okur yazar değil	58	3.8
Okur yazar	46	1.4
İlkokul	311	35.1
Ortaokul	161	18.2
Lise	196	22.1
Üniversite ve üstü	173	19.5
Baba Eğitim Düzeyi		
Okur yazar değil	9	1.0
Okur yazar	5	0.6
İlkokul	228	25.7
Ortaokul	172	19.4
Lise	205	23.1
Üniversite ve üstü	268	30.2
Annenin Mesleği		
Çalışmıyor	563	63.5
Memur	148	16.7
İşçi	88	9.9
Serbest meslek	63	7.1
Emekli	25	2.8
Babanın Mesleği		
Çalışmıyor	22	2.5
Memur	239	26.9
İşçi	218	24.6
Serbest meslek	275	31.0
Emekli	133	15.0
BKI		
Kadın	20.23±3.11	
Erkek	21.00±3.20	
Yaş	15.63±1.05	
Uyku	7.79±1.55	

Tablo 1'de gençlerin sosyo-demografik özellikleri incelendiğinde; yarıdan fazlasının erkek olduğu (%62.2), çoğunluğunun annesinin ilkokul (%35.1), babasının üniversite ve üstü (%30.2) düzeyde eğitime sahip olduğu bulunmuştur. Yarıdan fazlasının annesi çalışmamakla birlikte (%63.5), çoğunluğunun babası gelir getirici bir işte çalışmaktadır (%82.5). Gençler günlük ortalama 7-8 saat uyumaktadır. Yaş ortalamaları 15.63±1.05 ve BKİ (Beden Kitle İndeksi) ortalamaları normal sınırlardadır (Kadın; 20.23±3.11, Erkek; 21.00±3.20).

Tablo 2. Gençlerin Tıbbi Öyküleri ve Alışkanlıklarına İlişkin Özellikleri

Özellikler	Sayı	%
Anoreksiya Nervoza tanısı alma durumu		
Evet	7	0.8
Hayır	880	99.2
Bulimiya Nervoza tanısı alma durumu		
Evet	5	0.6
Hayır	882	99.4
Depresyon tanısı alma durumu		
Evet	60	6.8
Hayır	827	93.2
Diyabet (Tip 1-Tip 2) tanısı alma durumu		
Evet	9	1.0
Hayır	878	99.0
Kahvaltı yapma alışkanlığı		
Her gün düzenli yaparım	474	44.7
Bazen yaparım	486	45.8
Hiç yapmam	94	8.9
Meyve tüketimi		
Her gün düzenli yerim	375	35.3
Bazen yerim	654	61.6
Hiç yemem	32	3.1
Sebze tüketimi		
Her gün düzenli yerim	230	21.7
Bazen yerim	769	72.5
Hiç yemem	62	5.8
Sigara kullanımına başlama		
Hiç kullanmadım	732	82.5
10 yaş ve altı	16	1.8
11 yaş ve üstü	139	15.7
Alkol kullanımına başlama		
Hiç kullanmadım	704	79.4
10 yaş ve altı	28	3.2
11 yaş ve üstü	155	17.5

Enerji içeceği tüketimi		
Hiç tüketmem	518	58.4
Bazen içerim	343	38.7
Her gün içerim	26	2.9
Protein tozu kullanımı		
Hiç kullanmam	825	93.0
Bazen	44	5.0
Çoğu zaman	14	1.6
Her zaman	4	0.5
Kusturucu-ishal yapıcı ilaç kullanımı		
Evet	9	1.0
Hayır	878	99.0
Tıkanırçasına yemek yeme		
Evet	601	67.8
Hayır	286	32.2
Yerken kendini durduramama		
Evet	315	35.5
Hayır	572	64.5
Spor takımında oynama durumu		
Hiçbir takımında oynamama	516	58.2
1 takımında oynama	271	30.6
2 ve daha fazla takımında oynama	100	11.2
Okula ulaşım sağlama şekli		
Yürüyerek/bisikletle gitme	438	49.4
Araçla gitme	339	38.2
Bazen yürüyerek bazen araçla gitme	110	12.4
Anne-baba tarafından eleştirilme		
Hiçbir zaman	228	25.7
Nadiren	468	52.8
Sık sık	121	13.6
Her zaman	70	7.9

Gençlerin tıbbi öyküleri ve alışkanlıklarına ilişkin özellikleri incelendiğinde; %0.8'inin anoreksiya nervoza, %0.6'sının bulimiya nervoza, %6.8'inin depresyon ve %1.0'unun diyabet tanısı aldığı bulunmuştur. Gençlerin % 44.7'si düzenli kahvaltı yaptığını, % 35.3'ü meyve, % 21.7'si sebze her gün düzenli tükettiğini, 11 yaşından sonra %15.7'si sigara kullanımına, %17.5'i alkol kullanımına başladığını ifade etmiştir. Gençlerin %41.6'sı enerji içeceği tükettiğini, %7.1'i protein tozu kullandığını, %1.0'ı kusturucu-ishal yapıcı ilaç kullandığını belirtmiştir. Bunlarla birlikte, yarıdan fazlası tıkanırçasına yemek yediğini (%67.8) ve bir kısmı yerken kendini durduramadığını (%35.5), %21.5'i sıklıkla ebeveynleri tarafından eleştirildiğini ifade etmiştir (Tablo 2).

Tablo 3. Gençlerin Enerji İçeceği Tüketimi ile Çevresel Faktörlerin İlişkisi

	Enerji içeceği tüketimi (Sayı, %)		Test ve Anlamlılık
	Hiç tüketmem Sayı %	Bazen içerim Sayı %	
Çevrede Enerji İçeceği Tüketimi			
Hiç kimse tüketmiyor	236 (%80.0)	59 (%20.0)	$\chi^2=86.213$ $p=.000$
Annem-babam tüketiyor	10 (%37.0)	17 (%63.0)	
Kardeşlerim tüketiyor	5 (%50)	5 (%50.0)	
Arkadaşlarım tüketiyor	267 (%48.1)	288 (%51.9)	

Gençlerin enerji içeceği tüketimi ile çevresel faktörlerin ilişkisine bakıldığında; anne-baba ve arkadaş-akranların tüketiyor olmasının bu ürünlerin tüketiminde yüksek oranda etkili olduğu görülmektedir (Tablo 3).

Tablo 4. Gençlerin Bazı Tüketim Alışkanlıkları ile Tıbbi Tanılarına İlişkin Lojistik Regresyon Analizi

Değişkenler	Tahmini Relatif Risk (95% GA)	p*
Vücut ağırlığından memnun olmama	Kusturucu-ishal yapıcı ilaç kullanımı 6.79 (1.21-37.98)	0.029
Kusturucu-ishal yapıcı ilaç kullanımı	Anoreksiya Nervoza 0.01 (0.00-0.18)	0.001
	Bulimiya Nervoza 0.01 (0.00-0.15)	0.000
Sigara kullanımı	Depresyon 3.54 (1.43-8.72)	0.006

*p<0.05

Lojistik regresyon kullanılarak yapılan çok değişkenli analizde, vücut ağırlığından memnun olmamanın kusturucu-ishal yapıcı ilaç kullanımını etkilediği (RR=6.80, p=.029), bu ilaçları kullanmanın da anoreksiya (RR=0.02, p=.001) ve bulimiya nervoza (RR=0.01, p=.000) tanısı almayı etkilediği bulunmuştur. Bununla birlikte, depresyon tanısı alma ile sigara kullanımının ilişkili olduğu saptanmıştır (RR=3.54, p=.001) (Tablo 4).

Tablo 5. Gençlerin Cinsiyete Göre Bazı Tüketim Alışkanlıklarının Karşılaştırılması

	Diyet gazlı içecek (Sayı, %)		Sporcu içeceği (Sayı, %)		Enerji içeceği (Sayı, %)		Protein Tozu (Sayı, %)		Tıkanırçasına yemek yeme (Sayı, %)		Yerken kendini durduramama (Sayı, %)	
	Hiç tüketmem	Bazen	Hiç tüketmem	Bazen	Hiç tüketmem	Bazen	Hiç kullanmam	Bazen	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Cinsiyet												
Kadın	207 (40.4)	122 (35.6)	6 (18.8)	275 (47.1)	60 (19.8)	244 (47.1)	91 (24.7)	325 (39.4)	10 (16.1)	244 (40.6)	91 (31.8)	190 (33.2)
Erkek	305 (59.6)	221 (64.4)	26 (81.2)	309 (52.9)	243 (80.2)	274 (52.9)	278 (75.3)	500 (60.6)	52 (83.9)	357 (59.4)	195 (68.2)	382 (66.8)
Test ve Anlamlılık	$\chi^2=7.174$ p=.028			$\chi^2=63.199$ p=.000		$\chi^2=46.180$ p=.000		$\chi^2=13.280$ p=.000		$\chi^2=6.357$ p=.012		$\chi^2=14.193$ p=.000

Tablo 5'te gençlerin cinsiyete göre bazı tüketim alışkanlıkları karşılaştırıldığında; erkeklerin diyet gazlı içecekleri ($\chi^2=7.174$, $p=.028$), sporcu içeceklerini ($\chi^2=63.199$, $p=.000$), enerji içeceklerini ($\chi^2=46.180$, $p=.000$) ve protein tozlarını ($\chi^2=13.280$, $p=.000$) kızlardan daha fazla tükettikleri bulunmuştur. Erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla tıknırcasına yemek yedikleri ($\chi^2=6.357$, $p=.012$) ve yerken kendilerini durduramadıkları ($\chi^2=14.193$, $p=.000$) bulunmuştur.

Kahvaltı yapma ve sebze tüketim alışkanlığı ile sınıf düzeyi arasında anlamlı farklılık saptanmamışken, meyve tüketim ortalamalarının 9. Sınıfta öğrenim gören ergenlerde en yüksek olduğu, sınıf düzeyi arttıkça meyve tüketiminin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır ($F=2,963$, $p=.031$). Gençlerin cinsiyete göre meyve, sebze tüketim alışkanlıkları arasında anlamlı farklılık bulunmamışken, kahvaltı yapma alışkanlığının erkekler lehine anlamlı olduğu saptanmıştır ($\chi^2=6.959$, $p=.031$).

Tartışma

Çocuk ve gençlerin sağlıklı büyüme ve gelişme gösterebilmesinin en önemli anahtarından biri dengeli ve düzenli beslenme olarak karşımıza çıkmaktadır. Dengeli ve düzenli beslenme özellikle büyüme çağında özel bir öneme sahiptir ve beslenme alışkanlığını; anne babanın eğitim düzeyi, çocuğun çevresindeki rol modeller, okul ortamı, arkadaş grubu, medya gibi birçok değişken etkilemektedir. Çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi olan, fiziksel ve duygusal özelliklerin çok hızlı değiştiği ve insan yaşamının en kritik dönemi olan ergenlik döneminde ise beslenme bireyin sağlıklı bir şekilde gelişimini tamamlayabilme noktasında önem kazanmaktadır. Ancak cinsel gelişime ve büyüme ile birlikte ortaya çıkan farklılıklara alışma ve uygun davranış geliştirme sırasında yaşanan gerginlikler ergenlerin bazılarında duygusal açıdan hassaslaşmalara neden olmaktadır (Kulaksızoğlu, 1998:205). Akran ilişkilerinin ve beden imgesinin öne çıkması ile birlikte özellikle sabahları özbakımla ilgili hazırlıklara fazla zaman ayırmayla beraber okula gitme zamanını planlamada sorunlar yaşanabilmekte ve çoğu zaman kahvaltıya zaman kalmama gibi durumlar ortaya çıkmaktadır. Bunun yanısıra gün boyunca dışarıda satılan paketli gıdalara ulaşmanın kolay olması gençleri bu gıdalarla beslenmeye itmekte ve sağlıklarını olumsuz etkileyebilmektedir.

Gençlerin beslenme alışkanlıkları, enerji içeceği, takviye gıda kullanım sıklığı ile bunları etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada gençlerin günlük ortalama 7-8 saat uyuduğu ve BKI ortalamalarının normal sınırlarda olduğu bulunmuştur. Avrupa ülkelerinde 12.5-17.49 yaş aralığındaki ergenlerle yapılan çalışmada; ergenlerin günde ortalama 8 saat uyuduğu, 8 saatten az uyuyan ergenlerin beden kitle indekslerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur (Garaulet et al., 2011). Gençlerin % 77.3'nün genel olarak vücut şekliyle memnun olduğu, %53.9'nun ailesinin kilo kontrolüne önem verdiğini, % 40.1'nin ebeveynlerinin kilo kontrolü konusunda kendilerini bazen uyardığını ve % 49.5'nin genel olarak sağlığını "iyi" olarak nitelendirdiği bulunmuştur.

Araştırmamızda gençlerin % 44.7'sinin her gün düzenli kahvaltı yaptığı, % 45.8'nin ise bazen yaptığı bulunmuştur. Araştırmamızda sevindirici bir şekilde gençler sebze ve meyve tüketmektedirler. Fakat yaşla birlikte meyve tüketiminin azaldığı, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla sebze tükettiği bulunmuştur. Yapılan bir çalışmada fiziksel olarak aktif olma ve karma bir diyetle beslenme oranı erkeklerde % 71.9 iken kadınlarda % 35.6 olarak belirlenmiştir (Pérez-Rodrigo et al., 2017). Saudi adölesanların çoğunda günlük kahvaltı, meyve, sebze ve süt tüketiminin olmadığı bulunmuştur. Kızların erkeklere göre daha az aktif olduğu, cips, kek, çikolata ve şekerleme türü yiyecekleri daha fazla tükettikleri bildirilmiştir (Al-Hazzaa et al., 2011). 11-19 yaş öğrencilerle yapılan çalışmada mutluluğun daha düşük beden kitle indeksi, düzenli fiziksel aktivite, daha fazla meyve ve sebze tüketimi, aile ile birlikte vakit geçirme ve ebeveynlerin sigara içmemesi ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Fararoui et al., 2013). Sağlık davranışının benlik saygısı ile pozitif yönde ilişkili olduğu, benlik saygısının da hem meyve sebze tüketimi hem de fiziksel aktivite ile ilişkili olduğu bildirilmiştir. Kötü beslenme alışkanlıklarının benlik saygısı ve akademik başarıyı olumsuz etkilediği ifade edilmiştir (Kristjánsson, Sigfúsdóttir & Allegrante, 2010).

Erkeklerin diyet gazlı içecekleri, sporcu içeceklerini, enerji içeceklerini ve protein tozlarını kızlardan daha fazla tükettikleri bulunmuştur. Sağlık sorunları nedeniyle tedavi amacıyla vitamin mineral takviyesi kullananların herhangi bir sağlık problemi olmayanlara göre daha fazla yarar sağladığı bildirilmektedir (Frey, Hoffmann & Heuer, 2017). Gençlerin enerji içeceği tüketiminde anne-baba ve arkadaş/akranların tüketiyor olmasının yüksek oranda etkili olduğu saptanmıştır. Ergenlerin gıda tüketim tercihlerinde akran normlarının geçerli olduğu ve bu tüketimlerin sosyal şartlanmayla gerçekleştiği ifade edilmektedir. Akranlar, ebeveynler, öğretmenler ve medya tarafından özellikle özel günlerde tüketimini desteklenen ve sosyal olarak ödüllendirilen aperatif ve fast food tarzı yiyeceklerin ergenler tarafından "kurtarıcı" olarak algılandıkları belirtilmektedir. Takviye gıdaların kullanımı genel popülasyonda (Tim- bo et al., 2006, Hameen-Anttila et al., 2011), atletlerde, rekreasyon yapanlarda (Lun et al., 2012) ve askeri personelde (Marriott et al., 2007) yaygınlaşmaktadır. Çok çeşitli takviye ürünler bulunmakla birlikte protein içeren ürünler özellikle kas gücüne dayalı egzersiz yapanlar arasında oldukça popülerdir (Maughan, 2013). Bunun yanında ergenlerin çoğunluğunun evlerinde yiyecek seçimi veya hazırlanmasına çok az katıldığı veya hiç katılmadığı bildirilmiştir. Bu durum kısa vadede ergenlerin sağlıklı beslenmelerini sağlasa da uzun vadede kendi beslenme özerkliklerini göstermeye çalışmalarından dolayı daha az sağlıklı beslenmelerine neden olabilmektedir. Sağlıklı beslenme ile ilgili dikkat çeken bir diğer konu da gençlerin "sağlıklı beslenme" kavramını nasıl algıladıklarıdır. Sağlıklı beslenme kavramı ağırlıklı olarak kilo kontrolü ile bağdaştırılmakta ve bu kavramın uzun vadeli bir sağlık stratejisinden ziyade obezite sorununa bir çözüm olarak görülmekte olduğu bildirilmiştir (Stevenson et al. 2007:429).

Ergenlik döneminde gençler her ne kadar ebeveynlerinden bağımsız olmayı talep etseler de aynı zamanda ebeveynlerinin ilgi, sevgi, anlayış ve desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. Araştırmamızda gençlerin % 36.6'sı ailede herkesin birey olarak kabul edildiğini, % 42.4'ü

aile içindeki bireylerin birbirlerinin hissettiklerini önemsediklerini ifade etmiştir. Gençlerin % 48.6'sı ebeveynlerinin arkadaşlarını tanımak istediklerini, % 63.6'sı da ev dışında oldukları zaman ebeveynlerinin nerede olduklarını bilmek istediklerini belirtmişlerdir. Olumlu ebeveyn kontrolünün iletişim ve denetim ile ebeveyn ve genci birleştiren bir yapı olarak gençleri riskli davranışlardan koruyan etkili ve kalıcı uygulamalardır (DeVore & Ginsburg, 2005'den akt. Sözkese, 2013:35).

Erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla tıknırcasına yemek yedikleri ve yerken kendilerini durduramadıkları bulunmuştur. Vücut ağırlığından memnun olmamanın kusturucu-ışhal yapıcı ilaç kullanımını etkilediği, bu ilaçları kullanmanın da anoreksiya ve bulimiya nervoza tanısı almayı etkilediği bulunmuştur. Araştırmamızda gençlerin % 0.8'i anoreksiya nervoza, % 0.6'sının ise bulimia nervoza tanısı aldığı saptanmıştır. Ergenlik döneminde yeme bozuklukları prevelansı ile ilgili erkek ergenler için yeterli bilgi yokken, kızlarda % 0.48-1.7 aralığında olduğu bildirilmektedir (Smink et al., 2014; Pinhas et al., 2011). Kızların erkeklere göre daha fazla endişe duydukları (Zimmer-Gembeck & Webb, 2017), yeme bozukluklarında vücut memnuniyetsizliğinin bir risk faktörü olarak bu rahatsızlıkların ortaya çıkma ihtimalini 13 kat arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır (Cecon, Franceschini, Peluzi, Hermsdorff & Priore, 2017). Yapılan araştırmalarda benlik saygısı ile yeme bozuklukları arasında negatif bir ilişki saptanmıştır (Erol ve ark., 2000). Hem anoreksiya nervoza hem de bulimiya nervozanın genetik kökenli olduğuna dair bulgular vardır (Strober et al., 2000). Fakat anoreksiya nervozanın ortaya çıkışını etkileyen psikolojik ve sosyo-kültürel faktörlerin de olduğu bildirilmektedir (Woerwag-Mehta & Treasure, 2008). Zayıflıkla ilgili sosyal baskı, dış görünüm ve kilo ile dalga geçme ve kıyaslamalar her iki cinsiyette de yeme sorunlarına neden olabilmektedir (Madowitz et al., 2012, Sinton et al., 2012). Görünüleriyle ilgili daha fazla alay ve mağduriyet deneyimi yaşayan ergenlerin vücut imajı ve görünüş kaygılarının daha fazla olduğu bildirilmektedir (Voelker, Reel & Greenleaf, 2015; Zimmer-Gembeck et al., 2017).

Gençlerin 11 yaşından sonra %15.7'si sigara kullanımına, %17.5'i alkol kullanımına başladığını ifade etmiştir. Yapılan araştırmada ergenlerin en sık kullandıkları maddelerin sigara ve alkol olduğu, on ergenden sekizinin alkolü denediği ve yarıdan fazlasının sigara içtiği saptanmıştır. Ergenlerde bu tarz madde kullanımının akran baskısı ile ilişkili olduğu bildirilmiştir (Steinberg, 2007:489-490). Öğrencilerin günlük sigara içimi ile düşük akademik başarı arasında güçlü bir ilişki olduğu bulunmuştur (Kinnunen et al., 2016). Ergenlerle yapılan bir çalışmada en az bir defa sigara kullananların % 29,5'i sigarayı ilk kez 10 yaşından önce denediği (Özcebe, 2008:8), ailede ebeveyn ve kardeşleri sigara içen çocukların sigarayı içmeyi deneme oranlarının ve kullanımının daha yüksek olduğu bildirilmiştir (Keskinoglu ve ark., 2006; İnal ve Yıldız, 2006; Steinberg, 2007:497; Özcebe, 2008:10). Depresyon tanısı alma ile sigara kullanımının ilişkili olduğu saptanmıştır. Ergenlik döneminde aşırı sigara içmenin stresi artırarak depresyona neden olduğu belirtilmektedir. Bunun yanında ergenin kişilik özellikleri, ebeveyn ilişkileri, akran ilişkileri ergenlerin depresif durumlarını etkilemektedir (Steinberg, 2007, 495-496).

Sonuç ve Öneriler

Gençlerin beslenme alışkanlıkları, enerji içeceği, takviye gıda kullanım sıklığı ile bunları etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada gençlerin günlük ortalama 7-8 saat uyuduğu ve BKM ortalamalarının normal sınırlarda olduğu bulunmuştur. Gençlerin %77.3'nün genel olarak vücut şekliyle memnun olduğu, %53.9'nun ailesinin kilo kontrolüne önem verdiği, % 40.1'nin ebeveynlerinin kilo kontrolü konusunda kendilerini bazen uyardığı ve %49.5'nin genel olarak sağlığını "iyi" olarak nitelendirdiği saptanmıştır. Gençlerin %44.7'sinin her gün düzenli kahvaltı yaptığı, % 45.8'nin ise bazen kahvaltı yaptığı bulunmuştur. Gençlerin sebze ve meyve tükettiği fakat yaşla birlikte meyve tüketiminin azaldığı, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla sebze tükettiği bulunmuştur. Erkeklerin diyet gazlı içecekleri, sporcu içeceklerini, enerji içeceklerini ve protein tozlarını kızlardan daha fazla tükettikleri tespit edilmiştir. Erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla tıknircasına yemek yedikleri ve yerken kendilerini durduramadıkları saptanmıştır. Vücut ağırlığından memnun olmamanın kusturucu-ishal yapıcı ilaç kullanımını etkilediği, bu ilaçları kullanmanın da anoreksiya ve bulimiya nervoza tanısı almayı etkilediği bulunmuştur. Gençler 11 yaşından sonra %15.7'sinin sigara kullanımına, %17.5'inin alkol kullanımına başladığını ifade etmiştir. Depresyon tanısı alma ile sigara kullanımının ilişkili olduğu saptanmıştır. Araştırmamızda gençlerin %36.6'sı ailede herkesin birey olarak kabul edildiğini, %42.4'ü aile içindeki bireylerin birbirlerinin hissettiklerini önemsediklerini ifade etmiştir. Gençlerin %48.6'sı ebeveynlerinin arkadaşlarını tanımak istediklerini, % 63.6'sı da ev dışında oldukları zaman ebeveynlerinin nerede olduklarını bilmek istediklerini belirtmişlerdir. Bu kapsamda, okullarda gençler ve ebeveynlerine yönelik beslenme, sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve medya okuryazarlığı konularında bilgilendirici eğitimlerin düzenli yapılması önerilmektedir. Bunun yanında okullarda, gençlik merkezlerinde ve Peabody Museum (<http://peabody.yale.edu>) örneğinde olduğu gibi her yaş grubunun ziyaret ettiği müzelerde doğru ve yanlış beslenme alışkanlıklarını sembolize eden farkındalık yaratıcı sergiler ve etkinlikler yapılabilir.

Copyright © 2018 Republic of Turkey Ministry of Youth and Sports

<http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/>

Journal of Youth Researches • August 2018 • 6(15) • 126-134

ISSN 2147-8473

Received | 20 June 2018

Accepted | 15 July 2018

ANALYSIS / RESEARCH

EXTENDED ABSTRACT

Nutrition Habits and the Consume of Energy Drink and Supplement Food among High School Youth

Selvinaz Saçan*

Derya Adıbelli**

Introduction and Aim

Adolescence is a special period that can easily get affected by micro and macro factors from the environment. Healthy life attitudes that could be gained from this period of life would increase in the later life of the person, just like the bad attitudes. This study was conducted to determine the factors affecting nutritional habits, energy drinks and supplemented food and the frequency of the use of these drinks and food of high school students.

* Dr., Lecturer, Adnan Menderes University, Faculty of Health Sciences, Department of Child Development, Aydın
selvinaz.sacan@adu.edu.tr

** Dr., Lecturer, Akdeniz University, Kumluca Health Sciences Faculty, Nursing Department, Antalya, aricanderya@gmail.com

Method

The universe of the research conducted in the analytical cross-sectional type was composed of the 9th, 10th and 11th grade students at the secondary education institutions in Aydin city center. The 12th grade students are excluded because they were absent from school due to university exam preparations. The sample of this study consisted of 1061 volunteer students who were selected in the top, middle and bottom ranked schools after ranking according to the success status of the high schools. The study was completed with 887 young people because of the missing data in the data set of 1061 individuals did not scatter randomly and could not be included in the data set for this reason (Missingvalue=194). As a means of collecting data in the research, the data collection form developed by researchers as a result of literature research was used. The data collection form containing multiple choice questions consists of two parts. In the first chapter questions about age, gender, level of education, parents' educational status and occupation, and in the second part the use of dietary products, the use of energy and sports drinks, the use of cigarettes, alcohol, protein dust, the use of dietary supplements, caffeine-taking situations, questions that question parent-young relations. An approval from Non-Interventional Clinical Research Ethics Committee of Adnan Menderes University, the Faculty of Medicine, has obtained with the approval number of 142 and date of 18.03.2016 for the research to be carried out. A research permit was granted by Aydin Province Directorate of National Education with a date 24.02.2016 and number E.2156846. Before application, explanations were made as to the purpose of the participant's requirements, the information about the period of the questionnaire, the volunteered participation, the necessary information about the questionnaire was given and written and verbal approvals were obtained from the participants. The data were analyzed by using SPSS 20.0 program frequency, percentage, chi-square test and logistic regression analysis were performed.

Results

The average age of the students was 15.63 ± 1.05 . 46.3% of them were studying in an Anatolian high school and 62.2% were male. Most the fathers of the students were in the education level of graduate from a college (30.2%) and most the mothers of them were in the education level of elementary school (35.1%). The BKI average was 20.23 ± 3.11 for the female students and it was 21.00 ± 3.20 for the male ones. Average sleep that they get each day is 7.79 hours. 0.7% of them were diagnosed with anorexia nervosa, 0.6% of them with bulimia nervosa and 6.8% of them were diagnosed with depression. It is also been found that 15.7% of them started to smoke and 17.5% of them started to drink alcohol after the age of 11. 2.9% of the students use energy drinks on a daily basis, 7%

use protein supplements and 25.9% thinks that it is not harmful to use energy drinks. 1% of the students used vomit and diarrhea pills to lose weight. 67.8% stated that sometimes they eat until they feel they are more than full and 35.5% stated that they cannot stop themselves when they are eating. 21.5% stated that they were frequently criticized by their families for their past mistakes. 57.7% of the students stated that they were not part of any kind of sports team. 48.3% of them stated that they go to school by feet or by bicycle and 38.4% by a vehicle. In the relational analysis that was done, it is seen that the use of energy drinks is related to the parents and peer affection. The male participants were found to consume diet carbonated beverages ($\chi^2=7.174$, $p=.028$), sports drinks ($\chi^2=63.199$, $p=.000$), energy drinks ($\chi^2=46.180$, $p=.000$) and protein powders ($\chi^2=13.280$, $p=.000$) more. It was also found that male students were more likely to eat more ($\chi^2=6.357$, $p=.012$), and that they could not stop themselves from eating ($\chi^2=14.193$, $p=.000$). In a multivariate analysis using logistic regression, it was found that dissatisfaction with body weight affects the use of vomiting-diarrhea drugs ($RR=6.80$, $p=.029$), and that use of these drugs also influences the anorexia ($RR=0.02$, $p=.001$) and bulimia nervosa ($RR=0.01$, $p=.000$) diagnosis. Also it has been found that the diagnose of depression has a relation to smoking ($RR=3.54$, $p=.001$).

Discussion

One of the most important keys to healthy growth and development of children and adolescents is the balanced and regular diet. Balanced and regular diet, especially during the period of growth, has a special importance. Nutrition habit of children is affected by many factors like the level of education of the parents, the role models in the environment of the child, the school environment, the group of friends, the media. In the transition period from childhood to adulthood, physical and emotional characteristics change very rapidly and in the adolescent period, which is the most critical period of human life, nutrition gains importance in the point of completing the healthy development of the individual. However, the tensions experienced during the development of appropriate behaviors and the acclimatization to the differences that occur with sexual development and growth cause some of the adolescents to become emotionally sensitized (Kulaksızoğlu, 1998:205). Along with peer relations and the prominence of the body, besides taking much time in preparation for self-care especially in the morning, there are problems in planning the time to go to the school, and there are often times when there is no time for breakfast. In addition to this, the ease of reaching out-packed food encourages young people to feed on these foods throughout the day foods and their health can be negatively affected.

This study was conducted to determine the frequency of dietary habits, energy drinks, supplemented food use and the factors affecting them. It was found that young people sleep 7-8 hours a day and the average BMIs are within the normal range. In the study conducted with the adolescents in the European countries between 12.5-17.49 years; it was found that adolescents slept for an average of 8 hours a day and those who sleep less than 8 hours had higher body mass indices (Garaulet et al., 2011).

In our study, it was found that 44.7% of the young people had a regular breakfast every day and 45.8% did it occasionally. In the study conducted with high school students, 69.5% of the students stated that they had skipped meals during the day and that this meal was breakfast in the morning. In the same research, 81.4% of the students stated that they were eating fast food and 53.1% of them were eating quacks while they were with their friends (Tanrıverdi et al., 2011). In our research, young people consume vegetables and fruits in a pleasing manner. But it was found that fruit consumption decreased with age and male students consumed more vegetables than girls. In a study conducted, the rate of physical activity and feeding with a mixed diet was 71.9% for males and 35.6% for females (Pérez-Rodrigo et al., 2017). In the majority of Saudi adolescents, daily breakfast, fruit, vegetables and milk consumption were found to be absent. It was reported that females were less active than males and consumed more chips, cakes, chocolate and confectionery foods (Al-Hazzaa et al., 2011). Happiness, in the study with 11-19-year-olds was found to be associated with lower body mass index, regular physical activity, more fruits and vegetables consumption, and the time spent with the family and parents who are not smoking (Fararouei et al., 2013).

It was found that males consumed diet carbonated beverages, sports drinks, energy drinks and protein powders more than females. It is reported that those who use vitamin mineral supplement for their health problems have more benefit than those who do not have any health problems (Frey, Hoffmann & Heuer, 2017). It has been determined that the consumption of energy drink by the youth is highly affected by the rate of the parents and friends /peers' consumption. It is stated that peer norms are valid in the food consumption preferences of the adolescents and these consumptions are actualized with social conditions. It is stated that the consumption of snack and fast food, which is supported and rewarded socially by peers, parents, teachers, and the media especially on special occasions, is perceived to be "rescuer" by adolescents. It has been reported that the majority of adolescents have little or no involvement in the selection or preparation of food in their homes. This may lead

to less healthy feeding because of the fact that adolescents in the short vineyard are able to provide healthy nutrition but try to show their own nutritional autonomy in the long run. Another issue that is noteworthy about healthy eating is how young people perceive the concept of “healthy eating”. The concept of healthy eating is mainly associated with weight control and is reported to be seen as a solution to the obesity problem rather than a long-term health strategy (Stevenson et al. 2007: 429).

Although young people in adolescence demand to be independent of their parents, at the same time they need the interest, love, understanding and support of their parents. In our study, 36.6% of the youth stated that everyone was considered as an individual in the family and 42.4% stated that the individuals in the family considered each other’s feelings. 48.6% of the youth stated that their parents wanted to know their friends and 63.6% said that their parents wanted to know where they were when they were out of the house. Positive parental control is an effective and lasting application that protects young people from risky behaviors as a structure that connects parents and young people with communication and supervision (DeVore & Ginsburg, act. 2005 Sözkese, 2013:35). Protein-containing products are quite popular, especially among those exercising on the basis of muscle power (Maughan, 2013).

It was found that male students ate much more food than girls and they could not stop themselves while they were eating. It was found that dissatisfaction with body weight affected the use of vomiting-diarrhea drugs and that using these drugs also affected receiving anorexia and bulimia nervosa. In our study, 0.8% of the young people were diagnosed as anorexia nervosa and 0.6% were diagnosed as bulimia nervosa. While there is not enough information for male adolescents related to the prevalence of eating disorders during adolescence, it is reported to be in the range of 0.48-1.7% for girls (Smink et al., 2014; Pinhas et al., 2011). It was inferred that girls were more worried than boys (Zimmer-Gembeck & Webb, 2017), and body dissatisfaction in eating disorders increased the likelihood of these disorders as a risk factor by 13 times (Cecon, Franceschini, Peluzi, Hermsdorff & Priore, 2017). There are findings that both anorexia nervosa and bulimia nervosa are of genetic origin (Strober et al., 2000). However, it is reported that there are also psychological and socio-cultural factors affecting the emergence of anorexia nervosa (Woerwag-Mehta & Treasure, 2008). Social pressures related to weakness, mocking and comparison with external appearance and weight can lead to eating problems in both genders (Madowitz et al., 2012, Sinton et al., 2012). It is suggested that adolescents experiencing more ridicule and victimization experiences with their appearance are more likely to have body image and appearance concerns (Voelker, Reel & Greenleaf, 2015; Zimmer-Gembeck et al., 2017).

After the age of 11, 15.7% of the young people started smoking cigarettes and 17.5% of them started drinking alcohol. It was found out that the most common used substances by adolescents were cigarettes and alcohol, 8 of 10 adolescents experienced alcohol consume, and more than half of them smoked. It has been reported that adolescents are associated with peer pressure of such substance use (Steinberg, 2007:489-490). In a study conducted with adolescents, it is reported that 29.5% of smokers, who smoked at least once, first smoked before the age of 10 (Özcebe, 2008: 8) and children, whose parents and siblings smoke, are more likely to try and use cigarettes (Keskinöglu et al., 2006; İnal and Yildiz, 2006; Steinberg, 2007:497; Özcebe, 2008:10). It was found that depression was related to smoking cessation. It is stated that excessive smoking during adolescence causes depression by increasing stress. In addition, personality traits of the adolescent, parental and peer relationships affect adolescent depressive states (Steinberg, 495-496).

Conclusion

This study was conducted to determine the frequency of dietary habits, energy drinks, supplemented food use and the factors affecting them. It was found that young people sleep 7-8 hours a day and the average BMIs are within the normal range. It was determined that 77.3% of the young people were satisfied with the body shape in general, 53.9% of the parents emphasized weight control, 40.1% of the parents sometimes warned them about weight control and 49.5% of them regarded their health as “good” in general. It was found that males consumed diet carbonated beverages, sports drinks, energy drinks and protein powders more than females. It was found that male students ate much more food than girls and they could not stop themselves while they were eating. It was also found that dissatisfaction with body weight affected the use of vomiting-diarrhea drugs and that using these drugs also affected receiving anorexia and bulimia nervosa. Besides, it is seen that the dissatisfaction with body weight affected the use of vomiting-diarrhea drugs and using these drugs also affected receiving anorexia and bulimia nervosa. After the age of 11, 15.7% of the young people started using cigarettes and 17.5% of them started using alcohol. It was found that depression was related to smoking cessation. In this context, it is suggested that informative trainings should be organized regularly on nutrition, healthy lifestyle behaviors and media literacy for young people and their parents. Besides, awareness-raising exhibitions and activities that symbolize the right and wrong eating habits in the schools that are visited by all age groups, such as in the youth centers and the Peabody Museum (<http://peabody.yale.edu>).

Kaynakça/References

- Al-Hazzaa, H.M., Abahussain, N.A., Al-Sobayel, H.I., Qahwaji, D.M. and Musaiger, A.O. (2011). Physical Activity, Sedentary Behaviors And Dietary Habits Among Saudi Adolescents Relative To Age, Gender And Region. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 8:140.
- Cecon, R.S., Franceschini, S.C.C., Peluzi, M.C.G., Hermsdorff, H.H.M. & Priore, S.E. (2017). Overweight and Body Image Perception in Adolescents with Triage of Eating Disorders. *Hindawi The Scientific World Journal*, 1-6.
- Erol A., Toprak G., Yazıcı F., Erol S. (2000). Üniversite Öğrencilerinde Yeme Bozukluğu Belirtilerini Yordayıcı Olarak Kontrol Odağı Ve Benlik Saygısının Karşılaştırılması. *Klinik Psikiyatri*, 3,147-152.
- Fararouei, M., Brown, I.J., Toori, M.A., Haghighi, R.E. & Jafari, J. (2013). Happiness And Health Behaviour In Iranian Adolescent Girls. *Journal of Adolescence*, 36, 1187–1192. <http://dx.doi.org/10.1016/j.adolescence.2013.09.006>
- Frey, A., Hoffmann, I. & Heuer, T. (2017). Characterisation of vitamin and mineral supplement users differentiated according to their motives for using supplements: results of the German National Nutrition Monitoring (NEMONIT). *Public Health Nutrition*, 20(12), 2173–2182. doi:10.1017/S1368980017001021.
- Garaulet, M., Ortega, F.B., Ruiz, J.R., Rey-Lopez, J.P., Beghin, L., Manios, Y., Cuenca-Garcia, M., Plada, M., Diethelm, K., Kafatos, A., Molnar, D., Al-Tahan, J. & Moreno, L.A. (2011). Short Sleep Duration Is Associated With Increased Obesity Markers In European Adolescents: Effect Of Physical Activity And Dietary Habits. The HELENA Study. *International Journal of Obesity*, 35, 1308 –1317.
- Hale, D.R. & Viner, R.M. (2016). The Correlates And Course Of Multiple Health Risk Behaviour In Adolescence. *BMC Public Health*, 16:458. DOI 10.1186/s12889-016-3120-z.
- Hameen-Anttila, K.P., Niskala, U.R., Siponen, S.M. & Ahonen, R.S. (2011). The Use Of Complementary And Alternative Medicine Products In Preceding Two Days Among Finnish Parents—A Population Survey. *BMCComp Alt Med*, 4, 11:107. DOI:10.1186/1472-6882-11-107.
- İnal, S. ve Yıldız, S. (2006). İlköğretim Öğrencilerinin Sigaraya İlişkin Bilgi Ve İnanışları İle Aile Bireyleri Ve Öğretmenlerinin Sigara İçme Durumunun İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 9 (1),1-9.
- İyadurai, S.J. and Chung, S.S. (2007). New-Onset Seizures In Adults: Possible Association With Consumption Of Popular Energy Drinks. *Epilepsy Behav*, 10(3), 504-508. DOI: 10.1016/j.yebeh.2007.01.009.
- Keskinöğlü, P., Karakuş, N., Pıçakçıefe, M., Giray, H., Bilgiç, N. ve Kılıç, B. (2006). İzmir’de Lise Öğrencilerinde Sigara İçme Sıklığı ve İçicilik Davranışı Üzerine Sosyal Öğrenmenin Etkisi. *Toraks Dergisi*, 7(3), 190-95.
- Kinnunen, J.M., Lindfors, P., Rimpela, A., Salmela-Aro, K., Rathmann, K., Perelman, J., Federico, B., Richter, M., Kunst, A.E. & Lorant, V. (2016). Academic Well-Being And Smoking Among 14- To 17-Year-Old Schoolchildren In Six European Cities. *Journal of Adolescence*, 50, 56-64. <http://dx.doi.org/10.1016/j.adolescence.2016.04.007>.
- Kipping, R.R., Smith, M., Heron, J., Hickman, M. & Campbell, R. (2014). Multiple Risk Behaviour In Adolescence And Socio-Economic Status: Findings From A UK Birth Cohort. *European Journal of Public Health*, 25 (1), 44–49. doi:10.1093/eurpub/cku078.
- Klein, J.D., Wilson, K.M., Sesselberg, T.S., Gray, N.J., Yussman, S. and West, J. (2005). Adolescents’ Knowledge Of And Beliefs About Herbs And Dietary Supplements: A Qualitative Study. *Journal of Adolescent Health*, 37, 409.e1– 409.e7.
- Kulaksızoğlu, A. (1998). Erogenlik Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Kürtüncü, M., Uzun, M. ve Ayoğlu, F.N. (2015). Ergen Eğitim Programının Riskli Sağlık Davranışları ve Sağlık Algısına Etkisi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 5 (2), 187-195. Doi: 10.5961/jhes.2015.121.
- Kristjánsson, A.L., Sigfúsdóttir, I.D. & Allegrante, J.P. (2010). Health Behavior and Academic Achievement Among Adolescents: The Relative Contribution of Dietary Habits, Physical Activity, Body Mass Index, and Self-Esteem. *Health Education & Behavior*, 37(1): 51-64 DOI: 10.1177/1090198107313481.
- Lun, V., Erdman, K.A., Fung, T.S. & Reimer, R.A. (2012). Dietary Supplementation Practices In Canadian High-Performance Athletes. *Int J Sport Nutr Exerc Metab*, 22:31-7.
- Madowitz, J., Knatz, S., Maginot, T., Crow, S.J. & Boutelle, K.N. (2012). Teasing, Depression And Unhealthy Weight Control Behaviour In Obese Children. *Pediatr Obes*, 7:446-452.
- Market Research Report (2017). Energy Drinks Market Analysis By Product (Alcoholic, Non-Alcoholic), Product Type (Non-Organic, Organic, Natural), Target Consumer (Teenagers, Adults, Geriatric), Distribution Channel (On-Trade, Off-Trade & Direct Selling) And Segment Forecasts, 2018 – 2025. Erişim Tarihi: 12.03.2018. <http://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/energy-drinks-market>
- Marriott BM, Choate CG, Hourani L, Bray RB. Reported use of dietary supplements in the last 12 months among U.S. active duty military personnel in four services worldwide. In: Greenwood MRC, Oria M, editors. Use of dietary supplements by military personnel. Washington: The National Academies Press; 2007. p. 67–86.
- Maughan, R.J. (2013). Quality Assurance Issues in the Use of Dietary Supplements, with Special Reference to Protein Supplements. *J. Nutr.*, 143: 1843S–1847S, doi:10.3945/jn.113.176651.
- Meader, N., King, K., Moe-Byrne, T., Wright, K., Graham, H., Petticrew, M., Power, C., White, M. & Sowden, A.J. (2016). A Systematic Review On The Clustering And Co-Occurrence Of Multiple Risk Behaviours. *BMC Public Health*, 16:657. DOI 10.1186/s12889-016-3373-6.
- Miller, K.E. (2008). Energy Drinks, Race, And Problem Behaviors Among College Students. *J Adolesc Health*, 43(5),490-497. doi:10.1016/j.jadohealth.2008.03.003.
- Moreno, L.A., Kersting, M., de Henauw, S., González-Gross, M., Sichert-Hellert, W., Matthys, C., Mesana, M.I. & Ross, N. (2005). How To Measure Dietary Intake And Food Habits In Adolescence: The European Perspective. *Int J Obes Relat Metab Disord*, 29 (Suppl 2): S66-S77.
- Moreno, L.A., Rodríguez, G., Fleta, J., Bueno-Lozano, M., Lázaro, A. & Bueno, G. (2010). Trends of Dietary Habits in Adolescents. *Critical Reviews in Food Science and Nutrition*, 50:2, 106-112, DOI: 10.1080/10408390903467480.
- Özcebe H. (2008). Gençler ve Sigara. Sağlık Bakanlığı Yayınları, Ankara. Erişim Tarihi: 15.03.2018 <https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/t18.pdf>
- Pérez-Rodrigo, C., Gianzo-Citores, M., Gil, A., González-Gross, M., Ortega, R.M., Serra-Majem, L., Varela-Moreiras, G. & Aranceta-Bartrina, J. (2017). Lifestyle Patterns and Weight Status in Spanish Adults: The ANIBES Study. *Nutrients*, 9, 606; doi:10.3390/nu9060606.
- Pinhas, L., Morris, A., Crosby, R.D. & Katzman, D.K. (2011). Incidence And Age-Specific Presentation Of Restrictive Eating Disorders In Children: A Canadian Paediatric Surveillance Program Study. *Arch Pediatr Adolesc Med*, 165:895-899.
- Saçan, S. & Adibelli, D. (2016). The Effect Of Energy Drink And Supplement Food Consumption On Children And Youths. *International Journal of Innovative Research in Education*, 3(3), 118-123.
- Santrock, J.W. (2014). Yaşam Boyu Gelişim: Gelişim Psikolojisi. Galip Yüksel (Çev. Ed.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Seifert, S.M., Schaechter, J.L., Hershorin, E.R. & Lipshultz, S.E. (2011). Health Effects of Energy Drinks on Children, Adolescents, and Young Adults. *Pediatrics*, 127:511–528.

- Smink, F.R., Hoeken, D., Oldehinkel, A.J., Hoek, H.W. (2014). Prevalence And Severity Of DSM-5 Eating Disorders In A Community Cohort Of Adolescents. *Int J Eat Disord*, 47:610-619.
- Sinton, M.M., Goldschmidt, A.B., Aspen, V., Theim, K.R., Stein, R.I., Saelens, B.E. et al. (2012). Psychosocial Correlates Of Shape And Weight Concerns In Overweight Pre-Adolescents. *J Youth Adolesc*, 41:67-75.
- Sözkese, Z. (2013). *Ebeveyn Kontrolünün Öğrencilerin Sigaraya Yönelik Algılarına Etkisi* (Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Steinberg, L. (2007). *Ergenlik* (Çev. F. Çok, H. Ercan, M. Artar, E. Uçar, S.A. Sevim, M. Bağlı, A. Aypay, T. Şener, R. Parmaksız, C. Satman, T. Yiğit, E.G. Kapçı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Stevenson, C., Doherty, G., Barnett, J., Muldoon, O.T. & Trew, K. (2007). Adolescents' Views Of Food And Eating: Identifying Barriers To Healthy Eating. *Journal of Adolescence*, 30, 417-434.
- Strober, M., Freeman, R., Lampert, C., Diamond, J. & Kaye, W. (2000). Controlled Family Study of Anorexia Nervosa and Bulimia Nervosa: Evidence of Shared Liability and Transmission of Partial Syndromes. *Am J Psychiatry*, 157:393-401.
- Timbo, B.B., Ross, M.P., McCarthy, P.V., Lin, C.T. (2006). Dietary Supplements In A National Survey: Prevalence Of Use And Reports Of Adverse Events. *J Am Diet Assoc*, 106, 1966-74.
- Woerwag-Mehta, S. & Treasure, J. (2008). Causes Of Anorexia Nervosa. *Psychiatry*, 7 (4), 147-151.
- Voelker, D. K., Reel, J. J., & Greenleaf, C. (2015). Weight status and body image perceptions in adolescents: Current perspectives. *Adolescent Health, Medicine and Therapeutics*, 6, 149. <http://dx.doi.org/10.2147/AHMT.S68344>.
- Zimmer-Gembeck, M. J., Webb, H. J. (2017). Body Image And Peer Relationships: Unique Associations Of Adolescents' Social Status And Competence With Peer- And Selfreported Appearance Victimization. *Journal of Adolescence*, 61, 131-140. <http://dx.doi.org/10.1016/j.adolescence.2017.10.002>.
- Zimmer-Gembeck, M. J., Webb, H. J., Farrell, L. J., & Waters, A. M. (2017). Girls' and boys' trajectories of appearance anxiety from age 10 to 15 years are associated with earlier maturation and appearance-related teasing. *Development and Psychopathology*. <http://dx.doi.org/10.1017/S0954579417000657>.

Copyright © 2018 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı

<http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/>

Gençlik Araştırmaları Dergisi • Ağustos 2018 • 6(15) • 135-158

ISSN 2147-8473

Başvuru | 25 Mart 2018

Kabul | 27 Temmuz 2018

Teknoloji Çocuklarının Akıllı Perakendecilik Uygulamalarına İlişkin Deneyim ve Beklentilerini Belirlemeye Yönelik Keşifsel Bir Çalışma

Deniz Karaömerlioğlu*

Eda Yaşa Özeltürkay**

Öz

İçinde buldukları rekabetsel çevrede perakendeciler, tüketicilerin alışveriş deneyimlerini çeşitlendirmek ve arttırmak için sürekli yenilik arayışı içindedirler. Özellikle, gelişen teknolojinin etkisiyle perakendecilikte kullanımı yaygınlaşan bilgilendirme noktaları, interaktif ekranlar, jet-kasalar, sanal gerçeklikler vb. uygulamalar tüketicilerin alışveriş deneyimlerini önemli oranda etkileyebilmektedir. Bu çalışma, pazarlamacıların ve perakendecilerin ikna edebilmek ve etkilemek için gelecekte en fazla çaba sarf etmeleri gerektiğine inanılan 1995 ve üzeri doğumlu Z kuşağı tüketicilerinin günümüzde ve gelecekteki akıllı perakendecilik uygulamalarıyla ilgili görüş, beklenti ve deneyimlerini belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Yargısal örnekleme yöntemiyle, yarı yapılandırılmış görüşme formatında görüşülen 39 müşterinin verdikleri cevaplar içerik ve betimsel analiz yöntemleriyle değerlendirilmiştir. Verilen cevaplar kodlanmış, sınıflandırılmış ve dağılımları destekleyen katılımcı yorumlarıyla desteklenmiştir. Yaklaşık olarak 3-11 yıl arası akıllı telefon kullanan kuşak üyelerinin çoğunluğu cep telefonlarındaki uygulamalar aracılığıyla birçok ürün grubu için (kıyafet, elektronik, yemek siparişi, market alışverişi, parfüm vb. kişisel ürünler, bilet vb) alışveriş deneyimine sahip olduklarını belirtirken ileride bu uygulamalara olan eğilimlerin artacağına vurgu yapmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Perakendecilik, Z Kuşağı, Tüketici Davranışı, Tüketici Etkileşimleri, Türkiye.

* Araş. Gör., Çağ Üniversitesi, İİBF, denizkaraomerlioglu@cag.edu.tr

** Doç. Dr. Çağ Üniversitesi, İİBF, edayasa@cag.edu.tr

Abstract

Retailers in their competitive environment are constantly seeking innovation to diversify and enhance consumers ' shopping experiences. Especially, information points, interactive screens, jet-cashier, virtual reality etc. are becoming widespread in retailing sector due to the effects of developing technology. Those applications can significantly affect consumers ' shopping experiences. This study was designed to determine the opinions, expectations and experiences of consumers born in 1995 and above. It has seen that, marketers and retailers have put most of their efforts to persuade and influence Z generation members in smart retailing practices today and in the future. The responses of 39 consumers discussed with purposeful sampling and semi-structured interview format were evaluated by content and descriptive analysis methods. The responses were encoded, classified and supported by participatory comments that support distribution. The majority of generation Z members has been using smart phones for about 3-11 years and has the experience of smart retailing shopping for many product groups (clothes, electronics, food order, grocery stoppings, perfume, personal products, tickets, etc.). They also emphasize that trends in these practices will increase in the future.

Keywords: Smart Retailing, Generation Z, Consumer Behavior, Consumer Interactions, Turkey.

Giriş

Geçmişten günümüze özellikle teknolojik yenilikler ve uygulamalar, diğer sektörlerde olduğu gibi perakende sektöründe de önemli bir role sahip olmuşlardır. Perakendeciler için teknoloji, maliyetleri düşürmede, iş süreçlerini geliştirmede ve müşterilere yönelik hizmetleri iyileştirmede fayda sağlamaktadır (Gülşen ve Özdemir, 2018, s.103). Sektördeki birçok işletme bu değişimlerle mücadele çabası verirken, birçoğu geleneksel ve internet mağazası deneyimlerinden yeni bir marka yeniliği yaratabilmektedirler (Demirkan ve Dal, 2018, s. 101). Bu yoğun ve sert rekabet içinde rakip firmalarında yer alması, perakende firmalar için fırsat ve tehditleri beraberinde getirmektedir. Teknoloji, tüketicilerin daha bilinçli kararlar almalarında, daha odaklı ve faydalı tekliflere ulaşmalarında ve daha hızlı hizmet almalarında fayda sağlamakta olup teknolojiye dayalı olarak elde edilen bu faydalara ek olarak perakendecilerin de tüketicilere daha düşük maliyetlerle ulaşabilmelerinde etkin rol oynayabilmektedir (Roggeveen vd., 2017, s. 2). Bu şekilde, tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarını mikro düzeyde karşılanırken buna karşılıklı olarak perakende yapılarının hayat eğrilerinin daha dakısalmasınaneden olabilmektedir (Kotler ve Armstrong,

2010, s. 419). Dolayısıyla rekabetin şiddeti ve yönü sürekli bir hareket halindedir. Harvard Business Review Türkiye (Şubat 2018) dergisinde yer alan bir çalışmada bahsedildiği gibi gelecekteki perakendecilik uygulamalarında kullanılacak olan akıllı otomasyonların çok daha hızlı ilerleyeceği ve bu sayede üretici firmaların tüketicilere daha etkin olarak hizmet sunmaya başlayacağı tartışılmaktadır (Demirkan ve Dal, 2018, s. 101). Bu tür uygulamaların geliştirilmesinin temelinde yatan nedenler arasında özellikle, müşteri beklentilerinin daha etkin ve erken fark edebilme güdüsü yatmaktadır.

Eskiye kıyasla günümüzün rekabet koşullarında hem müşterileri memnun edebilmek hem de rakiplerden bir adım öne geçebilmek adına perakendecilikte teknolojiye yararlanmak büyük fayda sağlayabilmektedir. Örneğin, birçok mağaza kendinden nakit masalar, bilgilendirici dokunmatik noktalar, dokunmatik ekranlarla donatılmış interaktif ekranlar, dijital tabela ve cep telefonları için uygulamalar gibi Radyo Frekans Kimliği(RFID) sistemleri ile donatılmış self servis teknolojileri gibi akıllı perakendecilik uygulamalarını kullanmaya başlamıştır (Pantano ve Timmermans, 2014 s. 102). Bu tür akıllı uygulamalar özellikle genç bireylerin daha fazla ilgi alanında yer almaktadır. Akıllı bir perakende ortamında, tüketici beklentileri farklı kuşaklarda yer alan tüketiciler için yeni teknolojik gelişmeler hakkında farklı inanışlara sahip olmaları dolayısıyla farklı kuşaklara ait tüketici grupları için farklılık gösterebilmektedir (Priporas, Stylos ve Fotiadis, 2017, s. 375). Örneğin, ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik değişimler sonucunda Z kuşağı üyeleri, tüketim kararları ve davranışlarında yaşlarının çok ilerisinde etkilerde bulunmaktadır. Bu yüzden, diğer kuşakların oluşturmuş olduğu pazarlama ve tüketim davranışlarını büyük oranda değiştirip geleceğin tüketici profilini biçimlendirecekleri tahmin edilmektedir (Altuntuğ, 2012, s. 206). Doğum yıl aralıkları (1995 ve üzeri) incelendiğinde, özellikle Z kuşağında doğan bireylerin, daha fazla elektronik ortamla iç içe olmaları ve yeni teknolojilere daha kısa sürede adapte olmaları dolayısıyla Z kuşağı bireylerinin şimdiki ve gelecekteki perakendecilik uygulamalarına yönelik görüşlerini ve tutumlarını belirlemek, hem üreticiler, hem de perakendeciler için önem taşımaktadır. Tüketici deneyimlerinde teknolojik yeniliklerin etkisi giderek artış göstermesine rağmen, bu alanda yapılan çalışmaların hala yeterli düzeyde olmadığı göze çarpmakta olup, bu ve benzer çalışmalara daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. (Priporas, Stylos ve Fotiadis, 2017, s. 375). Bu bağlamda, bu çalışmada akıllı perakendecilik uygulamalarını daha fazla takip eden kuşak olarak adlandırılan Z kuşağına ait 39 tüketicinin şimdiki kullanılan teknolojik uygulamalara ve gelecekteki perakendecilik uygulamalarına ilişkin görüş ve beklentileri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla hazırlanan çalışma, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde perakendecilik, akıllı perakendecilik ve Z kuşağına ilişkin yapılmış çalışmalar ve kavramlarla ilgili bir yazın taraması özeti yer alırken, ikinci bölümde ise derinlemesine görüşmelere ait bulgular ve sonuçlar yer almaktadır.

Kavramsal Çerçeve

Perakendecilik ve Akıllı Perakendecilik

Alıcı ve satıcılar eskiçağlardan beri “Pazar” olarak ifade edilen ortamlarda bir araya gelerek alışveriş yaparlar. Bu alışveriş ortamının birçok önemli aktörü vardır. Bu aktörlerden biri de perakendecilerdir. Özellikle bireysel kullanımları ya da hane halkı için tüketim ürünlerini satın alan tüketicilerin öncelikli tercih ettikleri yerler perakende mağazaları olabilmektedir. Pazarlamanın birçok kanalı için önemli bir role sahip olan perakendecilerle ilgili birçok tanım mevcuttur. Bu tanımların birçoğu incelendiğinde, temel olgunun daha çok tüketici için değer yaratmayla ilgili olduğu öne çıkmaktadır (Aydın, 2013, s. 8). Kabul gören tanımlardan biri Kotler ve Armstrong’a(2010, s. 394) ait olup perakendecilik kavramı, “nihai (son)tüketicinin kendi kişisel kullanımı (ticari kâr amaçlı değil) için yaptığı ve her türlü ürün ve hizmet satışını içeren tüm faaliyetler” olarak tanımlanmıştır. Benzer olarak Berman, Evans ve Chatterjee (2018, s. 39)’de, tüketicilerin kendi kişisel kullanımları ile aile veya hane halkının kullanımı için ürün ve hizmetlerin satışını içeren tüm işletme faaliyetleri olarak ifade etmiştir. Perakendecilik faaliyetlerini yerine getiren, yani satışlarının büyük çoğunluğu bu tür faaliyetlerden gelen işletmelere verilen genel ad ise “perakendeci” ‘dir (Kotler ve Armstrong, 2010, s. 394). Dağıtım kanalının önemli bir parçası olan perakendecilerin kanal içinde toptancılarla olan ilişkilerin yönetilmesi, stok kontrol-dağıtım gibi lojistik faaliyetleri yönetme ve müşteri ilişkilerinin sürdürülmesi ve geliştirilmesi olmak üzere üç ana işlevi vardır. (Kurşunluoğlu, 2009, s. 2174). Özellikle, müşterilere bir değer sunabilmek ve onu sürdürmek, küresel rekabet düzeni içinde varlığını korumaya ve ilerlemeye çalışan işletmeler için oldukça önemlidir. Bu bağlamda, geleneksel perakendecilik faaliyetleri günümüz tüketicileri için yetersiz ve gereksiz kalabilmektedir. Bu yüzden, işletmeler, dinamik bir şekilde değişen teknolojiyi takip etmek ve ivedilikle kendi hizmetlerine adapte etme sürecindedirler. Artık, geleneksel perakende mağazalar da, kendi mağazalarının dışında da konumlanarak, müşterilerine hizmet götürmeye başlamışlardır. Örneğin, 2014 yılında Petrol Ofisi (PO) akaryakıt istasyonlarında benzin istasyonunun kendi marketinin yerine ‘mağaza içi mağaza’ formatıyla Migros mağazalarını müşterileriyle buluşturmuştur. Bu uygulama, süpermarket sektörü için, benzin istasyon zinciri içine mağaza açmanın ilk örneği olarak kabul görmüştür (Atalaysun, 2016). Geleneksel perakende mağazaları kendilerine bir tamamlayıcı kanal olarak elektronik ortamlarda müşterileriyle iletişim sürecine girebilmektedirler. Geleneksel süreçte bir kişiden (işletme) çok kişiye (müşteriler) statik bir düzlemde gerçekleşen iletişim süreci, bilgisayar odaklı mecralarda çok kişiden (işletme – müşteri) çok kişiye (işletme – müşteri) resim, video, ses, metin öğeleriyle zenginleşen, dinamik ve kişisel mesajların oluşturduğu bir mecrada gerçekleşmektedir (Çallı, Sütütemiz ve Yılmaz, 2010, s.88). Geleneksel ve elektronik

formatlı perakende mağazalara olan talebin doğru yönetilmesi için müşterilerin ihtiyaç ve beklentilerini doğru sentezlemek önemlidir. Akıllı perakendecilik uygulamaları ile bu uygulamaları öncelikli tercih eden müşteriler için bu teknolojik yenilikler aracılığıyla ürünleri aramak, karşılaştırmak ve satın almak yeni, interaktif ve eğlenceli bir alışveriş yolu olarak geçmektedir (Pantano ve Gandini, 2017, s. 367). Özellikle, mağazasız perakendecilik formatının hızlı gelişimi, perakende yakınsamaları (tüketicilerin, ürünlerin, fiyatların ve perakendecilerin bir araya getirilmesi), mega-perakendecilerin sayısal artışı, perakende teknolojilerindeki gelişmelerin önemindeki artışlar, büyük perakendecilerin küresel çapta büyümeleri ve perakende mağazaların tüketiciler gibi “topluluk” ya da “takılmalar” şeklinde canlanmaları gibi belli başlı trendler olarak sektörü etkilemektedir (Kotler ve Armstrong, 2010, s. 419). Bu bağlamda, akıllı perakendecilik fikri, firmaların ve tüketicilerin, alışveriş deneyimlerinin kalitesini artırırken, aynı zamanda, yeni hizmet ekonomisindeki rollerini de yeniden keşfedip güçlendirmelerine destek olmaktadır (Pantano ve Timmermans, 2014, s. 102). Perakendecilik sektörünün ilk teknolojik gelişmesi olarak bilinen Barkod sistemine göre 40 kat daha hızlı bir süreç sunan bir diğer teknolojik uygulama olarak kabul gören uygulamalar RFID’lerdir. (Orel, 2007, s. 1). RFID teknolojisini kullanan sistemler görünen veya görünmeyen nesnelere algılayabilmektedir. Diğer kablosuz teknolojilere entegre olarak çalışabilme imkânına sahip olan RFID teknolojisi, radyo frekansı aracılığı ile etiketten bilgi okunur veya yazılı ve bu şekilde nesnelere yerleştirilen ya da taşınabilir etiketler sayesinde birçok alanda bilgi saklama, kontrol ve takip işlemi gerçekleştirilir (Maraşlı ve Çıbuk, 2015, s. 249). Yaygın görülen bir diğer uygulama jet kasalardır. Jet-kasa teknolojisi kullanan bir firma sayesinde müşteri, fiziksel mağazadaki alışverişini herhangi bir satış elemanı ile direkt iletişim kurmadan ürünlerin fiyat etiketini okutup, ödeme yaparak tamamlayabilir. Böylece müşteriler bu süreçte kontrol sahibi olurken perakendeciler ise daha az sayıdaki kasiyerin maliyetine katlanmak durumunda oldukları için memnun olabilmektedirler (Roggeveen vd, 2017, s. 2). Türkiye’de ilk olarak 250-300 m² arası alana sahip olan büyük Migros mağazalarında 2009 yılı itibarıyla hizmet vermeye başlayan jet-kasalar, Migros mağazalarının en çok satan markalarını bünyesinde toplayan M-mağazalar olarak da adlandırılmaktadır. Nesnelere interneti, sanal ve artırılmış gerçeklik uygulamaları son birkaç yıldır yoğun ilgi görmekte ve uygulamaları da artış göstermektedir (Gushima ve Nakashima, 2017, s. 1). Çoklu, bütünleşik kanal ve dijital perakendecilik döneminin daha da çok gelişeceğinin sinyalini veren bu uygulamalar ve yenilikler sayesinde, gelecekte daha az geleneksel perakendecilik olacağı kurgulanırken, tüketicilerin zihninde “her zaman her yerde ve her şekilde” alışveriş yapma isteğinin yer alacağı düşünülmektedir (Gülşen ve Özdemir, 2018, s. 138). Dolayısıyla, bu tür müşterilerin beklentilerini doğru yönetebilmek ve karşılayabilmek önemlidir.

Perakendecilik alanında kullanılan teknolojik yenilikler ve bu yeniliklerin tüketici ve perakende formatlı mağazalar için olası faydaları tablo 1’de özetlenmiştir:

Tablo 1: Teknolojik Yeniliklerin Tüketiciler ve Perakende Formatlı İşletmeler İçin Yararları

Tüketiciler için	Teknoloji türleri	Perakende formatlı işletmeler
Mağazadan daha hızlı çıkışı yapabilir, ürün fiyatları düşebilir, detaylı alışveriş fişi sağlar.	Barkod tarama	Kasada daha hızlı ürün taraması yapar, geliştirilmiş satış ve stok analizi sağlar, tedarikçilere hızlı geri dönüş yapmaya imkân verir ve maliyetleri düşürür.
Alışveriş anında ürünleri tarar ve kaydeder, toplam fiyat, ürün listesi ve ürünlere ait ilave bilgileri kontrol edebilir ve mağaza içi ürünlerin konumunu belirler.	Akıllı market arabaları	Daha verimli ve iyileştirilmiş iş gücü sağlar, hızlandırılmış hizmet ve bilgi elde edilmesini destekler, iyileştirilmiş müşteri sadakat programı sunar ve maliyetleri düşürür.
Alışveriş anında ürünleri tarar, kaydeder, toplam fiyat, ürün listesi ve ürünlere ait ilave bilgileri kontrol edebilir ve daha hızlı alışveriş sağlar	Kişisel alışveriş asistanı	Mağaza içinde müşterilere kişiselleştirilmiş pazarlama mesajları doğrudan iletilir, satışlarda artış sağlar, müşteri memnuniyeti ve alışveriş deneyimini iyileştirir.
Kupon miktarı kadar indirim sağlar.	Mağaza içi kupon yazıcı	Müşteriye mağaza içinde kupon sağlar ve satışları artırır.
Mağaza içi ürünlerin konumunu belirler, aranan, ürün ve markanın mağazada olup olmadığını kontrol etmeyi sağlar, ürünlerle ilgili tavsiye, ilave bilgi ve benzer ürünleri sunar.	Kiosk	Satışların artmasını sağlar, iyileştirilmiş müşteri sadakat programı sunar.
Tavsiye, ilave bilgi ve benzer ürün bilgilerinden, indirim ve diğer hizmetlerden haberdar olunur.	Mağaza içi akıllı televizyon yayın ağı	Mağaza içinde ürün tanıtımı yapılırken, satın alma noktasında satışları artırıcı etkisi vardır, pazarlama mesajları ürün ve hizmetler üzerinden iletebilir.
İyileştirilmiş alışveriş deneyimi, hizmet ve kolaylık sağlar.	RFID teknolojisi	Stok yönetimi optimizasyonu yapar, ürün kayıplarını önler. Ödeme noktasında ürün taramasını hızlandırılır ve maliyetleri düşürür.
İstek ve ihtiyaçlarına daha kolay ulaşabilirler.	Elektronik veri değişim	Perakendeci ile tedarikçiler arasındaki iletişimi, ticari ilişkileri ve bilgi alışverişini güçlendirir, Stok yönetimi optimizasyonu yapar ve maliyetleri düşürür.
İstek ve ihtiyaçlarına daha kolay ulaşabilirler.	Hızlı yanıt (QuickResponse - QR)	Perakendeci ile tedarikçiler arasındaki iletişimi, ticari ilişkileri ve bilgi alışverişini güçlendirir, müşteri memnuniyeti sağlar, stok yönetimini güçlendirir, maliyetleri düşürür, satışları artırır, rekabet avantajı sağlar.
İyileştirilmiş alışveriş deneyimi sağlar Kişiselleştirilmiş pazarlama mesajları, kuponlar ve fiyat indirimlerinden faydalanırken, her koşulda alışverişini yapabilir.	Mobil uygulamalar	Müşteriye kişiselleştirilmiş pazarlama mesajları gönderilebilir, mağaza içinde ürün bulma kolaylığı sağlar, satışları artırır ve bütünleşik kanal deneyimi oluşturur.
Hızlı alışveriş algısı oluşturur, kasada kişisel bilgi gizliliği sağlar, alışveriş ve ödeme deneyiminde yenilik sağlar, fiyat kontrollerini daha iyi yapabilme fırsatı verir.	Kasiyersiz self servis kasa	Diğer müşteri hizmetleri için çalışanları serbest kılar, daha verimli ve iyileştirilmiş iş gücü tahsisi sağlar, müşteri trafiğinde daha hızlı hizmet kılar, maliyetleri düşürür
Tartım noktasında bütçesine göre ürün alabilir, self servis deneyiminden faydalanır, ürünlerle ilgili tavsiye ve ilave bilgilere ulaşır kiosk sisteminin tüm özelliklerini sağlar.	Bilgisayar tabanlı akıllı teraziler	Kasiyersiz self servis kasa ve kişisel alışveriş asistanı projesine bütünleşik bir çözüm sunar, kurumsal ya da pazarlama mesajları sunabilir, maliyetleri düşürür.

Ödeme noktasında kasa kuyruğunda daha az beklenilir, iyi bir alışveriş deneyimi sağlar	Kasa kuyruk analiz sistemi	Daha hızlı hizmet sağlar, bekleme sürelerini düşürür, satışları artırır.
İyileştirilmiş bir alışveriş deneyimi sağlar, alışveriş sürecinde kişiselleştirilmiş pazarlama mesajları ve fiyat indirimleri alabilir	Akıllı raflar	Raf ürünlerinin stok yönetimini kolaylaştırır, müşteri memnuniyeti sağlar, yakınlık temelli pazarlama müşteriye doğrudan yapılabilir, fiyat değişimleri uzaktan güncelleştirilebilir, maliyetleri düşürür.
İyileştirilmiş raf düzeninde daha hızlı, kolay ve keyifli bir alışveriş deneyimi	Yerçekimi besleme raf sistemler	Otomatik raf düzenini ve görünümünü destekler, satışları artırır, maliyetleri düşürür.
İyileştirilmiş bir alışveriş deneyimi sağlar, kişiselleştirilmiş pazarlama mesajları ve indirimlerinden yararlanır	Bluetooth-Beacon teknoloji	Müşteriye doğrudan pazarlama yapılır, kişiselleştirilmiş pazarlama yapılabilir.
Hatalı fiyatlamalardan korur, ürün fiyat etiketi üzerinde ilave bilgi okunabilir, mağaza içi ürün fiyat değişimi ve indirimleri anında görülebilir	Dijital fiyat etiketleri	Mağazalarda bütünleşik bir fiyat uyumu ve hataları sonlandırır, fiyat etiketi üzerine daha fazla bilgi yazdırılabilir, eş zamanlı fiyat güncellemesi yapılabilir, maliyetleri düşürür
Müşteriler perakendeci işletmeye ait akıllı telefon uygulaması ile ürünlerin taramasını yapar ve kasada beklemeden ödemesini yapar ayrılır, iyileştirilmiş bir alışveriş deneyimi sağlar, kişiselleştirilmiş pazarlama mesajları ve indirimlerden yararlanır.	Tara ve Git (ScanandGo)	Daha hızlı hizmet sunar ve bekleme sürelerini azaltır, müşteri memnuniyeti ile birlikte alışveriş deneyimini artırır, müşteriye otomatik ödeme yapmasını sağlar, maliyetleri düşürür.
Alışveriş sürecinde kişiselleştirilmiş pazarlama mesajları ve fiyat indirimlerinden faydalanır, iyileştirilmiş bir alışveriş deneyimi sağlar	Mağaza içi CRM	Yüz tanıma ve mobil teknolojiler üzerinden fiziksel mağazaya giren müşterileri tanımayı sağlar, mağaza içinde kişiselleştirilmiş pazarlama faaliyetleri gerçekleştirilir.
Tavsiye, ilave bilgi, indirim ve benzer ürün bilgilerinden haberdar olur.	Dijital tabela	Mağaza içinde ürün tanıtımı sağlar, satın alma noktasında satışları artırır, ürün ve hizmetlerle ilişkili pazarlama mesajları iletilir.
Fiziksel mağazaya gitmeden (sanal ortamda) gerçeğe yakın alışveriş deneyimi edinir.	Sanal gerçeklik (VR)	Sanal ortamda gerçeğe yakın perakendecilik sağlar, maliyetleri düşürür, satışları artırır.
Ürünleri satın almadan önce sanal ortamda görünümünü ve işlevlerini gerçeğe yakın görebilir, Ürünleri satın almadan önce detaylı bilgi edinme ve deneyerek karar vermeyi sağlar.	Artırılmış gerçeklik (AR)	Sanal ortamda perakendecilik yapılabilir, maliyetleri düşürür, satışları artırır, pazarlama iletişimi için yeni fırsatlar sağlar, müşteri memnuniyeti sağlar, gelecekte fiziksel mağaza ve showroom ihtiyacını giderebilir.
Daha güvenli, sağlıklı ve bozulmamış gıda sağlar ve perakende sektörü teknolojiyi benimsedikçe faydalar artacaktır.	Nesnelerin interneti (IoT)	İnternete bağlanan tüm nesnelere veri sağlanabilir, gözlemlenebilir ve kontrol edilebilir, tedarik zinciri yönetimi optimizasyonu sağlar, maliyetleri ve ürün kayıplarını düşürür.
İyileştirilmiş bir alışveriş deneyimi edinir, ses destekli alışveriş deneyimi edinir, perakende sektörü teknolojiyi benimsedikçe daha farklı faydalar sağlayacaktır.	Yapay Zeka (AI)	Ses kontrollü dijital asistan hizmeti sağlar, süreçleri otomatikleştirir, müşteri memnuniyetini artırır, maliyetleri düşürür.
İyileştirilmiş bir alışveriş deneyimi, daha hızlı hizmet ve perakende sektörü teknolojiyi benimsedikçe daha farklı faydalar sağlayacaktır.	Robotlar	Süreçleri otomatikleştirir, tedarik zinciri ve lojistik optimizasyonu, müşteri memnuniyetini artırır, verimliliği artırır ve maliyetleri düşürür.

Kaynak: Gülşen ve Özdemir (2018)

1970’li yıllardan itibaren gelişim gösteren perakende sektöründeki uygulamaların derlenmiş halinin yer aldığı tablo 1 incelendiğinde daha iyileştirilmiş bir alışveriş deneyimi sağlayan birçok teknolojik uygulamanın var olduğu görülmektedir. Bu tür uygulamalarla perakendeciler, teknolojik yeniliklerin uygulanmasında hem yönetsel hem de maliyetleri düşürme anlamında güzel faydalar sağlarken, müşteriler de farklı yenilik arayışları içinde oldukları için bu tür teknolojileri tercih edebilmektedirler. Artık, her yerde neredeyse sınırsız olarak bulunan internet ağları sayesinde bireysel mobil aygıtları aracılığıyla bireyler, her an ve her yerde bilgi erişim imkânına sahiptirler.

Z Kuşağı

İnsanlık tarihinden günümüze kadar olan süreçte, yaklaşık olarak aynı yıllarda doğup, aynı dönemin şartlarını, sıkıntılarını, sorumluluklarını paylaşmış kişiler topluluğuna jenerasyon (kuşak) denilmektedir. Doğum tarihlerinin, birtakım devrimci olayların, bireylerin paylaşımlarının, kritik gelişimsel olayların farklı kuşakların oluşmasında rol oynadığını belirtmektedir (Kaplan ve Çarıkçı, 2018, s. 30). Doğum tarihlerine göre kuşaklar, kıdemli hemşeriler (gelenekselciler) (1930-1945), Bebek Patlaması (1946-1964), X kuşağı (1965-1976), Y kuşağı (1977-1994) ve Z Kuşağı (1995 ve sonrası) olmak üzere doğdukları yıllara göre ayrılan 5 kuşak grubu bulunmaktadır (Williams ve Page,2011; Yaşa ve Bozyiğit, 2012, s. 33). Bu doğum yılları farklı kaynaklarda yıllarına göre değişebilmekte olup, bu çalışma için bu yıllar (1995 ve üzeri) temel alınmıştır. Her kuşak grubunun içinde buldukları zamana ait olarak karakterleri, beklentileri, amaçları, içinde buldukları koşulları ve iş yapma şekilleri değişim göstermektedir. Z kuşağına ait bireyler “İnternet Kuşağı” olarak adlandırılmalarının yanı sıra önceki kuşaklara nazaran birçok ağa üye olmaları sebebiyle “ağ gençliği” olarak da bilinmektedir. Uzaktan iletişim kurabilme, hayatını tek başına sürdürebilme, çoklu iş yapabilme gibi becerilere sahip olduğuna inanan bu kuşak bireylerinin tercihleri arasında ağı sınırlayan ürünlerden ziyade kablosuz dokunmalı ekran İpad’ler, akıllı telefonlar yer almakta ve bu bireyler, ilk mobil uzmanlar (kurtlar) olarak kabul edilmektedirler (Ozkan ve Solmaz, 2015, s. 93). Benzer olarak Singh (2014) de, Z kuşağını “teknik meraklı, erken olgunlaşmış, şımartılmış, güçlendirilmiş, risk karşıtı, koruma altında” gibi özelliklerle sınıflandırmıştır.

Dijital nesil ya da Z kuşağı adıyla anılan yeni neslin dijital bir çağda doğmuş ve büyümüş olmaları nedeniyle önceki nesillerden farklılaşacağı öngörülmektedir (Oblinger ve Oblinger, 2005). Bu nesil için internet teknolojileri ve dijital donanımların günlük hayatın bir parçası olduğu aşikardır (Kennedy vd., 2008). Z kuşağı üyeleri, akıllı araç ve dijital donanımlar sayesinde küresel bir akılla farklı kültürleri deneyimleme şansını da yakalayabilmektedirler (Ozkan ve Solmaz: 2015, s. 93). Bu kuşakta bulunan kişiler internet ve sosyal medya gibi dijital teknolojilerin yanında bilgisayar, tablet, cep telefonu gibi elektronik olan cihazların gelişmesi ve yaygın kullanılması gibi gelişmelere şahit olmuşlardır (Sönmez, 2016,s. 108). İnovasyon ve değişimin tetikleyicileri olarak kabul edilen bu kuşak üyeleri, geleceğin en güçlü pazarı olarak kabul edilmektedir (Morgan,2016; Priporas,Stylos ve Fotiadis, 2017).

Yöntem

Çalışmanın Önemi ve Amacı

Günümüzde tüketicilerin büyük bir kısmı özellikle de teknolojiyle doğup büyüyen Z kuşağı tüketicileri alışveriş yaparken akıllı teknolojik uygulamalardan yararlanmaktadır. Bu doğrultuda akıllı perakendecilik uygulamalarını kullanıma en yakın kuşak olarak kabul edilen Z kuşağı tüketicilerinin beklentilerinin, görüşlerinin, önerilerinin belirlenmesi hem günümüz hem de gelecek perakendecilerin stratejilerinin şekillendirmek için önem taşımaktadır (Priporas, Stylos ve Fotiadis, 2017, s. 376). Yabancı ilteratür incelendiğinde akıllı perakendecilik uygulamalarıyla ilgili birçok çalışmaya (Pantano ve Timmermans, 2014; Dacko, 2016; Vrontis, Thrassou ve Amirkhanpour, 2017; Priporas, Stylos ve Fotiadis, 2017; Vazquez, Dennis ve Zhang, 2017; Poncin vd., 2017 ve Roy, vd. 2017) rastlanırken, Türkiye'deki çalışmaların ise akıllı perakendecilikten ziyade daha çok elektronik perakendecilik odaklı olarak yürütüldüğü görülmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın akıllı perakendecilik alanıyla ilgili boşluğu doldurma da katkı sağlayacağı planlanmaktadır.

İngiltere nüfusunun neredeyse çeyreğini oluşturan bu kuşak temsilcilerinin yüksek harcama gücü bulunurken, 2020 yılında Amerika'da %40'lık bir nüfusu temsil edeceği öngörülmektedir (Empson, 2016). Türkiye nüfusu içindeki yaş oranlarının payı TÜİK verileri (2016) kapsamında incelendiğinde 79.814.871 kişinin toplam 6.365.723'ünün 20-24 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Bu bağlamda bu kuşak grubunu teknolojik ürün gruplarına yönelik satın alma eğilimleri, niyetleri ve tutumları pazarın rekabetini belirleyen unsurlardandır. Üretim ve tüketim kavramlarını yeniden tanımlayan Z kuşağının beklenti ve algılarını öğrenmek aynı zamanda perakendeciliğin geleceğini şekillendirmek için de önemlidir (Priporas, Stylos ve Fotiadis, 2017, s. 376). Bu açıdan değerlendirildiğinde Z kuşağı ile yapılan çalışmalara olan ihtiyaç ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma, Z kuşağı tüketicilerinin günümüzde kullanılan akıllı perakendecilik uygulamalarıyla etkileşimleri, düşünceleri ve gelecekteki perakende satış ortamlarındaki etkileşimleri ve beklentilerini onların perspektifinden belirlemek amacıyla planlanmıştır. Belirlenen amacına dayalı olarak keşifsel bir araştırma niteliğindedir. Keşifsel araştırmalar, yeni konuları inceleme, nispeten daha az çalışılmış konuları keşfetmek, bir olguya ilişkin yeni sorular sorabilmek, yeni bakış açılarını ortaya çıkarmak ya da araştırmacının daha sonra yapmayı planladığı bir araştırma için bir hazırlık araştırması oluşturmak amacıyla yapılmaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2016, s. 99). Bu bağlamda yürütülen bu çalışmada iki ana araştırma sorusu belirlenmiştir. Bu sorular çalışmanın ana kaynağı olan Priporas, Stylos ve Fotiadis (2017) çalışmasından alınmış olup, aşağıdaki şekilde listelenmiştir:

Araştırma Sorusu 1. Perakendecilikte akıllı teknolojinin geleceği nedir?

Araştırma Sorusu 2. Z kuşağı tüketicilerinin akıllı perakendecilikten beklentileri nelerdir?

Bu iki araştırma sorusuna dayalı olarak hazırlanan görüşme formunda on adet soru çerçevesinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Örneklem/Çalışma Grubu

Z kuşağı teknolojiye doyum, küresel ilişkiler ve eğitim bakımından en donanımlı kuşak olarak kabul edilmektedir. Bu kuşağı diğer kuşaklardan ayıran en önemli özellikleri, değişimin hızlı olduğu ve sosyo-ekonomik kırılmaların yaşandığı döneme tanıklık etmeleri ve daha doğmalarından çok önce kişiliklerine dair tahminlerde bulunulabilmesi gelmektedir. Z kuşağına mensup bireyler dünyanın her yerinden insanlarla her an kolayca iletişim kurabilen, aceleci, teknolojiye bağımlı, çok yönlü ve her şeyin hızlı bir şekilde gerçekleşmesini isteyen ve elde ettiklerini de hızla tüketen kişilerdir (Kaplan ve Çarkçı, 2018, s. 30). Z jenerasyonu, bu çalışmanın da temel aldığı bazı kaynaklara (Bassiouni ve Hackley, 2014; Fister-Gale, 2015; Priporas, Stylos ve Fotiadis, 2017) göre 1995 yılı ve sonrasında doğan, iyi düzeyde eğitim almış, teknoloji odaklı, yaratıcı, yenilikçi bireyler olmalarının yanı sıra aynı zamanda önceki kuşaklara (Kıdemli Hemşeriler, Bebek Patlaması, X kuşağı, Y kuşağı vb.) göre tüketici davranışlarındaki değişimler yaratabilen bir nesil olarak kabul görmektedir (Priporas, Stylos ve Fotiadis, 2017, s. 376). Doğdukları yıl itibarıyla teknolojiyle iç içe olan bu kuşağa mensup bireyler, özellikle teknolojik yeniliklere olanaçlıkları ve bu teknolojilere uyum sağlayabilme yetenekleriyle diğer kuşaklardan farklılaşmaktadır. Toplam 39 görüşmeci ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Örneklem demografik özelliklerine ilişkin bulgular Tablo 2'de yer almaktadır.

Veri Toplama Yöntemi ve Araçları

Mersin ilinde bulunan bir vakıf üniversitesinin öğrencilerinden yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla veriler toplanmıştır. 1995 ve üstü doğumlu olan üniversite öğrencileri bu çalışmanın evrenini temsil etmektedir. Bu amaçla, Mersin ilinde faaliyet gösteren bir vakıf üniversitesinin 2017-2018 akademik yılında kayıtlı öğrencileri örneklem çerçevesi (2476 kişi) olarak belirlenmiş ve gönüllü olarak mülakata katılmayı kabul eden bireylerle araştırma yürütülmüştür. Örneklemden veri toplamak için yargısal örnekleme tercih edilmiştir. Olasılığa dayalı olmayan örnekleme türlerinden biri olan yargısal örnekleme, amaçlı örnekleme olarak da ifade edilmektedir. Araştırmacının, kendi kişisel gözlemlerinden hareket ederek araştırma sorusuna uygun geldiğini düşündüğü belirli özellikleri taşıyan deneklerin seçildiği örnekleme türüdür (Gürbüz ve Şahin, 2016, s.134).

Yargısal örnekleme aracılığıyla belirlenen deneklerle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde kaç kişi ile görüşme yapılacağına karar daha önce yapılan benzer çalışmalarda örnekleme sayıları temel alınarak belirlenmektedir. Onwuegbuzie ve Leech'e (2007) göre araştırmacılar uygun örnekleme büyüklüğünü belirlemeden önce veri doygunluğunun olduğu benzer çalışmalara bakmalıdır. Araştırmacı daha sonra bu çalışmalarda kullanılan örnekleme büyüklüklerini değerlendirebilir. Araştırmacı gözlem ya da görüşme yapıyorsa yapılan çalışmalarda gözlem/görüşme sayısı ve görüşme süresi örnek alınabilmektedir ve görüşmenin 15-20 kişi arasında olması yeterlidir. Priporas, Stylos ve Fotiadis (2017) ise araştırmacının içeriğine dayalı olarak 15-40 kişi aralığında veri toplanması gerektiğini ifade etmektedir. Bu görüşlere benzer

olarak Nastasi (2015) ise, nitel çalışmalarda örneklem büyüklüğünün kullanılan yöntemle göre seçilmesi gerektiğini ve bu sayının derinlemesine görüşmelerde yaklaşık 30 kişi olması gerektiğini belirtmiştir. Belirtilen açıklamalara dayalı olarak örneklem, zaman kısıdına dayalı olarak 1995 ve üstü doğumlu olan 39 gönüllü üniversite öğrencisi ile yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler ile gerçekleştirilmiştir.

Görüşme formundaki sorular oluşturulurken, Priporas, Stylos ve Fotiadis (2017) çalışmasında yer alan görüşme sorularından faydalanılmıştır. Soruların, açıklık ve anlaşılabilirliğini belirlemek için Z kuşağı temsilcisi olan üç kişi ile soruların anlaşılabilirliği test edilmiş ve görüşme formu son şeklini almıştır. Görüşme formunda yer alan sorular üç kısımda sorulmuştur. Öncelikle, katılımcıların demografik özellikleri (doğum yılı ve cinsiyet) sorulurken, katılımcıların akıllı teknoloji kullanımını, alışverişlerinde bu teknolojilerden yararlanma durumlarını ve etkileşimlerini ortaya çıkaran beş soru yer almaktadır. Ayrıca bu durumlar belirlendikten sonra, ikinci araştırma sorusuna dayalı olarak, görüşülen bireylerin akıllı perakendecilik teknolojisinin geleceğine ilişkin düşünce ve önerilerini belirleyen beş soru görüşme formunda yer almaktadır.

Her bir görüşmeci için ayrı ayrı süre tutulmuş olup her bir görüşme yaklaşık olarak 25-35 dakika arası sürmüştür, toplam görüşme süresi ise 1162 dakika olarak hesaplanmıştır. Görüşme süresince iki araştırmacı da hazır bulunmuş olup, biri not alırken diğeri soruları yöneltmiştir.

İşlem

Nitel veriler analiz edilirken araştırmacıların ortaya koyduğu ortak bir yöntem bulunmaz iken, farklı araştırmacılar tarafından ortaya sürülen yöntemlerin ortak özelliklerine dayalı olarak beş adımdan bahsedilmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2016, s. 427-428). Bu adımlar, veri toplama süreci ve kayıt işlemi, verinin çeşitli kavramlara tasnifi veya kategorilere ayrılması, kavramlar veya kategoriler arasında bağlantılar kurulması, açıklamalar ve yorumlar yapılması ve araştırmacının raporlaştırılmasıdır. Bu beş adım sırasıyla takip edilmiş olup, çalışmanın verilerini elde etmek amacıyla görüşmeler, 10 Ocak – 20 Şubat 2018 tarihleri arasında Mersin ilinde bulunan bir vakıf üniversitesinin öğrencileriyle gerçekleştirilmiştir. 39 katılımcıdan elde edilen verilerin analizinde içerik analizi ve betimsel analiz teknikleri kullanılmıştır. İçerik analizi, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak için yapılmaktadır. Ayrıca, katılımcılardan toplanan verilerin daha önceden belirlenen temalara göre özetlenip, yorumlandığı ve katılımcı görüşlerine dikkat çekmek amacıyla yer yer doğrudan alıntılar yapılarak desteklenen betimsel analiz tekniği de kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016; Özdemir, 2011; Gökmenoğlu, 2014; Natgün ve Kaya, 2016). Süreçte ikinci adımda toplanan verilerin tasnifi veya kategorilere ayrılması yer almaktadır. Bu bağlamda, araştırma soruları genel başlıklar olarak ele alınmış, sorular altında temalara erişilmiştir. Elde edilen verilerden yapılan yorumların benzerlikleri, farklılıkları ve ilişkileri dikkate alınarak, katılımcı görüşleri bu temalar dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Nitel çalışmalarda araştırmacılar; rastlantısal örneklem

seçme, tekrarlı sorular, analiz formu, ayrıntılı alıntılar yapma, araştırmanın sınırlarını ortaya koyma, negatif ve alternatif sonuçlarla karşılaştırma, çeşitleme, eş denetleme, ayrıntılı betimleme, kısa yoldan denetleme, uzun süreli çalışmalar ve katılımcı teyidi gibi stratejileri kullanarak yapılan çalışmanın niteliğini artırabilmektedirler (Yıldırım, 2010, s. 80). Bu çalışmada da, güvenilirliği arttırmak, yanlılığı azaltmak, kategoriler arasında karşılaştırmalar yapabilmek için her bir görüşün hangi sıklıkla tekrar ettiği (frekansı) bulunmuş ve veriler sayısallaştırılarak sunulmuştur. (Yıldırım ve Şimşek, 2016; Nartgün ve Kaya, 2016). Ayrıca araştırmanın geçerliliğini ve güvenilirliğini daha da arttırmak amacıyla birbiriyle bağlantılı sorular, ayrıntılı alıntılar yapma, analiz formu, araştırmanın sınırlarını ortaya koyma, eş denetleme, ayrıntılı betimleme gibi stratejiler kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2016) iç geçerliğin araştırmacıların hem verilerin toplanması, hem de verilerin analizi ve yorumlanması süreçlerinde tutarlı olmasına ve bu tutarlılığı nasıl sağladığını açıklaması olarak belirtirken, dış geçerliğin ise genellenebilirlikle ilgili olduğunu ifade etmektedir. Geçerlilik, araştırmacının okuyucuyu araştırmanın tüm aşamaları hakkında ayrıntılı bir şekilde bilgilendirmesine bağlı olduğunu belirtmektedir. Güvenirliğin ise, araştırmacının izlediği aşamaları ayrıntılı ve açık bir şekilde rapor etmesiyle, araştırmacının ön yargılarını ve varsayımlarını dâhil etmeden verileri toplayıp analiz etmesiyle ve diğer verilerle ilişkilendirebilmesiyle ilgili olduğu belirtilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 293-296). Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini artıracak olan bu çözümlerle, bulguların kendi içinde tutarlı ve daha önceden oluşturulan kavramsal çerçeveye uyumlu şekilde olma durumları kontrol edilerek iç ve dış geçerlikleri sağlanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde çalışmada yer alan katılımcıların ilgili on soruya vermiş oldukları cevaplara ilişkin bulgular yer almaktadır. Bu cevaplar her bir soru için ayrı ayrı olarak değerlendirilmiş olup bazı cevaplar tablo şeklinde, bazı cevaplar ise katılımcıların bire bir kendi verdikleri cevapların belirtilmesi şeklinde sunulmuştur. Öncelikle bu çalışmaya katılmayı kabul eden kuşak bireylerinin demografik özellikleri (doğum yılı ve cinsiyet) Tablo 2’de verilmiştir. Cevaplayıcıların, mobil iletişim için akıllı telefon kullanımına ilişkin tercihlerinin dağılımı Tablo 3’te, katılımcıların özellikle belirttikleri cep telefonlarını kullanma nedenlerinin dağılımı Tablo 4’te yer almaktadır. Tablo 5’te katılımcıların cep telefonlarını alışveriş yapmak amacıyla kullanma durumları ve bu durumlara verdikleri örnekler özetlenmiştir. Tablo 6’da ise katılımcıların alışveriş yaparken kullandıkları akıllı teknolojilerin neler olduğu sorusuna verilen cevapların dağılımı yer almıştır. Tablo 7’de kullanıcıların akıllı teknolojileri kullanma nedenlerinin dağılımı sunulurken, Tablo 8a’da akıllı teknolojilerin perakendeciliği belirtilen (kolaylık, eğlenceli alışveriş, değer yaratma, ürün seçimi, hizmet, ürün bilgilendirme, alışveriş hızı, gizlilik, ürün kalitesi, güvenlik) özelliklere göre günümüze kıyaslamalarına ilişkin görüşleri kendi cevapları doğrultusunda olumlu–olumsuz olarak sınıflandırılmıştır. Tablo 9’da ise, katılımcılara göre ideal “akıllı” alışveriş deneyimlerine etki eden diğer unsurlar ve akıllı etkileşim kurmalarını kolaylaştıracak öneri ve fikirlerinin listesine yer verilmiştir. Bu fikirler ve görüşler katılımcıların verdikleri cevaplara göre sıralanmıştır. Akıllı

perakendeciliğin geleceğine ilişkin dokuzuncu soruya verilen cevapların olumlu-olumsuz olarak sınıflandırılmış hali Tablo 10'da yer alırken, Tablo 11'de ise katılımcıların akıllı alışveriş ile ilgili gördükleri eksikliklerle ilgili görüşlerinin dağılımı yer almıştır. Tablolaştırılan sorularda ayrıca her bir soru için bireylerden bazılarının görüşlerine de yer verilerek tablolar desteklenmiştir. Katılımcıların son zamanlarda akıllı teknolojiler aracılığıyla satın aldıkları bir ürün-hizmet ile ilgili deneyimlerine ilişkin görüşlerini sorgulayan görüşme formunun beşinci sorusu, bu akıllı teknolojilerin insan-bilgisayar ve bilgisayar-akıllı telefon arasındaki ilişkileri nasıl etkileyeceğine ilişkin görüşlerinin sorgulandığı altıncı sorusu, Tablo 8a'da yer alan kıyaslamalara ek görüş bildiren katılımcıların var ise ek görüşlerini sorgulayan sorusunun b şikkına ilişkin katılımcı cevapları sıralanmıştır.

Tablo 2: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcılar	Doğum yılı	Cinsiyet	Katılımcılar	Doğum yılı	Cinsiyet
Katılımcı 1	1996	Erkek	Katılımcı 21	1995	Erkek
Katılımcı 2	1995	Kadın	Katılımcı 22	1996	Kadın
Katılımcı 3	1995	Kadın	Katılımcı 23	1996	Kadın
Katılımcı 4	1995	Kadın	Katılımcı 24	1997	Erkek
Katılımcı 5	1995	Erkek	Katılımcı 25	1996	Kadın
Katılımcı 6	1998	Kadın	Katılımcı 26	1995	Kadın
Katılımcı 7	1997	Kadın	Katılımcı 27	1996	Kadın
Katılımcı 8	1998	Kadın	Katılımcı 28	1997	Erkek
Katılımcı 9	1995	Kadın	Katılımcı 29	1995	Kadın
Katılımcı 10	1998	Erkek	Katılımcı 30	1996	Kadın
Katılımcı 11	1997	Kadın	Katılımcı 31	1996	Kadın
Katılımcı 12	1995	Erkek	Katılımcı 32	1996	Erkek
Katılımcı 13	1996	Erkek	Katılımcı 33	1996	Erkek
Katılımcı 14	1998	Erkek	Katılımcı 34	1995	Erkek
Katılımcı 15	1995	Kadın	Katılımcı 35	1996	Kadın
Katılımcı 16	1995	Kadın	Katılımcı 36	1995	Erkek
Katılımcı 17	1998	Kadın	Katılımcı 37	1996	Kadın
Katılımcı 18	1997	Erkek	Katılımcı 38	1995	Erkek
Katılımcı 19	1996	Erkek	Katılımcı 39	1996	Erkek
Katılımcı 20	1995	Erkek			

Tablo 2'de araştırmaya katılan Z kuşağı tüketicilerinin 21'inin kadın, 18'inin erkek olduğu ve 1995-1998 yılları arasında doğmuş oldukları görülmektedir. Katılımcıların hepsi öğrencidir.

Tablo 3: Mobil İletişim İçin Akıllı Telefon Kullanımına İlişkin Tercihlerinin Dağılımı

Sorular	Cevaplar	Sayı
Mobil iletişim için kaç yıldır akıllı telefon kullanıyorsunuz?	3-4 yıl	6
	5-6 yıl	14
	7-8 yıl	9
	9-11 yıl	10
İlk akıllı telefonunuzun markası neydi?	Samsung	23
	Nokia	6
	Iphone	5
	Diğer	5
Şu anki telefonunuzu kaç yıldır kullanıyorsunuz?	1 yıldan az	6
	1 -2 yıl arası	23
	3-4 yıl	10
Özellikle hangi marka tercih ediyorsunuz?	Iphone	25
	Samsung	9
	Diğer	5

Tablo 3'ye göre kullanıcıların mobil iletişim için kaç yıldır akıllı telefonu kullandıklarına ilişkin cevaplarında çoğunluğun (15 kişi) 5-6 yıldır kullandığı görülmektedir. Katılımcıların ilk akıllı telefonlarında genelde üç markanın (Iphone, Samsung, Nokia) tercih edildiği görülmüştür. Bu örneklem grubundaki bireylerin Samsung, Nokia ve Iphone dışında kullandıkları ilk akıllı telefon markalar arasında LG,HTC, Motorola, General Mobile ve Turkcell yer almaktadır.Katılımcıların çoğunluğunun (23 kişi) şu anki telefonlarını 1-2 yıldır kullanmakta oldukları görülmüştür. Bir diğer soruda ise katılımcıların özellikle tercih ettikleri akıllı telefon markasının 25 kişi ile Iphone olduğu görülmüş olup dokuz kişi ile Samsung markası onu takip etmektedir. Katılımcıların özellikle tercih ettikleri diğer markalar ise Sony, Casper, General Mobile olarak belirlenmiştir.

Tablo 4: Katılımcıların Özellikle Belirttikleri Cep Telefonu Markasını Kullanma Nedenlerinin Dağılımı

Cevaplar	Sayı
Kaliteli	15
Kullanım kolaylığı	11
İşletim sistemi iyi ve hızı	11
Arayüzü kullanışlı	10
Uygun fiyatı	4
Tasarımı ve özellikleri (ses, kamera vb.)	3
Problem yaşatmaması (güncellemeler vb.)	3
Güvenli	2
Sağlam	2
Alışkanlık	2
Kullanıcı eşitliği yaratması	1

Katılımcılar, Tablo 4'te görüldüğü üzere tercih ettikleri cep telefonu markalarını kaliteli olması (15 kişi), kullanımının kolay olması ve işletim sisteminin hızlı olması (11 kişi), arayüzünün kullanışlı olması (10 kişi) gibi özelliklerine dayalı olarak tercih etmektedirler. Bu görüşlerini ortaya çıkaran katılımcıların bazılarının belirttikleri özellikler aşağıda kendi ifadeleriyle verilmiştir:

Katılımcı 11_(Kadın, 1995) "Android modelleri tercih ediyorum çünkü ücretsiz uygulamalar daha fazla" olarak ifade ederken, Katılımcı 8_(Kadın, 1998) "Iphone kullanıyorum çünkü Androidin güncellemeleri çok kötü" şeklinde belirtmiştir. Katılımcı 18_(Erkek, 1997) "Apple kullanıyorum. Tercih etme nedenim ise kaliteli, hızlı olması ve kendi programlarıyla virüsleri engelliyor olması" demiştir.

Katılımcı 28_(Erkek, 1997) "Iphone tercih ediyorum. Ürün çeşitliliğinin çok olmaması her kullanıcı ile eşitmişim gibi hissettiriyor. Yazılımsal bazı özellikleri kullanım kolaylığı açısından hayatımı kolaylaştırıyor." derken, Katılımcı 34_(Erkek, 1995) ise "Iphone tercih ediyorum çünkü Samsung ile bir problem yaşamıştım, ama Iphone ile hiçbir sorunla karşılaşmadım." demiştir.

Tablo 5: Alışveriş Amacıyla Cep Telefonu Kullanımına İlişkin Tercihlerin Dağılımı

Soru	Cevaplar	Sayı
Alışveriş amacıyla cep telefonunuzu kullanıyor musunuz?	Evet	29
	Hayır	5
	Çok nadir	2
	Bazen	3

Katılımcılardan yalnızca beş tanesi cep telefonlarını alışveriş amacıyla hiç kullanmadıklarını ifade etmiştir. Alışveriş amacıyla cep telefonu kullanan 29 katılımcının verdikleri yanıtlardan bazıları şöyledir:

Katılımcı 13_(Erkek, 1997) "Evet internet üzerinden sipariş vermek amacıyla ve cep cüzdan şeklinde kullanıyorum" derken, Katılımcı 1_(Erkek, 1996) "Evet bazı zamanlar telefondan bazı markaların sitelerine girip alışveriş yapıyorum." demiştir. Katılımcı 33_(Erkek, 1996) de alışveriş amacıyla cep telefonunu kullandığını belirtip "Hepsiburada, Aliexpress ve Mediamarkt'ın online sayfalarından birkaç yıl önce alışveriş yapmıştım. Örnek vermek gerekirse şu an kullandığım Samsung telefonumu eski cep telefonum üzerinden yaptığım siparişle aldım." demiştir. Bunların yanında Katılımcı 18_(Erkek, 1997) "Evet ama daha çok bilgi almak için kullanıyorum. Ürünlere cep telefonumdan bakıyorum ve genelde alışverişini mağazaya giderek yapmayı tercih ediyorum" derken, Katılımcı 21_(Erkek, 1995) ise, "Evet, genellikle yemek siparişlerinde cep telefonumu kullanıyorum. İnternet üzeri alışverişlerde bilgisayarı kullanıyorum" demiştir. Katılımcı 28_(Erkek, 1997) ise cep telefonunu alışveriş amacıyla çok nadir kullandığını belirtip "Geçenlerde Starbucks mobil uygulamasından ürün aldım." demiştir. Yine cep telefonu üzerinden alışveriş yaptığını belirten Katılımcı 38_(Erkek, 1995) ise "Evet yapıyorum hatta bağımlılık yapıyor, istediklerin bir tuşa bağlı olduğu için bazen kendini durduramıyorsun." yorumunda bulunmuştur.

Tablo 6: Katılımcıların Kullandıkları Akıllı Teknolojilerin Dağılımı

	Evete	Hayır	Bazen
Alışveriş yaparken akıllı teknolojilerden faydalaniyor musunuz?	32	4	3
Hangi akıllı teknolojileri kullanıyorsunuz?	Sayı		
Mobil telefona uyumlu uygulamalar	29		
Jet kasalar	17		
Dokunmatik ekranla birleştirilmiş interaktif sunumlar	3		
Bilgilendirme noktaları	2		
Dijital işaretlemeler	2		
Hepsi	2		

Tablo 6'da görüldüğü gibi katılımcıların büyük çoğunluğu (32 kişi) akıllı teknolojileri kullandıklarını belirtmişlerdir. Hayır ve bazen cevabını veren kullanıcıların ise akıllı teknolojileri kullanmamalarının ana nedenlerin başında güvenilirlik ile ilgili kaygılarının olduğu görülmüştür. Alışveriş yaparken akıllı teknolojilerden yararlanan katılımcıların çoğu mobil telefona uyumlu uygulamaları (29 kişi) ve jet kasaları (17 kişi) tercih etmektedirler.

Katılımcı 7_(Kadın,1997) "Mobil uygulamaları kullanıyorum çünkü banka işlemleri için daha pratik oluyor." derken, Katılımcı 26_(Kadın,1995) "Daha çok mobil telefonla uyumlu uygulamaları kullanıyorum. Özellikle uçağa binmeden önce check-in işlemini telefonda yapıp sıra beklemeden uçağa gidebiliyorum." demiş ve Katılımcı 33_(Erkek,1996) de "Market alışverişlerinde sırada uzun vakitler harcamak istemediğim için jet kasaları tercih ediyorum." demiştir.

Tablo 7 Kullanıcıların Akıllı Teknolojileri Kullanma Nedenlerinin Dağılımı

	Sayı
Kolaylık sağladığı için	16
Zaman kazandırdığı için	10
Hızlı olduğu için	9
Pratik olduğu için	8
Bilgiye/ürüne ulaşım kolaylığı	4
Sosyal medyadan alışveriş için	3
Haberleşmek için	3
Yorulmadan işleri halledebilmek için	3
Eğlence amaçlı	1
Hayatın getirdiği zorunluluktan	1

Tablo 7’de görüldüğü gibi kullanıcıların çoğunluğu (16 kişi) kolaylık sağladığı için akıllı teknolojileri kullandıklarını belirtirken, zaman kazandırması (10 kişi), hızlı olması (9 kişi) ve pratik olması (8 kişi) gibi nedenlerin de akıllı teknolojileri kullanmada önemli bir neden olduğu görülmektedir. Katılımcıların “Neden akıllı teknolojileri kullanıyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplardan bazıları şu şekildedir:

Katılımcı 1_(Erkek,1995) “Genellikle sosyal medyadan alışveriş için ve birine ulaşmak(haberleşme) için.”ve Katılımcı 29_(Kadın,1995) “Zamandan tasarruf edebilmek ve alacağım ürün hakkında daha kolay bilgi sahibi olabilmek için” akıllı teknolojileri kullandığını belirtirken, Katılımcı 5_(Erkek,1995) “Çünkü mağaza kasasında sıra beklemiyorum”veKatılımcı 19_(Erkek,1996) “Kolaylık sağlıyor. Mağazaya ya da bankaya gitmeden işlerimi halledebiliyorum” demiştir.

Soru 5) Katılımcıların son zamanlarda akıllı teknolojiler aracılığıyla satın aldıkları bir ürün-hizmet ile ilgili deneyimlerine ilişkin görüşlerinden bazıları

Bu soruya katılımcıların akıllı teknolojileri kullanırken ki deneyimlerini paylaşmaları istenmiştir. Altı görüşmeci haricinde hepsi deneyimlerini anlatmışlardır. Görüş bildirmeyen altı görüşmeci, akılda kalan herhangi bir deneyiminin olmadığını ya da hatırlamadığını ifade etmişlerdir.

Katılımcı 35_(Kadın, 1996) “Trendyol mobil uygulamasından bir bot satın aldım ancak bot ayağıma olmadı bu sebeple iade etmek istedim. Trendyol’dan “iade kodu” sistemiyle kolay ve hızlı bir şekilde sorunumu çözdüm.” derken, Katılımcı 1_(Erkek, 1996) “Çanta aldım, sitenin uygulamasındaki fırsat bölümünden faydalandım ve çok hızlı bir şekilde ürünü aldım.”diyerekKatılımcı 2_(Kadın,1995) “Markette ödeme için sıra beklemek yerine jet kasaları tercih ederek işlemimi kendim hızlı bir şekilde gerçekleştiriyorum”ve Katılımcı 10_(Erkek,1998) “Bankamatikten QR kodu ile para çektim. Bekleme, miktar girme, şifre girme gibi vakit kayıpları yok, gayet hızlı ve pratik.” diyerek akıllı etkileşimlerindeki zaman kazancına değinmişlerdir. Bunların yanında Katılımcı 17_(Kadın,1998) “Kıyafet aldım. Firmanın indirim mailini yanıtlayarak %20 indirim kazandım.” ve Katılımcı 19_(Erkek,1996) “En son internetten akıllı avize aldım. İnternette fiyatı daha uygundu ve çok çeşit vardı. Gayet de memnun kaldım.” diyerek akıllı etkileşimlerindeki indirim ve uygun fiyat fırsatlardan bahsetmişlerdir. Katılımcı 21_(Erkek,1995) ise bu etkileşimi sonucu memnuniyetini dile getirerek; “Mesela en son yemek sipariş etmiştim. Menüden istediğim özellikte seçtim ve çok çabuk geldi. Yağmurlu havada dışarıya çıkma derdinden kurtulmuş oldum, ya da orda sıra beklemek durumunda kalmadım. Evde rahat rahat yedim bundan daha fazla zevk aldım” demiştir. Ancak Katılımcı 7_(Kadın,1997) ise “İnternette ayakkabı sipariş ettim ama gelmesini çok bekledim.”diyerek akıllı etkileşiminden memnun kalmadığını belirtmiştir.

Soru 6) “Bu akıllı teknolojilerin insan-bilgisayar ve bilgisayar-akıllı telefon arasındaki ilişkileri nasıl etkileyeceğini düşünüyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplardan bazıları

Katılımcıların çoğu bu soruyla alakalı olarak birbirini destekler nitelikte cevaplar vermişlerdir. Akıllı teknolojilerin olumlu yanlarının yanında ilerde insanların sosyalliğini, iletişimlerini, paylaşımlarını, güvenliğini, işlerini ve sağlıklarını tehdit eder boyutta olumsuz yanlarının daolabileceğini bildirmişlerdir.

Katılımcı 37^(Kadın,1996) “Seneler geçtikçe insan gücüne ihtiyacın olmayacağını, tamamen yapay zekâyla nerdeyse bütün işlerin gerçekleştirilebileceğini düşünüyorum.” derken, Katılımcı 2^(Kadın,1995) “İnsan yaşamını kolaylaştırıp zaman kazanmalarını sağladığı için her ikisinin de arasındaki ilişkinin daha da güçleneceğini düşünüyorum.” demiştir. Katılımcı 1^(Erkek,1996) “İnsanları bağımlı hale getirdiklerini düşünüyorum bence bu kötü bir durum, insanların sosyalleşmesi gerekirken daha fazla asosyalleşiyorlar.” diyerek, Katılımcı 5^(Erkek,1995) “Hayatı daha kolaylaştırdığına inanıyorum ama bu durum insanların sosyal olmasına neden oluyor.” diyerek ve yine benzer görüşlerle

Katılımcı 7^(Kadın,1997) “Akıllı teknolojiler bağımlılığa ya da zorunluluğa dönüşebilir ama bence bu doğru değil, ilerde içinden çıkılmaz bir hal alacağını düşünüyorum.” ve Katılımcı 9^(Kadın,1995) “Şimdilik gayet olumlu etkiliyor ama zamanla insanlar arası iletişim kopukluğu artacak ve her şey internet üzerinden kolaylıkla halledildiği için işsizlik oranı artacak.” diyerek bu konudaki geleceğe dair endişelerini belirtmişlerdir.

Tablo 8a Katılımcılara Göre Akıllı Teknolojilerin Gelecekte Perakendeciliği Aşağıdaki Özellikler Bakımından Günümüze Kıyaslamalarına İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

	Olumlu Etkiler	Olumsuz Etkiler	Etkilemez/Belirsiz
Kolaylık	39	-	-
Eğlenceli alışveriş	27	5	7
Değer yaratma	21	10	8
Ürün seçimi	32	5	2
Hizmet	33	5	1
Ürün bilgilendirme	29	5	5
Alışveriş hızı	37	-	2
Gizlilik	16	16	7
Ürün kalitesi	9	12	18
Güvenlik	16	14	9

Tablo8a'ya göre katılımcıların tamamı (39 kişi)akıllı teknolojilerin perakendeciliği *kolaylık* bakımından olumlu etkileyeceğini söylemişlerdir. Benzer oranda *alışveriş hızı* bakımından da katılımcıların çoğu (37 kişi) olumlu etkileyeceğini söylemiş, olumsuz etkileyeceğini düşünen sadece iki kişi olmuştur. *Hizmet* ve *ürün seçim* bakımından da olumlu görüş bildirenlerin sayısız olumsuz görüşlerden fazladır. Ürün bilgilendirme, eğlenceli alışveriş ve *değer yaratma* bakımından olumlu düşünenlerin sayısı diğer özelliklere kıyasla daha az olmuştur ancak yine de bu konuda olumsuz etkileyeceğini düşünenlerin sayısından fazladır. *Gizlilik* bakımından katılımcıların arasında 16 olumlu görüş 16 olumsuz görüş ile fikir ayrılığı olduğu görülmüştür. Akıllı teknolojilerin gizliliği etkilemeyeceğini düşünenlerin sayısı ise yedidir. Akıllı teknolojilerin perakendeciliği ürün kalitesi bakımından katılımcıların dokuzu olumlu, 12'si olumsuz etkileyeceğini düşünürken, 18 kişi ise etkilemeyeceğini söylemiştir. Son olarak *güvenlik* konusunda da gizlilik hakkında olduğu gibi katılımcıların fikir ayrılığında olduğu oldukça açık bir şekilde görülmektedir. Katılımcılardan 16 kişi olumlu, 14 kişi olumsuz etkileyeceğini söylerken, dokuz kişi de etkilemeyeceğini belirtmiştir.

7b) “Gelecekteki perakendecilikte, akıllı teknolojilere ilişkin sizin beklentilerinizle ilgili olarak yukarıdaki özelliklere eklemek istediğiniz yorumunuz var mı?” sorusuna verilen cevaplardan bazıları

Katılımcıların çoğu bu konudaki kolaylık, eğlenceli alışveriş, değer yaratma, ürün seçimi, hizmet, ürün bilgilendirme, alışveriş hızı, gizlilik, ürün kalitesi, güvenlik gibi özelliklere ekleyecek yorumlarının olmadığını belirtmişlerdir. Gelecekteki perakendecilikte, akıllı teknolojilere ilişkin beklentilerini paylaşan katılımcıların bazılarının yorumları şu şekildedir:

Katılımcı 26_(Kadın,1995) “Yeni iş alanlarının açılmasına, istihdamın artmasına etki edebileceğini düşünüyorum.” derken, Katılımcı 33_(Erkek,1996) “Gelecekte daha fazla insanın akıllı teknolojileri kullanacağına ve bundan memnun kalacağına, daha korkmadan, emin şekilde akıllı teknolojileri kullanarak alışveriş yapacağına inanıyorum.” diyerek gelecekteki perakendecilikle ilgili olumlu beklentilerini dile getirmişlerdir. Ayrıca Katılımcı 28_(Erkek,1997) ise “Gelecekte kaldırımda yürürken yanımıza bir drone yaklaşır buna bakanlar şunlara da baktı diye geçmiş alışverişlerinizle ilgili bir hologram yansıtabilir. Bilim kurgu gibi ama neden olmasın.” yorumunda bulunmuştur. Katılımcı 18_(Erkek,1997) “İnsanlara daha güvenilir hizmet sağlarsa daha çok tercih edilebilir” diyerek, Katılımcı 14_(Erkek,1998) “Gizlilik ve güvenlik ön plana çıkarılırsa insanlar daha rahat biçimde bu teknolojileri kullanır.” diyerek, Katılımcı 5_(Erkek,1995) “Ürün kalitesi ve güvenlik konusunda her alışveriş sitesine güvenmemek gerektiğini düşünüyorum.” diyerek ve son olarak Katılımcı 2_(Kadın,1995) de “İnsanların tedirgin olmadan bu teknolojilerden yararlanması için güvenlik açısından daha da geliştirilmeli.” diyerek akıllı teknolojilere ilişkin özellikle güvenlik ve gizlilik konusunda yorumda bulunmuşlardır. Katılımcı 36_(Erkek,1995) de “Bu tarz işlemler gün geçtikçe çoğaldığı için insanların güvenlik açısından 7'den 70'e bilinçlendirilmeleri gerekir.” demiştir.

Tablo 9 Katılımcılara Göre İdeal “Akıllı” Alışveriş Deneyimlerine Etki Eden Diğer Unsurlar İle Akıllı Etkileşim Kurmalarını Kolaylaştıracak Öneri Ve Fikirlerin Listesi

İnsanlar akıllı teknolojiler konusunda daha fazla bilinçlendirilmeli Aktif kullanıcılara ayrıcalık sağlanmalı
Müşteriyle daha ilgili olunmalı
Kolaylıkla müşteri temsilcisine ulaşabilmek
Daha basit veri tabanı kullanılmalı
Mobil/canlı desteklerin artırılmalı
Güvenilirlik artırılmalı ve sürekli takip/teftiş edilmeli
Akıllı barkod sistemi kullanılmalı
Sorunların çözümünde kolaylık ve hızlilik
Perakende mağazalarda akıllı sepet teknolojisinin uygulanmalı
Ürünlerin stok durumlarını gösteren bir uygulama olmalı

Belirtilen bu unsurlara ilişkin katılımcı görüşlerinden ilgi çekici olanların bazıları aşağıda belirtilmiştir:

Katılımcı 35_(Kadın,1996) “İdeal bir “akıllı” alışveriş için birebir muhatabın olmasının hem güvenilirlik açısından hem de sorunlara pratik ve yerinde bir **çözüm getireceğine inanıyorum. Hali hazırda bulunan canlı desteklerin yeterli olduğunu düşünmüyorum.**” demiştir. Katılımcı 28_(Erkek,1997) “Geçenlerde yurt dışında bir süpermarket şöyle bir sisteme başladı: insanlar giriyor, istediği ürünü alıp çıkıyor. Kasa yok, kameralar ve tanıma sistemleri siz marketteyken adınıza açılan hesap için bir sepet oluşturuyor, çıkarken sepetinizin tutarı kadar parayı sizden çekiyor. Bu çok hoşuma gitmişti.” diyerek bu teknolojiden etkilendiğini dile getirmiştir. Katılımcı 33_(Erkek,1996) “Her mağazada akıllı uygulamayla çalışan bir barkod veya başka bir şekilde çalışan bir sistem olabilir ve insanların aradığı ürünlerin hangi reyonda, mağazanın kaçınıcı katında bulunduğunu, o ürünün mağazanın stoklarında olup olmadığını gösteren bir uygulama olabilir.” diyerek fikrini belirtmiş, Katılımcı 29_(Kadın,1995) “İnsanlar jet kasalar ya da dokunmatik ekranlar hakkında daha fazla bilinçlendirilmeli.” diyerek, Katılımcı 16_(Kadın,1995) “Daha kolay bir şekilde temsilcilerle iletişime geçmeli.” diyerek akıllı teknolojilerle etkileşimi kolaylaştıracak önerilerde bulunmuşlardır. Katılımcı 14_(Erkek,1996) “Mağazadaki akıllı uygulamaların sayıları arttırılırsa herkes bu konuda deneyim sahibi olur.” ve Katılımcı 13_(Erkek,1996) “Daha sağlam ve basit veritabanları oluşturulabilir, böylece herkes rahatça kullanır.” gibi önerilerle toplumun her kesiminin akıllı teknolojileri kolaylıkla kullanabilmelerine dair yorumda bulunmuşlardır. Bunların yanında Katılımcı 12_(Erkek,1996) ise “İnsan iş gücünü değersizleştirdiği ve törpülediği için akıllı teknolojilere olumlu bakmıyorum bu yüzden önerim yok.” diyerek olumsuz görüş bildirmiştir.

Tablo 10 Katılımcıların Akıllı Perakendeciliğin Geleceğini Nasıl Gördüklerinin Dağılımı

Cevapların türü	Sayı
Olumlu	34
Olumsuz	2
Hem olumlu hem olumsuz	2
Fikrim yok	1

Katılımcıların akıllı perakendecilik uygulamalarının geleceğini nasıl gördüklerine ilişkin görüşlerinin dağılımı Tablo 10'da yer almaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu olumlu olarak gelişmelerin olacağını belirtirken, iki kişi olumsuz gelişmelerin gerçekleşeceğini ifade etmiştir. Bu görüşlere ilişkin katılımcı görüşlerinden seçilen bazıları aşağıda belirtilmiştir:

Katılımcı 1_(Erkek,1996) "Günümüze kadar oldukça gelişmiştir ve ilerleyen süreçte daha fazla gelişeceğini düşünüyorum. İlerleyen dönemde internet kullanımının daha da artmasıyla yaygınlaşabilir." diyerek ve benzer görüşte Katılımcı 14_(Erkek, 1998) de "Gelecekte daha da yaygınlaşacak hatta hayatımızın bir parçası olacak. Hemen hemen tüm mağazalarda akıllı uygulamaların olacağını düşünüyorum." diyerek akıllı perakendeciliğin gelecekte daha da gelişip yayılacağını söylemişlerdir. Katılımcı 29_(Kadın,1995) ise "Alışveriş yapmak daha kolay olacak ve bu sayede alışveriş stresi ortadan kalkacak. Zamandan tasarruf edilecek ve fatura, fiş kesme durumu ortadan kalkacak, bu sayede doğaya daha az zarar verilecek." demiştir. Bu görüşlere karşın Katılımcı 3_(Kadın,1995) "Olumlu olabilir ama benim için pek etkili olmayacak. Benim için perakendeciliğin özünde müşteri memnuniyeti, samimiyet ve müşteri ile yakın ilişkiler vardır. Bu samimiyetin akıllı perakendecilikle sağlanabileceğini düşünmüyorum." diyerek müşteri memnuniyeti açısından akıllı perakendeciliğin yeterli olmayacağına dair görüşünü bildirirken, Katılımcı 17_(Kadın,1997) "Geleceğini parlak görmüyorum, güvenilirlik azalacak." diyerek güvenilirlik açısından akıllı perakendeciliğin geleceği hakkında olumsuz görüş bildirmişlerdir. Bir diğer görüş ise Katılımcı 21_(Erkek,1995) tarafından "Gelecekte akıllı teknolojiler tamamen yayılıp mağazaların kapanmasına neden olabilir. Ürünler internetten seçilip dokunmadan denemeden satın alınacak belki bu yüzden pişmanlıklar ya da maddi manevi kayıplar olabilir. Ama alışveriş yaparken insanlar yorulmaz çok fazla zaman kaybı olmaz." şeklinde olmuştur.

Tablo 11: Katılımcıların Akıllı Alışveriş İle İlgili Gördükleri Eksikliklerin Sınıflandırılması

Eksiklikler	Sayı
Güvenlik sorunlarının olması (kredi kartı vb.)	5
İnsanların akıllı teknolojileri kullanmada yeterince bilgilendirilmemesi	2
Müşteri hizmetlerine ulaşmanın zorluğu	2
Ürünün/hizmetin beklentileri karşılamaması	2
Kargo ve paketleme	2
Şifre koyma işlemlerinin yorucu olması	2
Stok bilgilerinin güncel olmaması	2
Gizliliğin olmaması	1
Teslimatın geç gerçekleşmesi	1
Bazı uygulamaların karmaşıklığı	1
Eksiklik yok	3

Katılımcılar kullandıkları akıllı teknolojilere ilişkin bir takım eksikliklerini de Tablo 11’de görüldüğü gibi sıralamışlardır. Özellikle güvenlik sorunu en çok desteklenen görüş olarak ilk sırada yer almıştır. Bu ve diğer sorunlarına ilişkin görüşlerden seçilenler aşağıda belirtilmiştir:

Katılımcı 3_(Kadın,1995) “Ben internetten alışveriş yapmayı pek tercih etmiyorum akıllı perakendecilikte çoğu zaman aldığımız ürün hasarlı ya da beklentimizin aşağısında çıkabiliyor. Bunun giderilmesi için ürünleri almadan önce ulaşabileceğimiz müşteri hizmetleri olmalı ve ürün hakkında yeterli bilgiye sahip olup bizleri bilgilendirmeli” derken Katılımcı 6_(Kadın,1998) “Zaman kaybı yaşadığımızı düşünüyorum, kargo belirlenen tarihten geç gelebiliyor.” diyerek akıllı teknolojiler aracılığıyla satın alınan ürünlerin teslimatı konusundaki görüşlerini belirtmişlerdir. Katılımcı 7_(Kadın,1997) “Uygulamaların bazıları çok karmaşık. Ürün değiştirme yönleri açısından eksiklikler var. Daha basit bir arayüz kullanılmalı, daha iyi destek hattı verilmeli.” derken benzer bir yorum olarak da Katılımcı 2_(Kadın,1995) “Bence bu teknolojinin insanlara yeterince anlatılmaması ve güvenli olduğuna inandırılmaları yeterince gelişmemesine neden oluyor.” demiştir. Katılımcı 10_(Erkek, 1998) “İnternete her zaman erişim olmayabiliyor en büyük sorun bu. Uydu bağlantılı uygulamalar daha yavaş olsalar da daha kullanışlı mobil uygulamalar ve akıllı alışverişte ikisinin de entegre edilip gerektiğinde internetin olmadığı yerde uydu bağlantısı kullanılmalı.” diyerek erişim sorunuyla ilgili öneride bulunurken, Katılımcı 11_(Kadın,1997) “Daha fazla detaylandırma(daha görsel ve içerik bilgilendirmesi) yapılabilir.” diyerek, Katılımcı 21_(Erkek,1995) de “Mesela bir cep telefonu uygulaması ile ürünün fotoğrafını çektiğimizde bu ürüne benzer ürünlerin listesi çıkarsa ona göre fiyat karşılaştırması yapılır hangi mağazada ucuzsa oradan alınabilir.” yorumuyla mevcut uygulamaları kolaylaştırmaya yönelik önerilerde bulunmuşlardır.

Katılımcı 18_(Erkek, 1997) *“Bence şu anki eksikliği güven sorunudur. Günümüzde pek çok akıllı teknoloji tüketiciyi zarara uğratma amacıyla da kullanılmaktadır. Bu durumu daha güvenli hale getirmek gerekir.”* diyerek akıllı alışverişin güvenlik açısından eksikliğini belirtip ve bu konuda öneride bulunmuştur.

Sonuç ve Öneriler

Perakende sektörü dinamik bir yapıda olup, sürekli gelişme ve değişme göstermektedir. Özellikle akıllı perakendecilik, teknolojinin gelişimiyle geleneksel perakendecilik uygulamalarını yetersiz kılabilmektedir. Özellikle, günümüz işletmelerinin varlıklarını devam ettirebilmeleri, müşterilerine sundukları değeri sürekli kılmak için teknolojik temelli uygulamaları daha yakın takip etmeleri ve uygulamalarına bağlıdır. Perakendecilerin performanslarındaki değişimler tüm sektörü olumlu yönde etkilemektedir. Kolaylığı, rahatlığı, eğlenceli ve keyifli alışveriş ortamı sağlaması, sunulan ürünlerin kalitesi, hizmet ve ürün seçiminde sağladığı faydalar gibi birçok olumlu yanları olan akıllı perakende uygulamaları günümüzde internet ve mobil ağların hızlı erişimlerine bağlı olarak daha fazla tercih edilmektedir. Akıllı perakendecilik uygulamaları arasında yer alan jet kasalar, Radyo Frekanslı uygulamalar, nesnelerin interneti, yapay zekâ, robotlar, sanal ve artırılmış gerçeklik uygulamaları, vb. gibiperakende işletme için müşteri ilişkilerin güçlendirmeye yönelik uygulamalarla müşterileri cezbedebilmektedir.

Bu çalışmaya katkı sağlayan 39 katılımcının mobil iletişimleri için 3-11 yıldır akıllı telefon kullandıkları, dolayısıyla günümüz teknolojisine aşina oldukları ortaya çıkmıştır. Katılımcıların ilk tercih ettikleri akıllı telefon markaları ile şimdi kullandıkları akıllı telefonların marka dağılımları incelendiğinde, ilk akıllı telefonlarının markasında Samsung (23 kişi) birinci sırada iken özellikle tercih ettikleri ve şimdi kullandıkları markada ise Apple'ın Iphone (25 kişi) ürününün öncelikli olduğu görülmektedir. Şu an kullandıkları cep telefonlarını özellikle işletim sisteminin hızı, kalitesi, kullanım kolaylığı, arayüzü gibi özellikleri dolayısıyla tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Ağırlıklı olarak mobil telefonlarına uyumlu uygulamalar ve jet kasaları sıklıkla kullandıklarını ifade etmişlerdir. Sonuçlar tablo ve görüşler bakımından irdelendiğinde yine katılımcıların 29'u birçok ürün grubu için (kıyafet, elektronik, yemek siparişi, market alışverişi, parfüm vb. kişisel ürünler, bilet vb.) cep telefonları aracılığıyla alışveriş yaptığını belirtirken, beş katılımcı ise sadece ürünlerle ilgili internetten bilgi aramak vb. nedenlerden dolayı cep telefonunu kullandığını ve özellikle güvenle alakalı nedenlere bağlı olarak cep telefonları üzerinden alışverişi tercih etmediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcılar, bu tür teknolojik gelişmelerin olumlu birçok özelliğinin yanı sıra, gelecekte insanları daha bağımlı hale getireceğine, asosyalleştirileceğine ve işsizliğe neden olacağına dair olumsuzluklarından bahsetmişlerdir. Görüşmecilerin akıllı perakendeciliğin geleceğine yönelik vermiş oldukları öneriler arasında insanların akıllı teknolojiler konusunda daha sık ve fazla bilinçlendirilmelerinin gerekliliği de ortaya çıkmıştır. Ayrıca, uygulamalar bazında güvenilirliğin takiplerinin yapılmasına, sorunların çözümünde kolaylık ve hızın artırılmasına,

mobil-canlı desteklerin daha fazla olmasına yönelik önerileri de yer almıştır. Perakende firmaların, özellikle akıllı barkod sistemi kullanmaları, akıllı sepet teknoloji uygulamalarına adapte olmaları, ürünlerin stok durumlarını gösteren uygulamalar sayesinde müşterinin mağazaya gitmesini gerektirmeyen uygulamaların artırılması ve müşteri temsilcilerinin daha ulaşılabilir olması gibi önerileri de olmuştur. Ayrıca sürekli alışveriş yapan aktif müşteri olarak adlandırılan müşterilerin daha ayrıcalıklı uygulamalarla entegre edilmesi de müşterilerce beklenmektedir.

Örneklemin belli bir sayıda olması dolayısıyla bu görüşler ve sonuçlar genellenebilir nitelikte değildir. Ancak, hem perakendecilere hem de üreticilere, tüketicilerin beklenti ve deneyimleriyle ilgili bir fikir verme niteliğindedir. İleriki çalışmaların daha farklı yaş ve örneklem gruplarıyla ve farklı değişkenlerin ilavesiyle yapılması durumunda bu sonuçlarla karşılaştırmalar yapılabilir.

Copyright © 2018 Republic of Turkey Ministry of Youth and Sports

<http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/>

Journal of Youth Researches • August 2018 • 6(15) • 159-166

ISSN 2147-8473

Received | 25 March 2018

Accepted | 27 July 2018

ANALYSIS / RESEARCH

EXTENDED ABSTRACT

An Exploratory Study to Determine the Experience and Expectations of Technology Children for Smart Retailing Practices

Deniz Karaömerlioğlu*
Eda Yaşa Özeltürkay**

Research Problem

With the technological advancement from day to day, an intense and harsh competitive environment is emerging in the retail sector. Companies in this competitive environment need to follow technology closely to survive. The application of new technologies in retailing is beneficial to both consumers and retailers. In this way, many stores have benefited from technologies such as self-checkout cashiers, information points, interactive screens equipped with touch screens, digital signage, and applications for mobile phones. Nowadays, most of the consumers, especially generation Z's members who are born and raised by technology, benefit from smart technological applications while shopping. According to the references (Bassiouni ve Hackley, 2014; Fister-Gale, 2015; Priporas, 2017) that were cited in this article claimed that this generation begin with borning year of 1995, high educated people. More technology focused, creative, innovative and comparing to the ex-generations they create some changes on consumer patterns (Priporas, 2017, p. 376).

* Res.Asst., Çağ University, denizkaraomerlioglu@cag.edu.tr

** Assoc.Prof.Dr. Cag University,, edayasa@cag.edu.tr

For instance, many stores have introduced self-service technologies equipped with Radio Frequency Identification (RFID) systems such as cash dispensers, informative touch points, interactive screens equipped with touch screens, digital signage, and applications for mobile phones (Pantano & Timmermans, 2014 p. 102). For instance, self-checkout cashiers first started in 2009 to serve the large Migros stores with areas between 250-300 m² in Turkey, also called M-stores brings together the best-selling brands of Migros stores. Later, in 2014, Petrol Ofisi (PO) fuel stations took place in the form of 'store in store' instead of its own market. At the national level, this format was accepted as the first example of a store opening in the chain of gas stations for the supermarket sector (Atalaysun, 2016).

It appears that the effect of technological developments on consumer experiences is constantly increasing. In this context, this study has been carried out with the Z generation, which is considered to have not attained sufficient saturation in the field of marketing and is regarded as the headquarters of such technologies. This generation, regarded as a trigger for innovation and change, is seen as the greatest marketing struggle of the future (Morgan, 2016; Priporas, 2017). It is envisaged that these generation representatives, which constitute almost a quarter of the UK population, will represent a population of 40% in the United States in 2020, while high spending power is available (Empson, 2016). The proportion of the Turkey in the rate of population age (by 2016) examined within the scope of TÜİK (Turkish Statistical Institute), it is seen that a total of 6,865,723 of 79,814,871 people are in the age range of 20-24 years.

In this respect, the determination of the expectations, opinions and proposals of the consumers of generation Z, which are accepted as the most favorable generation to use smart retailing applications, is shaping future retail applications. Thus, the aim of this study is to uncover the interactions and anticipations of Z generation consumers in today and tomorrow's retail environments.

Method

In this qualitative research, the population consists of 2476 students of the Z generation who born in 1995 and above, registered in the academic year of 2017-2018 of a foundation university in Mersin. This study was conducted in Priporas et al. (2017) inspired by the work has been implemented in Turkey. Two research questions were adopted based on the study of Priporas (2017) and as formulated as followings:

RQ1. What is the future of smart technology in retailing?

RQ2. What are the expectations of generation Z consumers of smart retailing?

In order to reach the consumers who will form the sample of the research, the data were collected by the purposeful sampling technique. There was no study that examined the

individuals of the generation Z in Turkey, on this subject. Therefore, because it is one of the leading research in Turkey for this sector, especially for the views of this generation research and more detailed information is desired to be reached, semi-structured in-depth interviewing method was chosen from qualitative research methods rather than quantitative research. It has been decided on the basis of the number of samples in similar studies (Priporas,2017; Nastasi, 2015; Gürbüz & Şahin, 2016) that have been made before hand to interview several people in semi-structured interviews. In this direction, 39 people from the generation Z gathered data from 10 January to 20 February 2018. In the interview sheet, 10 questions related to understand the thoughts, experiences and expectations of the respondents on smart retailing and the demographics (date of year, gender). Each question in the study was treated as a different category and the answers of all participants were analyzed for each question at the same time.

Findings

21 of the Z generation consumers who participated in the survey were female, 18 were male and they were born between 1995-1998. The majority of respondents (15 people) questioned how long they have been using smartphones for mobile communication, responding 5-6 years. It was seen that the first smartphones of the participants generally preferred three brands (Iphone, Samsung, Nokia). The first smartphone brands that individuals in this sample group use outside of Samsung, Nokia and Iphone are LG, HTC, Motorola, General Mobile and Turkcell. The majority of the participants (23 people) have been using their current phones for 1-2 years. On the other hand, the smartphone brand Iphone is especially preferred by participants (25 people), followed by the Samsung brand with nine people. Particularly preferred by the participants is Sony, Casper, General Mobile. Among the reasons why participants used the mobile phone brand specifically mentioned were the quality (15 people), the ease of use, the speed of the operating system (11 people) and the usefulness of the interface (10 people). Participants who revealed these views; Participant 8 ^(Woman, 1998) said *"I use Iphone because Android's updates are very bad"* and Participant 34 ^(Male, 1995) said, *"I prefer Iphone because I have had a problem with Samsung, but I have not encountered any problems with the Iphone."*

When asked whether participants used cell phones for shopping purposes, most of the participants (29 people) said that they used their mobile phone for shopping, only five people said they did not use it. Participant 13 ^(Male, 1997) said *"Yes, I use it in order to place orders over the internet and in the form of a pocket wallet"*.

The vast majority of participants (32 people) stated that they use smart Technologies. Most of the participants who use smart technology while shopping prefer mobile phone compatible applications (29 people) and self-checkout cashiers (17 people). In this direction, Participant 7 ^(Woman, 1997) said, *"I use mobile applications because it is more practical for bank operations"*.

The question as to why they use smart technologies is that while the majority of users (16 people) are using smart technologies for convenience, the reasons such as time saving (10 people), being fast (9 people) and practical (8 people) seem to be an important reason to use smart technologies. In this regard Participant 1 ^(Male, 1995) *“Usually for shopping from social media and for reaching one (communication).”*

Participants were asked to share their experience with a product-service they recently purchased through smart technologies. Participant 1 ^(Male, 1996) said *“I took my bag, took advantage of the opportunity section of the site application and bought the product very quickly.”* and Participant 2 ^(Woman, 1995) said *“I do my work quickly by choosing self-checkout cashiers instead of waiting for marketers to pay”* and Participant 10 ^(Male, 1998) also said *“I made money with the QR code from the bank. They have no time lost, such as waiting, entering amounts, entering passwords, they are very fast and practical.”* thus they talked about time gain in their smart interaction. Next to them Participant 17 ^(Woman, 1998) said *“I bought clothes. I got a 20% discount by responding to the company’s discount mail.”* and Participant 19 ^(Male, 1996) said *“I recently bought a smart chandelier from the internet. The price on the internet was more affordable and there were many kinds. I am very pleased.”* thus, they talked about discounts on smart interactions and reasonable price opportunities.

Many of the participants who were asked to share their thoughts on how these smart technologies will affect the relationship between human-computer and computer-smartphone responded to each other in a way that supported each other in a relevant way. In addition to the positive aspects of smart technologies, they reported that there might be negative aspects in the future which threaten people’s sociality, communication, sharing, security, work, health. In this context Participant 9 ^(Woman, 1995) said *“It is very positive for now, but over time people’s communication gap will increase and everything will be done. unemployment rate will increase because it is easily handled over the internet.”* When asked to participants how smart technologies affect retailing in the future compared to nowadays, all participants (39 people) said that smart technologies would positively affect retailing convenience. Similarly in terms of shopping speed, most of the participants (37 people) said that they would positively affect. The number of positive opinions in terms of service and product selection is more than negative opinions. The number of positive thinkers in terms of product information, fun shopping, and value creation is less than other features, but it is more than the number of people who think they will adversely affect this issue. Among the participants in terms of confidentiality, 16 favorable opinions were found to be disagreement with 16 negative opinions. The number of people who think smart technologies will not affect privacy is seven. participants thought that nine would affect positively the retailing of smart technology in terms of product quality, while 12 thought it would adversely affect, while 18 said it would not affect. Finally, it is quite obvious that the participants are in the opinion that there are also different opinions about security as it is about privacy. 16 participants said that they would affect positively, 14 people said that they would adversely affect, and nine people would not.

In response to the question, “Do you have any commentary on future smart retailing that you would like to add about your expectations for future smart retailing?” Participants will add to these features in terms of convenience, fun shopping, value creation, product selection, service, product information, shopping speed, privacy, product quality, they did not comment. Participants who shared expectations on smart technologies in future retailing, Participant 2_(Woman, 1995) said *“It needs to be further developed in terms of security for people to benefit from these technologies without being anxious.”*

Suggestions and ideas that will facilitate smart interaction with other elements that impact on ideal “smart” shopping experiences, according to participants: “People should be more conscious about smart technologies, be privileged with active users, be more involved with customers, easily reach customer representatives, use simpler databases, increase mobile / live support, increase reliability and constantly follow up / inspect, use smart barcode system, ease and speed to solve the problems, smart basket technology in retail stores should be applied, an application that shows the inventory status of products.” Participant 33_(Male, 1996) stated that *“In each store there may be a bar code system or a system that works in a different way, and it could be an application to show at which location the people are looking for the product, the shelf of the store, the store of that product.”*

The majority of participants expressed their views on how they perceived the future of smart retailing practices, indicating that the vast majority would be positive developments. Participant 21_(Male, 1995) also states, *“In the future, smart technologies can spread completely and cause stores to close down. The products will be purchased from the internet without being touched, so maybe they may have regrets or material and spiritual losses. But when shopping, people do not get tired and do not waste a lot of time.”*

Particularly the security problem was the most supported opinion among the deficiencies of the smart technologies they used. In addition to this, “it is not enough information for people to use smart technologies, difficulty in reaching customer service, lack of expectation of product / service, tiring of cargo and packaging, password setting, lack of up-to-date stock information, lack of privacy, delay in delivery and complication of some applications” are among other views. Participant 21_(Male, 1995) said, *“For example, when we take a picture of a product with a mobile phone application, a list of products similar to this product can be obtained from the store where the price comparison is made according to it.”* thus, they have made suggestions to facilitate existing applications with their comments. Participant 18_(Male, 1997) said *“I think the current shortcoming is trust. Nowadays, many smart technology consumers are also used to inflict harm. This situation needs to be made more secure.”* and he has found a suggestion in this regard by stating the lack of smart shopping in terms of security.

Discussions on Findings

39 participants who participated in the study have been using smartphones for 3-11 years for their mobile communications, so they are familiar with today's technology. When the first choice of smartphone brands of the participants and the brand distributions of the smartphones they used now are examined, it is seen that Samsung (23 people) is the first smartphone brand, and Apple's Iphone (25 people) product is the priority. They point out that they prefer the mobile phones they use now because of their speed, quality, ease of use and interface. While 29 of the participants indicated that they were shopping through mobile phones for many product groups (clothing, electronics, food order, market shopping, perfume etc. personal items, tickets, etc.). They prefer to use mobile phones for reasons and do not prefer shopping over mobile phones, especially for security reasons. Participants also talked about the negativity of such technological developments, in addition to many positive features, that they will make people more dependent on them, cause socialization and cause unemployment in the future. Among the proposals the interviewers have made for the future of smart retailing, it has become clear that people need to be more aware and more aware about smart technologies. In addition, there have been recommendations for greater reliability of applications, increased convenience and speed in solving problems, and greater mobile-live support. Particularly, it has been proposed to the retailers of the participating retailers to use smart barcode system, to adapt to smart basket technology applications, to increase the applications that do not require the customer to go to the store thanks to applications showing the stock status of the products and to make customer representatives more accessible. Customers are also expected to integrate with customers with more privileged applications, which are called active customers who are constantly shopping.

The Results and Suggestions

Results in this study showed similar findings with the related main article *Priporas et al. (2017)*. In addition to technological developments, age is one of the important factors in the sector and in the area. There may also be differences between baby boomers, generation X, generation Y and generation Z and et al among the individuals who are named according to the years they were born.

The sample is a certain number of these opinions and the results of the study can not be generalized to Turkey. In particular, if future studies are carried out with samples from wider masses and from different places, comparisons can be made with these results. It is also thought that the work to be done by individuals belonging to other generations can provide suggestions for shaping future retailing practices.

Kaynakça/References

- Altuntuğ, N. (2012). Kuşaktan kuşağa tüketim olgusu ve geleceğin tüketici profili, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(1): 203-212.
- Atalaysun M. (2016). Turkeyfoodretailsector, https://gain.fas.usda.gov/Recent%20GAIN%20Publications/Retail%20Foods_Ankara_Turkey_12-13-2016.pdf, 03.02.2018.
- Aydın, K. (2013). *Perakende Yönetiminin Temelleri*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık 4. Basım.
- Bassiouni, D. H. ve Hackley, C. (2014). Generation Z children's adaptation to digital consumer culture: a critical literature review, *Journal of Customer Behaviour*, 13(2): 113-133.
- Berman, B. R., Evans, J. R. ve Chatterjee, P. M. (2018). *Retail Management: A Strategic Approach*, 13th Edition, Pearson.
- Çallı, L., Sütütemiz, N., ve Yılmaz, M. (2010). E-Perakendecilik Sektöründe Tüketicilerin E-Memnuniyet Algılamasında Rol Oynayan Bileşenler Üzerine Bir Araştırma, *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 06, Temmuz 2010, ss. 85-105.
- Dacko, S. G. (2016). Enabling smart retail settings via mobile augmented reality shopping apps, *Technological Forecasting and Social Change*, 124(2016): 243-256.
- Demirkan, H. ve Dal, B. (2018). Akıllı makinelerin perakende sektöründe yaratacağı devrim, *Harvard Business Review Türkiye*, Şubat, 101-105.
- Empson R. (2016). 8 things business owners need to know about Gen Z, Retrieved from <https://www.upcounsel.com/blog/who-is-gen-z>, 03.01.2018.
- Fister-Gale, S. (2015). Forget millennials: are you ready for Generation Z? *Chief Learn. Off.*, 14(7): 38-48. <http://www.clomedia.com/2015/07/07/forget-gen-y-are-you-ready-for-gen-z/>, 10.05.2018.
- Gushima, K., Nakajima, T., (2017). A Design Space for Virtuality-Introduced Internet of Things, *Future Internet* 2017, 9, 60. <http://www.mdpi.com/journal/futureinternet>, 05/05/2018.
- Gökmenoğlu, T. (2014). The wide angle: program evaluation studies in Turkey in terms of models and approaches. *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi*, 4(7), 55-70.
- Gülşen, İ., Özdemir Ş., (2018). Perakendecilikte Teknolojik Yenilikler Ve Uygulamalar, Cilt 4 . Sayı 1. Nisan 2018, www.betadergi.com/patu/yonetim/icerik/makaleler/49-published.pdf, 05/05/2018.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2016). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri, felsefe-yöntem-analiz*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kaplan, B.T., Çarıkçı, İ.H., (2018). İş Dünyasında jenerasyonlar: X, Y ve Z Jenerasyonları Üzerine Kavramsal Bir İnceleme, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018: 04 (01).
- Kennedy, G., Dalgarno, B., Bennett, S., Judd, T., Gray, K. & Chang, R. (2008). Immigrants and natives: investigating differences between staff and students' use of technology, *Proceedings Ascilite*, 484-492, Melbourne.
- Kotler, P. ve Armstrong, G. (2010). *Principles Of Marketing*, Boston: Pearson Education.
- Kurşunluoğlu, E. (2009). Mağazalı perakendeciler ve müşteri servisleri, *Journal of Yasar University*, 4(14): 2173-2184.
- Maraşlı, F., Çıbuk, M., (2015). RFID Teknolojisi ve Kullanım Alanları, *BEÜ Fen Bilimleri Dergisi*, 4(2), 249-275.
- Morgan, J. (2016). Generation Z and the 6 forces shaping the future of business put aside all the discussion of millennial for now. It's time we start thinking about Generation Z, Retrieved from www.inc.com/jacob-morgan/generation-z-and-the-6-forces-shaping-the-future-of-business.html, 20.01.2018.
- Nartgün, Ş., & Kaya, A. (2016). Özel Okul Velilerinin Beklentileri Doğrultusunda Okul İmajı Oluşturma, Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi *Journal of Research in Education and Teaching* Mayıs 2016 Cilt:5 Sayı:2 Makale No: 17: 153-167.
- Nastasi, B. (2015). Study notes: qualitative research: sampling & sample size considerations, Retrieved from http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:qN67UD2NsgJ:https://my.laureate.net/Faculty/docs/Faculty%2520Documents/qualit_res__smp_l_size_cons_id.doc+vecd=1vehl=envect=clnkgvl=tr, 20.01.2018.

- Oblinger, D. & Oblinger, J. L. (2005). Educating the net generation, *EDUCASE Online Book*, <http://www.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf> , 20.01.2018.
- Onwuegbuzie, A. J. & Leech, N.L. (2007). A call for qualitative power analyses, *Quality & Quantity*, 41(1): 105-121.
- Orel Demirci, F., (2007) Mağazacılıkta Ümit Veren Yeni Bir Teknoloji: RFID, Bizim Market, Kasım 2007. http://www.fatmaorel.net/bizim_market/RFID.pdf., 10.06.2018
- Özdemir, M., 2011. Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1). Ss 323-343
- Ozkan, M. ve Solmaz, B. (2015). Mobile addiction of generation z and its effects on their social lifes (an application among university students in the 18-23 age group), World Conference on Psychology Counseling and Guidance, 14 - 16 May 2015, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 205(2015): 92-98.
- Pantano, E., & Gandini, A. (2017). Exploring the forms of sociality mediated by innovative technologies in retail settings, *Computers in Human Behavior*, 77(2017): 367-373.
- Pantano, E. & Timmermans, H. (2014). What is smart for retailing?, *Procedia Environmental Sciences*, 22(2014): 101-107.
- Poncin, I., Garnier, M., Mimoun, M. S. B., & Leclercq, T. (2017). Smart technologies and shopping experience: are gamification interfaces effective? The case of the smartstore, *Technological Forecasting and Social Change*, 124(2017): 320-331.
- Priporas, V. P., Stylos, N. & Fotiadis, A.K. (2017). Generation Z consumers' expectations of interactions in smart retailing: a future agenda, *Computers in Human Behavior*, 77(2017): 374-381.
- Roggeveen, A. L., Grewal, D. & Nordfält, J. (2017). The future of retailing. Babson College, Babson Park, MA 02457, United States, Stockholm School of Economics, Stockholm.
- Roy, S. K., Balaji, M. S., Sadeque, S., Nguyen, B. & Melewar, T. C. (2017). Constituents and consequences of smart customer experience in retailing, *Technological Forecasting and Social Change*, 124(2017): 257-270.
- Singh, A. (2014). Challenges and issues of Generation Z, *IOSR Journal of Business and Management*, 16 (7): 59-63.
- Sönmez, F. (2016). *Sosyal medyanın, z kuşağı tüketicilerinin satın alma davranışları üzerindeki etkisi*, (Yüksek lisans tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Vazquez, D., Dennis, C., & Zhang, Y. (2017). Understanding the effect of smart retail brand-consumer communications via mobile instant messaging (MIM)—an empirical study in the chinese context, *Computers in Human Behavior*, 77(2017): 425-436.
- Vrontis, D., Thrassou, A., & Amirkhanpour, M. (2017). B2C Smart retailing: a consumer-focused value-based analysis of interactions and synergies, *Technological Forecasting and Social Change*, 124(2017): 271-282.
- Yaşa, E. ve Bozyiğit, S. (2012). Y Kuşağı Tüketicilerinin Cep Telefonu ve GSM Operatörleri Tercihleri: Mersin İlindeki Üniversite Öğrencilerinin Tercihlerini Belirlemeye Yönelik Pilot Bir Araştırma, *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 9 (1), ss29-46.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, K. (2010). Nitel araştırmalarda niteliği artırma, *İlköğretim Online Dergisi*, 9(1): 79-92.
- Williams, K. C. ve Page, P.A. (2011), Marketing to the Generations, *Journal of Behavioral Studies in Business*, 3, 3-11.

Copyright © 2018 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı

<http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/>

Gençlik Araştırmaları Dergisi • Ağustos 2018 • 6(15) • 167-183

ISSN 2147-8473

Başvuru | 12 Haziran 2018

Kabul | 04 Temmuz 2018

Engelli Gençlerin Otel İşletmelerinden Beklentilerinin Değerlendirilmesi

Aliye Akın*

Öz

Çalışmada, engelli gençlerin otel işletmelerinden beklentilerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Genç yaşlı demeden, engellilerin toplumun bir üyesi olduğunun bilinmesi ve onların da gerekli hizmetlerden etkin bir şekilde faydalanabilmesi önemli bir değerdir. Bununla beraber, turizm sektörü içerisinde yer alan otel işletmelerinin genç engellilerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek düzenlemeleri yapmaları sosyal sorumluluk ilkesinin bir gereğidir. Bu sebeple çalışma büyük önem arz etmektedir. İfade edilen amaç ve önemden yola çıkılarak 10 fiziksel 8 görme engelli gençle yarı yapılandırılmış soru formları kapsamında görüşmeler yapıldı; veriler elde edilerek çalışma sonuçlandırılmıştır. Buna göre; engelli gençlerin zorda kalmadıkça hiçbir şekilde otel işletmelerini tercih etmediği, tercih etse bile muhakkak refakatçi yardımı ile otel işletmelerinden sadece geceleme için hizmet aldıkları tespit edilmiştir. Gecelemenin dışında hiçbir hizmetin kendileri için uygun olmadığını belirten gençler, yapılan düzenlemelerin, hizmetlerin yetersiz olduğunu ve engelli kullanımına hiçbir şekilde uymadığını ifade etmişlerdir. Son olarak sunulan hizmetler için kanunun da engel koyduğunu belirten gençler, “aslında bizler engelli değiliz, engelliler önümüze engel koyan gerek kamu kuruluşları gerekse de özel kuruluşlardır” şeklinde ifadeler kullanmışlardır. Bu durum, engelli gençlerin gözünde otel işletmelerinin sunmuş olduğu hizmetlerin yetersiz ve kullanıma uygun olmadığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Engelli Gençler, Turizm, Otel İşletmeleri, Hizmet Beklentileri.

* Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu, aliyeakin@gantep.edu.tr

Abstract

In the study, it was aimed to reveal the expectations of disabled youth from hotel enterprises. Without saying young or old, it is important to know that disabled people are a member of society and that they can benefit from the necessary services effectively. However, the principle of social responsibility is that hotel enterprises in the tourism sector make arrangements to meet the needs of young disabled people. Therefore, the study is of great importance. By means of stated aim and importance, interviews were made through semi-structured questionnaires with 10 physical and 8 sight disabled youth. At the end of the interview, data were obtained and the study was concluded. According to this; it has been determined that disabled young people do not prefer hotel enterprises in anyway unless they are forced. Even if they prefer, it has been determined that they receive services only for overnight stay from hotel enterprises with the help of an accompanying person. Young people have stated that other services are not suitable for them, apart from overnight. They also stated that the arrangements made were inadequate and they did not fit in anyway with the use of disabled people. Finally, young people have stated that the lawal soputs an obstacle for the services offered. "Infact, we are not disabled, the disabled are both public and private organizations that obstruct us" they used expressions like. This suggests that the services provided by the hotel enterprises in the eyes of disabled youth are inadequate and unsuitable for use.

Keywords: Disabled Young, Tourism, Hotel Enterprises, Service Expectations.

Giriş

Dünyada hızlı gelişme gösteren sektörlerden biri olan turizm, ülkelere ekonomik, politik, çevresel, kültürel ve toplumsal vb. birçok katkı sağlamaktadır. Bu doğrultuda turizm, ülkelerin ekonomik gelişmelerini hızlandıran, geliri tabana yayan, ülkelerdeki refah düzeyini yükseltip, gelişmesinde önemli sektör olarak ifade edilebilir (Akin, Şimşek ve Akin, 2012, s. 79). Bu sebepten turizm potansiyeli bulunan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin, uluslararası turizm faaliyetlerine daha fazla önem verdiği, turizmi çeşitlendirerek farklı pazar segmentlerine yöndikleri bilinen bir gerçektir. Buradan hareketle engelli turistlere yönelik düzenlenen turizm faaliyetlerinin bu pazarın bir parçası olduğu söylenebilir. Nitekim turizm sektörünün gelişmesi, ilerleyebilmesi, sosyal sorumluluk ilkesi gereğince engelli turizminin gelişebilmesi için engellilerin önemli olduğu bilinen bir gerçektir.

İnsanlar; genetik faktörler, doğum sırasında yaşanan etkiler, yetersiz beslenme, trafik kazası, doğal afetler (deprem, sel, yangın vb.) sonucu fiziksel, ruhsal, zihinsel ve sosyal becerilerini farklı derecelerde kaybedebilmektedir. Bu durum insanların yaşamsal faaliyetlerini gerçekleştirmelerini zorlaştırabilmektedir (Şenol, Oktay ve Özmen, 2016, s. 75). Dünya Engellilik Raporu'nda (World Report On Disability) dünyada 1 milyardan fazla insanın çeşitli engel durumuna sahip olduğu ve bu engel durumlarıyla yaşamaya çalıştıkları yer almaktadır. Söz konusu 1 milyarın üzerindeki engelli sayısı dünya nüfusunun yaklaşık %15'ine denk gelmektedir (World Health Organization, 2011, s. 7). Bu doğrultuda

engelli birey tanımının bilinmesi ve turizm faaliyetleri kapsamında da engelli bireylere yönelik düzenlemelerin gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir. Dünya Turizm Örgütü (2005) engelli bireyi “sosyal etkileşim sırasında ilişki kurmasını sınırlandıran, seyahat, konaklama ve diğer turizm hizmetlerinden faydalanma esnasında özel gereksinimler duyan, fiziksel, duyuşsal, zihinsel engele sahip olan yaşlı veya özel bakıma ihtiyaç duyan kişi/kişiler” olarak tanımlamaktadır (Büyüksalvarcı, Şapçılar ve Tuncel, 2017, s. 250). Bu doğrultuda engellilik durumu; hem biyolojik, sosyal hem de sağlık koşulları, çevresel ve kişisel faktörlerin bir arada bulunması sonucu ortaya çıkan bir olgu olarak ifade edilebilir. Genellikle, yürüme, görme, işitme ya da zihinsel engelleri bulunan, kronik hastalıklara, ağır mental bozukluklara sahip ve yaşlılıktan ötürü ciddi sağlık problemleri yaşayan kişiler engelli olarak nitelendirilmektedir (Bulgan ve Çankı, 2015, s. 17).

Diğer sağlıklı bireyler gibi hiçbir zorlukla karşılaşmadan rahatlıkla turizm faaliyetlerine katılmak ve her türlü turizm hizmetinden yararlanmak engelli bireylerin de hakkıdır. Seyahat etme ve turizm faaliyetlerine katılma engelli bireylerin sosyalleşmesi ve yaşamlarının zenginleşmesini sağlarken, turizm sektöründeki engelli turist talebinin artması da ülkelerin turizm gelirlerinin ve potansiyellerinin gelişmesi açısından çok büyük önem taşımaktadır (Atak, 2008, s. 1; Artar ve Karabacak, 2003, s. 18). 2011 yılında Türkiye’de TÜİK tarafından yapılan “Nüfus ve Konut Araştırması” sonuçlarına göre, 3 ve 3 yaş üstünde olup en az bir engeli bulunan bireylerin sayısının nüfusa oranı % 6,9’dur. Bu oran yaklaşık olarak (4.876.000 kişi) 5 milyon engelli bireyi ifade etmektedir (TÜİK, 2018). Engelli kişilerin aile bireyleri, yakınları ya da kendilerine refakat edecek en az bir kişi ile birlikte seyahat ettikleri göz önünde bulundurulduğunda, bu rakam neredeyse iki katına ulaşabilmektedir. Rakamlardan da anlaşılacağı üzere, sayıları bu denli fazla olan engelli bireylerin turizm sektörü açısından önemli bir pazar potansiyeli oluşturduğu söylenebilir. Bu pazardan pay almak isteyen turizm destinasyonları ve işletmeleri engelli turistlerin taleplerini karşılayarak, memnuniyetlerini sağlayabilmek için yasa ve mevzuatlarda da belirtilen engellilere yönelik uygulamaları yerine getirmek durumundadır.

Türkiye’de engelli turizmüne yönelik yasal düzenlemeler kapsamında 21.06.2005 tarihinde 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu uyarınca çıkarılan ve resmi gazetede yayımlanan “Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik” önem arz etmektedir. Bu yönetmeliğin “Asli Konaklama Tesislerinin Genel Nitelikleri” başlıklı 18. maddesinin “c” bendinde bedensel engelliler için yapılması gereken düzenlemeler şu şekildedir:

“Toplam kapasitesi seksen oda ve üzerinde olan oteller ile tatil köylerinde en az bir oda olmak üzere toplam oda kapasitesinin %1’i oranında odada, ayrıca tesis girişi, genel tuvaletler ile en az bir adet yeme-içme ünitesinde, mola noktaları, temalı parklar ile eğlence merkezlerinde ise kendi türlerinin asgari niteliklerinde belirtilen şekilde bedensel engellilerin kullanımına uygun düzenlemeler yapılır” (Resmi Gazete, 2005).

26.06.2011 tarihli 27976 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan “Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmeliğin Uygulanmasına Dair Tebliğinin

“Bedensel engelliler düzenlemelerine ilişkin esaslar” başlıklı 20. maddesinde ise turizm tesislerinde engellilerin kullanımına yönelik olarak tesis bahçe ve girişi, genel tuvaletler, yatak odaları, yeme-içme üniteleri gibi başlıklar ile ilgili düzenlemelere detaylı bir biçimde yer verilmiştir. Bu düzenlemelerden bazıları aşağıda ifade edilmiştir (Resmi Gazete, 2011).

- Odalar, bedensel engellilerin rahatça hareket edebileceği şekilde uygun büyüklük ve konumdaki eşyalarla donatılmalı, dengesiz duran, sivri köşeli eşyalar odalarda bulundurulmamalıdır.
- Oda giriş kapısı genişliği en az 85 cm olmalı ve odanın zemini kalın, yumuşak, tutan halı ile döşenmemelidir.
- Eşya dolaplarının kapıları sürgülü ve askı yüksekliği en fazla 140 cm olmalıdır.
- Elektrik düğme ve prizleri zemin döşemesinden 40-120 cm aralığındaki yükseklikte olmalıdır.
- Yatak başucunda merkezi aydınlatma düğmesi bulunmalıdır.
- Klozet, lavabo, sifon, batarya gibi donatılar bedensel engellinin kullanabileceği şekilde düzenlenmelidir. Klozet etrafına, bitmiş döşemeden 85-95 cm yükseklikte olacak şekilde tutunma barları yerleştirilmelidir.
- Oda banyolarında; genel tuvaletlerde yapılan düzenlemelere ek olarak bedensel engelli kullanımına uygun şekilde küvet veya duş düzenlemesi yapılmalıdır. Bu bölümlerde oturma yeri ile uygun yerlerde tutunma bantları bulunmalı ve banyo kapısı açılımı rahat hareket imkânı verecek şekilde olmalıdır.
- Resepsiyon tekerlekli sandalye erişimine izin verecek şekilde tasarlanmalı ve en fazla 90 cm yüksekliğinde banko düzenlemesi yapılmalıdır.
- Odalarda önbüro bağlantı alarm sistemi veya telefon bulundurulmalıdır.

Engelli bireylerin gerek turizm faaliyetlerinde yer alırken gerekse sosyal yaşantılarına devam ederken engeli bulunmayan diğer bireylerle eşit fırsatlara sahip olabilmeleri için yönetmelikte yer alan bu düzenlemeler önem arz etmektedir. Ancak ifade edilen “Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik” maddelerinin sadece bedensel engellilere yönelik düzenlemeleri içerdiği dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda, turizm faaliyetlerinden yararlanma talebi sadece tekerlekli sandalye kullanan bedensel engeli bulunan bireylerden oluşmamaktadır. Ülkemizde çok sayıda görme ve işitme engelli bireylerin de bulunduğu bilinmektedir. Bu kapsamda sözü edilen yönetmelikte bedensel engelli bireylerin dışındaki engellilerin turizm işletmelerinden yararlanmalarına yönelik bir düzenlemenin bulunmaması önemli bir eksiklik olarak ifade edilebilir.

Kuramsal Çerçeve

Engelli bireylerin oluşturdukları turizm faaliyeti olarak kabul edilen engelli turizmi kapsamında dünyada ve Türkiye’de çeşitli ancak sınırlı çalışmalar yapıldığı, literatür çalışması sonucunda tespit edilmiştir. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar genel itibarıyla; engellilerin turizm faaliyetlerine katılımı, mevcut otel işletmelerinin engelli bireylere uygunluğu, bedensel engellilerin turizm sektöründen beklentileri, engelli turizminin geliştirilmesine yönelik öneriler, engelli turistler açısından konaklama işletmelerindeki mevcut durumun değerlendirilmesi gibi konuları kapsamaktadır (Lazarus ve Kaufman, 1988; Murray ve Sproats 1990; Erdoğan 1994; Turco ve Stumbo 1998; Arıcı, 2010). Nitekim bu çalışmalar gerçekleştirilen çalışma ile benzerlik göstermektedir. Ulusal ve uluslararası arenada gerçekleştirilmiş olan benzer çalışmalar aşağıda yer almıştır.

İsraili (2002), İsrail’deki turistik mekanların engelliler açısından erişilebilir olup olmadığını tespit etmek amacıyla bir çalışma yapmıştır. Bu kapsamda, İsrail’de ikamet eden 50 engelli birey ile görüşmeler yapmıştır. Görüşmelerin sonucunda, engelli turistlerin erişilebilirlik konusunda en çok asansörlerin, park alanlarının ve tuvaletlerin uygunluğuna önem verdikleri belirlenmiştir.

Avis (2003), çalışmasında, engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katılmaları durumunda karşılaştıkları fiziksel ve davranışsal engelleri tespit etmeyi amaçlamıştır. Bu amaç kapsamında ABD’nin St. Louis şehrinde ikamet eden ve daha önce en az bir defa seyahat etmiş olan 168 fiziksel, işitme ve görme engelliyle görüşmeler yapmıştır. Çalışmanın sonucunda engelli turistlerin konaklama, ulaşım ve yiyecek-içecek işletmelerinden faydalanmaları esnasında çeşitli engellerle karşılaştıkları belirlenmiştir. Karşılaşılan engelin boyutunun engelli turistlerin turizme yönelik bakışını olumsuz etkilediği de saptanmıştır.

Müftüoğlu (2006) çalışmasında, tekerlekli sandalye kullanan bedensel engelli bireylerin sosyal yaşamda karşılaştıkları problemleri tespit etmeye çalışmıştır. Bu kapsamda Trabzon’da 30 tane tekerlekli sandalye kullanan engelliye ulaşılarak, anket formu aracılığıyla birtakım veriler elde edilmiştir. Çalışmada genel itibarıyla engellilere yönelik mekânların oluşturulmasında bilinç sorununun bulunduğu ortaya koymuş olup; bu sebeple engellilik durumunun ülkemizde bir düşkünlük, acıma nedeni ve çaresizlik olarak görüldüğünü saptamıştır. Bu doğrultuda çalışmada, engellilerin diğer bireyler gibi hayatlarına devam edebilen, kendi kendilerine yetebilen, sosyalleşebilen bireyler olduklarının toplum tarafından kabul edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca Türkiye’de engelliler konusunda yapılan düzenlemelerin oldukça yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

Bi, Card ve Cole (2007), bedensel engelli gençlerin (18 yaş üstü) turizm işletmelerinden yararlanmaları sonucundaki izlenimlerini tespit etmek amacıyla Çin’de bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Bu doğrultuda en az 1 gece herhangi bir otel işletmesinde konaklamış olan toplam 217 bedensel engelliye otel işletmelerinin, restoranların ve ulaşım imkânlarının

fiziksel, tutumsal ulaşılabilirlikleri konusunda sorular yönelmiştir. Buna göre; engelli turistlerin, söz konusu turistik alanlarda hem fiziksel hem de çalışanların tutumlarından (davranışlarından) kaynaklanan birtakım engellerle karşı karşıya kaldıkları belirlenmiştir.

Darcy (2010), Avustralya'yı 2007 yılında ziyaret eden engelli turistlerin (566 turist) otel işletmelerinden beklentilerini tespit etmek amacıyla bir çalışma yapmıştır. Buna göre işletme içerisinde hareketliliğin sağlanması, işitme, görme engellilere yönelik etkili bir iletişimin kurulması, işletmedeki mevcut alanların (otopark, tuvalet, havuz, restoran vb.) uygunluğu, acil durum hizmetlerinin yeterliliği, tesis içinde konforu ve rekreasyon faaliyetlerini kolaylaştırıcı düzenlemelerin olması gibi beklentilerin olduğu engelli turistlerin görüşleri doğrultusunda ortaya konulmuştur.

Richards, Pritchard ve Morgan (2010) çalışmalarında, görme engelli turistlerin turizm faaliyetlerindeki beklentilerini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Bu amaç kapsamında 27 görme engelli ile görüşmeler yapılmış ve onlara beklentilerinin neler olduğu yönünde sorular sorulmuştur. Buna göre, görme engelli turistler, turizm işletmelerinde çalışanların, engellilere sunulacak hizmetler konusunda eğitilmiş olmalarını ve fiziki alanların görme engellilere yönelik düzenlenmesini talep etmişlerdir. Ayrıca ifade edilen düzenlemelerin yapılmamasının, engelli bireyi turizm faaliyetlerinden uzaklaştırdığı sonucu saptanmıştır.

Mülayim ve Özşahin (2010)'in araştırmasında, bedensel engelli turistlerin otel işletmelerinde yaşadıkları sorunları ve bu sorunlara yönelik uygulanabilecek çözüm yollarını tespit etmeye çalışmıştır. Çalışmada, engelli bireylerin kendilerini farklı hissetmeden, refakatçi yardımı olmadan, hiçbir engelle karşılaşmadan turizm faaliyetlerinden yararlanabilmelerinin çok önemli olduğunu ortaya koymuştur. Bu doğrultuda bir otel örneği incelenip; engellilerin otel işletmelerinde karşılaştıkları sorunlar ortaya çıkarılarak, bu sorunlara çözüm önerileri getirilmiştir. İncelemeye alınan otel işletmesinde engelli bireylerin erişimini kısıtlayıcı hiçbir engelin olmadığı, hatta bedensel engelli konukların evlerinden ayrılıp otel işletmesine ulaşımı noktasında da sorunlarla karşılaşmadıkları belirlenmiştir. Bu durumda incelenen otel işletmesi için engelli konukların ağırlanmasında birtakım özel hususların dikkate alındığı ifade edilmiştir. Ayrıca, çalışmada Türkiye'de engelli turizminin ciddi sorunlarının olduğu yasal düzenlemelerin de bu noktada yetersiz kaldığı vurgulanmıştır.

Poria, Reichel ve Brandt (2011), İsrail'de görme engellilerin turizm deneyimlerini tespit etmek amacıyla bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışmada 15 görme engelliye havayolu, konaklama ve yiyecek-içecek işletmelerine yönelik deneyimlerini ortaya koyan sorular yönelmiştir. Çalışmada, görme engelliler tarafından, havayolu işletmelerinin genel itibarıyla prosedürlere uyduğu ve bu işletmelerle ilgili olumlu deneyimler yaşadıkları ifade edilmiştir. Engelliler görüşme esnasında, konaklama işletmelerinin odalarının iç dekorunun rahat hareket etmeye imkân sağlayacak şekilde yapılmasının önemli olduğunu vurgulamışlardır. Özellikle, bazı konaklama işletmelerinde lobiye ve diğer ortak kullanım alanlarına katılımcıların ulaşmakta çok güçlük çektikleri ifade edilmiştir. Çalışmada görme engelli bireylerin, çalışanlardan kaynaklı birtakım olumsuz deneyimler yaşadıkları da tespit

edilmiştir. Engelli turistler tarafından, yeterli eğitime sahip olmayan personellerin aşırı ısrarcı ve yardımsever davranışlarının diğer misafirlerin dikkatini çektiğini ve bu durumda diğer misafirlerin engellilere karşı alaycı oldukları ifade edilmiştir.

Zbikowski, Kuzmicki, Dabrowski ve Soroka (2011) engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katılmasını engelleyen ve kısıtlayan faktörleri tespit etmek amacıyla bir çalışma yapmıştır. Çalışmanın sonucunda; seyahat ve konaklama bedelleri, ulaşım zorlukları, korkular, engel durumları, bilgi ve iletişim eksikliği, ailenin destek vermemesi, engellilere yönelik etkinliklerin yetersizliği gibi faktörlerin turizme yönelme konusunda engelli bireyler tarafından kısıtlayıcı, engelleyici unsurlar olarak görüldüğü saptanmıştır.

Karacaoğlu (2012), bedensel engellilerin otel işletmelerindeki turistik faaliyetlerde yer almalarını engelleyen faktörleri belirlemek ve bedensel engelli turistlerin turizm işletmelerinden beklentilerini ortaya koymak amacıyla bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmada otel işletmelerinde genel itibarıyla, lobi, asansör, önbüro, park alanı ve işletme girişlerinin bedensel engelli turistlerin kullanımına uygun olarak tasarlandığı tespit edilmiştir. Ancak, sauna/hamam, genel tuvaletler, havuz, plaj, güneşlenme alanları ve eğlence merkezlerinde bedensel engellilerin rahatça kullanabilmesine yönelik düzenlemelerin olmadığı saptanmıştır. Bedensel engelli turistler; otel işletmelerinde havuza girmek istediklerini ancak havuz asansörü olmadığından dolayı çok zorlandıklarını, tekerlekli sandalye ile plaja giremedikleri için kum alandan başlayarak, denize kadar uzanan tahta yollara ihtiyaç duyduklarını, restoranlarda büfeye yakın masaların bedensel engelliler için ayrılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Şahin (2012), çalışmasında ortopedik ve görme engelli bireylerin otel işletmelerinden beklentilerini ve memnuniyet düzeylerini belirlemeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda Ankara'da 202 tane engelli bireye sorular yöneltilmiştir. Çalışmaya katılan engelli bireylerin tesislerden beklentilerinin oldukça yüksek olduğu saptanmıştır. Nitekim engelliler, konakladıkları işletmelerden memnun kalmadıklarını ifade etmişlerdir. Araştırmada yer alan ortopedik engelliler, fiziksel imkânların yetersizliği konusunda memnuniyetsizliklerini belirtirken, görme engelliler ise sesli uyarı sistemlerinin yetersizliği konusunda olumsuz görüş belirtmişlerdir.

APGEM (2012) tarafından engelli bireylerin turizm faaliyetlerinden yararlanma düzeylerini ve beklentilerini tespit etmek amacıyla bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya İstanbul, İzmir ve Ankara'da bulunan 239 engelli katılmış olup; engellilerin %76.47'sinin tatil yapma olanağına sahip olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada engelliler; turistik destinasyonlara ulaşım imkânlarının, eğlence olanaklarının ve kendilerine yönelik uygulamaların yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Çalışmanın sonucunda ortaya çıkan, engellilerin turizm işletmelerinden beklentileri; engelli park alanının bulunması, tesis içi kullanım alanlarının asansörle erişilebilir olması, yiyecek-içecek işletmelerinde bedensel engelli erişimine yönelik uygulamaların olması, otel odalarının refakatçi ile birlikte konaklamaya uygun olması, fiyatlarda engellilere yönelik özel düzenlemeler yapılması, rampaların uygun

eğim ve genişliğe sahip olması, yüzme havuzuna engelli asansörü yerleştirilmesi, sesli uyarı sistemlerinin olması, personelin eğitilmiş, bilgili olması, genel kullanım alanlarında hissedilebilir yüzey uygulamaları olması, odalarda tehlike ve ihtiyaç anında kullanılabilecek ışıklı alarm düzeneği olması ve genel kullanım alanlarında yazılı yönlendirmeler olması şeklinde ifade edilmiştir.

Bratucu, Chitu, Dinca ve Ştefen (2016), 2015 yılında Romanya'nın Braşov şehrini ziyaret eden 1119 yerli ve yabancı engelli turiste, şehrin engelli turizmi açısından uygunluğunu tespit etmek amacıyla anket çalışması uygulamıştır. Anket sonuçları doğrultusunda, Braşov şehrinde faaliyet gösteren turizm işletmelerinin engelli turistlerin ağırlanmasına yönelik çaba sarf ettikleri, farklı girişimlerde buldukları ancak bu çaba ve girişimin yetersiz olduğu saptanmıştır.

Literatürde yer alan çalışmalar ile gerçekleştirilen çalışma karşılaştırıldığında, benzerlik ve farklılıkları tespit edilmiştir. Farklılıkların temel sebebinin örneklem sayısı, şehir, ülke, destinasyon özellikleri gibi unsurlardan kaynaklandığı söylenebilir.

Metodoloji

Ülkemizde ortalama 5 milyon engelli birey bulunmaktadır. Bu bireylerin neredeyse yarısı gençlerden oluşmaktadır. Engelli olarak dünyaya gelen ya da sonradan engelli olan gençlerimizin önüne engel koymamak için engelli gençlerin rahat bir biçimde yaşamlarını devam ettirmeleri, yapılacak doğru ve etkin düzenlemelere bağlı olarak gerçekleştirilebilir. Dolayısıyla çalışmada engelli gençlerin otel işletmelerinden beklentileri araştırılmıştır. Bu kapsamda engelli gençlerin beklentilerini ortaya koymak, buradan hareketle çeşitli öneriler getirmek çalışmayı önemli kılmaktadır. Ayrıca hem birey hemde toplumun tüm kesiminin engelli olan bireylerin yaşamlarını zorlaştırmamak, aksine kolaylaştırmak için çaba sarf etmesi sosyal sorumluluk ilkesinin bir gereğidir. Bu kapsamda çalışmada sadece 10 fiziksel, 8 görme engelli gençlerle bir araya gelinmiştir. Engelli gençlerin vermiş olduğu bilgiler doğrultusunda birbirini tekrar eden cevaplarla karşılaşıldığından, örneklem sayısı 18 kişi ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca yapılandırılmış soru formunda yer alan 7 soruda araştırmanın kısıtı olarak ifade edilebilir.

Çalışmada verilerin toplanması, analiz edilmesi ve değerlendirilmesinde nitel araştırma yöntemlerinden faydalanılmış olup; bu kapsamda yarı yapılandırılmış soru formu oluşturulmuştur. 10/03/2018-15/05/2018 tarihleri arasında gerekli randevular alınarak, en az 30 dakika olmak koşuluyla 10 fiziksel, 8 görme engelli genç ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde katılımcılara öncelikle demografik özellikleri içeren 5 soru, otel işletmelerinden beklentilerini ortaya koymak amacıyla 7 soru sorulmuştur. Elde edilen cevaplar doğrultusunda oluşan veriler, Microsoft Excel programında kodlanmış ve engelli gençlerin isimleri gizli tutularak, K1'den K18'a kadar isimlendirilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda çalışmanın bulguları oluşturulup araştırma sonuçlandırılmıştır.

Bulgular

Çalışmada bulgular iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcıların demografik özellikleri içeren bulgular ikinci bölümde ise katılımcılar için oluşturulmuş yarı yapılandırılmış sorulardan elde edilen kodlamalar neticesinde oluşan bulgular yer almaktadır.

Tablo1. Demografik Bilgiler İle İlgili Bulgular

Kişisel Bilgiler													
Engel Durumu	Cinsiyet		Eğitim Durumu			Yaş		Meslek			Üyelik		
	Bay	Bayan	Lise	Üniv. ögr.	Lisans	16-21	22-27	Kamu	Özel	İşsiz	e	H	
Fiziksel	10	6	4	3	3	4	6	4	4	0	6	10	0
Görme	8	4	4	2	3	3	5	3	3	1	4	8	0

Tablo 1’de katılımcıların demografik bilgileri gösterilmiştir. Buna göre katılımcıların tamamının fiziksel ve görme engelli derneklerine üye olduğu, bunlardan 10 fiziksel engelinin 6’sının bay, 4’ünün bayan; 8 görme engelinin ise 4’ünün bay, 4’nün ise bayan olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 3 fiziksel 2 görme engelli lise mezunu, 3’er fiziksel ve görme engelli ise üniversite öğrencisi, 4 fiziksel ile 3 görme engelinin ise lisans mezunu olduğu saptanmıştır. Bununla beraber 6 fiziksel 5 görme engelinin 16-21, 4 fiziksel ile 3 görme engelinin ise 22-27 yaş aralığında olduğu; 4 fiziksel, 3 görme engeli kamuda, 1 görme engelli ise özel sektörde çalışırken, 6 fiziksel, 4 görme engelinin işsiz olduğu ortaya konmuştur.

Yarı yapılandırılmış soru formu kapsamında oluşturulan 7 sorunun cevabı katılımcılardan elde edilmiş, bu doğrultuda çalışmanın bulguları oluşturulmuştur. Oluşturulan bulgularda her bir katılımcı K1’den K18’e kadar kodlanmış olup; çalışmada katılımcılara ait doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Katılımcılara üye oldukları dernekler tarafından otel işletmelerinde sunulan hizmetler ile ilgili bilgiler verilirken verilmemesi konusunda soru sorulmuş ve verilen cevaplar neticesinde kodlamalar yapılarak, engelli gençlere ait doğrudan alıntılar ifade edilmiştir. Buna ilişkin temel görüşler tablo 2 ‘de gösterilmiştir. Buna göre katılımcılardan 14 genç derneklerin kendilerine bilgi vermediğini, 4 genç ise derneklerin kendilerine kısmen bilgi verdiğini belirtmiştir.

Tablo 2. Üye Oldukları Dernekler Tarafından Otel İşletmeleri Hakkında Verilen Bilgi İle İlgili Bulgular

İfadeler	Frekans
Evet	0
Hayır	12
Kısmen	3

“Ben görme engelli bir vatandaşım. Üye olduğum dernek bana hiçbir zaman otel işletmelerinin sunmuş olduğu hizmetler hakkında hatta engelli kişilere ait yapmaları gereken düzenlemeler hakkında bilgi vermedi. Ancak ben araştırmacı bir kişiliğe sahip olduğumdan mevzuat hakkında kısmen bilgim var” ... K9

“Hayır, kesinlikle verilmedi. Ancak ben mevzuatı sürekli karıştırırım. Ne var ne yok engelli kişiler ile ilgili diye buradan kısmen de olsa bilgim var” ...K3.

“Fiziksel engelli biri olarak bulunduğum dernek ayrıntılı olmamak koşuluyla bilgi verdi. Ancak ben konaklama ya da otel işletmelerinin yapmaları gereken düzenlemeleri bildiğim için üzerinde durmadım. Ama bilmeyen bir insana dernek kesinlikle bilgi vermeli. Aslında şunu da söylemek istiyorum. Bizim derneğimiz bile bizim haklarımız konusunda bizleri bilgilendirmiyor önümüze engel koyuyor. Otel ya da konaklama işletmelerinin bizim için sunacak olduğu hizmetlerin önünde elbet engel olur” ...K5

Katılımcılara mevzuat kapsamında otel işletmelerinin engelliler ile ilgili yapması gereken düzenlemeleri bilip bilmediği sorulmuş, verilen cevaplar neticesinde kodlamalar yapılarak bu bulgular tablo 3'te gösterilmiştir. Buna göre katılımcıların 7'sinin engelliler ile ilgili düzenlemeleri bilmediği, 4'ünün bildiği, diğer 4'ünün ise kısmen bildiği saptanmıştır.

Tablo 3. Mevzuat Kapsamında Otel İşletmelerinin Engelliler İle İlgili Yapması Gereken Düzenlemelerin Bilinmesine İlişkin Bulgular

İfadeler	Frekans
Evet	4
Hayır	7
Kısmen	4

Bu soruya verilen cevaplar ile ilgili bazı engelli gençlere ait doğrudan alıntılar aşağıda ifade edilmiştir.

“Evet, biliyorum. Daha önce de söylemiştim. Kanunları mevzuatları karıştırırım sürekli” ...K3

“Evet, biliyorum ama yetersiz bir bilgiye sahibim. Çünkü otel işletmelerini zorda kalmadıkça tercih etmiyorum. Bu sebeple de öğrenmeye ihtiyaç duymadım” ...K2

“Hayır bilmiyorum. Çünkü önümüzde otel işletmesine gelene kadar bilmemiz gereken o kadar çok konu var ki. Ya da şöyle diyeyim aslında biz engelli değiliz. Ancak gerek kamu gerek özel kurumlar önümüze o kadar engel koyuyor ki. Bu engellerin hangi birini öğrenebileceğiz, hangi biri ile ilgili düzenlemeler yapılmış yada yapılması gerekiyor inanın bu çok zor” ...K8

Katılımcılara otel işletmelerini tercih edip etmeme durumları sorulmuş ve alınan cevaplar doğrultusunda kodlamalar yapılarak, tablo 4 oluşturulmuştur. Buna göre katılımcıların tamamı zorda kalmadıkça otel işletmelerini tercih etmediklerini belirtmiştir.

Tablo 4. Otel İşletmelerini Tercih Etme Durumları İle İlgili Bulgular

İfadeler	Frekans
Evet	0
Hayır	0
Bazen	15

Bu soru kapsamında bazı katılımcılara ait doğrudan alıntılar aşağıda yer almaktadır.

“Buna tercih etme demeyelim. Ben kamu çalışıyorum. Bazen eğitimler için şehir dışına çıkmamız gerekiyor. Mecburen uyuyabileceğimiz ya da yemek yiyebileceğimiz bir otele gitmek zorunda kalıyoruz” ...K11

“Bazen mecburiyetten otel işletmelerine gitmek zorunda kalıyorum. Zorda kalmadıkça asla otel işletmelerini tercih etmiyorum. Bunu ayrıca belirtmek isterim” ...K1

“27 yaşına geldim. Bu süre zarfında inanılmaz sadece 5 kez otel işletmesinde konakladım. Neden demeyin çünkü sadece uyumak için o kadar para vermek bana göre doğru değil. Diğer hizmetlerden asla faydalanamıyorsunuz” ...K13

Tablo 5’de otel işletmelerinde sunulan hizmetlerin engellilerin kullanımına uygun olup olmadığı sorulmuştur. Bu doğrultuda alınan cevaplar kodlanarak bulgular oluşturulmuştur. Buna göre 14 katılımcı sunulan hizmetlerin uygun olmadığını belirtirken, 4 katılımcı ise kısmen uygun olduğunu ifade etmiş olup; katılımcılara ait doğrudan alıntılar aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 5. Sunulan Hizmetlerin Engellilerin Kullanımına Uygun Olup Olmadığı Konusundaki Bulgular

İfadeler	Frekans
Evet	0
Hayır	11
Kısmen	4

“Hayır, uygun değil. Daha önce belirtmiştim. En fazla bu yaşım kadar belki 5 kez otel işletmesine gittim. Profesyonel yüzücüyüm. Ben yanımda refakatçi olsa da olmasa da havuzda yüzemiyorum. Çünkü mevzuata aykırı. Ya da mevzuat benim bu hizmetten faydalanmamı kısıtlamış. Otelinde işine geliyor tabii. Oradan yürüyor ve bir engel de onlar koymaya başlıyor” ...K13

“Kesinlikle uygun değil. Çünkü görme engelliyim. Tercih etme şansım yok. Bir alfabe koysalar. Okusam ona göre ne yiyeceğime ben karar versem. Acaba çok mu şey istiyorum” ...K4

“Hayır, uygun değil. Uyumanın dışında hiçbir hizmetten etkin bir şekilde yararlanamıyorum. Ne doğru düzgün banyo yapabiliyorum. Ne yemek yiyebiliyorum. Masalar çok yüksek sandalyem engin kalıyor. Ne bileyim banyo çok garip duş çok yüksekte ulaşamıyorum bile” ...K11

“Elbette uygun değil. Çünkü tek başıma kalabileceğim bir mekan değil. Hep refakatçi yardımıyla kalabiliyorum” ...K18

“Uygun değil. Nedenini sorarsanız bende gencim diğer gençler gibi eğlenmek istiyorum. Tamam dans edemem belki ama bara gidip oturmak orda müzik dinlemek benim de hakkım. Ancak bununla ilgili hiçbir düzeltme yok” ...K16

“Bakın ben liseden yeni mezun oldum. Diğer gençler çok rahatlıkla otel işletmelerinin sunmuş olduğu hizmetten yararlanırken ve verdikleri paranın karşılığını alırken ben sadece uyumak için para veriyorum hem de refakatçi yardımıyla. Bu durum sizce can sıkıcı değil mi?” ...K17

Tablo 6’da engellilerin otel işletmelerinden aldıkları hizmetlerden memnuniyetleri sorulmuş, alınan cevaplar neticesinde kodlamalar yapılarak, bulgulara ulaşılmıştır. Buna göre 13 katılımcı alınan hizmetlerden memnun değilken 5 katılımcı ise kısmen memnun olduğunu belirtmiştir. Genç katılımcılara ait doğrudan alıntılar aşağıda yer almaktadır.

Tablo 6. Engellilerin Otel İşletmelerinden Aldıkları Hizmetler İle İlgili Memnuniyetlerini Saptayan Bulgular

İfadeler	Frekans
Evet	0
Hayır	10
Kısmen	5

“Hayır, memnun değilim. Çünkü sadece uyumak ile ilgili hizmet alıyorum. Başka hiçbir hizmetten yeteri kadar faydalanamıyorum. Ama bunda otel işletmesini suçlamıyorum. Kanun mevzuat engeli koymuş ki otel işletmesi ne yapsın ki bizim gibi insana” ...K7

“Kısmen memnunum o da çalışan arkadaşlardan dolayı. İnanın çalışan arkadaşlar bize ellerinden geldiğince yardımcı olmaya çalışıyorlar. Bu konuda çok memnunum ancak bu durum bazen bizleri ötekileştiriyor hissi veriyor dolayısıyla üzülüyorum” ...K15

“İşim icabı yılda en az 4 ya da 5 kez şehir dışına çıkmak zorunda kalıyorum. Bazı 5 yıldızlı otel işletmeleri odaları engellilerin rahat uyuyabileceği, banyo yapabileceği şekilde dizayn etmiş. Bu durum ister istemez beni mutlu ediyor. Ama sadece bazı demeseydik hepsi gereken tüm düzenlemeleri yapsaydı” ...K14

“Memnun değilim. Çünkü mevzuatı kısmen de olsa bilirim. Otelin odasına girdim bir de ne göreyim adamlar duşa kabin yapmışlar. Yahu ben yürüme engeli olan biriyim sandalyem ile nasıl bu engeli aşayım. Nasıl banyo yapayım dedim. Anlayacağınız engel engel engel” ...K12

Katılımcılara otel işletmelerinde çalışanların engellilere yönelik tutum ve davranışlarının nasıl olduğu sorulmuş alınan cevaplar neticesinde kodlamalar yapılarak tablo 7’i oluşturulmuştur. Buna göre genel itibariyle katılımcıların tamamı konaklama işletmelerinde çalışanların kendilerine karşı oldukça iyi olduğunu ifade etmişlerdir. Bu soru kapsamında genç katılımcıların bazılarının vermiş olduğu cevaplar olduğu gibi aşağıda yer almaktadır.

Tablo 7. Otel İşletmelerinde Çalışanların Engellilere Yönelik Tutum Ve Davranışlarına Yönelik Bulgular

İfadeler	Frekans
Oldukça iyi	13
Kötü	0
Kısmen iyi	2

“Çalışan arkadaşlar bizlere karşı çok iyiler. Kırılgan olduğumuzu mu düşünüyorlar. Ya da ülkemiz insanı zayıf olana ilgi gösterir bundan mıdır bilmem gittiğim tüm otel işletmelerinde bana karşı çok iyi davrandılar” ...K6

“Memnunum ancak bu ilgi beni sıkıyor. Bana yaklaşımları unutmaya çalıştığım engelimi hatırlatıyor. Keşke engelsizmişim gibi davransalar daha çok mutlu olurum” ...K10

“Memnunum demek isterdim. Çünkü başımdan bir olay geçti. Gittiğim otelin kapı girişi sandalyeme uygun değildi. Dolayısıyla giremedim. Çalışan beni kucağına aldı belki iyi niyetliydi. Ancak bu durum gerçekten benim için onur kırıcıydı. Kendimi çok kötü hissettim. Bu olaydan sonra zorda kalmadıkça asla otel işletmesine gitmedim” ...K1

Katılımcılara otel işletmelerinden beklentileri sorulmuş verilen cevaplar neticesinde kodlamalar yapılmıştır. Buna göre beklentilere ilişkin genel görüşler Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8: Engellilerin Otel İşletmelerinden Beklentilerine Yönelik Bulgular

İfadeler	Frekans
Kapı girişi sandalyemizin girebileceği gibi tasarlanmalı	8
Prizler, dolapların, kapı kolları vb. engelli kullanımına uygun olmalı	15
Banyoda duşa kabin olmamalı	8
Odalar ve hizmet alanları girişte bulunmalı	10
Anons sistemi kurulmalı	7
Görme engelli için odalarda ve diğer hizmet alanlarında alfabe bulundurulmalı	7
Odamızda olası kaza ile karşılaştığımızda kullanılan mobilyaların uçları sivri olmamalı oval ve kaplama ile kapatılmış olmalı	15
Mevzuatın dışına çıkılarak sadece görme ve fiziksel engeli olanlar için değil de diğer engeli bulunan bireylerin de hizmetten faydalanabilmesi için ilgili düzenlemeler yapılmalı	15
Otel işletmeleri engeli bulunmayan bireylerin almış olduğu tüm hizmetlerden faydalanabileceğimiz şekilde tasarlanmalı	15

Engellilerin otel işletmelerinden beklentilerinin değerlendirildiği tablo 8'de katılımcıların tamamı mevzuat engelinin dışına çıkılarak, engelsizlermiş gibi tüm hizmetlerden rahatlıkla faydalanmak istediklerini bu sebeple otel işletmelerinin tümünün gereken düzenlemeleri yapmalarını istediklerini belirtmişlerdir. Bunun yanında özellikle görme engelli bireyler bir anons sisteminin etkin bir şekilde kurulması gerektiğini, hizmet alanlarında bir alfabenin olmasının temel şart olduğunu savunmuşlardır. Fiziksel engeli bulunan bireyler ise masaları etkin bir şekilde kullanabilmek için uygun dizayn edilmesi, banyonun rahatlıkla kullanılabilir şekilde oluşturulması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bunun yanında diğer gençler gibi eğlence mekânlarından faydalanabilmek için engelli kullanımına uygun bir şekilde düzenlenmesi konusunda fikirlerini ortaya koymuşlardır. Buradan hareketle katılımcılara ait ifadeler ile ilgili doğrudan alıntılardan bazıları şöyledir:

“Bakın biz genciz. Diğer gençler gibi eğlenmek, müzik dinlemek istiyoruz. Evet, benim fiziksel engelim var. Ama bu durum duymama görmeme engel değil ki. Neden böyle bir ortamda bulunmak istemeyim diğer gençler gibi. Dolayısıyla hep farklı olduğumuzu hissettiriyorlar bize” ...K16

“Keşke otel işletmeleri bizleri de düşünüp o şekilde mimarlar tarafından tasarlansa. Keşke bizimde bir insan olduğumuz düşüncesine varılsa. Bu kapsamda kanunlar çıkartılıp hizmet alanları iyileştirilse” ...K3

Sonuç ve Öneriler

Dünyada hemen hemen her ülke nüfusunun ortalama %5- ile %20 'si fiziksel, görme, duyma, zihinsel vb. engelli bireylerden oluşmaktadır. Bu bireylerin bir kısmı doğuştan bir kısmı ise sonradan engelli bireyler olarak yaşamlarını sürdürmektedir. Engelli bireylerin refakatçileri de düşünüldüğünde bu oran neredeyse 2 kata ulaşabilmektedir. Bu oran göz önüne alındığında, dünyada engellerin turizm sektörü için büyük bir Pazar olduğu ifade edilebilir. Ancak büyük bir Pazar olmasına rağmen ülkelerin birçoğunda engellilerin, turizm faaliyetlerine yeteri kadar katılmadığı ortadadır. Bunun temel sebebinin engellilere yönelik düzenlemelerin yetersizliğinden kaynaklandığı söylenebilir. Bunun yanında gelişmiş ülkelerin bir kısmı engellileri topluma kazandırmak ve engellileri önemli bir birey olduklarını hissettirmek amacıyla turizm faaliyetlerine teşvik etmekte; oluşabilecek engelleri ortadan kaldırmaktadır. Ancak ülkemizde turizm sektöründe, engellilerin hizmetlerden yararlanabilmeleri adına pek çok engel bulunduğu bilinen bir gerçektir. Bu engellerden en önemlisi mevzuatın yetersizliğidir. Bununla beraber yatırımcıların, engelliler için mevzuatın dışında herhangi bir çalışma yapmamasıdır. Ayrıca mevzuatta belirtilen unsurları gerçekleştirmiş olsalar bile yetersizlikleri, yapılan çalışmada ortaya konulmuştur. Dolayısıyla bu durum engellilerin turizm faaliyetlerinden etkin bir şekilde faydalanmasını engelleyen büyük bir engel olarak düşünülmektedir. Yapılan çalışmanın temel amacı; engelli gençlerin otel işletmelerinden beklentilerini belirlemektir. Engelli gençlerin beklentileri ortaya koyup; otel işletmelerinin engelli gençler için yapmaları gereken çalışmalar ile ilgili öneriler getirmek, araştırmayı önemli kılmaktadır. Bununla beraber toplumun önemli bir kesimi oluşturan engelli bireylere yönelik yapılması gereken çalışmaların sosyal sorumluluk ilkesi olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla çalışma büyük önem arz etmektedir. Belirtilen amaç ve önemden hareketle öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Sonrasında 10 fiziksel 8 görme engelli gençlerle, oluşturulan yarı yapılandırılmış soru formu yardımıyla en az 30 dakika olmak koşuluyla görüşmeler yapılmış ve çalışma sonuçlandırılmıştır.

Buna göre; daha öncesinden otel işletmelerine giden katılımcıların tamamının engelli derneklerine üye olduğu, 16-21 yaş aralığında olan 6 fiziksel, 5 görme; 22-27 yaş aralığında olan 4 fiziksel, 3 görme engelli gençlerin genellikle üniversite öğrencisi ve lisans mezunu oldukları saptanmıştır. Ayrıca 6 fiziksel, 4 görme engelinin işsiz olduğu, 4 fiziksel ve 3 görme engelinin kamuda, 1 görme engelinin ise özel sektörde çalıştığı ortaya konmuştur.

Katılımcı engelli gençler üye oldukları dernekler tarafından otel işletmelerindeki düzenlemeler ile ilgili bilginin verilmediğini, verilse bile bu bilgilerin yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Bununla beraber otel işletmelerinden engelliler ile ilgili düzenlemeler konusunda fazla bilgisi olmadığını ifade eden engelli gençler, sunulan hizmetlerin engel durumlarına uygun olmadığını dolayısıyla zorda kalmadıkça, otel işletmelerini tercih etmediklerini, genel itibariyle alınan hizmetten memnun olmadıklarını belirtmişlerdir. Ancak tüm bu yetersizlikler ve memnuniyetsizliklere rağmen otel işletmelerinde çalışan personellerin, genel itibariyle kendilerine karşı olumlu tavır sergilediklerini belirten engelli gençler, otel işletmelerinden mevzuat engelinin dışına çıkılarak, engelsizler gibi tüm hizmetlerden rahatlıkla faydalanmak istediklerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla otel işletmelerinin bu

tarz yeni düzenlemeler yapmaları konusunda isteklerini belirtmişlerdir. Bunun yanında özellikle görme engelli gençler bir anons sisteminin etkin bir şekilde kurulması gerektiğini, hizmet alanlarında bir alfabenin olmasının temel şart olduğunu; fiziksel engeli bulunan gençler ise banyolarda tutunma barlarının olması gerektiğini, duşa kabinin olmaması gerektiğini, masaları etkin bir şekilde kullanabilmek için uygun dizayn edilmesi gibi beklentilerini sıralamışlardır. Ayrıca diğer gençler gibi eğlence mekânlarından faydalanmak istediklerini, bu sebeple engelli kullanımına uygun bir şekilde mekânların düzenlenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Dolayısıyla ülkemizde engelli gençlerin etkin bir biçimde faydalanabileceği hiçbir düzenlemenin olmadığı, otel işletmelerinin engelli gençlerin beklentilerini karşılayamadığı bu çalışmada tespit edilmiştir. Buradan hareketle yapılan çalışmada ülkemizde engelli gençlerin turizme yönlendirilmesi konusunda yetersizliği ortaya konulmuştur. Bu kapsamda turizme yönelik yasal düzenlemelerin yetersizliği, mevzuatta sadece fiziksel engelli bireyler ile ilgili kısıtlı ve yetersiz düzenlemelerin olduğu tespit edilmiştir. Diğer engel türlerine yönelik çalışmaların olmadığı ortaya konmuştur. Dolayısıyla otel işletmeleri yatırımcılarının yapmış oldukları kısıtlı düzenlemelerin sadece fiziksel ve görme engelli bireyler ile ilgili olduğu saptanmıştır. Diğer engel türleri ile ilgili hiçbir düzenlemenin olmadığı; bu durumun engelli gençler ile ilgili turizme yönelik bakış açılarını olumsuz yönde etkilediği, dolayısıyla engelli gençlerin turizm faaliyetlerine katılmak istemedikleri saptanmıştır. Buradan hareketle oluşan bu engellerin engelli gençleri turizmden uzaklaştırdığı sonucuna ulaşılabilir.

Engelli gençlerin otel işletmelerinden beklentilerinin ortaya konulduğu çalışma sonuçları değerlendirilirken, birtakım sınırlılıklar göz önünde bulundurulmalıdır. Bu sınırlılıklar, çok sayıda engelli genç olmasına rağmen sadece 10 fiziksel ve 8 görme engelli gençler ve bu gençlerin yarı yapılandırılmış soru formunda yer alan sorulara yönelik görüşlerinden ibarettir. Dolayısıyla bu çalışma ile ortaya çıkan sonuçlar yarı yapılandırılmış soru formunda yer alan soru kalıp ve içeriklerinin bir yansıması olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Uluslararası ve ulusal literatür incelendiğinde turizme katılan engelli bireylerin beklentileri, yaşadıkları sorunlar ve ihtiyaçları ile ilgili birçok çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışmalar ile gerçekleştirilen çalışma sonuçları karşılaştırılmış olup; çalışmalar arasındaki benzerlik ve farklılıklar tespit edilmiştir. Buna göre araştırmacılar İsraili (2002), Avis (2003), Müftüoğlu (2006), Richards, Pritchard ve Morgan (2010); Zbikowski, Kuzmicki, Dabrowski ve Soroka (2011); Karacaoğlu (2012); Şahin (2012); APGEM (2012); Bratucu, Chitu, Dınca ve Ştefen (2016) çalışmalarında, engelli bireyler için yatırımların fiziksel olarak engelli kullanımı için uygun olmadığı ya da yetersiz olduğu, bu sebeple engelli bireylerin alınan hizmetten memnun olmadığını ortaya koymuştur. Bunun yanında otel işletmeleri tarafından yetersiz bilgi aktarımı ve iletişim eksikliği olduğundan, hizmetten istenilen düzeyde yararlanamadıkları saptanmıştır. Ayrıca gerek fiziksel yetersizlikler gerek ise hizmet alanlarının sınırlı olması vb. gibi unsurlardan dolayı engelli bireylerin gerçekleştirilen etkinliklere katılmadıkları saptanmıştır. Dolayısıyla ifade edilen çalışma sonuçları gerçekleştirilen çalışma sonuçları ile benzerlik gösterirken; Mülayim ve Özşahin (2010); Bi, Card ve Cole (2007); Poria, Reichel ve Brandt (2011)'in çalışma sonuçları ile kısmen benzerlik göstermektedir. Benzerlikleri; engelli bireylerin, otel işletmelerinin fiziksel

yetersizliğinden dolayı yaşadığı sorunlar ile yasal düzenlemelerin yetersizliği şeklinde ifade edilebilir. Bu açıdan söz konusu çalışma, belirtilen çalışmalarla kıyaslandığında, bu araştırmalar çalışmadan elde edilen sonuçları destekler niteliktedir. Ancak bu iki çalışmanın farklı yönü ise katılımcıların turizm işletmelerinde herhangi bir engelle karşılaşmadıkları yönündedir. Bunun yanında Bi, Card ve Cole Çin’de, Poria, Reichel ve Brandt tarafından İsrail’de gerçekleştirdiği çalışmada, çalışanların olumlu tutumları, ısrarcı ve merhametli davranmaları, engellileri olumsuz etkilemiş, diğer turistler tarafından bu durum farklı algılanıp; engellilere karşı alaycı bir tavır sergilenmiştir. Çalışanların ısrarcı tutumu, engeli olmayan kişilerin alaycı tavrı engelli bireyleri rahatsız etmiştir. Bu olumsuz durumun temel sebebinin Çin ve İsrail’e göre Türkiye’de yaşayan bireylerin inançları, yaşam şekilleri, aldıkları kültürler, örf adetler ve hayata bakış açılarının farklılığından kaynaklandığı düşünülmektedir.

İfade edilen açıklamalardan yola çıkılarak, engelli gençlerin turizm faaliyetlerinden daha etkin bir şekilde yararlanabilmesi adına çeşitli öneriler getirilmiştir. Bu öneriler öncelikle mevzuatta yer alan kanunların düzenlenmesini içermekte olup; sonrasında ise otel işletmelerinin sosyal sorumluluk ilkesi gereğince yapacağı çalışmalarıdır. Bu kapsamda öncelikle modern bir ülkenin gereği olarak engellilerin haklarına yönelik gerçekleştirilecek yasal düzenlemeler ve iyileştirmelerdir. Dolayısıyla engelli bireyler sadece fiziksel engellilerden oluşmamaktadır. Diğer engelli bireyleri kapsayacak yasal düzenlemelerin ve iyileştirilmenin yapılması, turizm faaliyetlerinden daha fazla engelli bireyin yararlanmasına katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla bu yasal düzenlemeler ve iyileştirmelerin gerçekleştirilmesi, turizm yatırımcılarının gerçekleştirmiş olduğu yatırımlarda gerekli düzenlemeleri yapmasına, yeni yatırımların ise engelli bireyler göz önünde bulundurularak oluşturmasına sebep olacaktır. Buradan hareketle engelli gençlerin istek ve beklentilerinin değerlendirildiği çalışmada, öncelikle sadece 80 ve daha fazla odası bulunan otel işletmeleri değil de tüm otel işletmelerini kapsayacak şekilde düzenlemelerin, iyileştirilmelerin olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda öncelikle otel işletmelerinde çalışanlara engellilere karşı nasıl davranması ve tutumlarının nasıl olması gerektiği konusunda belirli periyotlarda eğitim verilmelidir. Bunun yanında otel işletmeleri, tüm engelli bireylerin faydalanabileceği oda sayılarını ve hizmet alanlarını arttırmalıdır. Hizmet alamadığı alanlarda konaklama ücretlerinde indirimler yapılmalıdır. Otel işletmelerinde bahçelerin dekorasyonu, rampalar, kapı genişliğinin uygun boyutlarda olması, yatırım içerisinde yer alan merdivenlerdeki trabzanlar, zeminin kaygan olmaması, tahsis edilen odaların banyolarında tutunma barları, banyoda duşa kabinin yer almaması, anons sistemi, kabartma yazılar, hizmet alanlarında ve odalarda masaların ve sandalyelerin engelli kullanıma uygun olması, görsel uyarı sistemleri, odalarda düşme çarpma gibi olumsuz durumlarda bireyi olumsuz etkileyecek sivri mobilyaların kullanılmaması, dolapların engin ve kullanıma uygun olması, işaret dilini bilen çalışanların olması vb. gibi düzenlemeler ile hem engelli gençlerin hem de ortalama 5 milyona yakın engellinin büyük bir kısmının turizm faaliyetlerinden yararlanmasına katkı sağlayacaktır. Bunun yanında yapılan bu çalışma sosyal bilimler alanında benzer alanlarda çalışacak araştırmacılara yön verecek olup; yeni araştırmaların konusunu oluşturacaktır. Bu sebeplerle çalışmanın büyük önem arz ettiği düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

The Evaluation of the Expectations of Disabled Young People From Hotel Enterprises

Aliye Akın*

The Problem of the Research

In the world, an average of 5% to 20% of the population of every country consists of individuals with physical, visual, hearing, mental and similar disabilities. Some of these individuals continue their lives as congenitally-disabled, while some of them continue as adventitiously-disable individuals. Considering the attendants of disabled individuals, this rate almost doubles. Given this rate, it can be argued that the disabled in the world are a big market for the tourism sector. However, despite the fact that it is a big market, most of the countries are in a position where disabled people cannot participate as much in tourism activities.

* Asst.Prof. Dr., Gaziantep University, Tourism and Hospitality Vocational School, Gaziantep, Turkey, aliyeakin@gantep.edu.tr

It can be argued that the main reason for this is due to the inadequate regulations for the disabled. Besides that, some of the developed countries encourage disabled individuals to tourism activities in order to bring them into society and to make them feel as an important individual. However, it is a known fact in our country that there are many obstacles in the tourism sector in terms of enabling people with disabilities to benefit from services. The most important of these obstacles is the inadequacy of legislation, also, the fact that investors do not do any work for the disabled other than the legislation. Moreover, even if they have realized the aspects mentioned in the legislation, their deficiencies are revealed in the study. This is therefore considered to be a major obstacle that affects the use of tourism activities by the disabled.

Aim and Importance of the Study

There are averages of 5 million disabled individuals in our country. Almost the half of these individuals are young people. In order not to put an obstacle in front of our young people who have come to the world as disabled people or who have later become disabled, disabled young people's continuing their lives comfortably can be realized depending on the correct and effective arrangements to be made. The main aim of the study is to determine the expectations of disabled young people from hotel enterprises. In this scope, to determine the expectations of the disabled young people and to bring forward various suggestions makes the study important. Also, both the individuals and all parts of the society's trying not to complicate, on the contrary, to facilitate the lives of disabled individuals is required by the principle of social responsibility. For this reason, the study is important.

Methodology

In the study, qualitative research methods were utilized in collecting, analysing and evaluating the data and in this scope, a semi-structured questionnaire was prepared. Face-to-face interviews with 10 physically and 8 visually disabled young people were made with obtaining the necessary appointments between 10/03/2018 and 15/05/2018 with a minimum of 30 minutes. The participants in these interviews were asked 5 questions with demographic characteristics and 7 questions with the aim of revealing expectations from the hotel enterprises. The data generated in line with the responses obtained are coded in the Microsoft Excel program and the names of the disabled young people are kept confidential and labelled from K1 to K18. The findings of the study in line with this information have been created and the research has been concluded.

Constraint of the Study

Only 10 physical and 8 visually disabled young people were interviewed in the study. The number of samples was limited to 18 people because of encountering with repeated responses in line with the information given by the disabled young people. In addition, the 7 questions in the structured questionnaire can be expressed as a constraint of the research. Therefore, it should be considered that the results of this study are a reflection of the question patterns and contents in the semi-structured question form.

Findings

The findings in the study consist of two parts. In the first part, the findings including the demographic characteristics of the participants, and in the second part, the findings formed as a result of the coding obtained from the semi-structured questions created for the participants are included. Accordingly, it was determined that all of the participants who have previously visited hospitality enterprises were members of disability associations, 6 physically disabled and 5 visually disabled young people between the ages 16-21 and 4 physically disabled and 3 visually disabled young people between the ages 22-27 were generally university students and have bachelor's degree. Also, it was determined that 6 physically and 4 visually disabled were unemployed and 3 visually disabled and 1 visually disabled were public employees.

The participants with disabilities stated that the associations they are affiliated with do not inform them about the arrangements in the hotel enterprises and even the given information is insufficient. However, young people with disabilities who expressed that they do not have much information about the arrangements regarding the disabled persons in the hotel enterprises stated that the services offered are not suitable for their disability conditions, thus, unless obliged to, they do not prefer the hotel enterprises and are not satisfied with the service provided in general. However, in spite of all these inadequacies and dissatisfaction, the disabled young people stated that the staff working in the hotel companies generally showed a positive attitude towards them and expressed that they asked from hotel enterprises to go out of legislation obstacle and wanted to comfortably benefit from all services as if they are not disabled. Hence, they have expressed their desire that hotel enterprises make such new arrangements. In addition to this, especially visually disabled young people have expressed their expectations that effectively setting up an announce system is required, that an alphabet is an essential condition in service areas, while physically disabled young people have expressed that there should be grab bars and there should not be a shower cabin in bathrooms, tables should be designed properly in order that they can use these effectively. Also, they wanted to use entertainment venues like other young people, for this reason, the venues should be arranged suitably for the use of the disabled.

Result and Suggestions

10 physically and 8 visually disabled young people were interviewed with the aid of a semi-structured questionnaire at least 30 minutes in length and the findings of the research were formed and the study was concluded. Accordingly, it was determined that there is no arrangement where disabled young people can effectively benefit from hotel enterprises and that they do not meet the expectations of the disabled young people. From this point of view, in the study, the inadequacy on directing the disabled young people to tourism in our country was revealed. Therefore, it was determined that the legal regulations for tourism were inadequate and there were limited and inadequate arrangements in the legislation only for physically disabled individuals. It has been revealed that there are no studies on other types of disabilities. Furthermore, it has been determined that restrictive arrangements made by investors of hotel enterprises are related only to physically and visually disabled individuals. It has been determined that there are no arrangements regarding other types of disabilities and this means that it affected negatively the perspectives of the disabled young people about tourism and, therefore, the disabled young people do not want to participate in the tourism activities. From this point of view, it can be concluded that these obstacles alienate disabled young people from tourism.

When international and national literature is examined, many studies have been found on the expectations and problems they face and the needs of the disabled young people who have participated in tourism. These studies and the results of the present study have been compared and the similarities and differences between these studies have been determined. Accordingly, the researchers such as Israili (2002), Avis (2003), Müftüoğlu (2006), Richards, Pritchard and Morgan (2010), Zbikowski, Kuzmicki, Dabrowski and Soroka (2011), Karacaoğlu (2012), Şahin (2012), APGEM (2012), Bratucu, Chitu, Dinca and Ştefen (2016) in their studies, have presented that the investments for disabled individuals are not suitable or adequate for the use of the physically disabled, therefore, disabled individuals are not satisfied with the service provided. Besides, it has been determined that since there is inadequate information transfer and miscommunication from hotel enterprises, they cannot benefit from the service at the desired level. Also, it has been determined that due to the factors such as physical inadequacies or limitedness of service areas, disabled individuals cannot participate in activities conducted. Thereby, while the present results were similar to the results of the study conducted, they were partly similar to the study results of Mülayim and Özşahin (2010), Bi, Card and Cole (2007) and Poria, Reichel and Brandt (2011). Some similarities can be expressed as problems the disabled individuals encounter due to the inadequacies of hotel enterprises and the inadequacy of legal arrangements. In this respect, the subject study, when compared to the mentioned studies, is in a quality supporting the results obtained from these studies. However, the different aspect of these two studies is that the participants do not

encounter any obstacles in tourism enterprises. Besides, in the studies conducted by Bi, Card and Cole in China and by Poria, Reichel and Brandt in Israel, the positive attitudes, insistent and merciful behaviours of the personnel have negatively affected the disabled and this was perceived differently by other tourists and they have acted in a cynical manner towards the disabled. The insistent attitudes of the personnel and the cynical manners of the persons without any disabilities have annoyed the disabled individuals. The main reason of this negative situation is considered to be originating from the beliefs, life styles, cultures, general customs and perspective on the life of the individuals living in Turkey, compared to those in China and Israel.

Based on the explanations given, various suggestions have been made in order to enable disabled young people to benefit from tourism activities more effectively. These suggestions primarily involve the regulation of the laws contained in the legislation and, afterwards, the activities hotel enterprises should carry out as a requirement of the social responsibility principle. In this context, it is primarily the legal arrangements and improvements to be implemented for the rights of the disabled as a requirement of a modern country. Therefore, disabled individuals do not consist only of physically disabled. Legal arrangements and improvements to cover other disabled people will contribute to the utilization of tourism activities by more disabled people. Therefore, the realization of these legal regulations and improvements will cause tourism investors to make the necessary arrangements for the investments they have realized and to make new investments considering the disabled individuals. From this point of view, the study, in which the needs and expectations of disabled young people were evaluated, suggests that improvements should be made, not only covering accommodation facilities with only 80 rooms and more, but also covering all accommodation facilities. In this context, firstly, training should be given to the employees at the accommodation facilities on certain periods about how they should behave and how their attitudes towards the disabled should be. In addition, accommodation facilities should increase the number of rooms and service areas available to all disabled people. Reductions in accommodation fees must be made in areas where service is not available. In hotel enterprises, applications such as the decoration of the gardens, ramps, door width being in proper sizes, balustrades of the stairs in the investment, the floor not being slippery, grab bars in the bathrooms of the rooms assigned, bathrooms not having a shower cabin, announce system, using braille alphabet, tables and chairs in service areas and rooms being suitable for the use of the disabled, visual warning systems, not using pointed furniture that may negatively affect the individual in negative cases such as falling, bumping in rooms, cupboards being wide and suitable for use, the existence of employees who know sign language, will contribute to the utilization of tourism activities by a major part of disabled young people and disabled people close to an average of 5 million. Besides, this study will direct the researchers that will study in similar areas to social sciences and be a subject of new researches. For these reasons, this study is considered to have a great importance.

Kaynakça / References

- Akın, A., Şimşek, M. Y. & Akın, A. (2012). Turizm sektörünün ekonomideki yeri ve önemi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 4(7), 63-81.
- APGEM (2012). *Antalya'da engelli turizmin gelişimi için arz ve talep üzerine bir araştırma*. Antalya: Yığıtler Grup Reklam Matbaa.
- Arıcı, S. (2010). *Bedensel engellilerin turizm sektöründen beklentilerinin tespit edilmesine yönelik bir araştırma* (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Artar, Y. & Karabacakoğlu, Ç. (2003). *Türkiye'de engelliler turizminin geliştirilmesine yönelik konaklama tesislerindeki altyapı imkânlarının araştırılması*. Ankara: Dünya Engelliler Vakfı.
- Atak, V. (2008). *Marmaris'teki otel işletmelerinin bedensel engelli turizmüne bakışı* (Yüksek lisans tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Avis, A. H. (2003). *Accessibility and attitudinal barriers encountered in sectors of travel and tourism by travellers who have disabilities* (MastersThesis, Missouri-Colombia University, USA).
- Bi, Y., Card, J. A. & Cole S. T. (2007). Accessibility and attitudinal barriers encountered by Chinese travellers with physical disabilities. *International Journal of Tourism Research*, 9 (3), 205-216.
- Bratucu, G., Chitu, I. B., Dinca, G., & Ştefen, M. (2016). Opinions of tourists regarding the accessibility for people with disabilities in the area of Braşov Country. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov*, 9(58), 73-82.
- Bulgan, G. & Çarıkçı, İ.H. (2015). Engelli turizmi: Antalya ilindeki dört ve beş yıldızlı otel işletmelerinde bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (13), 15-42.
- Büyükşalvarcı, A., Şapçılar, M.C. & Tuncel, M. (2017). Otel işletmelerinde engelli olanaklarına ilişkin yöneticilerin görüşleri: Konya örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 13, 249-263.
- Darcy, S. (2010). Inherent complexity: Disability, accessible tourism and accommodation information preferences. *Tourism Management*, 31 (6), 816-826.
- Erdoğan, A. (1994). *Turizm çeşitlendirmesinde bir alternatif: özürülüler turizmi ve Türk turizmindeki durumu* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Israilli, A. A. (2002). A preliminary investigation of the importance of site accesibility factors for disabled tourists. *Journal of Travel Research*, 41 (1), 101-104.
- Karacaoğlu, S. (2012). *Bedensel engellilerin konaklama işletmelerinden beklentilerini belirlemeye yönelik bir araştırma: Eskişehir örneği* (Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim Dalı, Eskişehir). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Lazarus, B. & Kaufman, J. E. (1988). Handicapped Guests and the Hospitality Curriculum. *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*29(2), 69-70.
- Murray, M. & Sproats, J. (1990). The disabled traveler: tourism and disability in Australia. *The Journal of Tourism Studies*1, 9-14.
- Müftüoğlu, U. (2006). *Tekerlekli sandalye kullanan bedensel engellilerin kentsel mekanları kullanım olanaklarının Trabzon kent merkezi örneği üzerinde incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.

- Mülâyim, A. & Özşahin, B. (2010). Bedensel engellilerin konaklama sorunları ve çözüm önerileri üzerine bir inceleme. *Öz-Veri Dergisi*, 7(2), 1663-1684.
- Poria, Y., Reichel, A. & Brandt, Y. (2011). Blind people's tourism experiences: An exploratory study. D. Buhalis ve S. Darcy (Der.) *Accessible tourism concepts and issues*: 149-158. Bristol: Channel View Publications.
- Resmi Gazete (2005). Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik. 21 Haziran 2005.
- Resmi Gazete (2011). Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmeliğin Uygulanmasına Dair Tebliğ. 26 Haziran 2011.
- Richards, V., Pritchard, A. & Morgan, N. (2010). Envisioning tourism and visual impairment. *Annals of Tourism Research*, 4 (37), 1103-1111.
- Şahin, H. (2012). *Engelli bireylerin konaklama tesislerinden memnuniyet durumlarının incelenmesi* (Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aile ve Tüketici Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Şenol, F., Oktay, K. & Özmen, M. (2016). Engelli turistlere yönelik otel uygulamaları: Antalya yöresi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13, 74-91.
- Turco, D. & Stumbo, N. (1998). Tourism constraints for people with disabilities. *Parks&Recreation* 33(9), 10-16.
- TÜİK, (2018). http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=276 (Erişim: 15.05.2018)
- World Health Organization (WHO) (2011). World Report On Disability, http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/70670/1/WHO_NMH_VIP_11.01_eng.pdf, (Erişim: 15.05.2018)
- Zbikowski, J., Kuzmicki, M., Dabrowski, D. & Soroka, A. (2011). Vocational activity as a determinant of participation in tourism of disabled people from the area of Eastern Poland. *Oeconomia*, 10 (2), 121-129.

Copyright © 2018 **Republic of Turkey Ministry of Youth and Sports**

<http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/>

Journal of Youth Researches • August 2018 • 6(15) • 191-207

ISSN 2147-8473

Received | 04 July 2018

Accepted | 16 July 2018

Reproduction in Ethiopian Education: The Role of High School Civics and Ethical Education Textbooks

Amina Menur Mudesir*

İsmail Doğan**

Abstract

Meaningful education is essential for everyone and has a great responsibility of nation building. The purpose of this study is to examine the role of high school (from grade 9-12) civics and ethical education textbooks in reproduction of Ethiopian education. The pattern of social identities such as gender, culture and religion is not equally represented in civic and ethical textbooks. The education system has generally resulted in reproducing existing patterns of the educational inequalities such as enrolment and the outcomes of education. Specifically, females and Muslim societies are generally having very low percent of enrolment from primary to university education and few people work as highly skilled professionals. To conduct this study, the researcher used qualitative research methodology like semi-structured interview and document analysis methods. The presence of different identities in textbooks is important from both the educational and sociological stances. The personalities presented can influence all students in their socialization process. In the textbooks, the existing patterns have a problem of consistently revealing some social identities and unrepresenting or ignoring other social identities. In order to have equal representation and avoiding biases of gender, cultural and religious diversity in school curriculum, the educational planners should revise the existing textbooks.

Keywords: Educational Reproduction, Representation, Gender, Culture, Religion, Textbook, Socialization.

* Doctoral Student, Ankara University, Institute of Educational Science, Ankara. aminamenur12@gmail.com

** Prof. Dr. Ankara University, Faculty of Education Sciences, Ankara, idoğan0616@hotmail.com

Copyright © 2018 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı
http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/
Gençlik Araştırmaları Dergisi • Ağustos 2018 • 6(15) • 192-207

ISSN 2147-8473
Başvuru | 04 Temmuz 2018
Kabul | 16 Temmuz 2018

İNCELEME / ARAŞTIRMA

Etiyopya Eğitiminde Yeniden Üretim: Lise Yurtaşlık ve Etik Eğitimi Ders Kitaplarının Rolü

Amina Menur Mudesir*
İsmail Doğan**

Öz

Anlamli eğitim herkes için vazgeçilmezdir ve ulus inşasında büyük sorumluluk alır. Bu çalışmanın amacı, Etiyopya eğitiminin yeniden üretilmesinde lisenin (9-12. Sınıf) yurtaşlık ve etik eğitim ders kitaplarının rolünü incelemektir. Yurtaşlık ve etik ders kitaplarında toplumsal cinsiyet, kültür ve din gibi sosyal kimliklerin örüntüsü eşit olarak temsil edilmemektedir. Eğitim sistemi genel olarak eğitimdeki eşitsizliklerin mevcut örüntüleri yeniden üretme ile sonuçlanmıştır, örneğin kayıdı ve sonuçlar. Özellikle, kadınlar ve Müslüman toplumlarda genellikle, ilköğretimden üniversiteye kayıt olma oranının çok düşük olduğunu ve çok az sayıda kişinin yüksek vasıflı profesyoneller olarak çalışmakta olduklarını belirtmektedir. Bu çalışmayı yürütmek için araştırmacı, yarı yapılandırılmış görüşme ve belge analizi yöntemleri gibi nitel araştırma yöntemleri kullanmıştır. Ders kitaplarında farklı kimliklerin bulunması, hem eğitim hem de sosyolojik örneklerden önemlidir. Sunulan kişilikler, tüm öğrencileri sosyalleşme sürecinde etkileyebilir. Ders kitaplarında, mevcut örüntülerde bazı sosyal kimlikleri tutarlı bir şekilde ortaya koyma ve temsil edilmeyen diğer sosyal kimlikleri yok sayma sorunu vardır. Eğitim müfredatında toplumsal cinsiyet, kültürel ve dini çeşitliliği eşit temsilde bulunmak ve önyargılardan kaçınmak için eğitim planlayıcıları mevcut ders kitaplarını gözden geçirmelidir.

Anahtar Kelimeler: Eğitimde Yeniden Üretim, Temsil Etmek, Toplumsal Cinsiyet, Kültür, Din, Ders Kitabı, Sosyalleştirme.

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara. aminamenur12@gmail.com

** Prof. Dr. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara, idogan0616@hotmail.com

Introduction

Meaningful education is essential for everyone and has a great responsibility of nation building. Education plays a vital role in behavioural, social, cultural and economic development of all people. It provides social, cultural, economic benefits for individuals and society at large. Many educationalists also pointed out that education is central to the well-being of the society in which they live. As it is known, the right to education is regarded as universal and inviolable. Education is a primary human right and promotes individual freedom and empowerment and yields important development benefits. Ensuring respect for the right to education without discrimination of any kind on any grounds will help all students to rich the desired future opportunities. Respecting differences of students in regarding gender, cultural, religious and linguistic identity needs to be reconciled with the universal and diversity right to education as part of a broader set of human rights (UNESCO, 2005:2012:2017).

But unjust school curricula and educational policies through which is maintained create barriers to educational success for underprivileged society. I believe that Ethiopian education serves the needs of existed structure, in that it is set up to reproduce and sustain existing dominant stratification and yet unable to avoid systemic biases against students with different backgrounds. In addition, the education system has generally resulted in reproducing existing patterns of the educational inequalities such as enrolment and the outcomes of education. Specifically, females and Muslim societies are generally having very low percent of primary to university enrolment and people as working highly skilled professionals. The impact can be seen in many areas, including employment, education and public life.

In Ethiopia, unequal gender relations have continued to favour the success of male students throughout the school system. This success is manifested through the sustained higher number of male students in the classrooms, particularly in universities and other institutions of higher learning such as teacher colleges and technical education institutes. It is also evident in the makeup of teaching and administrative personnel, the overwhelming majority of whom are male. Although there has been a considerable increase in the number of female students of late, the overall male/female ratio is still heavily skewed toward the male population.

Hence, every child irrespective of social background (e.g. gender, culture and/or religion) should be granted equal educational opportunities. However, in school curriculum it helps to some of the nation, gives strong identity building and for the others it undermines systematically. Thus, I claim that textbooks misrepresent and overlook some social identities. Then again, Ethiopian school curriculum's bias for different social identities and the hidden dimension of school textbooks should not be permitted to remain hidden. As to many researches confirmation, educational reproductions result from a disregard of social, cultural, and religious diversity realities that exist in any country. I argue that

in Ethiopia, the secondary school Civic and Ethical Education (CEE) textbooks do not recognize to the existing realities regarding gender, cultural and religious equality and continue to perpetuate the reproduction of education. Thus, the main objective of this study is to examine how educational reproduction is occurring through the representation of social identities like gender, culture and religion in civic and ethical education textbooks (grade 9-12). I believe that these research findings shed light on the importance of gender, culture and religion representation in textbook reform and revision. I did the research only on secondary school CEE textbooks and all school textbooks shall be seen from the representation of all social identities in country for better development of students.

The Ethiopian Federal Democratic Republic is located in the north-eastern part of Africa. The second African country has a population of approximately 96,633,458, and more than 80 different ethnic groups and 80 local languages. It is one of the multi-ethnic and multilingual nations and its economy is almost entirely dependent on agriculture (Central Central Statistics Agency (CSA), 2014). There are different religions in the country. According to CSA's 2007 data and Central Intelligence of America (CIA) religion in Ethiopia is composed of Orthodox Christians (43.5%), Muslims (33.9%), Protestant Christians (18.5%), traditional (2.7%), Catholic Christians (0.7%), and 0.6% of the society follows other religions. Ethiopia is also known in worldwide by its site of the first Hijra in Islamic history and the oldest Muslim settlement in Africa at Nejashi. It has the largest number of UNESCO world heritage in Africa and the one of the sources of Nile River. Therefore, socio-cultural diversity is one of the important features of Ethiopian society. Its people are categorized into a number of regions, ethnic groups as well as religions. All groups have their own specific cultures, customs, and local languages.

Review of Literature

Textbooks in Reproduction of Gender, Culture and Religion

Textbooks continue to be one of the primary sources of curriculum content used in the classroom for most teachers and students. Textbooks also play a dominant role in shaping students' worldviews. Consequently, curriculum, as embodied in textbooks, tends to transmit the values, knowledge, and ideologies of the dominant group, and supports the status quo (Apple, 2004:2012). The set of organized activities that take place in schools as formal education are intended to transmit skills, knowledge, and values. To transmit knowledge and culture, the school curriculum is prepared knowledge, skill and values in textbooks (Abdi and Cleghorn, 2005). Schools teach children to be functionally literate, providing them with the general knowledge they will need to take part in society, and to work (Apple, 2004:2012).

According to Apple (2004), textbooks have to play dominant roles in the transmission of knowledge and culture to students. The structure, content, narratives, representation of people and events in textbooks are the central source in transmitting knowledge

and culture to students. However, if the content of textbooks misrepresents or omit some social identities, it can lead children to believe that the available knowledge in the textbooks is true and feel isolated (UNESCO, 2017). Likewise, students unlikely to acquire any sense of identity or feel alienation. As example, when students only have access to textbooks that represent females, in limited social and occupational roles or provide, entirely invisible through their absence, gender role stereotyping ideologies are reproduced through the instructional curriculum (Lindsey, 1997).

The content textbooks are biased in favour of knowledge constructors (Bourdieu and Passeron, 1990). Regarding this, many research findings demonstrate that there is a critical link between the representation in textbooks and social reproduction to the benefit of the dominant groups. As a concrete example to gender, cultural and religious reproductions, we can see the distribution of school personnel, and the treatment of females and males in textbooks. Many research findings on school textbooks reveal a pervasive ideology and the legitimacy of the masculinity (Arnot, 2002).

Mostly, the classroom instruction is based on textbooks (Apple, 2004; Arnot, 2002), and the greater portion of all learning activities is determined, defined, directed and controlled by teachers (Freire, 2005). The contents of the textbooks perpetuating gender, cultural and religious inequities (Bourdieu and Passeron, 1990) which is similar to the existing in society. Thus, students continuously learn directly and/or indirectly powerful messages about separate and unequal opportunities based on gender, culture and religion through the books they read, to the role models they see, to the way they are treated in classrooms (Arnot, 2002; UNESCO, 2006).

Textbooks are the commonly used as a source of knowledge by students. The presentations of different social identities are biased. Teachers and textbooks are especially important in analysing gender, cultural and religious inequities in education because they are the most pervasively constant factors in the educational process.

Gender, Cultural and Religious Responsive Textbooks

Responsive school textbook is a textbook that responds to the concerns, aspirations, and interests of both genders, diverse cultures of the society, and different religions. It enables students to identify and connect within their culture and school's social environment. A responsive textbook enables each and every student to feel that he or she is rightly and indiscriminately a part and parcel of the school environment (Race, 2011; Wright, Singh and Race, 2012). It does not only give comfortable environment that provides equal voice to each and every student and also facilities to account for every students' religious, cultural and linguistic needs in proportion to those provide to the dominant groups (Schroeder, 2011; Abdi and Cleghorn, 2005). From the feminist theorists' side, they argue about the focus on how gendered knowledge and experience are produced in school textbooks. In their stance, gender inclusive and balanced textbooks are essential (Arnot, 2002).

The textbook has an instrumental role to play in fostering tolerance and promoting human rights and is a powerful tool for transcending cultural, religious and other differences. A responsive textbook takes gender, cultural and religious identities into consideration. It involves breaking gender stereotypes not only in textbooks but in teachers' attitudes and expectations. Multi-cultural and multi-religious approaches in education in which, religion and culture are recognized as an integral part of a student's cultural identity (Race, 2011).

Among other reasons, the sociological studies of the textbooks are encouraged to focus on the role of knowledge developers, codes of practice at school, the balancing of social inclusion, and the dominant elements of the curriculum. The nature of a textbook content (what is actually included, how, and why) is very important since students come to understand themselves and others in a pluralistic society (Doğan, 2012b). School textbooks may seem like a straightforward matter, but it is too complex when we ask whose knowledge is taught in school, who decided what is to be taught at what level, to whom? Hence, filtering the textbook content and teaching strategies through students' cultural frames of reference will help to provide culturally responsive setting for all students (Abdi and Cleghorn, 2005, p.7).

The planning and implementation of textbooks have historically been influenced, therefore, the present debate of what should be included in textbooks continues to prevail. The selection and organization of the knowledge for school textbooks is in the hands of the dominant groups (males) (Gramsci, 1971). Moreover, these groups have written the textbooks according to what they have believed and this would comply to the social and educational setting.

Teachers' backgrounds (gender, cultural, religion, linguistic, and ethnic) play critical roles in the education of students, particularly students of the marginalized (UNESCO, 2006). The idea is that for some groups of students their gender, cultural, religious characteristics are more consistent with the culture, norms, and expectations of the school and teacher. Those students have greater opportunities for academic success than the students whose cultures are less consistent with the school and teachers' culture (Anyon, 2006). The school and teachers' culture is very important for diverse students. Likewise, many researchers affirm that teachers are not only curriculum implementers but also indirectly they are curriculum developers. Moreover, in effective and culturally responsive classrooms the social interaction of the teacher and student is fair and mutually respectful.

Cultural differences have indubitable influence on students' success in schools. Many scholars argue that school textbooks should recognize and respect students home and community cultures, and help to narrow the gap between life in school and the real society. Culturally responsive textbook contents can be derived from the real society's life experiences, histories, cultures, perspectives, contributions, and issues of diverse groups. However, the most common material used in classroom is textbooks, their content and quality is very important (Kim, 2013).

Respecting diversity ensures the equality of opportunity of all children. With responsive textbooks, we can meet the need of children from diverse social class, religion, and culture (Inglis, 2008). For instance, a responsive textbook towards gender has the endeavour to promote gender equality in enrolment and achievement, to try to eliminate gender stereotypes within textbooks and teaching and to socialize girls and boys in a non-violent school environment and to respect for each other's' rights, dignity, and equality (UNESCO, 2005, p. 78). Many writers pointed out that providing and implementing culturally responsive textbooks can make schooling more interesting, more comprehensible, and ultimately more meaningful to all students (Grant and Lei, 2008; Race, 2011; Gay, 2010).

Presentation of Identities in Textbooks

Education is a key vehicle for forming individual for real world. In Ethiopia and most of the world, textbooks are the main resource for teaching and learning in education system. Textbooks are instruments used in the classroom by teachers and students as a source of knowledge in the formal education. It also teaches students how to approach and interpret knowledge. Formal education is one means of promoting equality of gender, culture, religion and all diversity through textbooks. On the other hand, culture is the central idea of citizenship and identity for social cohesion. Education has a major part to play in shaping cultural exchange. Schools are the first places for diverse societies, mutual understanding and building of the society. However, textbooks may help or deny cultural development of students (UNESCO, 2017). Biased in textbooks can be a problem since it contributes to stereotypical and negative perception. If the textbooks have biased or inappropriate illustration about different identities, students can be led to develop narrow view of their country or the world. On the other hand, raising awareness, fostering understanding and respecting gender, different culture and religion in the textbooks help for mutual understanding of the students.

As it is known, textbooks are key mechanisms of socialization that introduces values and norms for students, for instance, different gender roles (Lee, 2011). Moreover, textbooks have a potential to expand, reproduce, socialize and also strengthen social identities of students (Yaqin, 2002). Textbooks serve as means to facilitate the representation of contents about gender, culturally and religiously diverse people. In school textbooks what is represented is the re-representation of the real life of the society. In simple way, Hall (1997) explained representation of meaning creation and transfer of meaning about reality to the reader.

Research Methodology

This article employs qualitative research approach. Qualitative research helps to have detail descriptions of the research (Creswell, 2013, Doğan, 2012a). For this study, qualitative data was used in order to examine how the reproduction of education is continued through Civics and Ethical Education textbooks. To conduct the research,

document analysis, semi-structured interview and focus group discussion are employed. Furthermore, to keep the validity of the study and minimize biasness, I, the researcher used guide line and check list put by UNESCO's Making Textbook Content Inclusive (2017), Guidebook on Textbook Research (Pingel, 2010) and Washington Models for the Evaluation of Bias (2009) and to collect data from one CEE curriculum expert, 17 semi-structured interview with teachers and focus group discussions are used. For the analysis of qualitative data, face-to-face interviews and focus group discussion are categorized and interpreted. Textbooks are analysed to determine how gender, cultural and religious diversities are represented. In order to analyse narrative text, the visual analysis, picture or illustration of people in the textbook are tabulated based on gender, cultural and religious identities. The pictures of people and names of people who most or least appear in the textbooks are counted. Whose knowledge is in curriculum documents? Whose knowledge seems the predominant? Who appears but to a lesser extent? Who is absent? How often do the identities appear in visuals? What roles are taken? How is the balance of representativeness kept? Who are either misrepresented or underrepresented? All these details of analysis are carried out.

Research Findings

The main aim of Civics and Ethical Education is to produce effective and active citizens who will take their own citizenship required code behaviour and citizenship responsibility. By the same token, if it is implemented in appropriate manner, citizenship education is a good facilitator for acquisition of knowledge, skill, values, norms, and attitudes that encourage students to challenge stereotypical and biased thoughts and prejudices towards gender, religion, culture and other social identities. It helps students to develop national and international understandings and shall be designed to promote democracy, human rights and intercultural awareness. But on the contrary, the Ethiopian secondary school civics and ethical education textbooks are found to be in opposite condition. Thus, the representation of different social identities in textbooks impacts positively and negatively to students' perceptions of their own and identities of others. The tables depict the frequency of the representation of social identities like gender, culture and religion in narrations and illustrations in four CEE textbooks.

The textbooks examined are written by men, there is no women participation. As well, they chose to construct sentences that reflected gender stereotypes against women. The textbooks need to provide equal education and job opportunities, but it continues to reinforce gender-biased stereotypes, which let the women to make vicious circle. As a result, women produce themselves and especially the most drawbacks belong to the Muslim women. I found that women suffered from low visibility.

Gender inequality is unjust for women, men, and the societies at large. Many research findings suggests that it can be reduced through education. The general finding is that the kind of bias in textbooks is unfriendly to gender, cultural and religious equality in the

education of students and it will impact negatively on their whole development. However, the kind of unfairness in textbooks does not only present inequality in the representation of women and also presents different cultural and religious groups unfairly.

The examined CEE textbooks numerically weighted more men than that of women characters in active narration and illustration. This is what we call it bias. Bias in general may be identified by determining whose interest is being portrayed and whose interest is being omitted. As well, bias occurs when a gender male or female is not included properly in the textbook or when males are named more than females in the textbook and vice versa. In the examined CEE textbooks, men appeared 174 times but women only 91, mostly men are depicted in occupational roles in both narration and illustrations but women are passive and continue to be undermined, affecting female students' future life chances. The other interesting point, there are 4 women and 29 men examples presented most western and some African heroes or leaders are presented and again no Muslim hero or a leader. The summarized presentation of gender in the textbooks are listed in Table 1.

Table 1, The representationnames in narration of CEE textbooks

Gender 9		Grade				Total
		10	11	12		
Female	Muslim	5	2	1	0	8
	Non-Muslim	19	12	7	2	40
	Total	24	12	8	2	48
Male	Muslim	6	4	1	1	12
	Non-Muslim	33	36	11	9	89
	Total	39	33	12	10	94
Foreigner Female	Muslim	0	0	0	0	0
	Non-Muslim	0	1	1	2	4
	Total	0	1	1	2	4
Foreigner Male	Muslim	0	0	0	0	0
	Non-Muslim	7	4	4	14	29
	Total	7	4	4	14	29

The textbooks mostly depicted women as a mother of having at least two children, poor and in some places where they are represented as primary school teachers and nurses. Moreover, in the narration part instead of chairperson, it is written as chairman. Women are mostly given as example of secondary school student. But men are medical doctors, farmers, secondary school teachers, manual workers, scientists and human right strugglers. Women are passively presented in most group pictures. Men are depicted as doing but women as watching, in four textbook you can find the picture below as an example and Table 2 is a summary of all group pictures.

Source: Grade 9 and 11 CEE textbooks (p.11 and p. 76 respectively)

Table 2, Group Pictures/Illustration

Pictures/Illustration	Grade				Total
	9	10	11	12	
Female	18	7	7	7	39
Male	22	10	10	9	51
Female and Male together	33	29	21	23	106

The study also found that men are represented as independent but women are presented as dependent, mostly poor mother. Women are shown as having irregular income and suffering and struggling to make a living. But both gender must be depicted as dependent/independent, positive/ fearful, active/passive, intelligent, emotional, gentle and caring for others. Nonetheless, in four CEE textbooks have explained about gender equality but it fails to give one good example about women with a good job. The picture below is also an example of gender inequality, male students are at the front and girls sit at the back.

Source: Grade 9 CEE textbook, p.8.

Men are depicted as having high professional roles and responsible citizen, at work place, as writers, journalists, artists, judges, politicians, medical doctors, leaders, heroes, forest expert, soldiers, manual workers, high school teachers, farmers, government officers, and bank clerks. But women are shown as athletes, road cleaners, nurses, leader (only one example), clerks, cashiers, farmer (only one), raped by men (two cases), acid victims, lab technicians, secretaries, pilot (only one), and mostly as poor and hopeless mothers. Generally, they also demonstrate that women's stereotypical roles were related to house work, motherhood and childcare. On one narration you can see double discrimination. In narration a male doctor and a woman nurse, and in the same narration a Muslim pregnant woman. Such kind of stereotypical gender portrayed in textbooks can lower female students' engagement in the classroom and limit their expectations in education and in life. The picture also depicts only male judges.

Source: Grade 9,10,11 and 12 CEE textbooks (p.57, p.61, p.44, and p.47 respectively)

Mostly women are depicted only in family relation and as mothers. As an example, for citizen's responsibility lesson all textbooks depict a mother having two children and also she is pregnant for the third time. The texts may give other good examples like female university teachers or doctors instead of female road cleaners.

Specifically, Muslims are presented in poor, only in passive, stereotyped personal characters and there are no occupational roles, and only as students in narration and illustration.

Among the interviewers, one is a directorate of director of civics and ethical education at the ministry of education of Ethiopia. I asked him about where are the Muslim male or female good role models as representatives for Muslim students in the textbooks, interviewed head of civics and ethical education replied as

Up to now we have done many researches to improve the textbooks regarding gender and culture in some level, but we didn't consider about identities for Muslims in details. After now we will think about it.

As to the CEE representative at the Ministry of Education of Ethiopia confirmed, there are different researches which had been done on CEE textbooks regarding gender and cultural but not religion. For the question of where are the good and positive models and examples for Muslims students, he replied that “up to now we didn’t see the textbook from this direction and we will think about it in the future”. Thus, until this research is done, as the CEE representative, no one is not asking about the presentation of Muslims in the textbooks. Moreover, in the textbooks there is no Muslim (women or men) character that depicts the role in the society as government worker or skilled person.

Likewise, most interviewed secondary school CEE teachers also confirmed that textbooks have many drawbacks for Muslim identities. As an example one teacher is replied as

All students must learn citizenship with the same feeling and see themselves as part of the society. But in the textbooks there are only northern leaders, more northern cultural heritages, northern male names as good responsible personalities and all given portrays are males.

In the CEE textbooks I found that women and men are represented very differently throughout the four textbooks, thus textbooks reinforce gender, cultural and religious stereotypes and role stratification.

In the pictures, illustrations and narrations of gender representation in CEE textbooks, I found that males are active and females are passive, for example, in all textbooks men plant trees and a woman stands and watches. The highest position of women is still depicted as secondary school students and commonly associated with housework, as a mother but men as working outside, women are more passive, men are more active; women are less frequently mentioned than men in both the narrations and illustrations.

Source: Grade 9,10,11 and 12 CEE textbooks (p.89, p.90, p.75, and p.81 respectively)

The other important point of this study found is that no balanced age groups are presented. There are all age groups presented for non-Muslims and there is one man and no women adults as examples for Muslims students. Among 281 portrays in four textbooks only 26 are Muslims and 21 of them are high school students, one shopkeeper, one pregnant woman, one exam cheater and no hero at all. Likewise, it could be argued that the textbooks do not depict any Muslim women wearing the headscarf or hijab as killed persons. In the textbook there are only 4 Muslim school girls in group picture and they wear hijab at school. It should be mentioned that Muslims are not significantly visible in all CEE textbooks and these create a sense of discrimination to Muslim students.

Regarding cultural heritages, the northern Ethiopian cultural heritages presented in broad scope than other part of Ethiopia. For instance, the picture of Lalibela Orthodox Christian Church portrayed for five times in four CEE textbooks, but only one Masjid for Muslims and no Protestant or Catholic churches are depicted. This is a cultural hegemony and dominance in the textbooks and misrepresents other societies. But all cultural groups should be portrayed in appropriate proportions. Furthermore, all identity groups shall be portrayed in different settings and different range of dressing according to their ethnic and religious culture. The portrayed cultural heritages are summarized in Table 3 below.

Table 3, Cultural Heritages representation

Cultural Heritages	Grade				Total
	9	10	11	12	
Aba Jifar (Muslim King palace)	-	1	-	-	1
Axum (Ancient Orthodox Church Monuments)	1	-	-	-	1
Harar Wall	-	1	-	-	1
Gonder Castle	1	-	-	-	1
Konso Settlement	1	-	-	-	1
Laibela (Ancient Orthodox Church)	1	1	1	2	5
Sheikh Husseien (Muslim's Heritage)	1	-	-	-	1
Sof Omar Caves	-	1	-	-	1
SuseniousCastele	-	-	1	-	1
TiyaTikil Stones	-	1	-	-	1
Victory Monument	-	1	-	-	1

Curriculum may perpetuate bias by presenting only one interpretation of an issue, situation, or group of people. Such accounts simplify and distort complex issues by omitting different perspectives. Concerning teachers' opinions about textbooks, all interviewed Civic and Ethical Education teachers (17 in number) from 12 different schools have the same stance to the reformation of the textbooks. They do agree that the textbooks have less content in citizenship lesson and have very few representation of Muslim society.

In conclusion, as to my observation, the textbooks do not have a balanced, fair and accurate view of all social identities. In other words, Muslim societies are under-considered in school textbooks and to make a balance in the textbooks, the writers should approach from multiculturalism framework for the responsive and inclusive school textbooks.

Discussion

After the 1994 Education and Training Policy (ETP) of Ethiopia were formulated, school textbooks were reformed for several times to minimize gender discrimination but untouched the cultural and religious parts. This study found that textbooks show systematic discrimination in three main areas: gender, cultures and religions. However, if the school textbooks address only some selected society as a model for multi-cultural and multi-religious society, then it may be expected that the forgotten society's students will find themselves in education as discriminated and unable to benefit from schooling (Nash, 1990) and continue to reproduce themselves for generations.

I argue that textbook writers do not represent the Muslim population significantly in the textbook knowledge. This condition leads to the Muslim students to alienation from the normative schooling process. The alienation of students from school is done by its hegemonic feature to students to assimilate the existing norms and an explicit rejection of their norms (Butin, 2005). Consequently, the curriculum development and policy planning are designed to have their students work to catch up to the norm that is ironically their cultural frames of male and non-Muslim.

The personalities presented as lessons can influence male and female students in their socialization process. Students are socialized into the existing patterns of education system. The existing patterns in the textbooks have a problem of routinely give good social status for some social identities, and very selective towards other social identities (Kelly, 2004). In practice in Ethiopia, many students (like females, from south and Muslims) do have a problem of lack of good model personalities who can reinforce them for good future. As to my findings, particularly Muslim societies are presented in a biased and distorted way and there is no enough success in the narrations of Muslim model in textbooks. Nevertheless, there is a lot of knowledge available about Muslim culture but the writers assimilate Muslims into the dominant culture. For instance, in grade 9, on page 134, it explains about "Tezkar" as Ethiopian culture, but it is only Orthodox Christian event which is a ceremony after a person dies.

Nevertheless, it is no longer to tolerate the inequity of having half of society functioning as itself and asserting its superiority. Hence, balancing the social identities in narration and illustration in all textbooks is a must for nation building. It is evident that a proper education can help healing the systematic discrimination of social groups. Therefore, the

textbooks should be developed in the sense of different groups of the entire societies of Ethiopia. All children should have a positive sense of their own identity. To explore more, Durkheim confirmed that education shall develop the similarities between students and binding them with a shared view, form a more solid and harmonious society.

In summing up, in textbooks, there are no significantly mention in the narrative, pictorial or/and illustrative content of textbooks about Muslims. For a typical example, in grade 9 CEE textbook, among 39 male names in narration there are only 5 Muslim names appeared and one is presented on page 126 negatively as follow and no such examples is presented for others.

Source: Grade 9 CEE textbook, p.126

It is obvious that textbooks play an important role in shaping and socializing students. Moreover, the details of the school textbooks get used to construct social identities for students. The textbooks should be presented in each child's positive social identities rather than misrepresenting. The contents must be presented from various perspectives and angles for all social identities (from positive/negative or/and dependent/independent sides) in order to be accurate and complete. Therefore, textbooks which addresses multicultural knowledge's present the real life the society that offers various identities, interests, attitudes, and experiences that will determine the position of all students. However, without recognizing every societies of Ethiopia, the educational enrolment of the unrepresented or misrepresented students will continue wane.

Multicultural education is a sound educational pedagogy and practice that requires the collective representation of gender, cultures, race, ethnicity, religious groups and all social identities as significant to the production of knowledge (Swartz, 2005). Correspondingly, multicultural education promotes equity of representation, an inclusion and non-hegemonic knowledge production and the implementation respects the potential of each student. Hence, the implementation of multicultural education denies the textual dominance of any cultural or religious group in the knowledge production process.

Conclusions and Recommendations

The main aim of Civics and Ethical Education is to produce effective and active citizens, who will take their own citizenship required code of behaviour and citizenship responsibility. By the same token, if it is implemented in appropriate manner, citizenship education is a good facilitator for acquisition of knowledge, skill, values, norms, and attitudes that encourage students to challenge stereotypical, biased thoughts and prejudices towards gender, religion, culture and other social identities.

But in this study, the Ethiopian secondary school civics and ethical education textbooks found to have in less representation of women, some cultural and groups and Muslim students. The findings show that there is imbalance between male and female representations in the narration and illustrations. There are biased allocations of male and female main characters. In addition, Muslim character occurrences among male/female characters are not divided proportionally in the narration in the textbooks. Hence, efforts need to be made to combat gender, cultural and religious biases in the textbooks for true educational outcomes and it will help to break the pattern of the reproduction of Ethiopian education. In order to have an equal representation and avoid biases of gender, cultural and religious diversity in school textbooks, the textbook writers must revise the existing educational materials. Scholars in the field have responsibilities to address all group identities that are absent, negated, and omitted.

References/Kaynakça

- Abdi, A.A. & Cleghorn, A. (2005). *Issues in African education: Sociological perspectives* (eds), New York: Palgrave Macmillan.
- Anyon, J. (2006). Social class, school knowledge, and the hidden curriculum: Re- theorizing reproduction. In Weis, L., MCarthy, C., and Dimitriadis (eds), *Ideology, curriculum, and the new sociology of education*, Revisiting the work of Michael Apple (pp. 37-45), New York: Routledge
- Apple, W. M. (2004). *Ideology and curriculum*, 3rd ed. New York: Routledge.
- _____. (2012). *Education and power*, 2nd ed. New York: Routledge.
- Arnot, M. (2002). *Reproducing gender? Essays on educational theory and feminist politics*, London: Routledge Falmer.
- Bourdieu, P. (1990). *The logic of practice*, (trans. R. Nice). Cambridge: Polity.
- Bourdieu, P. & Passeron, J. (1990). *Reproduction in education, society and culture*, California: Sage.
- Butin W. D. (2005). Identity (re)construction and students' resistance. In Butin W.D. (ed) *Teaching social foundations of education: Context, theories, and issues* (pp. 109- 126), New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Central Statistics Agency. (CSA, 2014). Data Retrieved, February 19, 2017,17:35 [http://www.photuis.com/countries/ethiopia/society/ethiopia_society_ethnic_g roups_ethni-171.html](http://www.photuis.com/countries/ethiopia/society/ethiopia_society_ethnic_groups_ethni-171.html)
- Creswell, J. (2013). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*, Thousand Oaks: Sage.
- Doğan, İ. (2012a). *Sosyoloji, kavramlar ve sorunlar*, 12. Baskı, Ankara: Peygam Akademi.
- Doğan, İ. (2012b). *Eğitim sosyolojisi*, 2. Basım, Ankara: Nobel

- Freire, P. (2005). *Pedagogy of the oppressed* (30th Anniversary ed.) (Tran. Ramos, B.M), New York: Continuum.
- Gay, G. (2010). *Culturally responsive teaching: Theory, research, and practice* (2nd ed.). New York: Teachers College Press.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the prison notebooks*. New York: International.
- Grant, A.C. & Lei, J. (2008). *Global constructions of multicultural education: Theories and realities*, Mahwah: Lawrence Erlbaum.
- Hall, S. (1997). The work of representation. In Stuart Hall(ed.) *Representation: Cultural representations and signifying practices*, (pp.1374). London: Sage.
- Inglis, C. (2008). *Planning for cultural diversity*, Paris: UNESCO.
- Kelly, V. (2004). *The curriculum theory and practice*, (5th ed.), London: Sage
- Kim, Y. (2013). *Multicultural education in social studies textbooks in South Korea and the United States: A comparative analysis*, PhD Dissertation, College of education, University of Washington.
- Lindsey, L. (1997). *Gender roles: A sociological perspective*, 3rd ed. New Jersey: Prentice Hall.
- Ministry of Education (MoE). (2007). *Civics and ethical education student textbook grade 9*, India: Laxmi _____.. (2007). *Civics and ethical education student textbook grade 10*, India: Laxmi. _____.. (2007). *Civics and ethical education student textbook grade 11*, India: Laxmi. _____.. (2007). *Civics and ethical education student textbook grade 12*, India: Laxmi.
- Nash, R. (1990). Bourdieu on education and social and cultural reproduction Roy source: *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 11, No. 4, pp. 431-447. Published by: Taylor Stable URL: Accessed: 20/01/2016 00:10, <http://www.jstor.org/stable/1392877>
- Pingel, F. (2010). *UNESCO guidebook on textbook research and textbook revision*, 2nd revised and updated edition, Paris: UNESCO.
- Race, R. (2011). *Multiculturalism and education: Contemporary issues in education studies*, London: Continuum.
- Schroeder, C. (2010). *Diverse by design: Literacy education within multicultural institutions*, Logan: Utah State University Press.
- Swartz, E. (2005). Multicultural education: From a compensatory to a scholarly foundation. In Grant, A.C. (ed.), *Research and multicultural education: From the margins to the mainstream* (pp. 31-42), London: The Falmer Press.
- UNESCO. (2005). *Education for shared values for intercultural and interfaith understanding*, France: Author. _____, (2006). *The impact of women teachers on girls' education: Advocacy Brief*, Bangkok: Author. _____, (2017). *Making textbook content inclusive, A focus on religion, gender and culture*, Paris: Author, Retrieved from <http://www.unesco.org/open-access/terms-use-ccbysa-en>
- Washington Models for the Evaluation of Bias Content in Instructional Materials, (2009). Retrieved from, <http://www.k12.wa.us/Equity/pubdocs/WashingtonModelsfortheEvaluationofBias.pdf>
- Wright, H., Singh, M. and Race, R. (2012). *Precaious international multicultural education: Hegemony, dissent and rising alternatives*, Rotterdam: Sense.
- Yaqin, L. (2002). Socialization of the gender role as seen from Bao Bao's family classroom. *Chinese education and society*, 35(5) 1422. doi:10.2753/CED10611932350514Z

GENÇLİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Yazarlara Notlar

Gençlik Araştırmaları Dergisi, T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın "gençlik" konusunu disiplinler veya disiplinlerarası açıdan ele alan kuramsal ve uygulamalı çalışmaları yayımladığı akademik, resmî yayınıdır.

Bu çerçevede; (i) gençlerin eğitim yönelimlerini ve bilgilenme kaynaklarını ortaya koyan, (ii) gençlerin meslek edinme süreçlerine, iş piyasası içerisindeki konumlanışlarına ve ihtiyaçlarına odaklanan, (iii) gençlere yönelik psikolojik, psikiyatrik, sosyolojik ve antropolojik içerikli sorunları tespit eden, çözüm arayışlarına katkı sunan,

(iv) gençlerin kimlik oluşumlarını, boş zaman tercihlerini, suç yönelimlerini, sosyalleşme pratiklerini ve akran ilişkilerini irdeleyen vb. yazılara yer verilmektedir.

Gençlik Araştırmaları Dergisi'nde;

- Gençlik alanı ile ilgili nicel, nitel araştırmalara, en son literatürü kapsamlı biçimde değerlendiren derlemelere, meta-analiz çalışmalarına, model önerilerine ve benzeri özgün yazılara yer verilir.
- İleri araştırma/istatistik yöntem ve teknikleri kullanılan güncel çalışmalara öncelik tanınır.
- Çalışmaların yöntembilim açısından yetkinlikleri kadar alana orijinal ve yeni katkı sunmaları da temel yayımlanma kriteridir.
- Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir. Yayımlanan yazılar, düşünsel planda Gençlik Araştırmaları Dergisi'ni bağlamaz.
- Yayımlanmış yazıların yayım hakları T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı'na aittir.
- Gençlik Araştırmaları Dergisi ve yazar/ların ismi kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.
- Gençlik Araştırmaları Dergisi'nin yayım dili Türkçe ve İngilizce'dir.

Dergiye gönderilecek yazılar;

- A4 boyutlarındaki kağıda üst, alt, sağ ve sol boşluk 2,5 cm bırakılarak (16 x 24,7 cm'lik alana) 1,5 satır aralıklı, iki yana dayalı, satır sonu tirelemesiz ve 10 punto Times New Roman yazı karakteri kullanılarak yazılmalıdır.
- Gönderilen tablo, şekil, resim, grafik ve benzerlerinin derginin sayfa boyutları dışına taşmaması ve daha kolay kullanılmalrı amacıyla 10 x 17 cm'lik alanı aşmaması gerekir. Bundan dolayı tablo, şekil, resim, grafik vb. unsurlarda daha küçük punto ve tek aralık kullanılabilir.
- İngilizce uzun özet de dâhil olmak üzere çalışmalar 35 sayfayı aşmamalıdır.
- Çalışmanın, MS Word ile yazılmış bir kopyasının dergi e-posta adreslerine ekli dosya olarak gönderilmesi editoryal sürecin başlaması için yeterlidir.
- Çalışma gönderildikten sonra en geç bir hafta içinde alındığını teyit eden bir elektronik posta mesajı gönderilir.

Gönderilen çalışmaların aşağıda koyu yazılan bölümleri içermesi gerekmektedir;

- Türkçe Başlık Sayfası (makale başlığını, yazar/lar/ın tam adlarını ve unvanlarını, çalıştıkları kurumlarını, adres, telefon, faks ve elektronik posta bilgilerini içermelidir)
- Türkçe Öz (150-200 kelime arası)
- Anahtar Kelimeler (5-8 kelime arası)
- Ana Metin (Nicel ve nitel çalışmalar giriş, yöntem, bulgular, tartışma bölümlerini içermelidir)

Yöntem kısmında ise eğer yeni bir model kullanılmışsa model alt bölümü ile mutlaka örneklem/çalışma grubu, veri toplama araçları ve işlem alt bölümleri bulunmalıdır. Derleme türü çalışmalar ise problemi ortaya koymalı, ilgili literatürü yetkin bir biçimde analiz etmeli, literatürdeki eksiklikler, boşluklar ve çelişkilerin üzerinde durmalı ve çözüm için atılması gereken adımlardan bahsetmelidir. Diğer çalışmalarda ise konunun türüne göre değişiklik yapılabilir, fakat bunun okuyucuyu sıkacak ya da metinden faydalanmasını güçleştirecek detayda alt bölümler şeklinde olmamasına özen gösterilmelidir.

- Tablo, şekil, resim, grafik vb. metin içerisinde yer almalıdır.
- İngilizce Başlık Sayfası (makale başlığını, yazar/lar/ın tam adlarını ve unvanlarını, çalıştıkları kurumlarını, adres, telefon, faks ve elektronik posta bilgilerini içermelidir)
- Abstract (150-200 kelime arası)
- Key Words (5-8 kelime arası)
- İngilizce Ana Metin (En az 2,000 kelimelik çalışma Türkçe metindeki alt bölümlerini ve kaynakçada yer alan her bir referansı içermelidir. İngilizce ana metin çalışma yayıma kabul edildikten sonra gönderilir)

Kaynakça (Hem metin içinde hem de kaynakçada Amerikan Psikologlar Birliği (APA) tarafından yayınlanan Publication Manual of American Psychological Association adlı kitapta belirtilen yazım kuralları uygulanmalıdır).

Yayım Süreci Üzerine Notlar

- Yazar ya da yazarların tamamının ıslak imzasını taşıyan aşağıdaki içeriğe sahip bir mektup yayıncıya posta ile gönderilmelidir: yazının tüm yazarlarca okunduğu, onaylandığı, başka bir dergiye gönderilmemiş olduğu, yazının hazırlanmasının her aşamasında bilimsel etik kodlara uyulduğu, yazı yayımlandığı takdirde tüm yayın haklarının yayıncıya devredildiği.
- Birden çok yazarlı makalelerde editoryal yazışmanın kiminle yapılacağı belirlenmeli ve açık bir şekilde belirtilmelidir.
- Yayımlanan yazıların içeriğinde ya da alıntılarında olabilecek çarpıtma, yanlış, telif hakkı ihlali, intihal vb. hususlardan yazar/yazarlar sorumludur.
- Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur. İlgili çalışmada, eğer etik onay alınması gereken durumlar söz konusu ise yazarların etik kurullardan ve kurumlardan onay aldığı var sayılmaktadır. Hem metin içinde hem de kaynakçada TDK Yazım Kılavuzu (Yazım Kılavuzu, 2009, Türk Dil Kurumu, Ankara) veya www.tdk.gov.tr adresindeki online hali) yazım kuralları, akademik atf ve gelenekler bağlamında ise Publication Manual of American Psychological Association [6. Baskı] esas alınır.

JOURNAL OF YOUTH RESEARCHES

Notes for Contributors

Journal of Youth Researches, founded in 2012, is the official open-access, double-blind peer-reviewed, international journal of The Republic of Turkey Ministry of Youth and Sports.

Journal of Youth Researches is a scientific journal for the publication of research and studies covering all aspects of youth and related issues.

The journal's aim is to facilitate both international and interdisciplinary scientific communication, to strengthen the links between scientific research and management policy in Turkey, and to stimulate and enhance the quality of debate.

Representing an interdisciplinary forum for the exchange of recent data and expert opinions, it reflects the importance of a comprehensive approach to resolve the problems of youth in Turkey.

Journal of Youth Researches publishes peer-reviewed research reports on youth, bringing together research conducted within a variety of disciplines. Articles include theoretical, philosophical, and political essays; research papers; case reports; and historical research related to all youth issues. In addition to original research, the journal features articles.

Studies that clearly contribute to the current knowledge of youth issues, social policy are given priority. Scholarly commentaries on topical issues and systematic reviews are also encouraged.

Journal of Youth Researches publishes its research articles unrestricted with open access as early as possible after acceptance of a manuscript.

Contributors submitting their work to Journal of Youth Researches (JYR) Journal should be informed that:

- JYR seeks to publish articles from all areas of youth. Articles should include quantitative, qualitative research, comprehensive literature reviews, meta-analysis, model proposals and original writings of similar quality.
- JYR gives priority to current studies using advanced research and statistical methods and techniques.
- JYR considers original contribution to the field and competency in methodology the main criterion for publication.
- Authors bear responsibility for the content of the published articles.
- Authors are assumed to have conformed to an ethical code of conduct during research. Ethical problems that may arise after publication are binding for authors only.
- Published articles are not intellectually binding on JYR.
- Publishing rights of the manuscripts belong to JYR.
- Articles may not be quoted without citing JYR and the author(s).
- JYR publishes manuscripts in Turkish and English.

The manuscripts that have been submitted to JYR are first assessed by the editorial board in terms of purpose, topic, content, presentation style and mechanics of writing.

As part of the submission process, authors are required to ensure their submission's compliance with all of the following items;

- Manuscripts should be typed on a A4-sized paper, with top, bottom, right and left margins 2.5 cm (16 x 24.7 cm area), 1.5 line spacing, justified, no end of line hyphenation, using Times New Roman font 10.
- Tables, figures, pictures, graphics, and the like should not exceed an area of 10 x 17 cm, and a smaller font and single spacing is recommended.
- Manuscripts must not exceed 25 pages,
- The editorial process starts when a copy of the manuscript is forwarded to the following e-mail address as an attached file written in MS Word: editor@genclikarastirmalari.gsb.gov.tr
- Within one week after the submission of the manuscript an electronic mail message is sent to confirm receipt.
- Submitting authors will be asked to mail, fax or e-mail a letter to the publisher bearing the signatures of all authors, with the following content: This letter should clearly indicate that the manuscript is the product of a collaborative study of the authors; it has not been submitted to another journal; and ethical codes have been complied with at every stage of the study. If there are co-authors, the letter should specify with whom editorial correspondence will be conducted.
- All submissions will be first reviewed and assessed by the Editorial and Advisory Boards in terms of subject matter, contents, suitable presentation and accordance with spelling rules.
- The manuscripts which are found suitable and acceptable by the mentioned boards will be submitted for scientific assessment to referees who are well- known and distinguished by their works in related branches.
- Referees' reports are secret. Authors have to take into consideration the suggestions, criticisms and corrections made by both Referees and Editorial- Advisory Boards.
- Authors are responsible for opinions expressed in the articles.
- Quotation from the articles in the journal is allowed in condition that the journal should be indicated and acknowledged as source.
- Quoting person or institutions are responsible by law for distortions.
- No payment will be made for published articles.

The manuscripts submitted should comply with the sample manuscript format and contain the following sections:

- English Title Page (article title, author(s)' full names and titles, address, phone, fax and electronic mail)
- Abstract (between 150-200 words)
- Key words (between 5-8 words)
- Main Text (quantitative and qualitative studies should include introduction, methodology, findings, and discussion sections. If the study has used a new model, the methodology section must include sample/working group, data collection tools and subdivisions of the procedure. Papers that are based on compilation of other studies should lay down the problem, analyze the relevant literature comprehensively, underline the gaps and contradictions in the field, and discuss the solution to the problem. Other studies may vary the sections depending on the subject, but there should not be too many subsections that will impede fluency. Tables, figures, pictures, graphics and so on should be included within the text.)
- References (for in text citations and references section, APA style (Publication Manual of the American Psychological Association [6th edition] published by the American Psychological Association) must be used.

BU SAYIDA

Farnaz Fathi Amaghani & Müge Akbağ

Gençlerde Sosyal Medyaya Yönelik Tutumlar ve Yalnızlık: İlişkisel Bir İnceleme

Attitudes towards Social Media among Young People and Loneliness:

A Correlational Study

Füsun Gökkaya & Serap Tekinsav Sütçü

**Ortaokul Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimi ile Empati Düzeyleri Arasındaki İlişkide
Aleksitiminin Aracı Rolü**

*The Mediatlional Role of Alexithymia in the Relationship Between Bullying Tendencies and
Empathy among Secondary School Students*

Emel Kökpınar Kaya

**The Transformation of 'Youth' Through the Social Representations of
Disobedience: A Critical Semiotic Overlook Towards Turkish TV Series**

*İtaatsizliğin Toplumsal Gösterimleri Üzerinden 'Gençliğin' Dönüşümü: Türk Televizyon
Dizilerine Eleştirel Göstergibilimsel Bir Bakış*

Duygu Ayar

Gençlerde Psikolojik Sağlamlık

Psychological Resilience in Young People

Selvinaz Saçan & Derya Adıbelli

Lise Gençlerinde Beslenme Alışkanlıkları, Enerji İçeceği ve Takviye Gıda Kullanımı

Nutrition Habits and the Consume of Energy Drink and Supplement

Food among High School Youth

Deniz Karaömerlioğlu & Eda Yaşa Özeltürkay

**Teknoloji Çocuklarının Akıllı Perakendecilik Uygulamalarına İlişkin Deneyim ve
Beklentilerini Belirlemeye Yönelik Keşifsel Bir Çalışma**

*An Exploratory Study to Determine the Experience and Expectations of Technology
Children for Smart Retailing Practices*

Aliye Akın

Engelli Gençlerin Otel İşletmelerinden Beklentilerinin Değerlendirilmesi

The Evaluation of the Expectations of Disabled Young People From Hotel Enterprises

Amina Menur Mudesir & İsmail Doğan

**Reproduction in Ethiopian Education: The Role of High School Civics and Ethical
Education Textbooks**

Etiyopya Eğitiminde Yeniden Üretim: Lise Yurttaşlık ve Etik Eğitimi Ders Kitaplarının Rolü

www.genclikarastirmalari.gsb.gov.tr

www.gsb.gov.tr